

Hæc breviter de vita vel actibus beati Gregorii A dicta sunt.

Cæterum quandiu mundi hujus orbita volvitur, ejus laudabile meritum semper accipit incrementum, quia ipsius sine dubio gloriæ ascribitur, quod hæc Romana civitas una cum sanctis apostolis ejus precibus constare videtur, vel quia Anglorum Ecclesia nova semper sobole fecundatur, vel quod illius doctrinis per orbem universum multi a peccatis ¶ 6 elongati, ad Christi clementiam convertuntur, vel quod boni quique ejus suasionibus inflammati, cœlestem patriam desideranter inquirunt. Qui beatissimus pontifex post quam sedem Romanæ et apostolicæ Ecclesiæ annis tredecim, mensibus sex, et diebus decem, gloriosissime rexit, ex hac luce subtractus, atque ad æternam regni cœlestis sedem translatus B est. Sepultus vero est in ecclesia Petri apostoli ante secretarium, quarto iduum Martiarum, regnante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto, vivit et regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Ex eodem Paulo Diacono.

In pestilentie calamitate beatissimus Gregorius, qui tunc levita erat, a cunctis generaliter papa electus est (*Lib. v, c. 11, Hist. Lang.*). Qui dum septiformem litaniam ordinasset, intra unius horæ spatium, dum populi Deum precarentur, octoginta ex eis subito ad terram corruentes, spiritum exhalaverunt. Septiformis autem litania ideo dicta est, quia totius Urbis populus a beato Gregorio in septem C partes Deum deprecaturus, divisus est. In primo namque choro fuit omnis clerus; in secundo omnes abbates cum monachis suis; in tertio omnes abbatissæ cum congregationibus suis; in quarto omnes infantes; in quinto omnes viri laici; in sexto omnes viduæ; et in septimo omnes mulieres conjugatæ. Ideo autem de beato Gregorio plura dicere omittimus, quia jam ante aliquot annos ejus Vitam, Deo auxiliante, contexuimus, in qua, quæ dicenda fuerant, justa tenuitatis nostræ vires, universa descripsimus.

(a) Legendum, *septimam*. Phocas regnare cœpit indict. 6, cujus proinde annus secundus respondet indictioni 7. Deinde constat sanctum Gregorium cœ-

Ex eodem.

Hoc eodem tempore idem beatus Gregorius Augustinum, et Mellitum, et Joannem cum aliis pluribus monachis timentibus Deum, in Britanniam misit; eorumque prædicatione Anglos ad Christum convertit.

Ex eodem.

Iisdem diebus sapientissimus ac beatissimus Papa Gregorius Romanæ urbis episcopus (*Lib. iv, c. 1*), post alia multa quæ ad utilitatem sanctæ Ecclesiæ scripserat, etiam libros quatuor de Vitis sanctorum composuit: quem codicem Dialogum, quia eum colloquens cum suo diacono Petro ediderat, appellavit. Hos autem libros præfatus papa Theodelindæ reginæ misit, utpote quam sciebat, et Christi fidei deditam, et in bonis actibus esse præcipuam. Per hanc quoque reginam multum utilitatis Ecclesia Dei consecuta est; nam pene omnes Ecclesiarum sublimitates Langobardi, cum adhuc gentilitatis errore tenerentur, invaserunt; sed ejus salubri supplicatione rex permotus, et catholicam fidem tenuit, et multas possessiones Ecclesiæ largitus est; atque episcopos, qui in depressione et abjectione erant, ad dignitatem et honorem reduxit.

¶ 7 *Ibidem.*

Rex autem Agilulfus, extincto Mauritione, Ticinum repedavit. Nec multo post suggerente maxime Theodelinda regina, conjugæ ejus, sicut eam beatus Gregorius suis epistolis sæpius admonuerat, cum eodem viro sanctissimo papa Gregorio atque Romanis pacem firmissimam pepigit.

Ibidem.

Tunc beatus Gregorius papa migravit ad Christum, ¶ 8 cum jam Phocas per indictionem (a) octavam anno regnaret secundo. Cujus in locum ad apostolatus officium Sabinianus est ordinatus. Fuit autem hiems frigida nimis; et mortuæ sunt vites pene in omnibus locis. Messes quoque percussæ uredine passim evanuerunt. Debit etenim mundus famem sitimque pati, quando, decedente tanto doctore, animas hominum spiritualis alimonie penuria, sitisque ariditas invasit.

pisse regere Ecclesiam indict. 9, rexissetque per tredecim annos et sex menses, ac migrasse in cœlum mense Martio, currente indict. 7.

SANCTI GREGORII MAGNI VITA,

A JOANNE DIACONO SCRIPTA LIBRIS QUATUOR.

JOANNIS DIACONI CARMEN AD JOANNEM PAPAM VIII.

¶ 9 Suscipe Romuleos, Pastor venerande, triumphos, D
Gregorii sancti suscipe gesta tui.
Qui nituit factis, verbis, scriptisque beatis,

Ut jubar auricomi solis in orbe cluit.
Forma, decus, speculum tibi sit, via, vita per ævum,
Si cupis æternum ferre sacerdotium.

Nam qui non hujus sequitur vestigia præsul,
 Ante Deum præsul non erit, imo pecus.
 Hinc Psalmista canit hominem simile caballis,
 Ignavum stultis, qui sub honore perit.
 Nocturnum dedimus sancto cantumque diurnum,
 Carminibus clarum concinimusque virum.
 ●● Redde vicem, scriptor (a), servans cola, commata,
 puncta,
 Ne tua mendosum pagina servet opus.

(a) Ita Codd. Bigot., Turon., seu sancti Martini, et alii. In Edit. Mabil., reddens cola, commata, punctos.
 (b) Hi octo versus ultimi omittuntur in Mss. sancti

A (b) Ludere me libuit variabilis ordine campi,
 Postquam prosa fugit, musa jocosa redit.
 Hæc mihi tu tribuis, doctor pretiose Gregori,
 Qui bona das famulis, sed mala nulla, tuis.
 Vestitus œcpi, nudus tua munia dixi,
 Indue me factis, velleribusque tuis.
 Et quia mortalis desunt commercia carnis,
 Da mihi sub pedibus posse jacere tuis.

Martini Turon. Desunt omnia carmina in Ed. Gussanv. et aliis præter Mabil.

PRÆFATIO ^a.

Beatissimo ac felicissimo Domino Joanni, sanctæ catholicæ et apostolicæ Romanæ Ecclesiæ præsul, Joannes ultimus levitarum.

Nuper ad vigilias beati Gregorii (b), Romani pontificis, Anglorum gentis apostoli, lectione de Paulino civitatis Nolanæ præsule consuetudinaliter personante, visus es a venerabilibus episcopis, divino quodam instinctu commotus, requirere cur tantus pontifex, qui multorum sanctorum Vitas texerat, gestis propriis in propria duntaxat Ecclesia caruisset; præsertim cum et apud Saxones, et apud Langobardorum sibi prorsus infensissimam gentem, gestis propriis ubique polleret. Cumque venerabiles episcopi has ab utrisque gentibus haberi quidem, sed compendiosissime, responderent, meam quoque parvitatem consciscens, præceperas ut Vitam ipsius de scrinio sanctæ sedis apostolicæ, tanto plenius, quanto et certius carpere studuissem. Sed dum ego propriæ inertie conscius, me meis prioribus, ac per hoc sapientioribus, qui vitam ejus, licet breviter, tamen pio conatu, pulcherrimoque stylo descriperant, conferre penitus dubitarem, identidem jubendo vehementer hortatus es, ut Romanæ sedis pontificem, ejusdem sedis præsulis auctoritate, describerem, cui Deus omnipotens probandorum seu repellendorum scriptorum omnium specialem dederit procul dubio potestatem. Itaque tam imperiosis auctoritatibus tandem compulsus, vix primum librum Gregorianæ Vitæ compleveram, quando hunc, in ejusdem vigiliis annua vertigine revolulis, tua probavit pariter ac publicavit ^D auctoritas. Ergo sollicitior factus ad cætera, pauca de multis, te incentore, te præceptore, te fautore, teque judice, colligens, in libris quatuor, auxiliante Domino, coarctavi; et secundum distributionem

B ejusdem doctoris, qua librum Regulæ pastoralis quadripartita ratione distinxerat, ego quoque illum, qualiter ad culmen regiminis venerit, in primo hujus operis libro perhibui; et ad hoc rite perveniens, qualiter vixerit, in secundo disserui; et bene vivens, qualiter docuerit, in tertio designavi; et (c) rocte docens, infirmitatem suam quotidie quanta consideratione cognoverit, in quarto conclusi. Neque magno pere tempora temporibus contuli, sed rebus similibus (d) similia coaptavi, quoniam revera non tantum quando fecisset, sed quantum fecisset, sollicitus deflorare curavi. In quibus quanquam multa et varia memoratu digna (e) studio brevitatis omiserim, nihil memini me posuisse, quod scriptorum veterum neque auctoritate defendi, exceptis illis miraculis quæ, nostris temporibus facta (f). ●● multis adhuc superstitionibus, vivis vocibus celebrantur. Si cui tamen, ut assolet, visum fuerit aliter, ad plenitudinem serinii vestri recurrens, tot charticiorum libros epistolarum ejusdem Patris, quot annos probatur vixisse, revolvat. Et quia quædam illarum, vario tempore destinatæ, varietatem sensuum retinent, eædemque nonnullis integræ, quibusdam vero parte aliqua diminutæ, pro personarum, locorum, sive temporum dispensatione, videntur, sine tenus relegendo conspiciat; sicque demum lucidam veritatem cognoscens, me aut cum amasiis defendat, aut cum aursoribus arguat; quanquam in eo quod tuo judicio placeo, cunctis veritatem tuentibus me perpetuo placiturum fore præsumam. Peto igitur ut sicut tuis jussionibus humiliter parui, sic beati Gregorii præcibus, et in hoc sæculo ab æmulatorum insidiis, et in futuro a peccatorum nexibus merear misericorditer liberari per Jesum Christum Dominum nostrum. Amen (a).

(a) Bigot., in nom. sanctissimæ et ind. Trin. incipit prologus, etc.

(b) Abest Romani a Colb. Bigot., Gemet. et Andegav. sancti Albini.

(c) Gemetio., perfecte docens.

(d) In Gemet. et Bigot. deest similia.

(e) Andegav., studio veritatis.

(f) Edit., multorum adhuc superstitionum. Sequimur Mss. omnium consensum.

(g) Post præfat. in Bigot. legitur:

Gregorii papæ fiet hinc descriptio vitæ, Nobilitas generis cujus præmittitur istic.

LIBER PRIMUS.

Qua ratione, quibusve virtutibus ad pontificatum ascenderit, cumulate disseritur.

ARGUMENTUM. — 1. De genere beati Gregorii. — 2 (a) Quod *παρόνυμος* fuerit. — 3. De institutione ejus. — 4. (b) Prætor urbanus exprimitur. — 5. Sex monasteria in Sicilia fecit. — 6. Sub abbatibus in suæ domus monasterio militans, postmodum abbas efficitur. — 7. Paschali Sabbato jejunaire non valet. — 8. A Domino jejunandi fortitudinem impetrat. — 9. Mater Silvia ei consuetudinaliter legumina mandat. — 10. Duabus vicibus ab angelo Dei tentatur, tertia vero liberalissimus comprobatur. — 11. Frater furtum faciens a dæmonio vexatur, et a Gregorio liberatur. — 12. (c) Fugiturus frater cæcatus, et a nigri canis morsibus liberatur. — 13. Frater fugam molitus a dæmone corripitur, a Gregorio liberatur. — 14. Fratrum latebra immobilitate caballorum cognoscitur. — 15. Frater Justus (d) procre peculiari severiter in morte punitur. — 16. Ejus anima de inferi cruciatibus liberatur. — 17. Dimissis peccatis Antonius mori jubetur. — 18. Gerontius cum quibusdam fratribus se asserit moriturum. — 19. Frater Merulus albis floribus se somniat coronatum. — 20. Joannes ab apostolo sanatus a defuncto vocatur. — 21. De venalibus Anglorum pueris percontatur. — 22. Pro convertendis Anglis Britanniam petiturus absolvitur. — 23. A præsule tribus sententiis consternato redire jubetur. — 24. Per locustam se cognoscit continuo reversurum. — 25. A monasterio tractus, diaconus consecratur. — 26. Constantinopolim apocrisiarius destinatur. — 27. Pro exponendo libro beati Job enixe rogatur. — 28. Cum Eutychio disputans, victor agnoscitur. — 29. Liber Eutychie ab Augusto ignibus deputatur. — 30. Eutychie moriens pellem manus suæ tenebat, dicens se in ea resurrecturum. — 31. Apocrisiarius Gregorii qualitas declaratur. — 32. Epistola Pelagii papæ Gregorio mittitur. — 33. Maximianus cum fratribus a naufragio liberatur. — 34. Romana urbs diluvio Tiberis inundatur. — 35. Athesis fluvius mirabiliter solidatur. — 36. Dracone cum bestiis in mari necato, aer corrumpitur. — 37. Sagittis cælestibus cladem ferentibus, Pelagius præsul extinguitur. — 38. Theodorus a dracone liberatus, convertitur. — 39. Gregorius ad pontificatum nolens eligitur. — 40. Pontificatum subterfugere gestiens, imperatori litteras latenter mittit. — 41. Pro concione pœnitentiam prædicat. — 42. Septiformem litaniam localiter ordinat. — 43. Octoginta homines pestilentia prosternuntur. — 44. Ab Urbe diffugiens, indicio cælesti monstratur: et reductus, primæ sedis pontifex consecratur. — 45. Noluisset summum sacerdotium, veraciter demonstratur. — 46. Discretionis ejus perfecta qualitas indicatur. — 47. Conabatur extra mundum, et extra carnem fieri, et ad speciem anhelare. — 48. Condoluit ruinæ suæ gemitum renovari. — 49. Ex scriptis Anastasii Patriarchæ quasi beatitudinis requiem, salutem accipiens, fontem sitiens, umbram æstuans invenit. — 50. Ab Andree illustris charitate et animo non recessit. — 51. Joannis exconsulis bona excellentiæ est expertus. — 52. Leandro Hispalensi episcopo, respondere noluit, epistolis ad se transmissis. — 53. Cum magno angore animi summum sacerdotium suscepit. — 54. Investigare superna judicia nullus homo sufficere potest.

1. Gregorius genere Romanus, arte Philosophus, (e) Gordinaei, viri clarissimi, et beatæ Silvie filius, præfuit (f) Romanæ sedi annis tredecim, mensibus sex, diebus decem, (g) temporibus Tiberii Mauricii, et Phocæ Augustorum. Iste, senatoria stirpe progenitus, tam mobilissimam quam etiam religiosissimam genealogiam duxit, ita ut (h) quartus Felix sedis apostolicæ pontifex, vir magnæ in Christi Ecclesia reverentiæ, qui basilicam sanctorum Cosmæ et Damiani martyrum via sacra juxta templum Romuli, sicut hactenus cernitur, venustissime fabricavit, ejus atavus fuerit, et beata virgo Tharsilla, quæ moritura (i) promissionis cælestis audivit harmoniam, et Jesum Christum ad se recipiendam videre meruit, amita nihilominus ejus exstiterit (*Beda lib. II, cap. 1, Histor. Angl.; Greg. Tur. lib. X Hist.; Lib. IV, Dial. c. 16; Hom. 38 in Evang.*

2. Quam Gregorius geminæ nobilitatis lineam piis moribus extulit, probis actibus exornavit, adeo ut præsagio quodam Græce Γρηγόριος, quod Latine vigi-

lantius resonat, vocaretur. Nam recta quæ docturus erat, dum vivis operibus adimplevit, sibimet ipsi utique se vigilasse perdocuit; dum vero recta quæ faciebat docendo quoque disseruit, vigilasse dignoscitur, non solum (f) sui, sed etiam futuri temporis Christianis.

2. Siquidem inerant ei, (k) cum acerba ætate, matura jam studia; et auditurus incognita, religiosus (l) senibus indagator solertissimus adhærebat: sumptaque doctrinæ semina, tenaci memoriæ ruminanda, quæ post in populos mellito declamaret gutture congeriebat. Denique (m) docilis adolescens, cum, transmissis communiter stylo surgentis infantie, ad bivium Pythagoricæ litteræ pervenisset, incunctanter sinistrum ramum cum sæculi voluptate relinquere, et ad dextrum cœpit cum cælesti desiderio totis viribus anhelare.

4. Sed, dum conversionis suæ gratiam longius protrahens, totius se Christo famulaturum putaret, si sub prætoris urbani habitu mundo specie tenus serviret, cœperunt (n) multa contra eum ex ejusdem sæculi

at Tiberius etiam vocabatur.

(h) Imo Tertius Felix, ut dictum supra (ad Vitam a Paulo Diacono scriptam) et ad ejus Vitam 25 Februarii. Bolland., qui sequitur Baron., in Martyrol., ad 25 Februar. et tom. VII, Annal., ad ann. 581. De his in commentario de Vita sancti Gregorii disseruimus.

(i) In Bigot. superscribitur *processionis cæl.*, haud dubie quia Christus ei obviam processit.

(j) Editi, non solum sibi. Præferenda nostra lectio quæ est Mss. Reg., Turon., Gemet., Bigot.

(k) Editi, in tenera ætate, reluctantibus Mss. Hic acerba idem est ac immatura, ut Jerem. xxxi, 29, 30, et Ezech. xviii, 2, dicitur uva acerba.

(l) Turon. et Andeg., *sensibus*.

(m) Utic, Big., Andeg., Gemet. et Reg., *docibilis*.

(n) Ita Mss. et Bolland. Alii Edit., *multæ contra eum ejusdem sæcul. curæ*.

(a) Ita Mss. omnes, cujus tituli loco pler. Editi habent; *De nomine quod is habuit conveniens studiis*. Deest index in Bigot. et Utic.

(b) Gemet., *ubi prætor urb.* Ita etiam in Regio, Colbertino, Andegavensi, et Turon., quæ vox, *ubi*, in quinque laudatis Mss. inchoat omnes titulos.

(c) Editi, *fugitivus*, melius Mss., *fugiturus*; neque enim fugit monachus, sed fugere proponebat.

(d) Gemet., *pro peculiari*. Andeg. et Turon., *pro peculiari*. Non legitur, *re*, in ullo ex Mss. nostris, præterquam in Regio, ubi reperitur inter lineas.

(e) In Turon. semper *Gorgiani*.

(f) In eodem deest *Rom. sedi*, necnon in Reg., Utic. C et Gemet. In Bigot. est additum. In Andeg. et in Colb. legitur *Rom. Ecclesiæ*.

(g) In Excusis Tiberii, Mauricii. Certe Tiberii Augusti tempus ad Gregorii pontificatum non pertinet; quippe qui non incœperit nisi Mauricio imperante;

cura succrescere; ita ut non jam, sicut proposuerat, A specie, sed in eo retineretur et mente.

5. Tandem patre orbatus, ubi liberam disponendarum rerum suarum nactus est facultatem, sex monasteria in Sicilia fabricans, sufficientibus fratribus 24 cumulavit, quibus tantum prædiorum contulit, quantum posset ad victum quotidianum Deo illic militantium sine indigentia suffragari (*Gregor. Tur. lib. x Histor. cap. 1*).

6. Septimum, intra Romanæ urbis mœnia, sub honore sancti Andreæ apostoli, juxta basilicam sanctorum Joannis et Pauli ad clivum Scauri, monasterium in proprio domate fabricavit. In quo, relictis sericis, auro gemmisque radiantibus togis, simulque supellectilibus reliquis in usum pauperum * prærogatis, ex hujus mundi naufragio nudus evasit, diuque desideratum monachicum capiens indumentum, primo (b) B sub Hilarionis deinde sub Maximiani, venerabilium Patrum, regimine, multis sibi sociatis fratribus, regulari tramite militavit. Post vero cum subesse mallet, fratrum votiva concordia imminente, præesse non renuit, sicut in consequentibus apparebit.

7. Erat ei abstinentia tanta ciborum, sedulitas orationum et jejuniorum, studiositas tam desiderata sacerorum (c) librorum, ut infirmato stomacho lacessitus vix subsistere procul dubio videretur. Nam cum quodam tempore incisionem vitalium, quam Græci συχοπλήν dicunt, pateretur, crebrisque angustiis perhorarum (d) momenta ad exitum propinquaret, ac nisi eum fratres frequenter cibo reficerent, vitalisei spiritus funditus intercipi videretur, paschalis supervenit dies. Et dum sacratissimo Sabbato, in quo omnes, C etiam parvuli pueri, jejunant, ipse jejunare non posset, cœpit plus mœrore quam infirmitate deficere (*Lib. III Dialog., cap. 33*).

8. Mox accersito viro sanctissimo Eleutherio, dudum penes Spoletum multis præposito, tunc vero ejusdem sui monasterii monacho, a quo videlicet audierat mortuum fuisse suscitatum, oratorium petiit, seseque cum lacrymis, ut saltem die illo ad jejunandum sibi virtus daretur; in orationem dedit. Et post paululum, completa oratione, digressus, tantam virtutem suum stomachum percepisse cognovit, ut ei cibus et morbus de memoria funditus tolleretur. Cœpit secum mirari quis esset, quis fuerit; et cum ad animum redibat infirmitæ, nihil in se ex his quæ meminerat recognoscere prævalebat. Cumque in dispositione monasterii occupata mens esset, obliviscatur funditus ægritudinis suæ. Si vero rediret ægritudo ad memoriam, cum tam fortem se esse sentiret, mirabatur si non 25 comedisset. Qui veniens ad vesperum, cognovit sibi tantam fortitudinem perma-

nerere, ut ad diem alterum jejunium transferre potuisset (e). Verum quanquam pene quotidiano languore tabesceret, nullam tamen corpori suo cupiebat commodare quietem, quo minus aut oraret, aut legeret, aut scriberet, aut dictaret.

9. In hujus sacri monasterii penetralibus idem vir omnipotentis Dei Gregorius, a matre Silvia, tunc temporis juxta portam beati Pauli apostoli, loco qui dicitur Cella nova, quo hactenus oratorium nomini ejus dedicatum est, et famosum sancti Babæ confessoris (f) Christi monasterium, cujus laus in sexta et septima synodo, constitutum videtur, degente, crudis leguminibus pascebatur.

10. Ubi hunc de more quædam scribentem angelus Dei reperiens, misereri sibi flebiliter sub habitu naufragi postulabat. Cui Gregorius ex intimo corde compatiens, bis ternis (g) numismatibus datis, abire præcepit (*Inf. lib. II, c. 23*). Nec multo post, eadem die idem naufragus rediit, seque multa perdidisse, pauca vero suscepisse perhibuit. A quo, pari modo senis numismatibus sumptis, lætabundus abscessit. Sed die tertia rediens, identidem adjutorium naufragus importunis vocibus requirebat. Cui liberalissimus Pater, accersito vestiario, alia sex numismata dari præcipiens, cognovit in vestiario nihil numismatum unde posset consolari naufragum remansisse. Quid faceret nesciebat. Æstuabat Deo devoti pectoris pietas, non sufferens vacuum proximi reliquisse miseriam. Rursus vestiarium suum, si forte vas quodlibet aut vestimentum haberet, interrogans, audivit nil penitus remansisse præter matris argenteam, quæ cum infusis leguminibus mitti solita erat, scutellam. Mox alacrior factus, Ergo, inquit, frater, hanc defer, ne tristis abeat qui consolari quærit pauper. Itaque delatam scutellam, Gregorio satis hilariter largiente, pauper, qui putabatur, lætus amplectitur, non jam ad expectanda, sed ad conferenda suffragia rediturus. A quo videlicet angelicæ visitationis tempore tantis miraculis, tantis est virtutibus publicatus, ut omnibus secum viventibus, et exemplo fuerit, et terrori, quippe qui non solus, sed socialiter cum beato Andrea apostolo, suo monasterio, signis evidentibus, sit præfuisse putatus.

11. Nam ut pauca de multis loquar, quadam die duos exinde fratres misit, qui aliquid emere pro ejusdem monasterii utilitate debuissent, unus junior, qui prudentior videbatur, alter senior, qui custos junioris esset. Perrexerunt utrique; et de pretio, quod acceperunt, ipse qui custos (h) missus fuerat, nesciente altero, furtum fecit. Qui mox ut in monasterium sunt reversi, atque ante oratorii limen venerunt, arreptus a dæmonio is qui furtum fecerat, cecidit. Dimissus autem a dæmonio is, concurrentibus monachis, abba-

(a) Hoc est, prius erogatis.

(b) Baron., ad an. 581, n. 8, contendit sanctum Gregorium habuisse institutorem solum Valentium seu Valentinum, cui, expuncto Hilarione, successerunt Maximianus, Pretiosus et Probus. Hæc in ejusdem Vita refellimus. Admonet Bollandus hic legi Laurionis in duobus Mss., censetque legendum Valentionis.

(c) Ita in Reg., Colb. et in omnibus Editis.

(d) Vulgati, cum Colb., invitis cœt. Mss., momenta deficeret, et ad exitum.

(e) Additur in Edit., si voluisset, quod ab omnibus Mss. nostris abest.

(f) In quatuor Mss. non legitur, monasterium.

(g) Mss. plerique hic et infra semper nomismatibus, nomismata.

(h) Bigot., Reg., Colb. et Gemet., custos junioris.

tis jussu requisitus est (a) ne forte de eo quod acceperat furtum fecisset. Negavit, et iterum vexatus est. Dimissus, atque iterum requisitus, negavit, atque iterum vexatus est. Octo itaque vicibus negavit, octo vicibus vexatus est. Post octavam vero negationem, Gregorio interrogante, confessus est (b) quod nummos furto abstulerat, eique prostratus se peccasse 26 testatus est, perceptaque pœnitentia, ulterius ad eum dæmonium non accessit.

12. Alio quoque tempore, dum in die nativitas ejusdem apostoli jam meridianis horis fratres quiescerent, subito quidam frater, apertis oculis cæcatur, cœpit tremere, voces ingentes emittere, quibus vocibus testabatur ferre se non posse quod patiebatur. Concurrerunt fratres, viderunt cœcum apertis oculis trementem et clamantem, et a præsensibus alienum, nihilque quod foris agi poterat sentientem. Hunc in manibus levarunt, atque ante altare sancti Andreæ apostoli, jussu Gregorii, projecerunt, ipsique pro eo in orationem prostrati sunt. Qui statim ad se reversus, confessus est quia senex quidam ei apparuit, et canem nigrum ad eum dilacerandum dimisit, dicens: Quare fugere voluisti de monasterio isto? Cumque evadere de canis morsibus nullo modo potuissem, venerunt quidam monachi, et eundem senem pro me rogaverunt, qui statim jussit canem abscedere, et ipse ad me reversus sum. Hic etiam sæpe confessus est postea, dicens quod eo die quo ista pertulerat, consilium habuerit de monasterio fugiendi.

13. Alius quoque monachus discedere ex eodem monasterio latenter voluit; cumque hoc mente tractasset, oratorium ingredi voluit, sed dæmone corripiente nequivit. Relinquebatur a dæmone quamdiu extra oratorium stabat; si ingredi conabatur, statim maligno spiritui traditus, vexabatur. Hoc dum sæpius fieret, tandem, Gregorio inquirente, se de monasterio fugere voluisse confessus est, ejusque per triduum simul cum fratrum precibus ita pietate divina curatus est, ut ad eum postmodum malignus spiritus nunquam accedere tentavisset.

14. Alio quoque tempore duo fratres ex ejusdem Patris monasterio fugerunt, qui aliqua prius colloquendo fratribus signa dederant, quod (c) per Appiam descendentes, Jerosolymam tenderent. Ili exeuntes diverterunt de itinere, et ut a sequentibus inveniri mimine possent, retrusas cryptas juxta Flaminiam portam inventientes, in eis se occultaverunt. Cum vero vespertinis horis jussu Gregorii requisiti, minime in congregatione inventi fuissent, ascensis caballis, eos quidam fratres secuti sunt, per (d) Metronii portam exeuntes, ut eos in Latinam vel Appiam viam sequerentur: subito eis consilium ortum est ut eos in Salariam viam extra civitatem requirere debuis-

A sent. Igitur pergentes deflexerunt iter, et in Salaria eos veteri non inventientes, per portam Flaminiam decreverunt redire. Cumque reverterentur, mox ut equi ante cryptas illas venerunt in quibus se monachi absconderant, fixerunt gradum; pulsati et compulsi, passum movere noluerunt. Consideraverunt equites rem talem sine mysterio esse non posse, attenderunt ad cryptas, viderunt earum aditus missa maceria prædamnatos: sed caballis suis nusquam ire volentibus, descenderunt, et lapides qui in ora cryptarum compositi fuerant deponentes, ingressi sunt, eosque in eisdem tenebrosis latibulis consternatos terræ invenerunt. Qui ad monasterium reducti, tam stupore miraculi quam exhortatione 27 venerabilis Patris Gregorii sic meliorati sunt, ut eis multum profuerit ad parvum temporis de monasterio recessisse.

15. Alio quoque tempore quidam monachus, Justus nomine, medicinæ arte imbutus, beato Gregorio sedule obsequi, atque in assiduis ægri tudinibus ejus excubare consueverat. Hic itaque corporis languore præventus, ad extrema deductus est, cui in ipsa molestia frater germanus, Copiosus nomine serviebat (Lib. iv *Dialog.*, cap. 55). Sed prædictus Justus, cum jam se ad extrema parvenisse cognosceret, eidem Copioso fratri suo quia occultos tres aureos haberet innotuit. Quod nimirum fratribus celari non potuit, qui subtiliter indagantes, atque illius medicamenta omnia perscrutantes, eosdem tres aureos invenerunt in medicamine absconditos. Quod mox ubi Gregorio nuntiatum est, tantum malum de fratre qui secum communiter vixerat æquanimiter ferre non valuit, quippe quia eidem monasterio jam dudum regulam constituerat, ut cuncti fratres ita communiter viverent, quatenus eis singulis nulla habere propria liceret. Tunc Gregorius, nimio mœrore (e) percussus, cogitare cœpit, vel quid ad purgationem morientis faceret, vel quid ad exemplum viventibus provideret. Pretioso igitur ejusdem monasterii præposito ad se accersito, dixit: « Vide ut nullus ex fratribus se ad eum morientem jungat, nec sermonem consolationis ex cujuslibet eorum ore percipiat, sed cum in morte constitutus fratres exquisierit, ei suus frater carnalis dicat, quia (f) pro solidis quos occulte habuit, a cunctis fratribus abominatus sit; ut saltem in morte de culpa sua mentem illius amaritudo transverberet, atque a peccato quod perpetravit purget. Cum vero mortuus fuerit, corpus illius cum fratrum corporibus non ponatur; sed quolibet in sterquilinio fossam facite, (g) et in ea corpus projicite, ibique super eum tres aureos quos reliquit jactate, simul omnes clamantes: Pecunia tua tecum sit in perditionem, et sic eum terra cooperite. » In quibus utrisque rebus solertissimus Pater Gregorius unam morienti, alteram vero viven-

(a) Editi, *an forte*, reluctantibus omnibus Mss. nostris.

(b) Utic. et nonnulli Mss., *quot nummos*.

(c) Ita simpliciter Mss. Addiderunt *viam* Editores; quæ vox satis subintelligitur.

(d) Utic. et Bigot., *Metroni*, Andeg., *Metroni*. Boll. cum Reg. et Colb., *Metronii*.

(e) Utic., Bigot., Gemet., Andeg., Colb., *compulsus*.

(f) Excusi, *quia propter aureos quos occultatos habuit*.

(g) Bigot, Utic., Andegav., Reg., Colb., Gemet., *ibique super eum tres aureos*, etc., omissis, *et in ea corpus projicite*. Cæterum simile factum narrat Hieronymus laudatus in nota c. ad epist. 24 lib. xii.

tibus prodesse voluit, ut et illum amaritudo mortis a culpa solubilem faceret, et istos avaritiæ tanta damnatio (a) misceri talibus prohiberet, atque a culpa prohiberet. Quod ita factum est. Nam cum idem monachus pervenisset ad mortem, atque anxie sequeretur fratribus commendari, nullusque fratrum ei applicari vel loqui tentaret, ei carnalis frater, cur ab omnibus esset abominatus aperuit. Ille protinus ut audivit, de reatu suo vehementer ingemuit, atque in ipsa tristitia e corpore exivit. Qui ita est sepultus, ut Gregorius jussisset. Sed fratres omnes eadem ejus sententia conturbati, cœperunt singuli extrema quæque et vilia, et quæ eis regulariter semper habere licuerat, ad medium proferre, vehementerque formidare ne quid apud se esset unde reprehendi potuissent.

16. Cum vero post mortem fratris triginta jam essent dies evoluti, cœpit animus Gregorii misericorditer ei compati, ejusque cum gravi mœre supplicia pensare, et si quod esset ereptionis ejus 28 remedium quærere. Tunc evocato ad se eodem Pretioso, monasterii sui præposito, tristis dixit: « Diu est quod frater Justus, qui defunctus est, in igne cruciatur; debemus ei aliquid caritatis impendere, et ei, in quantum possumus, ut eripiatur, adjutorium commodare. Vade itaque, et ab hodierna die continuis triginta diebus offerre pro eo sacrificium stude, ut nullus omnino prætermittatur dies quo pro absolutione illius salutarie hostia (b) non mactetur. » Qui protinus abscessit, et dictis paruit. Gregorio autem curante, atque evolutos dies minime numerante, idem frater qui defunctus fuerat nocte quadam fratri suo (c) Copioso per visionem apparuit. Quem ille cum vidisset, inquisivit, dicens: Quid est frater? Quomodo es? Cui ipse respondit: Nunc usque male fui, sed jam modo bene sum, quia hodie communionem recepi. Quod idem Copiosus pergens protinus in monasterio fratribus indicavit. Fratres vero sollicitè computaverunt dies, et ipsum diem fuisse invenerunt quo pro eo trigesima oblatio fuerat completa; cum et Copiosus nesciret qui pro eo fratres, auctore Gregorio, agerent, et fratres ignorarent quid de eo Copiosus vidisset, uno eodemque tempore dum agnosceret ille oblationem, illi audiunt somnium, trigesimamque diem cognoscunt; concordante simul visione et sacrificio, res aperte claruit, quia frater quem sub animadversione sententiæ Gregorius mori permisisset, per salutarem hostiam a supplicio liberarat (Lib. iv Dial., c. 55).

17. Sed quia idem venerabilis Pater quemadmodum fratribus terrori fuerit, ex parte jam tetigi, qualiter ejus exemplis iidem profecerint, breviter indicandum putavi. Frater quidam in eodem monasterio, nomine Antonius, beato Gregorio sedulus adhærebat,

qui, tanti Patris verbis exemplisque commonitus, multis quotidianisque lacrymis ad gaudia patriæ cœlestis anhelabat. Cumque studiosissime cum magno fervore desiderii, duce Gregorio, sacra eloquia scrutaretur, non in eis verba scientiæ, sed fletum compunctionis inquirebat, quatenus per hæc incitata mens ejus inardesceret, et ima deserens (d) ad contemplationem patriæ cœlestis pervolaret. Huic per nocturnam visionem dictum est: Paratus esto, et quia (e) Dominus jussit, migra. Cumque ille non habere se sumptus ad migrandum diceret, responsum protinus audivit, dicens: Si de peccatis tuis agitur, dimissa sunt. Quod cum semel audisset, et magno adhuc metu trepidaret, nocte quoque alia in eisdem est verbis admonitus. Post quinque vero dies febre correptus, cunctis fratribus orantibus flentibusque, defungitur (Lib. vi Dial., cap. 47).

18. In eodem monasterio frater quidam Gerontius dicebatur, qui dum gravi molestia corporis fuisset depressus, in visione nocturna albatos viros et clari omnimodo habitus in hoc ipsum monasterium descendere de superioribus aspexit. Qui dum coram lecto jacentis assisterent, unus eorum dixit: Ad hoc venimus, ut de monasterio Gregorii quosdam fratres in militiam mittamus; atque alteri præcipiens, adjunxit: Scribe Marcellum, Valentinianum, 29 Agnellum, atque alios, quorum (f) cognitionem ego non habeo. Quibus expletis addidit, dicens: Scribe et hunc ipsum qui nos aspicit. Ex qua visione Gerontius certus effectus, facto mane, innotuit fratribus quot et qui essent ex eodem monasterio morituri, seque illos continuo secuturum. Cum die alio prædicti fratres mori cœperunt, atque sub eodem ordine se in mortem secuti sunt quo fuerant in descriptione nominati, ad extremum vero et ipse obiit, qui eosdem fratres morituros prævidit.

19. Alius etiam frater in eodem monasterio Merulus dicebatur, vehementer lacrymis atque eleemosynis, ex Gregorii viri venerabilis doctrina, intentus: psalmodia vero ex ore illius pene nullo tempore cessare consueverat, excepto cum aut alimentum corpori, aut membra dedisset sopori. Huic nocturna visione apparuit quod ex albis floribus corona de cœlo in caput illius descendebat, qui mox molestia corporis occupatus, cum magna securitate animi atque hilaritate defunctus est. Ad cujus sepulcrum, dum, post annos quatuordecim, Petrus, qui pontificatus istius Gregorii tempore monasterio eidem præfuit, sibi sepulturam facere voluisset, tanta de eodem sepulcro fratris Meruli fragrantia suavitate emanavit, ac si illic florum omnium fuissent odora menta congesta. Ex qua re manifeste patuit quia verum fuit

(a) Excusi plerique, *terrere*, atque a culpa prohiberet. Bollandus nostri Mss. quos sequimur concinit. In Reg. et Colb. omittitur atque a culp. prohib.

(b) Ita cum Mss. omnibus Bolland., ubi alii Editi habent *non offeratur*. Porro qui hic dicitur monasterii præpositus, appellatur *ὀκνόνομος* in Dialogis a Zacharia Græce translatis. Observa hic originem 30 missarum pro defunctis.

(c) In Turon. et Utic., qui hic dicitur *Copiosus*, appellatur *Speciosus*; prius tamen legitur *Copiosus*, in iisdem Codd.

(d) Ita cum omnibus Mss. nostris Boll. In al. Edit., ad regionem patriæ cœlestis, per contemplationem pervol.

(e) Editi, quia Dominus jussit migrare te.

(f) Plerique Excusi, nunc minime: *eco-! r.*

quod pernocturnam visionem tauti Patris discipulus A vidit (*Dialog. lib. iv, cap. 47*).

20. Alius quoque in eodem monasterio Joannes dictus est, magnæ indolis adolescens, (a) qui ætatem suam intellectus est humilitatis dulcedine, et gravitate morum, imminente Gregorio, transcendebat. Huic ægrotanti, atque ad extremum deducto, per nocturnam visionem sub habitu senis beatus apostolus Andreas apparuit, et hunc virga tetigit, eique dixit: Surge; ex hac enim molestia modo minime morieris, sed paratus esto, quia longum tempus hic facturus non eris. Qui dum jam esset a medicis desperatus, repente sanatus est atque convaluit. Rem quam viderat narravit, seque per biennium in Dei servitio, sicut prædixi, ultra ætatis suæ annos exhibuit. Evolutis autem duobus annis, cum quidam frater fuisset mortuus, atque in monasterii ejusdem cœmeterio a Gregorio fratribusque sepultus, cunctis inde discedentibus, idem Joannes, sicut postmodum pallens et tremens Gregorio et fratribus indicavit, solus inventus, ab eodem fratre qui sepultus fuerat de sepulcro vocatus est. Quod mox etiam subsequens finis ostendit. Nam post dies decem (b) correptus febribus, moriendo vocantem secutus est. Verum quia longum est et multa restant quæ de hujus viri sanctimonia certis possunt attestationibus prædicari, quæ etiam ex relatione majorum, scriptisve priorum compererim, his inserenda decrevi.

21. Quadam die, cum advenientibus nuper negotiatoribus, multa venalia in foro Romanæ urbis fuissent proposita, multique ad emendum undique confluiscent, contigit et Gregorium virum Deo dignissimum præterire: qui cernens inter alia pueros corpore candidos, forma pulcherrimos, vultu venustos, capillorum quoque nitore perspicuos esse venales, interrogavit mercatorem de qua patria illos attulisset. Ille respondit: De Britannicæ insula, cujus incolarum omnium facies simili candore fulgescit. Gregorius dixit: Christiani sunt iidem insulani, an adhuc paganis tenentur erroribus implicati? Mercator respondit: Non sunt Christiani, sed paganis tenentur laqueis irretiti. Tunc Gregorius acriter ingemiscens: Heu! prob dolor! inquit, quam splendida facies princeps tenebrarum nunc possidet, tantaque (c) frontis species vacuum ab interna Dei gratia mentem gestat. Rursum interrogavit quod esset vocabulum gentis illius. Mercator respondit: Angli vocantur. At ille: Bene, inquit, Angli, quasi angeli, quia et angelicos vultus habent, et tales in cœlis angelorum decet esse concives. Iterum ergo interrogavit quod nomen haberet ipsa provincia. Mercator respondit: Provinciales illi Deiri vocantur. Et Gre-

gorius: Bene, inquit, Deiri, quia de ira sunt eruendi, et ad Christi gratiam convocandi. Rex, ait, illius provinciæ quomodo nuncupatur? Mercator respondit: Ælle vocatur. Et Gregorius alludens ad nomen, dixit: Bene, quia rex dicitur (d) Ælle. Alleluia etenim in laude Creatoris in partibus illis oportet decantari (*Bed. lib. II, c. 1, Hist. Angl.*).

22. Mox itaque accedens ad Benedictum, apostolicæ sedis pontificem, cœpit vehementer expetere ut in Britanniam aliquos verbi ministros mitteret. Quo cum neminem ire velle cognosceret, semetipsum quoque non dubitavit ingerere, dummodo sibi pontifex licentiam commodaret. Qui licet cum magna cunctatione totius cleri ac populi Gregorium sponte proficisci cupientem abire permisit, imprecatus ei divinitus prospera ministrari.

23. De cujus absentia Roman i plurimum perturbati, deliberato consilio, trifarie per loca viæ contigua unde pontifex ad beati Petri basilicam profecturus erat, partiuntur, eumque turmatim taliter (e) alloquuntur: Petrum offendisti, Romam destruxisti, quia Gregorium dimisisti. Quibus sententiis omnino papa perterritus, misit continuo nuntios, qui virum Domini revocarent Gregorium. Quod ipse sibi comitantibus jam prædixerat fore futurum.

24. Jamque trium dierum itinere (f) profligato, ad quemdam locum requieturi, forte diverterant, quo singulis quiescentibus, Gregorius lectitabat. Quem locusta superveniens coegit paululum a legendo quiescere, et ex consideratione sui nominis docuit eum in eodem loco se stare debere. [(g) Tunc fertur dixisse: Locusta, inquit, dici potest, quasi loco sta.] Statimque comites adhortatus, festinantius ire certabat; sed prævenientibus apostolicis nuntiis, licet magnopere tristaretur, redire tamen ad proprii compulsus est monasterii curam.

25. Denique cernens Benedictus, venerabilis pontifex, virtutum gradibus Gregorium ad alta conscendere, violenter eum a quiete monasterii sui abstrahens, ecclesiastici ordinis officio sublimavit, levitamque septimum ad suum adjutorium consecravit. In quo venerabilis levita Gregorius tanta humilitate viguit, tanta solertia ministravit, ut in ecclesiasticæ hierarchiæ ministerio videretur divinis angelis non solum nitore habitus, verum etiam claritate morum probabilium quodammodo cœquari.

26. Nec multo post pro responsis ecclesiasticis ad urbem Constantinopolim a Pelagio præsule destinatus, ubi quamvis in terreno conversaretur palatio, vitæ cœlestis non intermisit propositum. Secuti namque sunt eum multi ex suo monasterio fratres, germana devincti charitate. Quod divina factum dispensatione

(a) Mabill., Gussanv. et alii, repugnantibus Mss., qui ætatem suam intellectu, et humilitate, et gravitate, docente Gregor. Bolland. Mss. consentit, nisi quod pro imminente habet docente.

(b) Mabil. et Guss., *invasus, carne solutus est*. Uterque tamen in margine notat lectionem Mss. quod etiam alibi supra et infra præstiterunt. Editio Gussanv. non videtur a Mabill. discrepare.

(c) Andeg., *frontispicii gratia*. Gemet. ac Rig.,

frontis speciosi. Utic., *frontis speciosæ gratiæ*.

(d) Andeg. et Utic. *Alle*; laus etenim Dei Creatoris oportet illis in partibus decantari.

(e) Big., *Alloquuntur: Eia, apostolice, quid fecisti? sanctum Petrum*.

(f) Bigot. superscribitur, *id est expenso*.

(g) Quæ hac parenthesi clauduntur leguntur in omnibus Editis, apud Paulum Diaconum et in uno tantum ex Mss. nostris, Colb. sc.

conspicitur, ut eorum videlicet exemplo ad orationis placidum litus quasi anchoræ fune stringeretur, et dum causarum sæcularium continuatis vertiginibus fluctuaret, ad illorum consortium, velut ad tutissimi portus (a) sinum, refugeret. Ac licet illud eum ministerium a monasterio abstractum a pristinae quoque quietis vita mucrone suæ occupationis extinxerat, inter eos tamen per studiosæ lectionis alloquium quotidianæ aspiratio compunctionis animabat (*Bed. lib. II, c. 1, Histor. Angl.*).

27. Horum ergo consortio non solum a terrenis est munitus incursibus, verum etiam ad vitæ cœlestis exercitia magis magisque succensus. Nam ab eisdem fratribus enixe rogatus, maximeque (b) a Leandro Hispalensi episcopo, qui pro causis wisigothorum legatus eodem tempore Constantinopolim venerat, compulsus est ut librum beati Job, multis involutum mysteriis, enodaret (*Epist. in expos. B. Job, cap. 1*). Neque ille negare potuit opus quod sibi amor fraternus multis utile imponebat futurum, sed eundem librum quomodo juxta litteram intelligendus, qualiter ad Christi et Ecclesiæ sacramenta referendus, quo sensu unicuique fidelium sit aptandus, (c) per trifarias intelligendi species miranda ratione perdocuit: in quibus tamen ita virtutibus vitiisque disseruit, ut non solum videatur eadem verbis exponere, sed formis quodammodo visibilibus seu palpabilibus demonstrare. Unde non est dubium perfectionem ipsarum cum consecutum fuisse virtutum, quarum tam efficaciter valuit indicare profectus.

28. Præterea venerabilis levita Gregorius in eadem urbe regia constitutus, nascentem novam hæresim de statu nostræ resurrectionis cum ipso quo orta est initio, (d) juvante gratia catholicæ veritatis, attrivit (*Lib. XIV, Mor. n. 72 et seq. Beda lib. I, c. 1, Histor. Angl.*). Siquidem (e) Eutychius, ejusdem civitatis episcopus, libro de Resurrectione mortuorum confecto, dogmatizabat corpus nostrum in illa resurrectionis gloria impalpabile, ventis aereque subtilius esse futurum. Quod Gregorius audiens, et ratione veritatis, et exemplo dominicæ resurrectionis probavit hoc dogma orthodoxæ fidei omnimodo esse contrarium. Catholica etenim fides habet quod corpus nostrum in illa immortalitatis gloria sublimatum, subtile quidem sit per effectum spiritualis potentiæ, sed palpabile per veritatem naturæ, juxta exemplum dominici corporis, de quo a mortuis resuscitato dicit ipse discipulis: *Palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* (*Luc. XXIV, 39*). Cumque hoc evangelicæ veritatis testimonium Gregorius protulisset, Eutychius ait: « Idecirco hoc Dominus fecit, ut dubitationem resurrectionis

suæ de discipulorum cordibus amoveret. » Cui Gregorius dixit: « Mira res est valde quam astruis, ut inde nobis dubietas surgat unde discipulorum corda fuerunt dubietate sanata. Quid enim deterius dici potest quam ut hoc nobis de ejus vera carne dubium fiat, per quod discipuli ejus ad fidem ab omni dubietate sunt reparati? Si enim hoc non habuisse astruitur quod ostendit, unde fides discipulorum ejus est confirmata, inde nostra destruitur. » Eutychius ait: « Corpus palpabile habuit, quod ostendit; sed post confirmata corda palpantium, omne illud in Domino quod palpari potuit in subtilitatem est aliquam reductum. » Ad hæc Gregorius respondit: « Scriptum est: *Christus resurgens a mortuis, jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur* (*Rom. VI, 9*). Si quid ergo in ejus corpore post resurrectionem potuit mutari contra veridicam Pauli sententiam, Dominus rediit in mortem post resurrectionem. Quod quis dicere vel stultus præsumat, nisi qui veram carnis ejus resurrectionem denegat? » Tunc Eutychius objecit, dicens: « Cum scriptum sit: *Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt* (*I Cor. XV, 50*), qua ratione credendum est resurgere veraciter carnem? » Cui Gregorius respondit: « In sacro eloquio aliter caro dicitur juxta naturam, atque aliter juxta culpam, vel corruptionem. Caro quippe dicitur juxta naturam, sicut scriptum est: *Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea* (*Gen. II, 23*). Et: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan. I, 14*). Caro vero juxta culpam, sicut scriptum est: *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, eo quod sunt caro* (*Genes. VI, 3*). Et sicut Psalmista ait: *Memoratus est quia caro sunt: spiritus vadens, et non rediens* (*Psal LXXVII, 39*). Unde et discipulus Paulus dicebat: *Vos autem in carne non estis, sed in spiritu* (*Rom. VII, 9*); neque enim in carne non erant quibus epistolas trans mittebat; sed quia passiones carnalium desideriorum vicerant, jam liberi per virtutem spiritus in carne non erant. Quod ergo Paulus apostolus dicit: *Quia caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt* (*I Cor. XV, 50*), carnem secundum culpam intelligi voluit, non carnem secundum naturam. Unde et mox quia carnem secundum culpam diceret, ostendit, subdens: *Neque corruptio incorruptelam possidebit*. In illa ergo cœlesti gloria caro secundum naturam erit, sed secundum passionis desideria non erit, quia devicto mortis aculeo, in æterna incorruptione regnabit. » Quibus auditis, Eutychius consentire se protinus respondit; sed tamen adhuc corpus palpabile resurgere posse denegabat: qui etiam in libello quem de resurrectione scripserat, Pauli quoque testimonium indiderat, dicentis: *Tu*

(a) In omnibus Mss. nostris, *portus volumina littoraque refugeret*. Quæ etiam suis in Mss. legit Mabill. Lectio nostra quæ est Editorum omnium, convenit cum epistola sancti Gregorii ad Leandrum, unde hæc transumpta.

(b) De Leandro consule quæ diximus ad epistolam Moralibus præmissam.

(c) Turon., *per triginta quinque libr. seriem*; quæ in Bigot. ad marginem sunt rejecta.

(d) Excusi quique cum Mss. Colb., *juvante gratia*

nostri Redemptoris. Apud Mabill. et Guss., *mendose, attribuit, pro attrivit*.

(e) Eodem pene errore laborabat quidam Hierax pseudomonachus. Nimirum, *is docebat hanc carnem non resurgere, sed pro ea uliam; et hanc in terram dissolvi*, inquit scriptor Vitæ sancti Epiph., ejusque discipulus, ejusd. Vitæ num. 27. Hunc repressit Epiphanius tum miraculo tum doctissima ex sacris Litteris dissertatione.

quod seminas non vivificabitur, nisi prius moriatur; et quia non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum (I Cor. xv, 36). Hoc nimirum ostendere festinans, quia caro vel palpabilis, vel ipsa non erit, dum sanctus Apostolus de resurrectionis agens gloria, non corpus quod futurum est seminari dixerit, sed nudum granum. Sed ad hæc Gregorius respondit: « Paulus apostolus dicens: **33** Non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum, hoc insinuat quod videmus, quia videlicet granum cum culmo et foliis nascitur, quod sine culmo et foliis seminatur. Ille itaque in augmento gloriæ resurrectionis non dixit grano seminis deesse quod erat, sed adesse quod non erat. Tu autem dum verum corpus resurgere denegas, nequaquam dicis adesse quod deerat, sed deesse quod erat. »

29. Tunc itaque Gregorius Romanus diaconus et Eutychius Constantinopolitanus episcopus, hac de re in longam contentionem perducti, gravissima cœperunt ab invicem (a) simulatione resilire. Tum piæ memoriæ Tiberius (b) Constantinus imperator, secreto utrumque suscipiens, qui inter eos discordiæ versaretur agnovit, et utriusque partis allegationem subtiliter pensans, eundem librum quem Eutychius de resurrectione conscripserat suis quoque (c) allegationibus destruens, deliberavit ut flammis cremari debuisset. A quo videlicet piissimo imperatore ut simul egressi sunt, post longissimæ disputationis conflictum pariter ægrotantes in lectulum deciderunt.

30. Cum ergo Gregorius validissimis febribus æstualet, Eutychius, cum morte conficiens, pellem manus suæ tenebat coram omnibus, dicens: *Confiteor quia omnes in hac carne resurgemus.* Post quam catholicæ fidei confessionem defunctus est; quo mortuo, quia pene nullus erat qui ejus dicta sequeretur, Gregorius dissimulavit cœpta persequi, ne in favillas videretur verba jaculari.

31. Quanta autem auctoritate ministerium sui apocrisiarius impleverit, quantæ reverentiæ apud Augustos exstiterit, quantaque sollicitudine afflictæ Italiæ succurri sæpius fecerit, si quis plenius nosse desiderat, epistolas antecessoris sui papæ Pelagii ad eum super multimodis Ecclesiæ Dei necessitatibus destinatas, quæ hactenus in scrinio sanctæ sedis apostolicæ studiosissime conservantur, percurrat, ex quarum multitudine hic unam intersero, quatenus et illius ministerii qualitas, et reliquarum quoque consequentia cognoscatur. Quæ ita se habet:

(a) Ita Mss., ubi Editores legerunt, *simultate*. In Moralibus, lib. xiv, n. 74, ubi hæc referuntur, legitur quoque *simulatione*; necnon l. i, epist. 2, et alibi.

(b) Corrupte in omnibus Editis, *Constantinopolitanus*, pro *Constantinus*, quod in omnibus tam Moralium quam Joannis Diac. Mss. exhibetur. Sane tunc Constantinopolitanus imperator non dicebatur, qui Romano imperio solus præerat. Tiberius Augustus cognominabatur Constantinus.

(c) In Bigot. superscribitur, *affirmationibus*.

(d) In Andegav., Utic., Bigot. et Gemet., *imperaverit*.

(e) Vulgati cum Reg., allis renitentibus Mss., *super illam diacoposin*. Utic. habet, *super omnia illa diacop.* In hoc Codice et in Bigot. annotatur vocem *dia-*

32. « Pelagius episcopus dilecto filio Gregorio venerabili diacono. Omnia quidem quæ necessaria fuerunt, per Honoratum notarium tibi curavimus indicare: quem cum fratre et coepiscopo Sebastiano ad dilectionem tuam direximus, ut quia illis in partibus ad Ravennam usque nunc cum viro glorioso domno Decio patricio fuit, ipse sua relatione te ex omnibus studeat informare; vel si qua necessaria judicaveritis, possit domno imperatori suggerere. Quia tantæ calamitates ac tribulationes nobis a perfidia Langobardorum illatæ sunt, contra suum proprium jusjurandum, ut nullus possit ad referendum sufficere. Prædictum autem fratrem Sebastianum quo modo susceperimus, vel in quali apud nos, te suggerente, fuerit charitate, ipsius poteris relatione cognoscere. Qui etiam **34** promisit nobis necessitates vel pericula totius Italiæ piissimo domno imperatori suggerere. Loquimini ergo et tractate pariter, quo modo nostris possitis celeriter subvenire periculis: quia ita hic coangustata est respublica, ut nisi Deus piissimi in corde principis (d) inspiraverit ut insitam sibi misericordiam suis famulis largiatur, (e) et super illa diacoposin, vel unum magistrum militum, et unum ducem dignetur concedere, in omni simus angustia destituti, quia maxime partes Romanæ omni præsidio vacuatæ videntur, et exarchus nullum nobis posse remedium facere scribit, quippe qui nec ad illas partes custodiendas se testatur posse sufficere. Impetret ergo illi Deus nostris velociter periculis subvenire, antequam nefandissimæ gentis exercitus loca quæ adhuc a republica detinentur, Deo sibi contrario, quod absit, prævaleant occupare. Presbyterum autem ad nos, Deo juvante, retransmittere festina, quia et in monasterio tuo, et in opus cui eum præposuimus, necessarius esse omnino cognoscitur. Data quarto nonarum (f) Octobrium, indictione tertia (Concil. tom. V, epist. 3). »

33. Huic suo cujus hic papa Pelagius monasterio neminit, Sículus Maximianus, qui postea Syracusanus episcopus exstitit, eodem tempore præfuit. Qui ad venerabilem levitam Gregorium in ejusdem regiæ urbis palatio pro responsis ecclesiasticis desudantem, visitationis gratia, cum fratribus venit (Lib. III, Dialog., cap. 36); et dum ad monasterium sibi quoque commissum Romam rediret, in mari Adriatico nimia tempestate deprehensus, inæstimabili ordine atque inusitato miraculo erga se, cunctosque qui secum aderant omnipotentis Dei et iram cognovit et

coposin. vel *diacopiosin*, significare ærarium publicum. Sic eam intellexisse videtur Pet. Dam., l. vii, epist. 3: *Qui peculatus crimen incurrit, in diacoposin cogitur inferre quod tulit*. Bolland. docet idem esse ac discissionem a διακόπτω, discindo. Cangio diacoposin est molestia, angustia, a κοπέω, lasso. Utrumque fefellit lectio vulgata Editorum, *et super illam diacoposin*, cum in fere omnibus Mss. legatur, *et super illa*, quasi, *et præter illa*. Itaque censemus, *diacoposin*, vel *diacopiosin*, commodius intelligi de ærario et pecunia, pro labore scilicet militari eroganda, nimirum a δία propter, et κόπος, labor.

(f) In Gemet. in Bigot., *Octobriarum*. Gussanv., ad marginem, pro *indictione* 3, notat *indict.* 6, quod nec in Mss. nostris reperitur.

gratiam. Nam cum in eorum morte ventorum nimietatibus fluctus elevati sævirent, ex navi clavi perdit, arbor abscissa est, vela in undis projecta, totumque vas navis nimis quassatum fluctibus ab omni fuerat sua compage dissolutum. Rimis itaque patentibus, intravit mare, atque usque ad superiores tabulas implevit; ita ut non magis navis inter undas quam undæ jam intra navim esse viderentur. Tunc in eadem navi residentes, non jam ex mortis vicinia, sed ex ipsa ejus præsentis visione turbati, omnes sibimetipsis pacem dederunt, corpus et sanguinem Redemptoris acceperunt, Deo se singuli commendantes, ut eorum animas benigne susciperet, quorum corpora ita pavendæ morti tradidisset. Sed omnipotens Deus, qui eorum mentem mirabiliter terruit, eorum quoque vitam per meritum Gregorii famuli sui, pro cuius speciali amore venerant, mirabilius reservavit. Nam diebus octo navis eadem usque ad superiores tabulas aquis plena, iter proprium peragens, enatavit. Nono autem die (a) ad Chotronensis castri portum deducta est. Ex qua exierunt omnes incolames, qui cum prædicto Maximiano viro venerabili navigabant. Cumque post eos ipse quoque fuisset egressus, mox in ejusdem portus profundum navis demersa est, ac si illis egredientibus pro pondere sublevatione caruisset; et quæ plena hominibus in pelago aquas portaverat atque natarat, Maximiano cum fratribus recedente, aqua sine hominibus in portu nec portare valuit nec natate; ut hinc omnipotens Deus ostenderet quia per meritum Gregorii, quem fratres visitaverant, hanc onustam sua manu tenuerat, quæ ab hominibus vacua permanere non potuit super aquas.

34. Igitur postquam Romam Gregorius venerabilis levita reversus est, aliquanto interjecto tempore, tanta inundatione Tiberis fluvius alveum suum egressus est, tantumque excrevit, ut ejus unda super muros urbis influeret, atque in ea regiones maximas occuparet, et antiquarum ædium plurima (b) monumenta dejiceret, ecclesiastica quoque horrea violenter subverteret, in quibus nonnulla modiorum tritici millia periire.

35. Tunc siquidem apud Veronensem urbem fluvius Athesis, ut idem Gregorius refert (*Lib. III Dialog., cap. 19*), excrescens, ad beati Zenonis martyris atque pontificis ecclesiam venit. Cujus ecclesie dum essent januæ apertæ, aqua in eam minime intravit. Quæ paulisper crescens usque ad fenestras ecclesie, quæ erant tectis proximæ, pervenit; sicque stans aqua ecclesie januam clausit, ac si illud elementum liquidum in soliditatem parietis fuisset mutatum [*Al. immutatum*]. Cumque essent multi interius inventi, sed aquarum magnitudine circumdata omni Ecclesie, qua possent egredi non habe-

rent, ibique se fame et siti deficere formidarent, ad Ecclesie januam veniebant, ad bibendum hauriebant aquam, quæ usque ad fenestras excreverat, et tamen intra ecclesiam (c) ut aqua nullo modo diffluebat. Stans autem ante januam, ad ostendendum cunctis meritum martyris, et aqua ad adjutorium erat, et aqua non erat ad occupandum locum. Quod nimirum miraculum Babylonici illius ignis miraculo non dissimile poterit æstimari, qui trium puerorum et vestimenta non tetigit, et vincula incendit (*Dan. III*).

36. Tunc etiam innumerabilis multitudo serpentium cum magno dracone, in modum trabis validæ per Tiberini fluminis alveum, in mare descendit; sed suffocatæ bestie inter salsos maris turbidissimi fluctus sine mora in littore deciderunt suaque putredine totum aerem corruerunt (*Gregor. Tur., l. x Hist. c. 1*).

37. Secuta est e vestigio clades inguinaria, quæ Romanam urbem adeo vehementi pestilentia lanavit, ut etiam corporali visu saggitæ cœlitus venire, et singulos quosque percutere viderentur. Quæ in mense undecimo veniens, primum omnium, juxta illud quod in Ezechiele propheta legitur: *A sanctuario meo incipite* (*Ezech. ix, 6*), Pelagium papam percussit, et sine mora exstinxit. Quo defuncto, ita in reliquum vulgus desævit, ut, subtractis habitatoribus (d), domos in urbe plurimas vacuas omnino reliquerit.

38. Eodem tempore in monasterio venerabilis levitæ Gregorii puer inquietus valde, Theodorus nomine, cum fratre religioso magis necessitate quam voluntate degebat, cui nimium gravis erat si quis ei pro sui salute quidquam dicebat. Bona autem non solum facere, sed etiam audire non poterat. Nunquam se ad sanctæ conversationis habitum venire, jurando, irascendo, ac deridendo testabatur: qui tamen ejusdem pestilentie clade percussus 36 in inguine, est perductus ad mortem. Cumque extremum spiritum ageret, convenerunt cum Gregorio fratres, ut egressum illius orando protegerent. Jam corpus ejus ab extrema fuerat parte præmortuum, in solo tantummodo pectore vitalis adhuc calor anhelabat. Cuncti autem (e) fratres qui aderant, tanto pro eo cœperunt enixius orare, quantum eum jam videbant sub celeritate discedere, cum repente cœpit eisdem fratribus assistentibus clamare, atque cum magnis vocibus orationes eorum interrumpere, dicens: « Recedite, ecce draconi ad devorandum datus sum, qui propter vestram præsentiam me devorare non potest. Caput meum in suo ore jam absorbit; date locum, ut me amplius non cruciet; sed faciat quod facturus est. Si ei ad devorandum datus sum, quare propter vos moras patior? » Tunc fratres cum Gregorio cœperunt ei dicere: « Quid est quod loqueris, frater?

(a) *Al., Cortonensis*. Cortona urbs est antiqua Bruttionum, ad mare Ausonium, nunc Crotona dicta in Calabria ulteriore.

(b) *Bigot., Colb., Reg. et Gemet., mænia*. Ita quoque apud Paulum Diac.

(c) In editis, si excipias Bolland, deest *ut*, in omnibus Mss. a nobis repertum.

(d) *Utic., domus in urbe plurimæ vacuæ omnino remanerent*.

(e) *Abest fratres ab Utic., Gemet., Reg., Colb. et Bigot.*

signum tibi sanctæ crucis imprime ». Respondit ille cum magnis clamoribus, dicens: « Volo me signare, sed non possum, quia squammis hujus draconis premor ». Cumque hoc fratres audirent (a), una cum levita Dei Gregorio in terram prostrati, cum lacrymis cœperunt pro ereptione illius vehementius Dominum deprecari. Et ecce subito cœpit æger cum magnis vocibus clamare, dicens: « Gratias Deo, ecce draco qui me ad devorandum susceperat fugit, orationibus vestris expulsus stare non potuit. Pro peccatis meis modo intercedite, quia converti et sæcularem vitam relinquere funditus sum paratus ». Homo ergo qui, sicut jam dictum est, ab extrema parte fuerat præmortuus, Gregorii precibus et morte corporis caruit, et salutem animæ acquisivit (*Lib. iv Dial. cap. 38*).

39. Sed pestilentia supra modum sæviante, quia Ecclesia Dei sine rectore esse non poterat, Gregorium, licet totis viribus renitentem, clerus, senatus populusque Romanus sibi concorditer pontificem delegerunt. Quem ille apicem totis viribus evitare decerneas, sese indignum omnino tali honore clamitabat; videlicet metuens ne mundi gloria, quam prius abjecerat, ei sub ecclesiastici colore regiminis aliquo modo subrepere potuisset.

40. At ubi decretum generalitatis evadere nequivit, consensurum se tandem aliquando simulavit, et imperatori Mauricio, cujus filium ex lavacro sancto susceperat, latenter litteras destinavit, adjurans, et multa prece deprecans, ne unquam assensum populis præberet ut se hujus honoris gloria sublimaret. Sed præfectus urbis (b), Germanus nomine, ejus nuntium anticipavit, comprehensumque ac, diruptis epistolis, consensum quem populus fecerat imperatori direxit. At ille gratias agens Deo pro amicitia diaconi, eo quod locum deferendi ei honoris, ut cupierat, reperisset, data præceptione ipsum ordinari præcepit.

41. Interim dum ab urbe regia imperatorius præstolaretur assensus, et lues ipsa populum vehementius devastaret, venerabilis levita Gregorius verbum ad plebem exorsus est, dicens: « Oportet, fratres charissimi, ut flagella Dei, quæ metuere ventura debuimus, saltem præsentia et experta timeamus. Conversionis nobis aditum dolor aperiat, et cordis nostri duritiam ipsa jam quam patimur pœna dissolvat. Ut enim propheta teste prædictum est: **¶** *Pervenit gladius usque ad animam* (*Jerem. iv, 10*). Ecce etenim cuncta plebs cœlestis iræ mucrone percutitur, et repentina singuli cæde vastantur; nec languor mortem prævenit, sed languoris moras, ut cernitis, mors ipsa præcurrit. Percussus quisque ante rapitur quam

A ad lamenta pœnitentiæ convertatur. Pensate ergo qualis ante conspectum districti Judicis pervenit, cui non licet flere quod fecit. Et habitatores quidem non ex parte subtrahuntur, sed pariter corruunt. Domus vacuæ relinquuntur, filiorum funera parentes aspiciunt, et sui eos ad interitum hæredes præcedunt. Unusquisque ergo nostrum ad pœnitentiæ lamenta confugiat, dum flere ante percussione vacat. Revocemus ante oculos mentis quidquid errando commisimus, et quod nequiter egimus, flendo puniamus. Præveniamus faciem ejus in confessione (*Psal. xciv, 2*), et, sicut propheta admonet, levemus corda nostra cum manibus ad Deum (*Thren. iii, 4*). Ad Deum quippe corda cum manibus levare, est orationis nostræ studium cum merito bonæ operationis erigere. Dat profecto, dat tremori nostro fiduciam, qui per prophetam clamat: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat* (*Exech. xxxiii, 11*). Nullus autem de iniquitatum suarum immanitate desperet. Veterinosas namque Ninivitarum culpas tridua pœnitentia abstersit (*Jonæ iii, 10*), et conversus latro vitæ præmia etiam in ipsa sententia suæ mortis emeruit (*Luc. xxiii*). Mutemus igitur corda, et præsumamus nos jam percepisse quod petimus. Citius ad precem Judex flectitur, si a pravitate sua petitor corrigatur. Imminente ergo tantæ animadversionis gladio, nos importunis precibus insistamus. Ea namque quæ ingrata esse hominibus solet importunitas (c), Judici veritatis placet, quia pius ac misericors Deus vult a se precibus veniam exigi, quia quantum meremur non vult irasci. Hinc etenim per Psalmistam dixit: *Invoca me in die tribulationis tuæ; eripiam te, et magnificabis me* (*Psal. xlix, 15*). Ipse ergo sibi testis est quia invocantibus misereri desiderat, qui admonet ut invocetur. Proinde, fratres charissimi, contricto corde, et correctis operibus crastina die, primo diluculo, ad septiformem (d) litaniam, juxta distributionem inferius designatam, devota cum lacrymis mente veniamus. Nullus vestrum ad terrena opera in agros exeat; nullus quodlibet negotium agere præsumat, quatenus ad sanctæ genitricis Dei ecclesiam convenientes, qui simul omnes peccavimus, simul omnes mala quæ fecimus deploremus, ut districtus Judex dum culpas nostras nos punisse considerat, ipse a sententia propositæ damnationis parcat. (*Exstat hæc oratio post homil.*)

D 42. • Litaniam clericorum exeat ab ecclesia sancti Joannis Baptistæ; litaniam virorum ab ecclesia sancti martyris Marcelli; litaniam monachorum ab ecclesia sanctorum martyrum Joannis et Paoli; litaniam ancillarum Dei ab ecclesia beatorum martyrum Cosmæ et

(a) Sanctus Gregorius hujus historiæ meminit, tum in homil. 38 super Evang., tum libr. quarto Dialog., cap. 37, dissimulata nihilominus sua præsentia, modestiæ forte gratia.

(b) Utrum frater esset Gregorii, disquisivimus in ejusdem Vita, lib. 1, cum 1, n. 5.

(c) Reg., Colb., Turon., Gemet., Utic., Bigot., judicio.

(d) In Mss., *letaniam*; et sic semper deinceps. Harum litaniarum et processionum ordo aliter descri-

bitur a Gregorio Turon., lib. x, cap. 1. Forte supplicationes illæ non semel habitæ sunt, ut censet Baron., ad ann. 590, n. 12. De his ita narrat Paul. Diac., de Gestis Langob., lib. iii: *In primo choro fuit omnis clerus; in secundo, omnes abbates cum monachis suis; in tertio, omnes abbatissæ cum congregationibus suis; in quarto, omnes infantes; in quinto, omnes laici; in sexto, universæ viduæ; in septimo, omnes mulieres conjugatæ.*

Damiani ; litania feminarum conjugatarum ab ecclesia beati primi martyris Stephani ; litania viduarum ab ecclesia martyris Vitalis ; litania pauperum et infantium ab ecclesia beatæ Cæcilie martyris. » (*Gregor. Tur. lib. x Hist., c. 1.*)

43. Igitur dum magna multitudo (a) omnis ætatis, sexus **SS** atque professionis, juxta præceptionem levitæ Gregorii, die constituta, Dominum rogatura venisset, in tantum lues ipsa judicio divino desævit, ut intra quius horæ spatium, dum voces plebs ad Dominum supplicationis emitteret, octoginta homines ad terram corruentes spiritum exhalarent. Sed nequaquam destitit facundissimus rhetor populo prædicare, ne ab oratione cessarent, donec miseratione divina pestis ipsa quiesceret.

44. Enimvero, cum adhuc futurus antistes putaret se principem a consensu consecrationis suæ penitus avertisse, cognovit tandem suas litteras a Germano præfecto urbis interceptas fuisse. Cujus rei gratia imperiale responsum, quod videlicet voluntati suæ contrarium (b) rebatur, præveniens, quia palam egredi portas civitatis non poterat, a negotiatoribus exponendum se, dissimulato, ut fertur, habitu, callidus impetravit, silvarum saltus expetiit, cavernarum latibula requisivit. In quibus dum ab omnibus summa sollicitudine quæreretur, (c) indicio columnæ fulgidæ, super se jugiter a cælo dependentis, agnoscitur, capitur, trahitur, et apud beati Petri apostolorum principis templum summus pontifex (d) consecratur.

45. Verum, quia sunt nonnulli Langobardorum (e) perfidi, qui Gregorium appetisse magis pontificium aut mentem quam fugisse, operæ pretium reor pauca de multis inserere, quibus eum, in quantum sine pertinaciæ vitio potuit, noluisse pontificium, imo quasi pondus importabile penitus cavere voluisse, luce clarius manifestem. Ait enim pene in ipso consecrationis suæ principio, in epistola Paulo scholastico : « Quidquid mihi ex honore sacerdotalis officii extranei arrident, non valde penso : de vobis autem mihi hac in re arridentibus, non minimum doleo, qui desiderium meum plenissime scitis, et tamen profecisse me creditis. Summus enim mihi profectus fuerat, si potuissem implere quod volui, si voluntatem meam, quam dudum cognitam habetis, perficere optatæ quietis perceptione valuissim. At quia honoris nunc hujus vinculis in civitate teneor Romana religatus, habeo aliquid quod etiam vestræ gloriæ exultem, quia viro (f) excellentissimo domno Leone exconsule veniente, vos in Sicilia remanere non suspicor ; et cum ipse quoque tuo honore religatus Romæ retineri cœperis, qui mœroris, qui amaritudinis ego patiar, agnosces. Veniente autem viro magnifico domno Maurentio Chartulario, ei, quæso,

(a) In Mss. Reg., Norm., scilicet Gemet., Utic., Bigot., communis ætatis.

(b) Idem Codd., *ferbatur*. Colb., *querebatur*. Alii, *videbatur*.

(c) Hujus indicii mentionem facit Gregor., lib. 1, epist. 20, et in lib. olim 6, epist. 4, nunc 7.

(d) Ejus ordinatio in tabulis eccles. assignatur tertio nonas Septembris.

A In Romanæ urbis necessitate concurrere, quia hostilibus gladiis fornix sine cessatione confodimur, sed seditione militum interno periculo gravius urgemur. » (*Lib. 1, ep. 3.*)

46. Item Gregorius Joanni patriarchæ Constantinopolitano : « Si charitatis virtus in proximi dilectione consistit, si sic diligere proximos sicut nos jubemur, quid est quod me beatitudo vestra non ita ut se diligit ? Quo enim ardore, quo studio episcopatus pondera fugere volueritis scio, et tamen hæc eadem episcopatus pondera ne mihi deberent imponi non restitistis. Constat ergo quia non me sicut vos diligitis, quia ille me voluistis **SS** onera suscipere quæ vobis imponi nolulistis. Sed quia vetustam navim, vehementerque contractam indignus ego infirmusque suscepi ; undique enim flactus intrant, et quotidiana ac valida tempestate quassatæ putridæ naufragium tabulæ sonant, per omnipotentem Dominum rogo ut in hoc mihi periculo orationis tuæ manum porrigas, quia tanto enixius potestis exorare, quanto et a confusione tribulationum quas in hac terra patimur oris gius stas. » (*Lib. 1, ep. 4.*)

47. Item Gregorius Theocliste sorori imperatoris : « Mens mea vestræ venerationi quanta devotione substernitur explere verbis nequeo ; nec tamen me prodero laboro, quia et me tacente, in vestro corde legitis quid de mea devotione sentiatis. Miror autem quod in me collatas dudum continentias vestras ex hac moderna pastoralis officii continentia distraxistis, in qua sub colore episcopatus ad sæculum sum reductus, in qua tantis terræ curis inservio, quantis me in vita laica nequaquam deservisse reminiscor. (g) Alta enim quietis meæ gaudia perdididi, et intus corruens, ascendisse exterius videor, unde me a Conditoris mei facie longe expulsus deploro. Conabar namque quotidie extra mundum, extra carnem fieri, cuncta phantasmata (h) corporis ab oculis mentis abigere, et superna gaudia incorporaliter videre, et non solum vocibus, sed totis medullis cordis (i) ad Dei speciem anhelans, dicebam : *Tibi dixit cor meum : Quæsi vultum tuum, vultum tuum, Domine, requiram* (*Psal. xxvi, 8*). Nihil autem in hoc mundo appetens, nihil pertimescens, videbar mihi in quodam rerum vertice stare, ita ut in me pene impletum crederem quod, pollicente Domino, ex propheta didicissem : *Sustollam te super altitudines terræ* (*Isai. lviij, 14*). Super altitudines etenim terræ sustollitur, qui et ipsa quæ alta et gloriosa presentis videntur sæculi, per mentis despectum calcet. Sed repente a rerum vertice tentationis hujus turbine impulsus, ad timores pavoresque corruo, quia et si mihi nihil timeo, eis tamen qui mihi commissi sunt multum formido. Undique causarum fluctibus quatior, ac tempestatibus

(e) Utic. et Colb., *perfidie*, quam lectionem sequitur Gussanv. In cæteris tamen Mss. et Editis, *perfidi*.

(f) Colb., Reg. et Norm., quibus consentiunt Bolland. et Gilot., *eminentissimo*.

(g) Andegav. et Bigot., *altera*. Reg., *interna*.

(h) Utic., *corporum*.

(i) Utic., *ad Dei faciem* ; quod etiam in Mss. epistolarum legitur.

deprimor, ita ut recte dicam : *Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me* (Psal. LXVIII, 3). Redire post causas ad cor desidero ; sed vanis ab eo cogitationum tumultibus exclusus, redire non possum. Et hoc ergo mihi longe factum est, quod intra me est, ita ut obedire nequeam propheticæ voci, qua dicitur : *Redite, praværicatores, ad cor* (Isai. XLVI, 8). Sed, stultis pressus cogitationibus, solummodo exclamare compellor : *Cor meum dereliquit me* (Psal. XXXIX, 13). Contemplativæ vitæ pulchritudinem velut Rachelem dilexi sterilem, sed videntem ac pulchram ; quam etsi per quietem suam minus generat, lucem tamen subtilius videt. Sed quo iudicio, nescio, Lia mihi in nocte conjuncta est, activa videlicet vita fecunda, sed lippa, minus videns, quamvis amplius pariens. Sedere ad pedes Domini cum Maria festinavi, verba oris ejus percipere : et ecce cum Martha compellor in interioribus ministrare, atque erga multa satagere. Expulsa a me, ut credidi, legione dæmonum, volui oblivisci quos novi, et ad Salvatoris pedes quiescere ; et ecce mihi nolenti atque compulso dicitur : *Revertere in domum tuam, et annuntia quanta tibi fecerit Dominus* (Marc. V, 19). Sed quis inter tot terrenas curas valeat Dei miracula prædicare, cum jam mihi difficile sit saltem recollere ? Pressus namque (a) in hoc honore tumultu sæcularium negotiorum, ex eis me esse video de quibus scriptum est : *Dejecisti eos, dum allevarentur* (Psal. LXXII, 18). Neque enim dixit : dejecisti eos postquam allevati sunt, sed dum allevarentur, quia pravi quique dum, (b) temporali honore suffulti, foris videntur surgere, intus cadunt. Allevatio ergo ipsa ruina est, quia dum gloria falsa subnixi sunt, a vera gloria vacuantur. Hinc iterum dicitur : *Deficientes ut fumus deficient* (Psal. XXXVI, 20). Fumus quippe ascendendo deficit, et sese dilatando evanescit. Sic videlicet fit, cum peccatoris vitam præsens felicitas comitatur, quia unde ostenditur ut altus sit, inde agitur ut non sit. Hinc rursum scriptum est, *Deus meus, pone illos ut rotam* (Psal. LXXXII, 14). Rota quippe ex posteriori parte attollitur, et in anterioribus cadit. Posteriora autem nobis sunt bona præsentis mundi quæ relinquimus ; anteriora vero sunt æterna et permanentia, ad quæ vocamur, Paulo attestante, qui ait : *Quæ retro sunt oblitus, in ea quæ sunt priora extendens me* (Philip. III, 13). Peccator ergo cum in præsentis vita profecerit, ut rota ponitur, quia in anterioribus corruens, ex posterioribus elevatur. Nam cum in hac vita gloriam percipit quam reliquit, ab illa cadit quæ post hanc venit. Et quidem multi sunt qui sic exteriores proventus regere sciunt, ut per eos nequaquam interius corruant. Unde scriptum est : *Deus potentes non abjicit, cum et*

ipse sit potens (Job. xxxvi, 5). Et per Salomonem dicitur : *Et intelligens gubernacula possidebit* (Prov. I, 5). Sed mihi hæc difficilia sunt, quia et valde onerosa ; et quod mens voluntarie non recipit, congrue non disponit. Ecce serenissimus Dominus imperator fieri simiam leonem jussit. Et quidem pro jussione illius vocari leo potest, fieri autem leo non potest. Unde necesse est ut omnes culpas ac negligentias meas non mihi, sed suæ pietati deputet, qui virtutis ministerium infirmo commisit. » (Lib. I, ep. 5).

48. (c) Item Gregorius Narsæ patricio : « Dum (d) contemplationis dulcedinem alte descripsistis, ruinæ meæ mihi gemitum renovastis, quia audivi quid intus perdidisti, dum foris ad culmen regiminis immeritus ascendi. Tanto autem me percussum mœrore cognoscite, ut vix loqui sufficiam ; oculos enim mentis meæ doloris tenebræ obsident, triste est quidquid aspicitur ; quidquid delectabile creditur, cordi meo lamentabile apparet. Penso enim, ab alto quietis meæ culmine corruens, ad quam dejectum exterioris proventus culmen ascendi, et pro culpis meis in occupationis exilium a facie dominantis missus, (e) quasi destructæ Judææ vocibus cum propheta dico : *Qui consolabatur me, longe recessit a me* (Thren. I, 16). Quod vero, causæ et nominis similitudinem faciendo per Scripturam, clausulas declamationesque formatis, certe, frater charissime, simiam leonem vocas. Quod eo modo vos agere conspicio, quo scabiosos sæpe catulos, pardos, vel tigres vocamus. Ego enim, bone vir, quasi filios perdidisti, quia per terrenas curas recta opera amisi. Nolite ergo me vocare Noemi (Ruth. I, 20), (f) id est pulchram, *sed vocate me Maria, quia amaritudine plenus sum.* » (Lib. I, ep. 6).

49. Item Gregorius Anastasio (g) patriarchæ Antiocheno : « Scripta vestræ beatitudinis, ut fessus requiem, salutem æger, fontem sitiens, umbram æstuans (h) inveni. Neque enim illa verba per linguam carnis videbantur expressa, quia sic spiritalem erga me amorem suum quem gestabat aperuit, ac si mens per semetipsam loqueretur. Sed durum valde fuit quod secutum est, quia amor vester terrena me portare onera præcepit, et quem prius spiritualiter diligebatis, post ut æstimo, temporaliter amantes, usque ad terram me, superposito onere, depressistis, ita ut omnem mentis rectitudinem funditus perdens, contemplationisque aciem amittens, non per prophetiæ spiritum, sed per experimentum dicam : *Incurvatus sum, et humiliatus sum usquequaque* (Psal. cxviii, 107). Tanta quippe me occupationum onera deprimunt, ut ad superna animus nullatenus erigatur. Multis causarum fluctibus quatuor ; et post illa quietis otia, tumultuosæ vitæ tempestatibus affligor, ita ut

viduæ.

(f) Idem, id est, pulchrum, reluctantibus aliis Excusis, et Mss., tum Joann. Diac., tum epistolarum.

(g) Turon., *Expatriarchæ*. De eo sæpe in epistolis egimus.

(h) Edit. Vatic. et Gussanv., *accepi*. Et paulo post, *specialem pro spiritualem amorem*, quod exhibent alii Excusi, consentientibus Mss.

(a) Colb. Bigot. et Gemet., in hoc onere.

(b) Al., sæculari.

(c) In Mss. Norm. tam epistolarum, quam Joann. Diac. legitur *Narsæ*, non *Narsi*, ut in Editis et in Reg. et Andeg. Cod. De eo Simocatta, lib. v, cap. 3 et 5.

(d) Bigot., Gemet., Reg., ac nonnulli Mss., *contemplationis alta describitis..... renovatis*.

(e) Corruptissime Edit. Vatic. et Guss., *quasi destitutæ*

recte dicam: *Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me* (Psal. LXVIII, 3). Periclitanti igitur mihi orationis vestrae manum tendite vos, qui in virtutum littore statis. Quod vero me os Domini, quod lucernam dicitis, quod loquendo multis prodesse, multisque posse lucere perhibetis, aestimationem mihi meam fateor in dubietatem maximam perduxistis. Considero namque qui sum, et nihil in me ex hujus boni signo deprehendo. Considero autem qui estis, et vos mentiri posse non arbitror. Cum ergo credere volo quod dicitis, contradicit mihi infirmitas mea; (a) cum disputare volo quod in laude mea dicitur, contradicit mihi sanctitas vestra. Sed, quæso, vir sanctæ, nobis aliquid de hoc certamine nostro conveniat, ut et si non quod dicitis ita est, sit ita quia dicitis. » (Lib. 1, ep. 7.)

50. Item Gregorius Andreae illustri: « Omnipotens Deus dulcissimo cordi vestro indicet quia et absens corpore, a charitate vestra animo non recessi. Bona enim vestra, etiam si volo, oblivisci non valeo. Hoc autem quod me ad episcopatus ordinem cognoscitis pervenisse, si me diligitis, plangite, quia tantæ hinc hujus mundi occupationes sunt, ut per episcopatus ordinem pene ab amore Dei me videam esse separatam, quod incessanter defleo, atque ut pro me Dominum exoretis, rogo. » (Lib. 1, ep. 30.)

51. Item Gregorius Joanni exconsuli et quæstori atque patricio: « Bona vestrae excellentiæ expertus, tanto erga vos amore constringor, ut vestra memoria de meo pectore aboleri nullatenus possit. Sed contra amorem (b) non modice contristor, quia quietem me quærere cognovistis, et ad inquietudinem perduxistis. Vobis quidem omnipotens Deus, quia hoc bono animo fecistis, bona æterna retribuatur; sed me a tanto loci hujus periculo, qualiter voluerit, absolvat, quia sicut peccata mea merebantur, non Romanorum, sed Langobardorum episcopus factus sum, quorum synthichie spathæ sunt, et gratia pœna. Ecce ubi me vestra patrocina perduxerunt. Gemo quotidie occupationibus 42 pressus, et respirare non valeo. Sed vos qui adhuc valetis, mundi hujus occupationes fugite, quia quanto in eo quisque profecerit, tanto ut video, ab amore Dei amplius decrescit. »

52. Gregorius Leandro (c) Hispalensi episcopo. « Respondere epistolis vestris tota intentione voluissem, nisi pastoralis curæ ita me labor attereret, ut mihi magis flere libeat quam aliquid dicere. Quod vestra quoque reverentia in ipso litterarum mearum textu vigilanter intelligit, quando ei negligenter loquor, quem vehementer diligo. Tantis quippe in hoc loco hujus mundi fluctibus quatuor, ut vetustam ac putrescentem navim, quam regendam occulta Dei dispensatione suscepti, ad portum dirigere nullatenus possim. Nunc ex adverso fluctus irruunt, nunc ex latere cumuli spumosi maris intumescunt, nunc a

A tergo tempestas insequitur: interque hæc omnia turbatus, cogor modo in (d) ipsam clavum adversitatem dirigere, modo curvato navis latere, minas fluctuum ex obliquo declinare. Ingemisco, quia sentio quod, negligente me, crescit sentina vitiorum, et tempestate fortiter obviant, jamjamque putridæ naufragium tabulæ sonant. Flens reminiscor quod perdidit meæ placidum littus quietis, et suspirando terram conspicio, quam tamen rerum ventis adversantibus tenere non poseum. Si ergo me, frater charissime, diligis, tuæ mihi orationis in his fluctibus manum tende, ut quo laborantem me adjuvas, ex ipsa vice mercedis in tuis quoque laboribus valentior existas. » (Lib. 1, ep. 31.)

B 53. Sed quia Gregorium non solum declinare voluisse, quin etiam cum magno angore animi summum sacerdotium suscepisse satis, ut opinor, probatum est, qua discretionem id fecerit, videtur breviter indicandum, ne scilicet tantus vir, aut pertinaeiæ, aut pusillanimitatis vitio saltem leviter succubuisse putetur.

54. Ait enim in epistola Anastasio (e) Corinthiorum episcopo: « Judicia Dei quanto sunt investigabilia, tanto debent esse humanis sensibus metuenda: ut quia ea ratio mortalis comprehendere non valet, his se necesse est humili cordis cervice substernat, quatenus quo eam regentis voluntas duxerit, illic obedientis mentis grossibus prosequatur. Ego autem considerans infirmitatem meam ad apostolicæ sedis culmen non posse pertingere, onus hoc malui declinare, ne in pastoralis regimine impari administrationis actione succumberem. Sed quia contraire non est Domini disponentis arbitrio, obediens secutus sum quod misericors deus me regentis manus voluit operari. Nam fraternitati vestrae, et si præsens non eveniret occasio, necessario fuerat indicandum quod, licet indignum, me apostolicæ sedi Dominus præesse dignatus est. » (Lib. 1, ep. 27.)

C Item de eadem re (f) Philippo comiti exoubitorum. « In quantum homo discutere et investigare judicia superna non sufficit, in tantum sub eis debet cervicem cordis inflectere, ut quia id quod sibi tribuitur quo judicio disponatur ignorat, nec ad appetendum locum procaz insistere, nec ad (g) repellendum contumax debet inveniri. Unde 43 indignus ego ad suscipienda episcopatus onera, jussioni omnipotentis Dei vestraeque voluntati me subdidi, cui me præesse largitate magis gratiæ quam iudicii aestimatione voluistis. Potens est enim Deus, propter quem me indignum diligitis, hanc vobis in perpetuum recompensare mercedem, ut gratiam 44 quam indignis famulis ejus impenditis, apud eum multiplicius invenire valeatis. » (Lib. 1, ep. 32.)

At ego hic a deflorationis opere paululum respiro, ut quæ specialiter de pontificio dicenda sunt, in libello alio suffragante Domino referantur.

Gussanv., ubi legitur: *in ipsum clavum adversitatem dirigere, modo curvata navi impetum fluctuum latere minas fluctuum ex obliquo declinare.*

(e) Colb. et Norm., Corinth. archiepiscopo.

(f) Turon. et Reg. Philippico.

(g) Andeg., resistendum.

(a) Vulgati, cum discutere, obstantibus Mss. Observandum est in Utic. epistolarum contextus longiores proferri, quam in aliis Codicibus.

(b) Gussanv., vitiose, constringor.

(c) Utic. et Bigot., Hispaniensi.

(d) Corruptissimus est hic locus in Edit. Vatic. et

LIBER SECUNDUS.

Quo exponitur qualiter sanctus Gregorius in pontificatu vixerit.

ARGUMENTUM. — 1. Gregorius servum servorum Dei se scribens, mediocribus vestimentis amicitur — 2. Fidei suæ irreprehensibile symbolum dictat. — 3. Patriarchalibus thronis suam synodicam dirigit. — 4. Quinque concilia se venerari fatetur. — 5. Collecta synodo, pravas consuetudines damnat. — 6. Antiphonarium centonizans, cantorum constituit scholam. — 7. Cur Occidentales dulcedinem cantilenæ corrumpant. — 8. Per Joannem Romanum cantorem correcti sunt. — 9. Carolus rex dissonantia cantus offensus, duos clericorum suorum erudiendos Romæ dimisit. — 10. Idem dissonantia cantus offensus, duos Romanos cantores ab Adriano rursus percepit. — 11. Gregorius, pulsus laicis, familiares sibi clericos elegit. — 12. Talem Ecclesiam Romanam exhibuit, qualis primo sub apostolis fuit. — 13. Quanta et qualia tunc Romæ studia reflorebant. — 14. Quod non divites, sed sapientes ad consilium convocabat. — 15. Quamobrem laici primo cœperint tonsurari. — 16. Laicos non ad ecclesiasticum officium admittit, sed tantum ad monachicum habitum. — 17. Codicem Gelasianum coarctat. — 18. Stationes (a) constituens, tractatus Evangeliorum declamat. — 19. Cum verbi pabulo pauperibus alimenta ministrat. — 20. Consuetudines novas inducit. — 21. Murmurantibus pro eisdem humiliter satisfacit. — 22. Pro hospite Dominum recipit. — 23. Duodecim invitatis, tertium decimum angelum sibi deputatum divinitus recognoscit. — 24. Quater in anno distribuendum per polyptychum censet. — 25. Aureos et peregrina vestimenta largitur. — 26. Calendatim diversas species erogat. — 27. Tribus millibus ancillis Dei octoginta libras annualiter præstat. — 28. Diatim per veredarios coacta stipendia destinat. — 29. Pro paupere mortuo vehementissime lamentatur. — 30. Quot et qualium remunerandorum nomina in scrinio teneantur. — 31. Arianorum basilicam in Suburra Domino dedicat. — 32. Quot et qualia miracula ibi divinitus sint ostensa. — 33. Pro convertendis Anglis Saxonibus Augustinum cum aliis mittit. — 34. Sine profectu redire volentes ad proficiscendum hortatur. — 35. Prædicantes miracula faciunt, multosque convertunt. — 36. Augustinus episcopus consecratus postulat adjuutores. — 37. Et Gregorius Pallium, et diversa necessaria, simulque nonnulla responsa transmittit. — 38. De consanguinitatibus per cunctatus, ponit (b) pacifice rationem. — 39. Quanta et qualia de conversione Saxonum, signisque discipulorum suorum Gregorius præconetur. — 40. Augustinum monet, ne pro miraculis tumeat. — 41. Panis frustum in carnem, carnis rursus in panis primordia reformavit. — 42. Pannum pupugit, et sanguis effluxit. — 43. Maleficos cæcitate multavit. — 44. Qualiter intelligi debet, Gregorium Trajani animam de inferni cruciatibus liberasse — 45. Monachum sub excommunicatione defunctum mirabiliter solvit. — 46. Paganos pueros comparat, ut Christianos efficiat. — 47. Pro paganis rusticis, episcopis comminatur. — 48. Judæos (c) conversos a pensionibus levigat. — 49. Baptizandis vestimenta largitur. — 50. Pueris Arianorum subveniri prædicat. — 51. Singulis diaconis vel xenodochiis rectores constituit. — 52. Jerusalemis xenodochium constituens, (d) et ibi et in monte Sina monachis annualia stipendia assignavit. — 53. Singulis patrimoniis singulos rectores constituit. — 54. Uni personæ duo ministeria nullomodo committenda definit. — 55. Eleemosynas localiter ac personaliter ordinat. — 56. Quod omni petenti se voluntarie tribuit. — 57. Quod etiam non petenti necessaria ministravit. — 58. Liberalitatis ejus innocentia comprobatur. — 59. Pro faciendis eleemosynis frumenta comparat quinquaginta libris auri. — 60. (e) Quale de eo somnium Eremita cognoverit.

45 1. Age jam nunc, quoniam athletæ Christi Gregorii, viriliter in gymnasio sanctæ ipsius Ecclesiæ desudantis, prælato libello, torosa membra descripta sunt, qualiter in palæstra quoque conflixerit, aspirante Domino, proferatur. Si quidem mox ut summum pontificium felicissimæ Romanæ urbis, Christo mortalibus consulente, sortitus est, superstitiosum Universalis vocabulum, quod Joannes Constantinopolitanus episcopus insolenter sibi tunc temporis usurpabat, more antecessorum suorum pontificum, sub districtissimæ interminationis sententia refutavit, et primus omnium se in principio epistolarum suarum servum servorum Dei scribi satis humiliter definivit, cunctisque suis successoribus documentum suæ humilitatis tam in hoc quam in mediocribus pontificaliibus indumentis, quod videlicet hactenus in sancta Romana Ecclesia conservatur, hæreditarium reliquit.

2. Denique (f) in specula sanctæ universalis Ecclesiæ, vir totius (g) humilitatis, auctoritatis, ac orthodoxiæ, unde videri et audiri clarius evangelicus præco valeret, consistens, oris sui divinissimo gladio et rectam fidem munivit et cunctas hæreses uno symbolo dissipavit. Quod videlicet sacræ confessionis symbolum ita se habet: Credo in unum Deum omnipotentem, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, tres

A personas, unam substantiam: Patrem ingenitum, Filium genitum, Spiritum vero sanctum, nec genitum, nec ingenitum, sed coæternum, de Patre et Filio procedentem. Confiteor unigenitum Filium consubstantialem, et sine tempore natum de Patre, omnium visibilium et invisibilium Conditorem, lumen ex lumine, Deum verum de Deo vero, splendorem gloriæ, figuram substantiæ; qui manens Verbum ante sæcula, perfectus homo creatus est juxta finem sæculorum, conceptus et natus ex Spiritu sancto et de Maria virgine, qui naturam nostram suscepit absque peccato; et sub Pontio Pilato crucifixus est, et sepultus tertia die resurrexit a mortuis; die autem quadagesimo ascendit in cælum, et sedet ad dexteram Patris. Unde venturus est judicare vivos et mortuos, positurus ante oculos omnium omnia occulta singulorum, daturus sanctis perpetua præmia regni cælestis, iniquis autem supplicia ignis æterni, innovaturus sæculum per ignem in carnis resurrectione. Confiteor unam fidem, unum baptisma, unam apostolicam, et universalem Ecclesiam, in qua sola possunt laxari peccata in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

3. Synodicam quoque suam Gregorius, secundum priscum decessorum suorum morem, Joanni Constantinopolitano, Eulogio Alexandrino, Gregorio Antio-

(a) Gemet., per stationes tractatus Evang. declamat.

(b) In Reg., ponit pontifici Felici rationem. Ita quoque in Ed. Bolland. et Mabill.

(c) Gussanv. et Vatic. cum Ms. Reg., convertens.

(d) Et ibi abest a Gemet.

(e) Id non legitur in Gemet.

(f) Reg., Colb., Norm., in speculo.

(g) Sic legitur in plerisque Mss. At in Reg., Colb. et in Excusis, totius humilitatis et auctoritatis orthodoxæ. Boll., et orth. fidei.

cheno, Joanni Jerosolymitano, et Anastasio (a) patriarchæ Antiocheno destinavit, quæ ita 46 se habet: « Consideranti mihi quod impar meritis ac toto animo renitens pastoralis curæ pondera portare compulsus sim, caligo mœroris occurrit, et triste cor nihil aliud nisi eas quæ videri nil sinunt tenebras videt. Nam quid antistes (b) ad Dominum, nisi pro delictis populi intercessor eligitur? Qua itaque fiducia ad eum pro peccatis alienis intercessor venio, apud quem de propriis securus non sum? Si fortasse quispiam apud potentem virum, qui et sibi iratus, et mihi esset incognitus, intercessorem suum me fieri quæreret, protinus responderem: Ad intercedendum venire nequeo, quia ejus notitiam ex sedula familiaritate non habeo. Si igitur recte homo apud hominem, de quo minime præsumpsissem, fieri intercessor erubescerem, quantæ hoc audaciæ est quod apud Deum pro populo locum intercessoris obtineo, cui familiarem me esse per vitæ meritum non agnosco? Qua in re est mihi adhuc aliud gravius formidandum, quia sicut cuncti liquido cognovimus, cum is qui displicet ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora provocatur, et valde pertimesco ne commissa mihi plebs fidelium reatus mei additamento depereat, cujus nunc usque Dominus æquanimiter delicta tolerabat. Cum vero utcumque hunc timorem supprimo, et consolatam mentem ad pontificalis operis studia accingo, considerata ipsa rei immensitate, deterreor. Perpendo quippe quod omni cura vigilandum est ut rector cogitatione sit mundus, operatione præcipuus, discretus in silentio, utilis in verbo, singulis compassionem proximus, præ cunctis contemplatione suspensus, bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia (c) per zelum rectitudinis erectus », et cætera quæ post in libro Pastoralis prosequitur.

4. « Præterea quia corde, inquit, creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem (Rom. x), sicut sancti Evangelii quatuor libros, sic quatuor concilia suscipere et venerari me fateor: Nicænum scilicet, in quo perversum Arii dogma destruitur; Constantinopolitanum quoque, in quo Eunomii et Macedonii error (d) vincitur; Ephesinum etiam primum, in quo Nestorii impietas judicatur; Chalcedonense vero, in quo (e) Euthycetis, Dioscorique pravitas reprobatur, tota devotione complector, integerrima approbatione custodio, quia in his velut in quadrato lapide sanctæ fidei structura consurgit; et cujuslibet vitæ atque actionis (f) norma existat, quisquis eorum soliditatem non tenet, etiam si lapis esse cernitur, tamen extra ædificium jacet. Quintum quoque concilium pariter veneror, in quo epistola quæ Ibæ dicitur,

A erroris plena, reprobatur, et Theodorus personam Mediatoris Dei et hominum (g) in duobus subsistentiis separans, ad impietatis perfidiam cecidisse convincitur. Scripta 47 quoque Theodoriti, per quæ beati Cyrilli fides reprehenditur, ausu dementiæ prolata refutantur. Cunctas vero quas præfata veneranda concilia personas respuunt respuo; quas venerantur amplector. Quia dum universali sunt consensu constituta, se et non illa destruit, quisquis præsumit aut solvere quos religant, aut ligare quos solvunt. Quisquis ergo aliud sapit, anathema sit ». (Lib. 1, cap. 25).

B 5. Hoc modo, postquam Gregorius fundamentum suæ fidei secundum priscum prædecessorum suorum pontificum morem, luculenter apostolicis thronis exposuit, animadvertens se ideo a Domino super gentes et regna summum pontificem constitutum, ut, juxta illud propheticum (Jerem. 1), vitiorum radices evelleret, destrueret atque disperderet, sicque demum ædificaret, plantaretque virtutes, omnes consuetudines quas contra priscam traditionem apostolicam noviter pullulasse cognoverat, videlicet de ministris cantoribus, de laicis pontifici familiariter adhærentibus, de titulandis præjudicialiter quibuslibet rebus, de contegendo dalmaticis apostolico feretro (h), de pastillatico, et de non admittendis passim laicis ad ecclesiastici juris officium, pro pallio vel consecratione pontificum, primo quidem a Romanæ Ecclesiæ, postmodum vero collectis circumquaque positarum provinciarum episcopis, a totius sanctæ universalis Ecclesiæ corpore segregavit, eaque sub interpositione C terribilis anathematis, tam generaliter quam perpetualiter condemnavit.

6. Deinde in domo Domini, more sapientissimi Salomonis, propter musicæ compunctionem dulcedinis, (i) Antiphonarium centonem cantorum studiosissimus nimis utiliter compilavit; scholam quoque cantorum, quæ hactenus eisdem institutionibus in sancta Romana Ecclesia modulatur, constituit; eique cum nonnullis prædiis duo habitacula, scilicet alterum sub gradibus basilicæ beati Petri apostoli, alterum vero sub Lateranensis patriarchii domibus fabricavit, ubi usque hodie lectus ejus, in quo recubans modulabatur, et flagellum ipsius, quo pueris minabatur, veneratione congrua cum authentico Antiphonario reservatur, quæ videlicet loca per præcepti seriem sub interpositione anathematis ob ministerii quotidianam utrobique gratiam subdivisit.

7. Hujus modulationis dulcedinem inter alias Europæ gentes Germani seu Galli discere crebroque rediscere insigniter potuerunt, incorruptam vero tam

(a) Big. et Reg., *expatriarchæ Antioch.*

(b) Norm. a Domino.

(c) In Guesanv. et Vatic., *per zelum justitiæ.*

(d) Turon. et Andeg., *conjungitur.*

(e) Al., *Eutychis*, vel *Eutychii.*

(f) Quidam excusi, *actionis norma consistit.*

(g) In Mss. Sangerm., Reg., Colb. et nonnullis, mendose, *in duabus substantiis.* Quibus adhærent Vulgati omnes, quamvis hæresim sapiat negare Christum duabus substantiis constare, divina scilicet ac humana.

Legendum ergo in duabus subsistentiis, seu personis, ut habent alii Mss. nostri, tam Joannis Diaconi quam epistolarum.

(h) Norm., Reg. et Colb., *de pastillatico, pro pallio, vel consecratione pontificum, et de non, etc.*

(i) Gemet., *Antiphonarium concentum stud.* Prius lectum ut in Colb. *concentu.* Utic. habet, *Antiph. cantum*, et per correctionem *concentum.* Reg., *Antiph. cantorum.*

levitate animi, quia nonnulla de proprio Gregorianis A cantibus miscuerunt, quam feritate quoque naturali, servare minime potuerunt. Alpina siquidem corpora, vocum suarum tonitruis altissime perstreptentia, susceptæ modulationis dulcedinem proprie non resultant, quia bibuli gutturis barbara feritas, dum inflexionibus et repercussionibus mitem nititur edere cantilenam, naturali quodam fragore, quasi plastra per gradus confuse sonantia rigidas voces jactat, sicque audientium animos, quos mulcere debuerat, exasperando magis ac obstrependo conturbat.

8. Hinc est quod hujus Gregorii tempore cum 48 Augustino tunc Britannias adeunte, per Occidentem quoque Romanæ institutionis cantores dispersi, barbaros insigniter docuerunt. Quibus defunctis Occidentales Ecclesiæ ita susceptum modulationis organum vitiarunt, ut Joannes quidam Romanus cantor cum Theodoro æque cive Romano, sed Eburaci archiepiscopo, per Gallias in Britannias (a) a Vitalliano sit præsule destinatus, qui circumquaque positarum Ecclesiarum filios ad pristinam cantilenæ dulcedinem revocans, tam per se, quam per suos discipulos multis annis Romanæ doctrinæ regulam conservavit.

9. Sed et Carolus noster patricius, rex autem Francorum, dissonantia Romani et Gallicani cantus Romæ offensus, cum Gallorum procacitas cantum a nostratibus quibusdam neniis argumentaretur esse corruptum, nostrique e diverso authenticum Antiphonarium probabiliter ostentarent, interrogasse fertur quis inter rivum et fontem limpidiorem aquam conservare soleret? Respondentibus fontem prudenter adjecit: Ergo et nos qui de rivo corruptam lympham usque hactenus bibimus, ad perennis fontis necesse est fluentia principalia recurramus. Mox itaque duos suorum industrios clericos Adriano tunc episcopo dereliquit, quibus tandem satis eleganter instructis, Metensem metropolim ad suavitatem modulationis pristinæ revocavit, et per illam, totam Galliam suam correxit.

Sed cum multa post tempora, defunctis his qui Romæ fuerant educati, cantum Gallicanarum Ecclesiarum a Metensi discrepare prudentissimus regum vidisset, ac unumquemque ab alterutro vitiatum cantum jactantem adverteret: Iterum, inquit, redeamus ad fontem. Tunc regis precibus, sicut hodie quidam veridice astipulantur, Adrianus papa permotus, duos in Galliam cantores misit, quorum judicio rex omnes quidem corrupisse dulcedinem Romani cantus levitate quadam cognovit, Metenses vero sola naturali feritate paululum quid dissonare prævidit. Denique usque hodie quantum Romano cantui Metensis cedit, tantum Metensi Ecclesiæ cedere gallicanarum Ecclesiarum Germaniarumque cantus, ab his qui meram

veritatem diligunt comprobatur. Hæc ergo per anticipationem retulerim, ne indiscussam Gallorum (b) levitatem videar præterisse.

11. Cæterum prudentissimus rector Gregorius, remotis a suo cubiculo sæcularibus, clericorum sibi prudentissimos consiliarios familiaresque delegit, inter quos Petrum Diaconum coætaneum suum, cum quo postea disputans, quatuor Dialogorum libros composuit; Æmilianum quoque notarium, qui quadraginta homilias Evangelii cum sociis suis (c) excepit; Paterium æque notarium, qui ab eo secundicerius factus, ex libris ipsius aliqua utilissima defloravit; et Joannem defensorem, qui ejus jussu in Hispanias cognitor destinatus (d), Januarium episcopum civitatis Malacitanæ, ab episcopis suis compatriotis depositum, sedi propriæ restauravit, et depositores ejus cum eo qui in locum ejus obrepserat pari sententia condemnavit. Monachorum vero sanctissimos sibi familiares elegit, 49 inter quos Maximianum, monasterii sui abbatem, quem postea Syracusis episcopum fecit, eique per Siciliam vices suas commisit; Augustinum ejusdem monasterii sui præpositum, et Mellitum, per quos Anglorum gentes ad Christianismi gratiam convocavit; Marinianum ejusdem monasterii sui monachum, quem in Ravennati metropoli episcopum consecravit; Probum, quem subito abbatem spiritu revelante constituens, pro construendo xenodochio Jerosolymam destinavit; simulque Claudium (e) Classitanæ civitatis abbatem, qui de Proverbiis, de Cantibus cantioorum, de Prophetis, de libris Regum, deque Heptateucho, papa disputante, multa, licet non eodem sensu, composuit (Lib. XII, epist. 24).

12. Cum quibus Gregorius diu noctuque versatus, nihil monasticæ perfectionis in palatio, nihil pontificalis institutionis in Ecclesia dereliquit. Videbantur passim cum eruditissimis clericis adhærere pontifici religiosissimi monachi, et in diversis professionibus habebatur vita communis, ita ut talis esset tunc sub Gregorio penes urbem Romam Ecclesia, qualem hanc fuisse sub apostolis Lucas, et sub Marco evangelista penes Alexandriam Philo commemorat.

13. Tunc rerum Sapientia Romæ sibi templum visibiliter quodammodo fabricabat, et septemplicibus artibus, veluti columnis nobilissimorum totidem lapidum, apostolicæ sedis atrium fulciebat. Nullus pontifici famulantium, a minimo usque ad maximum, barbarum quodlibet in sermone vel habitu præferabat, sed togata, Quiritum more, seu trabeata Latinitas suum Latium in ipso Latiali palatio singulariter obtinebat. Refloruerant ibi diversarum artium studia, et qui, vel sanctimonia, vel prudentia forte carebat, suo ipsius judicio subsistendi coram pontifice fiduciam non habebat.

(a) A sancto Vitaliano P. ordinatus est Theodorus, VII Kal. April., Dominica, ann. 668. Ita Beda, l. IV, c. 4. BOLLAND.

(b) Colb., Gemet. et Bigot., *vanitatem*. Utle., *varietatem*. Et superscribitur, *levitatem*.

(c) De exceptoribus harum homil. agit sanctus Gregorius in prologo earundem ad secundum episc.

TAUROM. BOLLAND.

(d) Quartus fuit hujus civitatis episc., quo ejecto, intrusus est quidam Joannes. Vide Hist. Malacit., auct. Martino de Roa, cap. 12. In Mss. Norm. et Colb. legitur *Malalitanæ*, pro *Malacitanæ*. In Reg., *Malanitanz*.

(e) De eo lege Rubeum, lib. IV Hist. Ravenn.

14. Arcessebantur pontificalibus profundis consillis prudentes viri, quos perhibui, potius quam potentes; et paupere philosophia intrinsecus quid potius aut potissimum in unoquoque negotio sequendum putaretur artificiosis argumentationibus rationabiliter inquirente, dives inertia, quæ modo se de sapientibus pari sorte ulciscitur, præ cubiculi foribus despicabilis remanebat. Sola deerat interpretandi bilinguis peritia, et facundissima virgo Cecropia, quæ quondam suæ mentis acumina, Varrone cælibatum suum auferente, Latinis tradiderat, imposturarum sibi præstigia, sicut ipse in suis epistolis queritur, vindicabat.

15. Nemo laicorum, quodlibet palatii ministerium, vel ecclesiasticum patrimonium procurabat, sed omnia ecclesiastici juris munia ecclesiastici viri subibant, nimirum laicis ad armorum solam militiam, vel agrorum curam continuam deputatis. Ob hoc se nonnulli procerum sub obtentu religionis primo tonsurare cœperunt. Quorum tergiversationi Mauricius imperator prudenter occurrens, data per Longinum Stratorem lege, præcepit ut quisquis fulset publicis administrationibus implicatus, ei ad ecclesiasticum venire officium non liceret. Quam legem Gregorius super hoc valde laudavit, dicens: « Qui sæcularem habitum deserens, ad ecclesiastica officia venire festinat, non relinquere cupit sæculum, sed mutare. » (*Lib. III, ep. 65.*)

16. Verum, dum ad clericalem professionem tam ex ecclesiastica, quam ex sæculari quoque militia diversis occasionibus, quotidie pene innumerabilis multitudo conflueret, pastor ad omnia providus, nequaquam eos ecclesiastici decoris officium, sed ad capiendum solummodo monachicum propositum suscipiendos esse censebat, dicens: « Multos ex ecclesiastica seu sæculari militia novimus ad omnipotentis Dei servitium festinare, ut, ab humana servitute liberi, in divino servitio videantur familiariter in monasteriis conversari. Quod si passim dimittimus, omnibus (a) fugiendi ecclesiastici vel sæcularis juris dominium occasionem præbemus. Si vero festinantes ad omnipotentis Dei servitium incaute retinemus, illi invenimus negare quædam, qui dedit omnia. Unde necesse est ut quisquis ex juris ecclesiastici vel sæcularis militiæ servitute ad Dei servitium converti desiderat, probetur prius in laico habitu constitutus, et si mores ejus atque conversatio bono desiderio illius testimonium ferant, absque ulla retractatione servire in monasterio omnipotenti Deo permittatur, ut ab humano servitio liber recedat, qui in divino obsequio districtiorem subire appetit servitutum. Si autem et in monachico habitu secundum Patrum re-

(a) Andeg., fugiendi ad ecclesiastici, vel sæcularis juris dominium occasionem præbemus.

(b) Sic dictum ex Gelasio I, ejus auctore. De additione facta verborum, *Diesque nostros*, etc., lege Bedam, lib. II Hist., cap. 1. Censet doctissimus Hugo Menardus, in nota 2 ad lib. Sacramentorum sancti Gregorii olim post hæc verba, *in unius libri volumine coarctavit*, lectum fuisse, quod volumen librum Sacramentorum prætitulavit; nititurque testimonio Bernonis abbatis Augiensis, c. 1 libri de quibusdam rebus

gulas irreprehensibiliter fuerit conversatus, post præfixa sacris canonibus tempora, licenter jam ad quodlibet ecclesiasticum officium provehatur, si tamen illis non fuerit criminibus maculatus, quæ in Testamento Veteri morte muletantur. »

17. Sed, et (b) Gelasianum Codicem de missarum solemnibus, multa subtrahens, pauca convertens, nonnulla vero superadjiciens, pro exponendis evangelicis lectionibus in unius libri volumine coarctavit. In canone apposuit: *Diesque nostros in tua pace dispone*, atque ab æterna damnatione nos eripi, et in electorum tuorum jubeas grege numerari. »

18. Stationes per basilicas vel beatorum martyrum cœmeteria, secundum quod hactenus plebs Romana quasi eo vivente certatim discurrit, sollicitus ordinavit: per quas et ipse simul discurrens, dum adhuc eloqui prævaleret, viginti homillas Evangelii coram Ecclesia diverso tempore declamavit; reliquas vero ejusdem numeri dictavit quidem, sed, lassescente stomacho languore continuo, aliis pronuntiandas commisit.

19. Sequebatur exercitus Domini ultra citraque Gregorium præeuntem, et audituræ verbum doctrinæ innumerabiles undique diversi sexus, ætatis ac professionis, voluntariæ confluebant cohortes, quibus ille, utpote doctor cœlestis militiæ, cunctis duntaxat arma spiritalia suggerebat, pauperibus vero et advenis, qui pro conditione temporum Romam influxerant, quotidiana stipendia ministrabat.

20. Super corpora beatorum Petri et Pauli apostolorum missarum solemnibus celebrari decrevit, acquisitis numerosissimis olivetis, quorum summam in tabulis marmoreis præ foribus ejusdem basilicæ 51 annotavit. Luminaria superaddidit, officia sedula deputavit. De sepultura juxta Ecclesiam, commodum sperare prohibuit. Septem ex defensoribus honore regionario decorandos indixit. *Alleluia* extra Pentecostes tempora dici ad missas fecit. Subdiaconos expoliatos procedere statuit. *Kyrie eleison* cantari præcepit, et orationem Dominicam mox post canonem super hostiam censuit recitari.

21. De quibus cum postea quosdam murmurare sentiret, tanquam qui Constantinopolitanæ Ecclesiæ consuetudines sequeretur, piissimus Pater non indignatus est reddere rationem, dicens: « Nos in nullo horum aliam Ecclesiam secuti sumus. Nam ut *Alleluia* hic (c) diceretur, de Jerosolymorum Ecclesia ex beati Hieronymi traditione, tempore beatæ memoriæ Damasi papæ, traditur tractum; et ideo magis in hac sede illam consuetudinem amputavimus, quæ hic a Græcis fuerat tradita. Subdiaconos autem, ut spoliatos

ad missam spectantibus: unde, inquit, et in Vita ipsius legimus; Sed et Gelasianum, etc., coarctavit, quod volumen, etc. Sed fortasse ultima illa verba sunt Bernonis, non Joannis Diaconi. Certe in ipsius Codd. mss. nihil simile legitur, nullaquesupersunt abrasionis aut avulsionis vestigia.

(c) Mabill. et Gussanv., non diceretur. Tollenda est necessario negatio; alioquin Gregorius non responderet querelis de introducto cantico *Alleluia*.

procedere facerem, antiqua consuetudo Ecclesie fuit, sed placuit cuidam nostro pontifici, nescio cui, qui eos vestitos procedere præcepit. Nam Siciliæ Ecclesie, nunquid traditionem a Græcis acceperunt? Unde ergo habent hodie ut subdiaconi in lineis tunicis procedant, nisi quia hoc a matre sua Romana Ecclesia perceperunt? *Kyrie eleison* autem nos neque diximus neque dicimus, sicut a Græcis dicitur, quia in Græcia omnes simul dicunt, apud nos vero a clericis simul dicitur, a populo respondetur. Et totidem vicibus etiam *Christe eleison* dicitur, quod apud Græcos nullomodo dicitur. In quotidianis autem missis alia quæ dici solent lacemus, tantummodo *Kyrie eleison*, et *Christe eleison* dicimus, ut in his deprecationis vocibus paulo diutius occupemur. Orationem vero Dominicam idcirco mox post precem dicimus, quia mos apostolorum fuit ut ad ipsam solummodo orationem oblationis hostiam consecrarent. Et valde mihi inconueniens visum est ut precem quam scholasticus composuerat super oblationem diceremus, et ipsam traditionem quam Redemptor noster composuit super ejus corpus et sanguinem non diceremus. Sed et Dominica oratio apud Græcos ab omni populo dicitur, apud nos vero a solo sacerdote cantatur. In quo ergo Græcorum consuetudines secuti sumus, qui aut veteres nostras reparavimus, aut novas et utiles constituimus, in quibus tamen alios (a) non probamur imitari? Ergo vestra charitas, cum occasio dederit ut ad Catanensem civitatem pergat, vel in Syracusana Ecclesia, eos quos credit aut intelligit, quia de hac re murmurare potuerunt, facta colloquutione, doceat, et quasi alia ex occasione eos instruere non desistat. Nam de Constantinopolitana Ecclesia quod dicunt, quis eam dubitet sede apostolicæ esse subjectam? Quod et piissimus dominus imperator, et frater noster ejusdem civitatis episcopus assidue profitentur; tamen si quid boni, vel ipsa, vel altera Ecclesia, habet, ego et minores meos, quos ab illicitis prohibeo, in bono imitari paratus sum. Stultus est enim qui in eo se primum existimat, ut bona quæ viderit discere contemnat. » (Lib. ix, ep. 12.)

22. Tantæ hospitalitatis Gregorius in ipso etiam patriarcho permansit, ut exceptis his quos, tam per diversas regiones quam Romæ quoque Langobardorum 52 perfidiæ gladios fugientes, ecclesiastica stipe misericorditer nutrebat, ad mensam suam quotidie peregrinos quoslibet invitaret. Inter quos die quadam unus accessit, in cujus manibus dum ipse ex humilitatis ministerio aquam fundere vellet, conversus urcum accepit, sed repente eum in cujus manibus aquam fundere voluerat non invenit. Cumque hoc factum secum ipse miraretur, eadem nocte Dominus ei per visionem dixit: « Cæteris diebus me in membris meis, hesternum autem die me in memetipso suscepisti. »

(a) Editi, *comprobamur*, repugnantibus Mss. et contra sancti Gregorii mentem.

(b) Bigot. et Utic., *invitavit*, Porro hic *sacellarius*,

23. Alio quoque tempore idem Gregorius, juxta consuetudinem suam, præcepit sacellario ut duodecim peregrinos ad prandium invitaret. Qui pergens jussa complevit, eosque ad mensam pariter (b) ordinavit. Dum autem simul discumberent, intuens papa, tredecim numeravit; et accersito sacellario, cur contra jussionem suam tertium decimum invitare præsumpserit inquisivit. Ille obstupefactus, convivantes peregrinos curiosius numeravit, et duodecim solos inveniens, veluti securus respondit: « Crede mihi, honorabilis Pater, non sunt nisi duodecim, sicut ipse jussisti. » Ergo dum convictus sæpius duodecim identidem numeraret, ac tertium decimum quem solus papa videre poterat, non videret, animadvertit spiritualis Pater Gregorius virum propius discumbentem vultus crebro convertere, et nunc adolescentem, nunc vero vetulum veneranda quadam canitie simulare. Finito convivio, duodecim quidem abire permisit; tertium decimum vero manu suscipiens, in cubiculum suum induxit, vehementer adjurans ut ei se nomenque suum simpliciter prodere dignaretur. Qui respondens, dixit: « Et cur interrogas de nomine meo, quod est mirabile? Verumtamen scito, memoria recognoscens, quia ego sum naufragus ille qui quondam veni ad te, quando scribebas in cella monasterii tui ad clivum Scauri, cui dedisti duodecim numismata, et argenteam scutellam, quam tibi miserat cum infusis leguminibus beata Silvia mater tua. Et hoc tibi pro certo sit cognitum, quia ab illo die quo mihi hæc hilari animo tribuisti, destinavit te Dominus fieri præsulem sanctæ suæ Ecclesie, pro qua et proprium sanguinem fudit, et esse te successorem atque vicarium apostolorum principis Petri, cujus et virtutem imitatus es cum substantiam offerentium divideret, prout cuique opus erat. » Hæc audiens Gregorius dixit: « Et tu quomodo nosti quod tunc me Dominus præesse sanctæ Ecclesie suæ destinavit? At ille inquit: « Quoniam ego angelus ejus sum, et tunc ab eo ad tuum inquirendum propositum destinatus. » Tunc Gregorius, quia nondum manifeste viderat angelum, prorsus expavit, sibique hunc taliter dicentem audivit: « Ne timeas, neque formides, ecce enim misit me Dominus, ut sim tibi custos, quandiu fueris in isto mortali sæculo, quatenus quamcunque rem petieris, per me apud eum fiducialiter valeas impetrare. » Illico Gregorius in faciem suam corruit, dicens: « Si propter pusillum meæ parvitatæ munusculum tanta mihi retribuit omnipotentissimus Dominus, ut et pontificem me sanctæ suæ Ecclesie faceret, et custodem mihi suum angelum deputaret, quanta putem mihi restitui, si in præceptis ejus totis viribus permanens, 53 plura studuero de pluribus erogare? »

24. Igitur incipiens tantum largior esse de collato temporali commodo, quantum certior de recipiendo præmio sempiterno, cunctorum patrimoniorum præ-

seu potius *sacellarius*, dicitur, qui sacculos ac elemosynam servat; seu thesaurarius. Apud sanctum Antonium scribitur *sacellarius*.

diorumque reditus ex (a) Gelasiano polyptyco, ejus nimirum studiosissimus videbatur pedisequus, (b) adæravit, eorumque pensionibus in auro argentoque (collatis omnibus ordinibus ecclesiasticis, vel palatinis, monasteriis, ecclesiis, cœmeteriis, diaconis xenodochiis urbanis, vel suburbanis) quot solidi (c) singulis quater in anno distribuerentur, Pascha scilicet, natali apostolorum, natali sancti Andreæ, natalitioque suo, per polyptychum quo hactenus erogatur indixit.

25. Extra quos primo Dominicæ resurrectionis diluculo in basilica quondam doctissimi papæ Vigili, juxta quam consuetudinaliter habitabat, ad imperitiendum pacis osculum residens, cunctis episcopis, presbyteris, diaconibus, aliisque (d) axiomaticis aureos erogabat. Natalitio vero apostolorum, vel suo, mistos solidos offerens, peregrina nihilominus vestimenta donabat.

26. Omnibus omnino Kalendis, pauperibus generaliter easdem species quæ congregabantur ex reditibus erogabat: et suo tempore frumentum, suo vinum, suo caseum, suo legumen, suo lardum, suo (e) manducabilia animalia, suo pisces vel oleum paterfamilias Domini discretissime dividebat. Pigmenta vero aliaque (f) delicatiora commercia primoribus honorabiliter offerebat, ita ut nihil aliud quam communia quædam horrea, communis putaretur Ecclesia.

27. Tribus millibus ancillis Dei, quas Græci *monastrias* vocant, quindecim libras auri pro lectisterniis dedit, eisque pro quotidianis stipendiis octoginta libras annualiter conferebat. De quibus Theoctistæ patriciæ scribens: « Harum, inquit, talis vita est, atque in tantum lacrymis et abstinentia districta, ut credamus quia si ipsæ non essent, nullus nostrum jam per tot annos in loco hoc subsistere inter Langobardorum gladios potuisset. » (Lib. VI, ep. 26.)

28. Quotidianis quibusque diebus per omnium regionum vicos vel compita, infirmis seu qualibet corporis parte debilibus cocta stipendia per constitutos veredarios emittebat. Verecundioribus vero, antequam ipse cibum caperet, a mensa sua benedictionis apostolicæ ostiatim dirigere curabat scutellam, ita ut neminem: prorsus exciperet misericordissimi benevolentia provisoris, quem ad fidem traxerat omnipotentis cognitio Creatoris.

29. Horum dum quemdam pauperem in angustiis (g) andronarum recessibus a vespillionibus inveniri mortuum contigisset, æstimans eum stipis inopia (h) periisse, ita per aliquot dies, ut dicitur, a missarum celebratione vacando, tristatus est, tanquam

A si eum propriis manibus, quod dictu nefas est, peremisset.

30. Exstat usque hodie in sacratissimo Lateranensis palatii scrinio hujus confectum temporibus chartaceum prægrado volumen, in quo communis sexus cunctarum ætatum ac professionum nomina tam Romæ quam per suburbana civitatesve vicinas, necnon longinquas maritimas urbes degentium, 54 cum suis cognominibus, temporibus, et remunerationibus expressius continentur. Quorum summam, ne videlicet fastiditus transiliat, ego transferre diffugio, meique lectoris oculum ad illius venerandi scrinii plenitudinem, cujus ipse pene in cunctis auctoritatem, papa largiente, secutus sum, transmitto.

31. Præterea cum Arianorum basilica in regione urbis hujus quæ Suburra dicitur clausa usque ad Gregorii pontificatus tempora remansisset, placuit ei ut in fide catholica, introductis illuc beati Sebastiani et sanctæ Agathæ martyrum reliquiis, dedicari deberet, quod factum est. Nam cum magna populi multitudine Gregorius laudes canendo perveniens, basilicam præfatam ingressus est; cumque venerabilis pontifex jam missarum solemniam celebraret, ac propter ejusdem loci angustias populi se turba comprimerent, quidam ex his qui extra sacrarium stabant, porcum subito inter suos pedes, huc et illuc discurrere senserunt. Quem dum unusquisque sentiret, et juxta se stantibus indicaret, idem porcus ecclesiæ januas petiit, et omnes, per quos tranxit, in admirationem convertit; sed videri nil potuit, quamvis sentiri potuisset. Quod idcirco divina pietas ostendit, ut cunctis patesceret quia veniente cum reliquiis sanctorum Gregorio, de loco eodem immundus habitator exiret.

32. Peracta igitur missarum celebratione, papa cum plebe recessit; sed adhuc nocte eadem magnus in ejusdem Ecclesiæ tectis strepitus factus est, ac si in ea aliquis errando discurreret. Sequenti autem nocte gravior sonitus excrevit, cum subito tantus terror insonuit, ac si omnis ecclesia illa a fundamentis fuisset eversa, et protinus recessit, ac nulla illic ulterius inquietudo antiqui hostis apparuit; sed per terroris sonitum, quem fecit, innotuit a loco quem diu tenuerat quod per invocationem Gregorii coactus exhibat. Post paucos vero dies in magna serenitate aeris super altare ejusdem ecclesiæ nubes cœlitus descendit, suoque illud velamine operuit, omnemque ecclesiam tanto terrore ac suavitate odoris implevit, ut, patentibus januis, nullus illic præsumeret intrare, et sacerdotes atque custodes, vel hi qui ad celebranda missarum solemniam venerant, et rem videbant,

(a) A Græco πτυχίς, significat vestium, chartarum, et aliorum quæ complicantur singulæ plicaturas, folia et laminas. MABILL. — Hic libellus est in quo reditus ecclesiastici annotabantur, et quid singulis indigentibus erogaretur. De hac voce, vide epist. 40 lib. VII, ind. 2.

(b) In Colb., *aggregavit*; in Reg., *adhærere*. In Utic., verbo *adæravit* superscribitur vel *erogavit*.

(c) Abest *singulis* a Mss. Norm.

(d) Id est, viris in dignitatibus constitutis ab ἀξιωμα

dignitas. Non raro Joannes Diaconus usurpat verba Græca.

(e) Colb., Gemet. et Big., *manducalia*, quod etiam olim in Utic. legebatur.

(f) Colb., Gemet. et Bigot., *ditiora*. Utic. utramque lectionem servat.

(g) Ἀνδρών, locus in quo soli viri degunt; hinc *androna* formatum. BOLL.

(h) *Defecisse*.

ingredi minime poterant, et suavitatem mirifici odoris trahebant. Die vero alia in ea lampades sine lumine sunt accensæ. Post paucos iterum dies cum, expletis missarum solemnibus, extinctis lampadibus, custos ex eadem (a) ecclesia egressus fuisset, post paululum intravit, et lampades quas exstinxerat lucentes reperit, quas negligenter exstinxisse se credidit, atque eas jam sollicitius exstinxit, qui exiens ecclesiam clausit. Sed post horarum trium spatium regressus, lucentes lampades quas exstinxerat invenit, ut videlicet ex ipso lumine aperte claresceret, quia per beatum Gregorium locus ille de tenebris ad lucem venisset.

33. Sed cum Gregorius pro convertendis Anglis Saxonibus, quemadmodum in manachatu suo proposuerat, assiduis cogitationum fluctibus (b) urgeretur, mox ubi, Ecclesie statu composito, (c) quartum sui pontificatus annum intravit, Augustinum cum aliis domus sue (d) monasterii monachis in Britanniam evangelizandi gratia destinavit. (e) Qui susceptæ peregrinationis, post dies aliquot, inertis tædio prægravati, redire domum potius quam barbaram, feram, incredulamque gentem, cujus ne linguam quidem intelligerent, adire decreverunt. Nec mora, Augustinum, quem eis episcopum consecrandum, si ab Anglis exciperentur, indixerat, Romam remittunt, summum præselem deprecantes ut tam laboriosam, tam incertam, tamque periculosam peregrinationem sibi nuper impositam removeret, et ad suos reverti permetteret. Quibus ille rescripsit, dicens :

34. « Gregorius episcopus, servus servorum Dei, servis Domini nostri Jesu Christi. Quia melius fuerat bona non incipere, quam ab his quæ cœpta sunt cogitatione retrorsum redire, summo studio, dilectissimi Filii, oportet ut opus bonum quod cœpistis, auxiliante Domino, compleatis. Nec labor vos ergo itineris, nec maledicorum hominum lingue deterreant, sed omni instantia, omni que fervore, quæ inchoastis, Deo auctore, peragite, scientes quod laborem magnum major æternæ retributionis gloria consequetur. Rementi autem Augustino præposito vestro, quem et abbatem vobis constituimus, in omnibus humiliter obedite, scientes vestris animabus per omnia profuturum quidquid a vobis fuerit in ejus admonitione completum. Omnipotens Deus sua vos gratia protegat (f), et vestri laboris fructum in æterna patria videre concedat, quatenus et si vobiscum laborare nequeo, simul in gaudio retributionis inveniar, quia laborare scilicet volo. » (Lib. VI, epist. 51.)

35. His exhortationibus Augustinus cum fratribus

(a) Bigot. et Utic., basilica.

(b) Mss., argueretur.

(c) Imo sextum, etsi Miss. Codices habeant quartum.

(d) In Reg. omittitur, monasteriis. Colb. et Norm., Britannias.

(e) Utic., qui iter suscipientes.

(f) Edit. Vatic., Gussanv., Mabill., et nostri laboris, contradicentibus Mss. et orationis serie, qua liquet

A roboratus, per Ætherii Arelatensis vatis, perque aliorum episcoporum Gallie, regumque quibus eos piissimus Pater propriis litteris commendarat, hospitia, Britanniam petiit, et ad (g) Edelbertum regem Cantuariorum veniens, Dei cooperante gratia, non solum licentiam prædicandi, verum etiam victus et mansiones in civitate Dorovernensi, quæ erat regni ejus metropolis, facile impetravit. Ad quam Augustinus cum sociis, prælata cruce, seu Salvatoris imagine, appropinquans cecinit, dicens : « Deprecamur te, Domine, in omni misericordia tua, ut auferatur furor tuus iraque tua a civitate ista, e a domo sancta tua, quoniam peccavimus. » Prædicantibus autem eis, et in nomine Jesu miracula facientibus, crediderunt multi, et baptizati sunt, mirantes innocentis vitæ simplicitatem, complectentesque dulcedinem cœlestis doctrinæ.

36. Quapropter Augustinus Arelas venit, et secundum Gregorii jussionem ab (h) Ætherio episcopus consecratus, in Britanniam remeavit; illicoque per Laurentium presbyterum, et Petrum monachum papæ Gregorio conversionem gentis Anglorum, seque consecratum innotuit, suggerens ut sibi mitteret plurimos verbi ministros, eo quod messem quidem multam haberet, operarios autem paucos.

37. Quibus relationibus Gregorius in Christo lætificatus, misit Augustino plurimos verbi ministros, in quibus præcipui erant Mellitus, Justus, Paulinus, et (i) Rufinianus; et per eos universa quæ ad cultum erant Ecclesie necessaria, vasa videlicet sacra, et vestimenta altarium, ornamenta ecclesiastica, vestimenta clericalia, apostolorum et multorum sanctorum reliquias, et Codices multos. Misit ei et pallium, jubens ut sub metropoli sua Cantie duodecim episcopos ordinaret, ad Londoniam et Eburacam singulos episcopos mitteret, qui sub se duodecim nihilominus episcopos consecrantes, pallium ab apostolica sede perciperent, et post Augustini obitum ipse inter eos primus haberi debuisset, qui prius consecrari meruisset. Præcepit quoque ut in Anglorum gente idolorum fana non destrueret, sed sanctificatis aquis respersa in basilicas dedicaret. Et quia solebant Saxones in sacrificio dæmonum boves multos occidere, jussit ut in die dedicationis, vel natalitiis sanctorum martyrum, quorum reliquie illic ponerentur, tabernacula sibi circa easdem ecclesias, quæ ex fanis commutatæ sunt, de ramis arborum facerent, et religiosis conviviis solemnitates debitas celebrarent. Et quia super quibusdam capitulis Augustinus eum interrogans, qualiter episcopus cum suis conversari deberet clericis, requisivit, doctor humillimus

Gregorium nullam sibi laboris apostolici partem præ modestia tribuere : quatenus etsi vobiscum laborare nequeo.

(g) Gemet. cum Bigot. et Colb., Edelbertum, Utic., Adelbertum.

(h) Legendum Virgilio, qui tunc Arelatensis erat episcopus. Ætherius viro Lugdun. Errori occasionem præbuit Beda, I. i Hist., c. 27.

(i) Andeg., Erufin. Utic., Rufinus. Reg., Rufianus.

inter cætera sic rescripsit : « Quia tua fraternitas, A
monasterii regulis erudita, seorsum vivere non debet
a clericis suis, in Ecclesia Anglorum, quæ nuper,
auctore Deo, ad (a) fidem perducta est, hanc debet
conversationem instituere, quæ in initio nascentis
Ecclesiæ fuit patribus nostris, in quibus nullus eorum
ex his quæ possidebant aliquid suum esse dicebat,
sed erant illis omnia communia. » Cum una sit fides,
cur super missarum celebratione Gallicana Ecclesia
Romana discordet Augustino quærenti Gregorius
ait : « Novit tua fraternitas Romanæ Ecclesiæ con-
suetudinem, in qua se meminit enutritam. Sed mihi
placet ut sive in Romana, sive in qualibet Ecclesia
aliquid invenisti, quod plus omnipotenti Deo possit
placere, sollicite eligas, et in Anglorum Ecclesia,
quæ adhuc nova est ad fidem, institutione præcipua
quæ de multis Ecclesiis colligere potuisti, infundas. B
Non enim pro locis res, sed pro bonis rebus loca
amanda sunt. Ex singulis ergo quibusque Ecclesiis,
quæ pia, quæ religiosa, quæ recta sunt, eligas, et
hæc quasi in vasculo collecta, apud Anglorum men-
sam in consuetudinem vertas. » Interrogatus etiam
quomodo ea quæ fures de ecclesiis abstulerint red-
dere debeant, mitissimus Pater : « Absit, inquit, ut
ecclesia cum augmento recipiat quod de terrenis
rebus videtur amittere, et lucra vana requirere. »
Sane requisitus ab eodem Augustino usque ad quo-
tam generationem fideles debeant copulari, Gregorius
dispensatorie sic rescripsit : « Quædam terrena lex
in Romana republica permittit ut sive frater et soror,
seu duorum fratrum germanorum, vel duarum soro-
rum filius et filia misceantur. Sed experimento didi-
cimus ex tali conjugio sobolem non posse succre-
scere, (b) et sacra lex prohibet cognationis turpitudinem
revelare. Unde necesse est ut jam tertia, vel quarta
generatione generatio fidelium licenter sibi jungi de-
beat. Nam (c) in secunda, 57 quam prædiximus,
omnimodo debet abstinere. » (Lib. xi, *epist.* 64.)

38. Verum post multum temporis a Felice Messanæ
Siciliæ præsule requisitus utrum Augustino scripsis-
set ut Anglorum quarta generatione contracta matri-
monia minime solverentur, humillimus Pater Grego-
rius inter cætera talem reddidit rationem : « Quod
scripsi Augustino, Anglorum gentis episcopo, alumno
videlicet, (d) ut recordatus es, tuo, de sanguinis con-
junctione, ipsi et Anglorum genti, quæ nuper ad fidem
venerat, (e) ne a bono quod cœperat metuendo auste-
riora recederet, specialiter et non generaliter cæteris
me scripsisse cognoscas. Unde et mihi testis omnis
Romana civitas existit, nec ea intentione hæc illis
scriptis mandavi, ut postquam firma radice fuerint in
fide solidati, si infra propriam consanguinitatem in-
venti fuerint, non separentur, aut infra affinitatis
lineam, id est usque ad septimam generationem jun-

gantur; sed adhuc illos neophytos existentes, sapi-
sime eos prius illicita docere (f) vitare, et verbis ac
exemplis instruere, et quæ post de talibus egerint,
rationabiliter ac fideliter excludere oportet. Nam
juxta Apostolum, qui ait : *Lac vobis potum dedi, non
escam* (I Cor. III, 2), (g) ista illis modo, non posteris,
ut præfixum est, temporis tenenda (h) indulsumus,
ne bonum quod infirma adhuc radice plantatum erat
(i) erueretur, sed cœptum aliquantulum firmaretur, et
usque ad perfectionem custodiretur. » (Lib. xiv, *epist.*
ult.) Hæc ergo idcirco perstringenda curavi, ut hi qui
occasione novæ dispensationis illicita matrimonia
contrahunt, eruditissimum papam Gregorium non
regulariter quartæ generationis copulam censuisse,
imo venialiter simulque temporaliter permisisse co-
gnoscant. Cujus nimirum precibus Deus omnipotens
tantam Augustino ejusque sociis faciendorum signor-
um gratiam contulit, ut verbum vitæ quod ore præ-
dicabant signorum efficacia confirmarent. Unde factum
est ut paucis elabentibus annis, etiam cæteri Saxonie
reges ad Christi Domini fidem per discipulos ejus
accederent.

39. De cujus gentis conversione, simulque mira-
culorum prodigiis quæ ibidem fiebant, ita Gregorius
in libris Moralibus perhibet, dicens : « Ecce lingua
Britanniæ, quæ nihil aliud noverat quam barbaram
frendere, jamdudum in Dei laudibus Hebræa cœpit
verba resonare. Ecce quondam tumidus, jam sub-
stratus sanctorum pedibus servit Oceanus, ejusque
barbaros motus, quos terreni principes edomare ferro
nequiverant, hos pro divina formidine sacerdotum
ora simplicibus verbis ligant; et qui catervas pugnan-
tium infidelis nequaquam metuerat, jam nunc fidelis
humilium linguas timet. Quia enim perceptis cœlesti-
bus verbis, clarescentibus quoque miraculis, virtus ei
divinæ cognitionis infunditur, ejusdem divinitatis
terrore refrenetur; ut prave agere metuat, ac lotis
desideriis ad æternitatis gratiam pervenire concu-
piscat. » (Lib. xxvii *Mor.*, n. 21.) Eulogio quoque,
patriarchæ Alexandrino, de doctrina suæ Ecclesiæ,
conversione hæreticorum, concordiaque fidelium
plausibilia referenti, Gregorius ita rescripsit : « Quo-
niam in bonis quæ agitis, scio quod et aliis congau-
detis, vestræ quoque 58 gratiæ vicem reddo, quia
dum gens Anglorum, in mundi angulo posita, in
cultu lignorum ac lapidum perfida nunc usque rema-
neret, ex vestræ mihi orationis adjutorio placuit ut
ad eam monasterii mei monachum in prædicationem
transmittere, Deo auctore, debuissim; qui, data a
me licentia, a Germaniarum episcopis episcopus
factus, cum eorum quoque solatiis ad prædictam
gentem in finem mundi perductus est. Et jam nunc
de ejus salute et opere ad nos scripta pervenerunt,
quia tantis miraculis, vel ipse, vel hi qui cum eo

(a) Vulgati, *conversa est.*

(b) Hæc desunt in Bigot. et Utic., ubi post *succrescere* immediate sequitur : *unde, etc.*

(c) Norm., *nam a secunda.* Andegav., *nam secundam.*

(d) Plurimi Edit., *ut recordor nostro.* Ipsi suffragantur Colb. et Reg. Sequimur tres Mss. Norm. et

Bolland. Edit.

(e) Turon., *ne ab uno quod.*

(f) Abest *vitare* a Norm., Reg. et Colb.

(g) Andeg., *ita.*

(h) Utic., *indiximus.*

(i) Andeg., cum Colb. et Norm., *exureretur.*

transmissi sunt, in gente eadem coruscant, ut Apostolorum virtutes in signis quæ exhibent imitari videantur. In solemnitate autem dominicæ nativitatis, quæ (a) prima indictione transacta est, plusquam decem millia Angli ab eodem nuntiati sunt fratre et coepiscopo nostro baptizati. Quod idcirco narraui, ut cognoscatis quid in Alexandrino populo loquendo, et quid in mundi finibus agitis orando. Vestræ enim orationes sunt in loco ubi non estis, quarum operationes sanctæ monstrantur in eo loco, ubi estis. » (Lib. viii, epist. 30.)

40. Nihilominus eidem Augustino super eisdem miraculis inter alia scribit, inquiens : « Scio quia omnipotens Deus per dilectionem tuam in gentem, (b) quam eligi voluit, magna miracula ostendit. Unde necesse est ut de eodem dono cœlesti, et timendo gaudeas, et gaudento pertimescas : gaudeas videlicet, quia Anglorum animæ per exteriora miracula ad interioram gratiam pertrahuntur ; pertimescas vero, ne inter signa quæ fiunt infirmus animus in sui præsumptione se eleuet, ut unde foras per honorem tollitur, inde per inanem gloriam intus cadat, etc. » (Lib. xi, epist. 28.)

41. Quæ autem de Gregorii miraculis penes easdem Anglorum Ecclesias vulgo leguntur, omittenda non arbitror, ne studiosi lectoris animus, aut defraudasse pertinaciter, aut negligenter præterisse me (c) cognitionem congruam suspicetur. Matrona quædam beato Gregorio, per stationes publicas missarum solemniam celebranti, solitas oblationes obtulerat. Cui post mysteria traditurus, cum diceret : Corpus Domini nostri Jesu Christi conservet animam tuam, lasciva subrisit. Ille continuo dexteram ab ejus ore convertens, partem illam dominici corporis super altare deposuit. Expletis vero missarum solemnibus, matronam coram populo inquisivit quam ob rem corpus dominicum susceptura ridere præsumpserit. At illa diu mussitans, tandem prorupit, quia panem, inquiens, quem propriis manibus me fecisse cognoveram, tu corpus dominicum perhibebas. Tunc Gregorius, pro incredulitate mulieris, cum tota plebe se in orationem prostravit ; et post paululum surgens, particulam panis quam super altare posuerat, carnem factam reperit : quam coram cunctis incredulæ matronæ demonstrans, ad credulitatis gratiam tam illam revocare potuit, quam totum populum confirmare curavit. Rursus itaque in orationem cum eisdem prostratus, carnis frustum in panis primordia reformavit.

42. Alio quoque tempore vir Dei Gregorius, miraculum pene huc simile perpetravit. Nam cum, petentibus quibusdam occidentalibus per legatos, 50 in singulis pyxidibus sub nominibus petitorum martyrum (d) brandeum solito more concludens, desuper

A sigilasset, legatis largitus est. Illi susceptas reliquias veneratione congrua deferentes, postquam quædam itineris milliaria consumpserunt, stulte se tantum viaticum confecisse murmurare cœperunt, si nesciant utrum sanctorum ossa an magis carnes a Romana pontifice suscepissent. Itaque communi consilio, remoto pontificali signaculo, reseratiæque pyxidibus, particulas brandei reppererunt. Mox ad urbis mœnia cum furore nimio revertentes, per archidiaconum a Gregorio delusos fuisse, ut pro reliquiis vilem pannum susciperent, flebiliter querebantur, dicentes dominos suos pulcherrimis palliis abundare, ac per hoc Romanorum vilibus brandeis non egere. Forte tunc Gregorius missarum solemniam celebrabat. Quibus expletis, ab eisdem legatis brandeum coram eunotis recipiens, super altare composuit, seque cum omnibus in orationem dedit, ut Deus omnipotens utrum quod a liminibus apostolorum de more transmissum est pro reliquiis martyrum venerari deberet quantocius indicaret. Deinde ab oratione surgens, incredulos legatos propius astare præcepit. Cultellum petiit, (e) more sanctissimi papæ Leonis, brandeum pupugit, de cujus punctionibus sanguis protinus emanavit. Quo miraculo tam legati confusi, quam omnes qui aderant tremefacti, jussu Gregorii cum eo terræ prostrati sunt, nec ante ab oratione cessaverunt, quam cuncta brandeorum foramina divinitus clauderentur.

43. Quidam præterea divitum Romanorum, relicta conjugæ, fuerat a Romano pontifice communionem privatus. Quod ille molestissime ferens, et auctoritatem tanti pontificis evacuare non prævalens, magorum suffragia requisivit. Qui, magnis muneribus persuasi, posse se suis carminibus agere ut, immisso dæmone, tandiu callabus pontificis vexaretur quousque cum sessore suo periclitaretur, fiducialiter promiserunt. Hac incestus iudex pollicitatione lætatus magos juxta viam qua pontifex ad stationem profecturus erat in edito stare permisit, ut videre transeuntes, non videri a transeuntibus possent. Cumque magi ex planetarum mappulatarumque processionibus magnum pontificem cognovissent, immisso dæmone, tam fortiter ejus equum vexari fecerunt, ut nunquam a sessore sive a stratoribus teneri posse putaretur. Tunc Gregorius, revelante Spiritu sancto, dæmoniacam submissionem cognoscens, sancto crucis signaculo, tam caballum a præsentis rabie liberavit, quam maleficos ex latente culmine jubens deponere, perpetua cæcitate multavit. Quos reatum suum suggestionem incesti iudicis confitentes, ac post multum temporis ad sacri baptismatis gratiam venientes, luminibus quidem, (f) ne magica relegerent, reddere noluit, eos tamen ecclesiastica stipe nutriræ præcepit.

44. Legitur etiam penes easdem Anglorum Eccle-

(a) Utic., quæ hac prima.

(b) Colb., Gemet. ac Bigot., quam elegit, ut voluit.

(c) Andeg., cognitioni congruæ. Gemet., cognitioni congrua. Big. et Utic., cognitione congrua.

(d) In Colb. et Norm. semper scribitur, prandeum. Brandeum, Isidoro zonarum genus, velum est quo corpus defuncti, vel sacræ reliquiæ teguntur. MABILL.

(e) Sanctus Gregorius, lib. iv, epist. 30, refert sanctum Leonem, dum Græci quidam dubitarent, brandeum forcibus incidisse, et ex ipsa incisione sanguinem effluxisse.

(f) Colb., Reg., Utic. et Dig., ne magicam. Gemet. ac And., ne magicam.

sias, quod Gregorius per forum Trajani, quod ipse A quondam pulcherrimis ædificiis venustarat, procedens, iudicii ejus quo viduam consolatus fuerat recordatus (a) atque miratus sit : quod scilicet sicut a prioribus traditur, ita se habet. Quodam 60 tempore, Trajano ad imminentis belli procinctum festinanti vehementissime, vidua quædam processit flebiliter dicens : Filius meus innocens, te regnante, peremptus est; obsecro ut, quia eum mihi reddere non vales, sanguinem ejus legaliter vindicare digneris. Cumque Trajanus, si sanus reverteretur a prælio, hunc se vindicaturum per omnia responderet, vidua dixit : Si tu in prælio mortuus fueris, quis mihi præstabit? Trajanus dixit : Ille qui post me imperabit. Vidua dixit : Et tibi quid proderit, si alter mihi justitiam fecerit? Trajanus respondit : Utique nihil. Et vidua : Nonne, inquit, melius tibi est ut tu mihi justitiam facias, et tu pro hoc mercedem tuam recipias, quam alteri hanc transmittas? Tunc Trajanus ratione pariter pietateque commotus, equo descendit, nec ante discessit quam iudicium viduæ per semet imminens profligaret. Hujus ergo mansuetudinem iudicis asserunt Gregorium recordatum ad sancti Petri apostoli basilicam pervenisse; ibique tandiu super errore tam clementissimi principis deflevisse, quousque responsum sequenti nocte cepisset, se pro Trajano fuisse auditum, tantum pro nullo ulterius pagano preces effunderet. Sed cum de superioribus miraculis Romanorum sit nemo qui dubitet, de hoc quod apud Saxones legitur, hujus precibus Trajani (b) animam ab inferni cruciatibus liberatam, ob id vel maxime dubitari videtur, quod tantus doctor nequaquam præsumeret pro pagano prorsus orare; qui quarto Dialogorum suorum libro docuerit eandem causam esse cur non oretur a sanctis in futuro iudicio pro peccatoribus æterno igne damnatis; quæ nunc etiam causa est ut non orent sancti homines pro hominibus infidelibus impiisque defunctis; non advertentes quia non legitur pro Trajano Gregorium exorasse, sed tantum flevisse. Sic enim cum non oraverit Gregorius, plangendo potuit exaudiri, sicuti Moyses cum dolendo taceret, potuit clamasse videri, cui Dominus tacenti labiis : *Quid clamas, inquit, ad me (Exod. xiv, 15)?* Nimirum Deus omnipotens corda renesque scrutatur, et frequenter ea misertus concedit, quæ homo quamvis ut carnalis desideret, tamen petere non præsumit. Unde Psalmista : *Desiderium pauperum exaudivit Dominus, et desideria cordis eorum audivit auris tua (Psal. xix, 17).* Et notandum quia non legitur Gregorii precibus Trajani anima ab inferno liberata, et in paradiso reposita, quod omnino incredibile videtur

propter illud quod scriptum est : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto non intrabit in regnum cælorum (Joan. iii, 3);* sed simpliciter dicitur, ab inferni solummodo cruciatibus liberata. Quod videlicet potest videri credibile quippe cum ita valeat anima in inferno existere, et inferni cruciatibus per Dei misericordiam non sentire, sicuti unus gehennæ ignis valet omnes peccatores pariter detinere, sic per Dei justitiam cunctos non valet æqualiter exurere. Nam uniuscujusque quantum meruit culpa, justo Dei iudicio tantum sentietur et pœna.

45. Nihilominus ex libro qui a Græcis λειμών dicitur, a Latinis vero intelligitur *campus, vel pratum*, præceptor meus inter alia toto orbe jam diffamata miracula interpretatus est, mihi scribens : 61 Enarravit nobis presbyter, nomine Petrus, de sancto Gregorio papa Romano (illinc enim erat reverendissimus hic presbyter) : Is, inquit (*Prat. spirit. c. 192*), effectus papa, ædificavit monasterium virorum magnum, et dedit mandatum ut nullus monachorum proprium aliquid haberet usque ad unum (c) obolum. Frater ergo de monasterio habebat fratrem sæcularem, et postulavit eum, dicens : Casulam non habeo, sed fac charitatem, eme mihi. Dicit ei sæcularis frater : Ecce tria numismata suscipiens, compara, (d) qualis tibi placet. Acceptis itaque monachus tribus numismatibus, habet ea apud se. Alius autem frater videns eum habentem tria numismata, pergens nuntiavit abbati. Abbas vero audiens, retulit beatissimo papæ. Beatissimus autem Gregorius discens hoc ab abbate, segregavit eum a communione, tanquam eum qui solverat regulam monasterii. Igitur post modicum temporis moritur frater segregatus, nesciente papa. Post duos ergo aut tres dies pergens abbas nuntiavit ei quia frater requievit. In hoc itaque non mediocriter tristatus est, quia antequam exiret de hac vita, non solvit eum ab excommunicationis (e) epitimio; et scribens orationem in pyctatio, dedit uni diaconorum suorum, jubens ei ire, et super fratrem legi eam. Erat autem oratio solvens ab excommunicatione defectum. Vadit ergo diaconus, sicut præceptum ei fuerat, et super tumultum fratris legit pyctatium, habens orationem. Et ipsa nocte vidit abbas fratrem illum defunctum, et dixit ei : Non es mortuus, frater? Ille respondit, etiam. Et iterum interrogavit eum abbas : Ubi eras usque hodie? Respondit frater? Vere, domine, in custodia, et usque heri non sum absolutus. Notum itaque factum est omnibus quia in hora qua diaconus orationem dixit super sepulcrum, in ea hora absolutus est ab excommunicatione, et liberata est (f) a dominatione anima ejus.

(a) Big., miseratus sit.

(b) Colb., Andeg. et Norm., Trajani anima.... liberata... dubitare videntur.

(c) Nonnulli Editi et Mss., obulum.

(d) Gemet. ac Bigot., quidquid tibi placet. Porro casula vestis seu tunica est monachorum, licet vulgo sumatur pro casula presbyteri, de qua notanda verba synodi sub Carlomanno habitæ ann. 742 : *Decrevimus quoque ut presbyteri vel diaconi non sagis laicorum more, sed casulis utantur, ritu servorum Dei*, id est monachorum. MABILL. In Prato sp. legitur : *Tunicam*

non habeo. Græce, χαλσίου. Hieronymus epist. ad Fabiolam : *Solent militantes habere lineas tunicas, quas camisas vocant.* Isidorus, l. xix. Orig., c. 22, *camisas* appellat, quod in his dormimus in camis, id est in stratis nostris. Consule Onomasticon Rosveydi. Est autem *cama* etiam hodie Hispanis lectus, cubile. BOLLAND.

(e) Epitimum, multa ecclesiastica. Pyctacium, tabellæ litterariæ. MABILL.

(f) Purgatorii, non inferni : vide notas in Vitam S. P. Bened., c. 23.

46. Igitur Gregorius non solum Saxones in propriis sedibus commanentes Christo Domino dedicavit, verum etiam pueros eorum per exteras regiones diffusos, suis pretiis comparans annualiter, ad cognitionem fidei deducebat. Unde Candidum presbyterum commonet, dicens : « Pergens, auxiliante Domino Deo nostro Jesu Christo, ad patrimonium quod est in Galliis gubernandum, volumus ut dilectio tua ex solidis quos acceperit vestimenta pauperum, vel pueros Anglos, qui sunt ab annis decem et septem, vel decem et octo, ut in monasteriis dati Deo proficiant, comparet, quatenus solidi Galliarum, qui in terra nostra expendi non possunt, apud locum proprium utiliter expendantur. Si quid vero de pecuniis reddituum, quæ dicuntur (a) ablatæ, recipere potueris, ex his quoque vestimenta pauperum comparare te volumus; vel, sicut præfati sumus, pueros qui in omnipotentis Dei servitio proficiant. Sed quia pagani sunt, qui illic inveniri possunt, volo ut cum eis presbyter transmitatur, ne quid ægritudinis contingat in via, ut quos morituros conspexerit debeat baptizare. » *Lib. vi, ep. 7.*

47. Sardinia quoque rusticos mitissimus rector Gregorius in errore (b) vetustatis adeo permanere condoluit, ut Januarium Caralitanum episcopum pro negligentis increpando, inter cætera scribat : « Accidit aliud valde lugendum, quia ipsos rusticos, quos habet Ecclesia nunc usque in infidelitate remanere negligentia fraternitatis vestræ permisit. Et quid vos admoneo ut ad Dominum extraneos adducatis, qui vestros ab infidelitate negligitis corrigere? Unde necesse est vos per omnia in eorum conversione vigilare. Nam si cujuslibet episcopi in Sardinia insula paganum rusticum invenire potuero, in eodem episcopo fortiter vindicabo. Jam vero si rusticus tantæ fuerit perfidiæ et obstinationis inventus, ut ad Dominum venire minime consentiat, tanto pensionis onere gravandus est, ut ipsa exactionis suæ pœna compellatur ad rectitudinem festinare. » *(Lib. iv, ep. 26.)*

48. Quod cum Gregorius fructuose simulque salubriter in Sardinia rusticos processisse cognosceret, etiam in Judæos patrimoniorum suorum rusticos non dissimiliter est conatus extendere. Unde Cypriano diacono scribit, dicens : « Pervenit ad me esse Hebræos in possessionibus (c) nostris, qui converti ad Deum nullatenus volunt. Sed videtur mihi ut per omnes possessiones in quibus ipsi Hebræi esse noscuntur, epistolas transmittere debeas, eis ex me specialiter promittens quod quicumque ad verum Dominum Deum nostrum Jesum Christum ex eis conversus fuerit, onus possessionis ejus ex aliqua parte imminuetur. Quod ita quoque fieri volo, ut si quis ex eis conversus fuerit, si solidi pensionem habet, tre-

missis ei relaxari debeat; si tres vel quatuor, unus solidus relaxetur; si quid amplius, jam juxta eundem modum debet relaxatio fieri, vel certe juxta quod dilectio tua prævidet, ut et ei convertitur onus relevetur, et ecclesiastica utilitas non gravi dispendio prematur. Nec hoc inutiliter facimus, si pro levandis pensionum oneribus eos ad Christi gratiam perducimus, quia et si ipsi minus fideliter veniunt, hi tamen qui de eis nati fuerint, jam fideliter baptizantur. Aut ipsos ergo, aut filios eorum lucratur, et ideo non est grave quidquid de pensione pro Christo dimittimus. » *(Lib. v, epist. 8.)*

49. Enimvero tam levigationibus dationum quam promissionibus regni cælorum Judæi per diversa loca ad Christum, quem patres eorum negaverant, venire cœperunt. Quibus cum salute animæ vestimenta quoque baptizandis habilia conferebat. Unde Fantino defensori : « Domina, inquit, abbatissa monasterii sancti Stephani, quod in Agrigentino est territorio constitutum, indicante, comperimus multos Judæorum ad christianam fidem, divina gratia inspirante, velle converti, sed esse necessarium ut aliquis illuc ex nostro mandato debeat proficisci. Proinde hujus tibi auctoritatis tenore præcipimus ut, omni excusatione sumnota, ad prædictum locum pergere, et desiderium eorum tuis, Deo propitio, adhortationibus adjuvare festines. Quibus tamen si longum vel triste videtur (d) solemnitatem sustinere paschalem, et eos nunc ad baptismum festinare cognoscis, ne, quod absit, longa dilatio eorum retro possit animos revocare, cum episcopo loci ipsius loquere, ut pœnitentia ac abstinentia quadraginta dierum indicta, aut die Dominico, aut si celeberrima festivitas fortassis occurrerit, eos, omnipotentis Dei misericordia protegente, baptizet; quia et temporis qualitas propter eam quæ sibi imminet cladem impellit ut desideria eorum nulla debeant dilatione differri. Quoscumque vero ex eis pauperes, et ad vestem sibi emendam non sufficere posse cognoscas, te eis vestem, quam ad baptismum habeant, comparare volumus ac præbere, in quibus pretium quod dederis tuis noveris rationibus imputandum. Si vero sanctum Pascha elegerint expectare, iterum cum episcopo loquere ut modo quidem catechumeni fiant, atque ad eos frequenter accedat, geratque sollicitudinem et animos eorum admonitione suæ adhortationis accendat; (e) ut quanto quæ expectatur elongatur festivitas, tanto se præparare et eam desiderio ferventi debeant sustinere » *(Lib. viii, epist. 23.)* Item Petro, episcopo Corsicæ, inter alia : « Transmisimus, ait, fraternitati tuæ quinquaginta solidos ad vestimenta eorum qui baptizandi sunt comparanda. » *(Lib. viii, ep. 1.)*

(a) Big. et Gemet., *oblatæ*.

(b) Mabill. et Gussanv., necnon alii Editi, *vetustissimo*.

(c) Big. et nonnulli, *vestris*.

(d) Solemne fuit quondam in Ecclesia ut baptismus sola Paschatis, vel Pentecostes vigilia frequentaretur. Qui mos non solum ad Caroli M. tempora viguit in Ecclesia Gallic., sed usque ad sæculum xi perduravit. Nam in Conc. Rothom. ann. 1072, apud Ord.

Vitalem, l. iv hist. Eccl., p. 529, statuitur *ne generale baptismum nisi Sabbato paschæ et Pentecostes fiat*. MABILL. Cujus observationem longiusculam exscribere ex integro non vacat, etsi dignam quæ legatur tota. Vide not. ad epist. 23 lib. viii.

(e) Big. et Gemet., *ut quanto expectatur elongaturque festivitas*. Andeg., *ut quanto quæ expectata elongatur festivitas*.

50. Nihilominus pro Arianorum parvulis fidei catholicæ sociandis, Gregorius pastoralis curæ sollicitudinem prorsus extendit. Quapropter universis episcopis Italiæ scribens, ait : « Quoniam nefandissimus Autharith in hac quæ nuper (a) expleta est Paschali festivitate Langobardorum filios in fide catholica baptizari prohibuit, pro qua culpa eum divina Majestas exstinxit, ut solemnitatem (b) Paschæ alterius non videret, vestram fraternitatem decet cunctos per loca vestra Langobardos admonere, ut quia ubique gravis mortalitas imminet, eosdem filios suos in Ariana hæresi baptizatos ad catholicam fidem concilient, quatenus iram super eos omnipotentis Dei placeant. » Item (c) Præjecto, episcopo Narniensi ; « Pervenit ad nos, peccatis imminentibus, in civitate vestra mortalitatem omnino grassari, quæ res nos nimis addixit. Quamobrem salutantes fraternitatem tuam, instantissime suademus ut a Langobardorum, sive Romanorum, qui in eodem loco degunt, admonitione nulla ratione cessetis, et maxime a gentiliū et hæreticorum, ut ad veram rectamque fidem catholicam convertantur. Sic enim aut divina misericordia pro sua forsitan eis conversione, et in hac vita subveniet, aut si eos migrare contigerit, a suis, quod et magis optandum est, transeunt facinoribus absoluti. » (Lib. II, ep. 2.

51. Igitur prudentissimus paterfamilias Christi Gregorius singulis diaconis vel xenodochiis viros idoneos deputavit, quos etiam, ut securius, imo sagacius in opere pietatis ac misericordiæ laborarent, huiusmodi privilegiis muniendos esse decrevit : « Licet eos qui pia intentione sollicitudinis curam debilibus ac egenis impendunt, sua apud omnes valeat tueri devotio, melius tamen est si pro quiete sua de his fuerint muniti quæ gesserint, ne inde eis inquietudinis occasio unde magis laudandi sunt oriatur. Quia igitur te virum (d) religiosum, intentionis tuæ studio provocati, mensis pauperum exhibendæ diaconis elegimus præponendum, ne qua tibi ex hac nascatur administratione dubietas, hac te munitione prospeximus fulciendum, constituentes ut de hoc quod ad mensas pauperum vel diaconis exhibitionem percepisti, sive subinde perceperis erogandum, nulli unquam hominum, quolibet modo seu ingenio, cogaris ponere rationem, vel aliquam debeas molestiam sustinere. Sed quia ita humanis te omnibus esse volumus rationibus absolutum, ut Deo nostro de his quæ tibi commisimus rationem te noveris positurum, hortamur ut fidei in te sinceritas vigeat, sit mens in rebus intentior, cura propensior, (e) studium vigilantius, devotio clarior, exhibitio efficacior, quatenus dum, divino jutus auxilio, hoc opus solerter impleveris, et illi pro quibus sollicitudinem geris studii tui solatio utiliter consolentur, et tu mercedis tuæ bonum in

A æterna vita Redemptoris nostri gratia compensante recipias. » (Lib. XI, ep. 27.)

52. Hæc quidem Gregorius intra vel extra urbem studio pietatis exercuit. Cæterum Probum religiosum abbatem cum multis pecuniis Jerosolymam destinavit, eujus instantia venerabile xenodochium constituit, et, tam ibi quam in monte Sina penes Arabiam, Dei famulis sub regimine Palladii constitutis, quotidiani victus et vestimenti copiam quandiu vivere potuit annualiter mittere procuravit.

53. Nihilominus per diversas provincias pro custodia sacræ religionis, rebusque pauperum strenue gubernandis, Ecclesiæ suæ viros industrios, rectores patrimoniorum ascivit. In quibus Cyprianum diaconum patrimonii Siculi, Pantaleonem notarium Syracusani, Fantinum defensorem Panormitani, Sergium defensorem Calabritani, Romanum notarium Apuli, Benenatum defensorem Samnitici, Anthemium subdiaconum Neapolitani, Petrum subdiaconum Campani, Candidum defensorem Tusci, Urbicum defensorem Sabini, Optatum defensorem Nursini, Benedictum (f) notarium defensorem Carseolani, Felicem subdiaconum Appiæ, Castorium chartularium Ravennatis, Castorium notarium Histriani, Antonium subdiaconum Dalmatiani, Joannem notarium (g) Illyricani, Symmachum defensorem Sardiniae, Bonifacium notarium Corsicani, Pantaleonem notarium Liguriæ, Hieronymum defensorem Alpium Cottiarum, Hilarium notarium Germaniciani, et Candidum presbyterum Gallicani. Hæc autem prudentissimus Pater Gregorius, non solum in Romana, sed et per diversas Ecclesias perpetualiter observanda censebat. Unde Januario Caralitano episcopo inter cætera scribit, dicens : « Indicatum est nobis quod, laicis quibusdam curam vestri patrimonii committentes, postmodum in rusticorum vestrorum deprædationibus, atque per hoc exfatigationibus, fuerint deprehensi, (h) et reddere res quas indecenter retinent, habitas quasi suæ ditionis, quippe vestræ non suppositi curationi postponunt, vobisque despiciant actuum suorum reddere rationem. Quod si ita est, districte a vobis discuti convenit, atque inter eos Ecclesiæque vestræ rusticos causam examinari subtilius, ut quidquid in eis fuerit fraudis inventum cum pœna legibus statuta reddere compellantur. De cætero vero cavendum a fraternitate vestra est, ne sæcularibus viris, atque non sub regula (i) nostra degentibus, cujuslibet res Ecclesiæ committantur, sed probatis de vestro officio clericis ; in quibus si quid reperiri poterit pravitatis, ut in subditis emendare quod illicite gestum fuerit valeatis, (j) quos videlicet apud vos habitus sui officium magis conveniat quam excuset. » (Lib. X, ep. 65.)

54. Singula ecclesiastici juris officia, singulis qui-

(a) Corb., Bigot., Gemet. et Andeg., *exempta* ; quam lectionem annotarunt in marg. Mabill. et Gussanv. In Reg., *Exorta est*.

(b) Ita Mss. nostri, etsi legitur in Exousis, *Paschæ ulterius*.

(c) Reg. et Utic., *Projecto*.

(d) In Utic., *super religiosum legitur Joannem*.

(e) In Utic. additur *voluntas promptior*.

(f) Abest *notarium* a Norm. et Turon.

(g) Utic., *Joannem notarium Corsicani.... Bonifacium.... Illyriciani*.

(h) Post *deprehensi* in plur. Mss. immediate legitur *quod si ita est*.

(i) Norm. ; *vestra*.

(j) Vatic., Mabill. et Gussanv., *quo... magis commendat*. Cedimus Mss. et aliorum Edit. multitudini.

bneque personis singillatim committi debere jubebat, asserens quia sicut in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent (*Rom. xii*), ita in Ecclesiæ corpore, secundum veridicam Pauli sententiam, in uno eodemque spiritu, alii conferendum est hoc officium, alii committendum est istud; neque uni, quantumlibet exercitæ personæ, uno tempore duarum rerum officia committenda sunt, quia si totum corpus oculus, ubi auditus? Sicut enim varietas membrorum per diversa officia et robur corporis servat, et pulchritudinem repræsentat, ita varietas personarum per diversa nihilominus officia distributa, et fortitudinem, et venustatem sanctæ Dei Ecclesiæ manifestat. Et sicut indecorum est ut in corpore humano alterum membrum alterius fungatur officio, ita nimirum noxium simulque turpissimum, si singula rerum ministeria personis totidem non fuerint distributa. Hinc est quod quibusdam ambitiosis, sicut in suis litteris, quas ego studio brevitatis omisi, poterit inveniri, moderationis frena frequenter imposuit. Unde Anthemio subdiacono pro Paschasio episcopo, qui per semetipsum sibi major domus, et vicedominus permanebat, inter cætera præcepit, dicens: « Volumus autem ut frater noster Paschasius et vicedominus sibi ordinet, et majorem domus, quatenus possit, vel hospitibus supervenientibus vel causis, quæ eveniunt, idoneus et paratus existere. Si vero vel negligentem eum prospicis, vel ea quæ dicimus implere differentem, omnis clerus ejus adhiberi debet, ut communi consilio ipsi eligant quorum personæ ad ea quæ prædiximus valeant ordinari. » (*Lib. xi, ep. 71.*) Item Ravennatibus clericis, ad monasteriorum regimina importune tendentibus, restitit, Joanni Ravennati episcopo scribens: « Pervenit ad me quod (a) in Ecclesiis fraternitatis tuæ aliqua loca dudum monasteriis consecrata nunc habitacula clericorum, aut etiam laicorum facta sunt, dumque hi qui sunt in Ecclesiis fingunt se religiose vivere, monasteriis præponi appetunt, et per eorum vitam monasteria destruuntur. Nemo etenim potest, et ecclesiasticis obsequiis deservire, 66 et in monachica regula ordinate persistere, ut ipse distinctionem monasterii teneat qui quotidie in ministerio ecclesiastico cogitur permanere. Proinde fraternitas tua hoc quolibet in loco factum est, emendare festinet, quia ego nullo modo patior ut loca sacra per clericorum ambitum destruantur. » (*Lib. v, ep. 1.*) Item Mar-

(a) Nonnulli Excusi, in *Ecclesia*. Contradicientibus Mss.

(b) Et tamen Gregorius ipse, in litteris ad Urbicum abb., lib. ix, epist. 42: *Volumus, inquit, ut Domitius presbyter abbas esse Lucusiani monasterii debeat*. Certe in Gallia pauci admodum abbates sacerdotii expertes hoc tempore erant, imo et monachi. Vide primam sancti Maximini abbatis Mitiacensis vitam, num. 16. Quam ergo hic præscribit Gregorius, specialis pro

deant. Quibusque non modicum condolentes, decessori vestro litteras misimus, ut hoc emendare per omnia debuisset. Sed quoniam vitæ est termino citius occupatus, ne hoc onus monasteriis remaneret, fraternitati vestræ eadem nos scripsisse recolimus. Et quia, ut comperimus, in hujus rei hactenus correctione cessatum est, hæc ad vos iterum prævidimus scripta dirigere. Hortamur ergo ut, omni mora omni-que excusatione submota, ita monasteria ipsa ab ejusmodi studeatis gravamine relevare, quatenus nullam deinceps in eis clerici, vel hi qui in sacro sunt ordine constituti, ob aliud habeant, nisi orandi tantummodo causa, accedendi licentiam, aut si forte ad peragenda sacra missarum fuerint invitati mysteria. Sed ne, vel pro cujuslibet monachi aut abbatis promotione onus aliquod fortasse sustineant, studendum nobis est si quispiam abbatum aut monachorum ex quocumque monasterio (b) ad clericatus officium vel ordinem sacrum accesserit, non illic aliquam habeat, ut diximus, ulterius potestatem, ne monasteria, hujus occasionis velamine, ea quæ prohibemus sustinere onera compellantur. Hæc itaque omnia vigilantia cura emendare jam secundo commonita sanctitas vestra non differat, ne si post hoc negligentes vos esse, quod non credimus, senserimus, aliter monasteriorum quieti prospicere compellamur. Nam notum vobis sit quia tantæ necessitati servorum Dei congregationem amplius subjacere non patimur. » (*Lib. vii, ep. 43.*) Item Maximiano episcopo Syracusano post aliqua: « Presbyteros, diaconos, cæterosque cujuslibet ordinis clericos, qui in Ecclesiis quoquo modo militant, abbates fieri per monasteria non permittas; sed aut omissa clericatus militia, monachicis promoveantur ordinibus; aut si in abbatis loco permanere decreverint, clericatus nullatenus permittantur habere militiam. Satis enim incongruum est si cum unum ex his pro sui magnitudine diligenter quis non possit explere, ad utrumque judicetur idoneus, sicque invicem et ecclesiasticus ordo vitæ monachicæ, et ecclesiasticis utilitatibus (c) regula monachatus impediatur. » (*Lib. iv, ep. 11.*)

55. Qualiter sane Gregorius per procuratores ecclesiasticorum patrimoniorum, velut Argus quidam luminosissimus, per totius mundi latitudinem suæ pastoralis sollicitudinis oculos circumtulit, non ab re forsitan duxerim perstringendum. Ait enim in epistola Anthemio subdiacono: « Discenti tibi mandavimus, et postmodum præceptis 67 discurrentibus injunxisse me memini, ut curam pauperum gereres, et si quos illic egere cognosceres, scriptis recurrentibus indicares; et vix de paucis hæc facere curasti. Volo autem (d) ut domnæ Pateriæ, thiæ meæ, mox ut

loco illo constitutio est, ad retundendam clericorum monasteriis inhiantium cupiditatem. MABIL.

(c) Utic. et Gemet., *regula monachorum impedit*. Bigot. et Andeg., *regula monachos impedit*.

(d) Editi, cum Mss. Reg., Colb. et beatæ Mariæ Paris., habent aut *Paterichæ meæ*, aut *Patriarchæ*; sed melius in Mss. Andeg., Gemet., Bigot., Utic. et al. legitur, *Pateriæ thiæ*, hoc est, *amitæ meæ*; id enim sonat vox græca *thia*.

præsentem jussionem susceperis, offeras ad calciarium A puerorum solidos (a) quadraginta et tritici modios quadringentos; domnæ Palatinæ, relictæ Urbici, solidos viginti et tritici modios trecentos; domnæ (b) Vivianæ, relictæ Felicis, solidos viginti et tritici modios trecentos qui omnes simul octoginta solidi in tuis rationibus imputentur. Summam vero pensionis sub festinatione adducito, et ad paschalem diem, Domino auxiliante, occurrato. » (Lib. I, ep. 39.) Item eidem: « Insinuatam nobis est ancillæ Domini quasdam Nolanæ civitatis, in Aboridana domo commanentes, nimiam victus vestitusque penuriam sustinere. Quibus ex præcepto Dei subvenire nos convenit, et inopiam earum, quantum possumus, donante Domino, sublevare. Propterea experientiam tuæ præsentis jussione mandavimus ut hæc præsentis nona indictione quadraginta in auro eis solidos dare debeas, et deinceps succedentibus indictionibus annuos viginti solidos ministrare, qui tuis possint rationibus imputari. Præterea Paulino, presbytero monasterii sancti Erasmi, quod in latere montis (c) Soractis situm est, sed et duobus monachis in oratorio sancti Archangeli servientibus, quod in Lucullanocastro juxta sancti Petri basilicam esse dignoscitur, binos te tantummodo solidos dare præcipimus, qui et ipsi tuis rationibus imputentur. Ita ergo fac ut impensæ mercedis tu quoque participium sortiaris. » (Lib. I, ep. 24.) Item eidem: « Si in proximorum necessitatibus, habita compassione, benigna mente concurrimus; nostris proculdubio petitionibus clementem Dominum reperimus. Palatina siquidem, illustris femina, continua hostilitate insinuavit se plurimis necessitatibus subjacere. Propterea experientiam tuæ præsentis auctoritate præcipimus ut ei pro sustentatione ejus annuos solidos triginta dare non differat, qui tuis possint postmodum rationibus imputari. Ita ergo fac (d) ut et tu bene ministratæ mercedis commodum percipias, et nostra ad perfectum præcepta perducas. » (Lib. I, ep. 67, indict. 9.) Item Petro subdiacono: « Insinuatam nobis est Marcellum Barunitanæ Ecclesiæ, ibidem in civitate Panormitana in monasterio sancti Adriani, in pœnitentiam deputatum, non solum victus necessitatem pati, sed et nuditatis nimiam sustinere molestiam. Pro qua re necesse habemus strenuitati tuæ præsentis jussione præcipere, ut ipsi pro victu ac vestimento, stratoque ad continentiam, pueroque ejus (e) annonam, quantam prospexeris satis esse, constituas, ut inopia nuditasque ejus tali providentia possint habere consultum, et ea quæ eidem viro deputaveris, tuis postmodum possint rationibus imputari. Ita ergo fac ut et nostram jussionem impleas, et tu quoque hoc ipsum bene disponendo, hæc ipsa possis participari mercede. » (Lib. I, ep. 18, indict. 9.) Item eidem: « Monasterium sancti Archangeli, quod in Tropæis est

constitutum, indicante præsentium portitore, victus habere necessitatem didicimus. Ideoque experientia tua SS diligenter invigilet, ut si ejusdem loci monachos bene se tractare cognoveris, in quibus eos necessitatem habere manifesta veritate patuerit, eis subvenire, hac auctoritate suffultus, modis omnibus festinabis, sciturus tuis esse rationibus quidquid nostra præceptione præbueris imputandum. Sed et terrulam Ecclesiæ nostræ vicinam sibi, quam solidum unum et tremisses duos pensitam asserunt, si ita est, libellario nomine ad summam tremissis unius habere concede. Studii ergo tui sit hæc omnia ita complere, si, sicut diximus, ejus monachi in Dei servitio, sicut decet, solertes perstiterint. » (Lib. II, ep. 1.) Item eidem: « Divina præcepta nos admonent diligere proximos sicut nosmetipsos; et cum hac eos præcipiamur charitate diligere, quanto magis debemus his in subsidiis necessitatum carnalium subvenire, ut eorum angustias si non ex omnibus, saltem aliquibus sustentaculis sublevemus? Quoniam ergo filium (f) viri dignissimi non solum a missione visus, sed etiam inopia victus egestatem pati conspeximus, necessarium duximus, in quantum possibilitas suppetit, ei præbere consultum. Propterea experientiam tuæ præsentis jussione præcipimus, ut annis singulis viginti quatuor (g) modios tritici, fabæ quoque modios duodecim, et vini decimatas viginti pro sustentatione vitæ debeas ministrare, quod tuis postmodum possit rationibus imputari. Ita ergo fac ut præsentium lator nullas de percipiendis Domini donis moras sustineat [Al., mihi nuntiet moras], et tu in die Domini bene dispensatæ mercedis possis particeps inveniri. » (Lib. I, ep. 46.) Item Gregorius, Cypriano diacono: « Cosmas ex variis periculis necessitatibus, multis se dicit debilis obligatum, ita ut pro eis a creditoribus suis suos dicat filios detineri. Quæ res, si ita est, nos omnino commovit. Quamobrem hortamur dilectionem tuam ut quia de rebus pauperum dandis agitur, causam ejus cum subtilitate summa perquiras; et si inveneris eum prædictis debitis veraciter ita involutum, ut non sit substantia unde possit hæc ipsa persolvere, prædictos creditores ejus videas, et propter recolligendos filios ejus, quanta cognoveris quantitate, componas, Et quia ipse, sicut dicit, non habet unde restituat, de rebus pauperum ex præsentis nostra auctoritate persolve, sciens quidquid illic, te providente, datum fuerit, patrimonii nostri pensionibus esse reputandum. » (Lib. III, ep. 58.) Idem eidem: « Zeno, frater et coepiscopus noster, quosdam in civitate sua alimoniorum necessitatem innotuit sustinere. Quibus quoniam, ut possibile est, aliquod desideramus ferre consultum, idcirco dilectionem tuam antedicto fratri nostro mille modios tritici, aut, si plus levare potuerit, usque ad duo millia scriptis te dare præsentibus

(a) Bigot., quinquaginta.

(b) Idem cod., Bibianæ.

(c) Norm., tres Parisienses, et Turon., Serapti.

(d) Gemet. ac Bigot., ut et te bene ministrante. Utic., ut et tu bene ministrans.

(e) Turon., Paris., et Andeg., annuam quantum pro-

spexeris.

(f) In Colb. et in Edit. Vatic. et Guss., filium Filimoud. In Gilot., filiam Filimoud. Apud Boll., Godistaldii dignissimi filium. Utic., filium Odiscalchi.

(g) Plur. Mss. modia, hic et infra.

deputamus. Hortamur ergo ut in his præbendis nul- lam moram aut excusationem adducas, quatenus, dum tempus sinit, et hic cum Dei adjutorio sine periculo ad propria remeare, et citius necessitatem patientibus valeat subvenire.» (*Lib. vi, ep. 4, indict. 14.*) Item Gregorius Eusebio, religioso abbati: «Credat mihi charitas tua, quia valde contristatus sum de tistitia tua, et cætera. (a) Præterea centum solidos per Petrum subdiaconum 69 dilectioni tuæ dari fecimus, peto quos ut absque injuria suscipias.» (*Lib. ii, ep. 36, indict. 10.*) Item Gregorius Candido defensori: «Necessitatem patientibus pontificale convenit adesse subsidium. Pro qua re experientie tuæ præsentis auctoritate præcipimus, quatenus Albino, privato luminibus, filio quondam (b) Martini coloni, singulis annis duos tremisses sine aliqua dilatione præstare non desinat, non dubitatura suis hoc sine dubio rationibus imputari.» (*Lib. iv, ep. 28.*) Item Gregorius Fantino defensori: «Lator præsentium Cosmas Syrus in negotio quod agebat debitum se contraxisse perhibuit, quod et multis aliis, et lacrymis ejus attestantibus verum esse credimus. Et quia centum quinquaginta solidos debebat, volui ut creditores illius cum eo aliquid paciscerentur, quoniam et lex habet quod homo liber nullatenus pro debito teneatur, si res defuerint quæ possint eidem debito addici. Creditores ergo suos, ut asserit, ad cloginta solidos consentire possibile est. Sed quia multum est ut a nil habente homine octoginta solidos petant, sexaginta tibi solidos per notarium tuum transmisimus, ut tu cum eisdem creditoribus subtiliter loquaris (c) et rationem reddas, quia filium ejus quem tenere dicuntur, secundum leges tenere non possunt. Et si potest fieri, ad aliquid minus quam nos dedimus condescendant; et quidquid de eisdem sexaginta solidis remanserit, ipsi trade, ut cum filio suo exinde vivere valeat. Si autem nil remanet, vel ad eandem debitum ejus summan incidere stude, ut possit sibi libere postmodum laborare; hoc tamen solerter age, ut, acceptis solidis, ei plenarium munitionem scripto conficiant.» (*Lib. iv, ep. 45.*) Item Gregorius Castorio diacono, et chartulario Ravennæ, inter cætera: «Valerianum monachum, quem emendatum in monasterio beati Joannis in Classe posito tradidisti, in eo cum monasterio sine dubio volumus permanere. Præterea, ne quam necessitatem in expensis tua experientia patiatur, de redditibus sanctæ Romanæ Ecclesiæ, qui illic, te providente, aggregati sunt, omnes expensas tuas te facere volumus; et si quid superfuerit, nobis, cum veneris, defer.» (*Lib. v, ep. 28.*) Item Gregorius Romano defensori: «Divinorum nos admonent eloquia præceptorum necessitatem patientibus ecclesiasticum præbere subsidium. Quia ergo dilectissimus filius noster Cyprianus diaconus

A Gaudiosum defensorem sedis nostræ, qui Syracusis degere comprobatur, paupertatis asseruit inopia constringi, idcirco experientie tuæ præsentium auctoritate mandamus, ut a præsentis secunda indictione sex solidos annis singulis ei dare non differas; ut et ille hujus remedii solatio potiatur, et tu quod dederis tuis sine dubio noveris rationibus imputandum.» (*Lib. ix, ep. 39, indict. 2.*) Item Gregorius Libertino ex prætori: «Quanta vos sæculi hujus premat angustia, incognitum non habemus. Sed quia in summa tribulatione positus sola (d) est consolatio misericordia Creatoris, in eum spem vestram ponite, ad ipsum vos tota mente convertite. qui et juste quem vult permittit affligi, et confidentem in se misericorditer liberabit. Ipsi ergo gratias agite, et patienter quæcumque illata sunt sustinete. 70 Nam rectæ mentis est Deum non solum in prosperis benedicere, sed etiam in adversitatibus collaudare. In his igitur quæ patimini nullum contra Dominum murmur cordi vestro (e) subrepat, quia ad quid hoc Creator noster operetur, ignotum est. Forsitan enim, magnifice Fili, aliquid illum in prosperis positus offendisti, unde te elementi amaritudine vult purgari. Et ideo nec temporalis te frangat afflictio, nec rerum damna discrucient, quia si in adversis gratias referens, Deum tibi patientia feceris esse placabilem, et quæ amissa sunt, multiplicata reddentur, et super hæc gaudia æterna præstantur. Peto autem ne injuriosum ducatis quod viginti annuos vestitus ad pueros vestros per Romanum defensorem scripsimus præberi, quia de beati Petri Apostoli rebus, quamvis parva sint quæ offerantur, pro magna benedictione suscipienda sunt semper, quoniam et hic vobis majora valebit impendere, et apud omnipotentem Deus beneficia æterna præstare.» (*Lib. x, ep. 31.*) Item Gregorius Philippo presbytero: «Suscepi epistolas dilectionis tuæ, in quibus mihi innotescere curasti quod vir venerabilis Andreas presbyter de hac luce migraverit. De cujus ereptione gavisus sum, quia ad ea quæ semper (f) expetiit gaudia æterna pervenit. De solidis vero, qui pro faciendo xenodochio a filio nostro Probo abbate Jerosolymis relictis sunt, hoc quod deliberatum fuerat ut fieri debuisset immutare non potui, sed benedictionem parvulam sanctitati vestræ quinquaginta solidos transmisi.» (*Lib. xiii, ep. 29.*)

D 26. Longum est nimisque difficile, si eleemosynarum ejus saltem hujusmodi prosequar actiones; hoc breviter assero, quia et non petentibus ultro distribuit, et omnibus sibi petentibus hilariter ministravit. Unde Eliæ presbytero et abbati provinciæ Isauriæ: «(g) Evangelia, inquit, sicut mandastis, transmisimus.» Et post pauca. «Solidos autem vobis voluistis pro necessitatibus cellæ quinquaginta transmitti quos multum esse existimantes, ex eis nobis decem

(a) Vulgati, propterea.

(b) Beatæ Mariæ Paris., Colb., Gemet. ac Bigot., Marini.

(c) Ibidem cum Andeg., et rationibus reddas.

(d) Bigot. et Gemet., sola est consolatio omniconcreato-

ris, uno verbo, ut dicitur omnipotentis.

(e) Colb., Turon., An leg. et plur. Mss., subripial.

(f) Turon., et Gemet., expedit. Bigot., expediunt.

(g) Edit. Vatic. et Guss., reluctantibus Mss., evangelistam.

donastis, ut quadraginta mitteremus. Sed ne forsitan et hoc grave esset, (a) alios nobis ex eis adhuc dignati estis largiri. Sed quia vos valde in continentia vestra benignos invenimus, eidem benignitati vice simili respondentes, quinquaginta transmisimus. Et ne forsitan minus esset, alios decem superaddimus. Ne vero et hoc adhuc minus esset, alios duodecim jungi fecimus. In hoc autem cognoscimus charitatem vestram, quia de nobis ita præsumitis, sicut vos præsumere debetis. » (Lib. v, ep. 37.)

57. Item Juliano : « Gloriæ vestræ scripta suscipiens, legenda lætus aperui, sed tristis perlecta replicavi. In eis quippe dicebatur quod pudoris causa fuerit mihi vos ea quæ dicenda erant tempore multo tacuisse. Et certum est quia minus amatur, qui adhuc erubescitur. Absque modo contristatus sum, quia me a vobis comperi minus quam æstimaveram amari. In hoc autem (b) valde me continetis si mercedis causas mihi assidue providendo studiose requiritis. Nec debet esse verecundiæ ei aliquid de eleemosynis importune dicere, quem constat non suas, sed ad dispensandum res pauperum habere. De causis itaque 71 mercedis, apud episcopum libere agere debuistis, etiamsi meum animum qualis in amore vestro existeret nesciretis. Postquam enim et nos omnino gloriam vestram diligimus, et dispensationis locum in rebus, sicut scitis, pauperum tenemus, vestra, fateor, verecundia valde accusabilis fuit. Quam ideo tot verbis increpando insequor, ut hanc a corde vestro funditus rapellam, et in mercedis causas magnum solatium vestræ provisionis habeam. Monasterio itaque vestro, quod a vobis in Catanensi urbe constructum est, per Adrianum, notarium et rectorem patrimonii, emissa præcepti pagina, decem annuos solidos dari deputavimus. Quos petimus sine injuria suscipi, quia non hæc vobis nostra oblatio, sed sancti Petri apostolorum principis benedictio offertur. » (Lib. XIII, ep. 19.)

58. Sane, quia sunt nonnulli qui ea quidem quæ habent tribunt, sed aliena quæ non habent rapere non desistunt, et dum valde videri munifici appetunt, violenter ab habentibus auferunt, quæ quasi misericorditer non habentibus largiantur, duas hic Gregorii epistolas in sero, quibus liberalitatis ejus innocentia mirabiliter doceatur. Ait enim in epistola Pantaleoni notario : « Experientia tua, quod vel quale apud sacratissimum corpus beati Petri apostoli jusjurandum præbuerit, memor est. Unde nos quoque securi discussionis ei causas in patrimonio partis Syracusanæ commisimus. Oportet ergo te fidem tuam et ejusdem beati Petri apostoli timorem semper ante oculos habere, atque ita agere ut neque in præsentis vita ab hominibus, neque ab omnipotenti Deo in extremo judicio valeas reprehendi. (c) Valerio si-

A quidem chartulario nostro narrante, cognovimus quia modium cum quo coloni Ecclesiæ frumenta dare compellebantur viginti et quinque sextariorum invenieris, quod omnimodo exsecrati sumus, atque eandem discussionis causam te tarde fecisse doluimus. Quia vero eundem modium te fregisse, et justum fecisse commemoras, gavisus sumus. Sed quia prædictus chartularius summam quoque nobis indicare studuit quæ de fraudibus conductorum apud experientiam tuam jam de duobus territoriis est collecta, sicut te studiose fecisse, fracto injusto modio, gaudemus ; (d) quia in futuro nobis etiam ita de peccatis præteritis cogitamus, ne si ea quæ fraudulenter conductores a rusticis abstulerunt, ad nos perveniant, peccata quæ ab ipsis perpetrata sunt ad nos trahantur. Et ideo volumus cum omni fide, omni puritate, considerato timore omnipotentis Dei reducta ad memoriam districtione beati Petri apostoli, per unamquamque massam colonos pauperes et indigentes experientiam tuam describere, atque ex eis pecuniis quæ in fraudibus sunt inventæ vaccas, oves porcosque comparare, et singulis colonis pauperibus eas distribuere. Quod facere te cum consilio viri reverendissimi domni Joannis episcopi atque Adriani chartularii nostri et rectoris volumus. Si autem necesse propter consilium fuerit, etiam filius meus domnus Julianus debet adhiberi, ita ut nullus alius hoc cognoscat, sed omnino secretum sit. 72 Vos igitur apud vos pertractate utrum in auro, an certe pecuniis, eisdem colonis pauperibus dari eadem continentia debeat. Quidquid vero communiter steterit, prius descriptionem, sicut prædixi, facito, et postmodum singulis juxta qualitatem suæ paupertatis distribuere stude. Ego enim, sicut Magister gentium testatur, habeo omnia, et abundo, nec pecunias, sed mercedem quæro (Phil. iv). Ita ergo age, ut in die judicii de eadem causa mercedis quæ experientiæ tuæ commissa est mihi fructum quem feceris ostendas. Quod si pure et fideliter ac strenue egeris, et hic illum in filiis tuis recipies, et postmodum retributionem plenariam in æterni judicis examine habebis. » (Lib. xi, ep. 3.)

Item idem Petro subdiacono : « Quod responsalem tuum tarde dimisimus, paschalis festivitatis occupationibus implicati, eum relaxare citius minime valuimus. Causas vero in quibus indicandum curasti omnes subtiliter perquirentes, qualiter disposuimus inferius agnosces. Cognovimus rusticos Ecclesiæ vehementer in frumentorum pretiis aggravari, ita ut instituta summa eis in comparatione abundantiam tempore non servetur. Et volumus ut juxta pretia publica in omni tempore sive minus, sive amplius frumenta nascantur, in eis comparationis mensura teneatur. Frumenta autem quæ naufragio pereunt per omnia volumus reputari, ita tamen, ut a te ne-

(a) In Vulgatis, alios decem.

(b) Ita Mss., quibus consentiunt Bolland., Gilot. et Mabil., ex parte. In Guss. et Vatic., valde me continetis, si..... non requiritis.

(c) Andeg., Solerio. Plurimi Norm., Salerio.

(d) Sic legendum ex Mss., ubi Excusi habent quia in futuro nobis proderit ita etiam conductores, etc.

gligentia ad transmittendum minime fiat, ne dum transmittendi tempus negligitur, damnum ex vitio vestro generetur. Valde autem iniquum et injustum esse perspeximus ut a rusticis Ecclesiæ de sextariatis aliquid accipiatur, et ad majorem modium dare compellantur quam in horreis Ecclesiæ infertur. Unde præsentī admonitione præcipimus ut plus quam decem et octo sextariorum modium nunquam a rusticis Ecclesiæ frumenta debeant accipi, nisi forte si quid est quod nautæ juxta consuetudinem super accipiant, quod minui ipsi in navibus attestantur.

« Cognovimus etiam in aliquibus (a) locis mansive Ecclesiæ exactionem valde injustissimam fieri, ita ut (b) a septuaginta ternis semis, quod dici nefas est, conductores exigantur. Et adhuc neque hoc sufficit, sed insuper aliquid ex usu jam multorum annorum exigi dicuntur. Quam rem omnino detestamur, et amputari de patrimonio funditus volumus. Sed tua experientia sive in hoc, quod per libram amplius, sive in aliis minutis oneribus, et quod ultra rationis æquitatem a rusticis accipitur, penset, et omnia in summam pensionis redigat, (c) et prout vires rusticorum portant, pensionem integram et pensantem (d) ad septuagena vina persolvant, et neque siliquas extra libras, neque libram majorem exigere debeant, sed per æstimationem tuam, prout virtus sufficit, in summam pensionis crescant, et sic turpis exactio nequaquam fiat. Ne vero post obitum meum hæc ipsa onera quæ super pensum illata subtrahimus, et in capite pensionis fecimus crescere, iterum in quolibet addantur, et inveniatur summa pensionis augeri, et onera adjectionis insuper rustici persolvere compellantur, volumus ut securitatis libellos ita de pensionibus facias, quatenus in primis 73 dicas tantam pensionem unumquemque persolvere debere, mihi abjectis siliquis, (e) oleribus, vel granaticis. Quod autem ex his minutis in usum rectoris accedebat, volo ut hoc ex præsentī jussione in usum tuum veniat. Ante omnia hoc te volumus sollicite attendere, ne injusta pondera in exigendis pensionibus ponantur; sed si qua talia inveneris, frange, et nova, et recta constitue; quia et filius meus Servusdei diaconus jam talia invenit quæ ipsi displicerent, sed licentiam hæc immutandi non habuit. Super justa ergo pondera, præter excepta (f) et villa cibaria, nihil aliud volumus a colonis Ecclesiæ exigi.

« Præterea cognovimus quod prima illatio (g) burdationis rusticos nostros vehementer angustet, ita ut priusquam labores suos venundare valeant, compellantur tributa persolvere. Quæ dum de suo, unde dare non habent, (h) ab auctionariis publicis mutua accipiant, et gravia commoda ex eodem beneficio

A persolvunt. Ex qua re fit ut dispendiis gravibus coangustentur. Unde præcipimus præsentī admonitione (i) ut plus quam decem et octo sextariorum nunquam exigatur, et omne quod mutuum pro eadem causa ab extraneis accipere poterant, a tua experientia ex publico detur, et a rusticis Ecclesiæ paulatim, ut habuerint, accipiatur; ne, dum in tempore coangustantur, quod eis postmodum sufficere poterat in inferendum, prius compulsi, vilius vendant, et hoc eis minime sufficiat.

« Pervenit etiam ad nos quod de nuptiis rusticorum immoderata commoda percipiuntur. De quibus præcipimus ut omne commodum nuptiarum unius solidi summam nullatenus excedat. Si qui sunt pauperes, etiam minus dare debent. Si qui autem divites, præfati solidi summam nullatenus transgrediantur. B Quod nuptiale commodum nullatenus volumus in nostra ratione redigi, sed utilitati conductorum proficere.

« Cognovimus etiam quod, quibusdam conductoribus morientibus, parentes sui non permittuntur succedere, sed res eorum ad usus Ecclesiæ pertrahuntur. De qua re definimus ut parentes morientium qui in possessione Ecclesiæ degunt hæredes eis succedere debeant, nec aliquid de substantia morientium subtrahatur. Si vero filios parvulos aliquis reliquerit, quousque ad ætatem talem veniant ut substantiam suam regere valeant, personæ eligantur cautæ quibus parentum eorum res tradi debeant ad custodiendum.

« Cognovimus etiam quod si quis ex familia culpam fecerit, non in ipso, sed in ejus substantia vindicatur. C De qua re præcipimus ut quisquis culpam fecerit, in ipso quidem, ut dignum est, vindicetur, a commodo autem ejus omnino abstinenceatur, nisi forte parum aliquid, quod in usum executoris qui ad eum transmissus fuerit proficere possit.

« Cognovimus etiam quia quoties conductor aliquid a colono suo injuste abstulerit: hoc quidem a conductore exigitur, sed ei non redditur a quo ablatum est. De qua re præcipimus ut 74 quidquid violententer cuilibet ex familia ablatum fuerit, ipsi restituatur cui ablatum est, et utilitati nostræ non proficiat, ne nos ipsi auctores esse violentiæ videamur.

« Præterea volumus ut si quando eos qui sunt in obsequio experientiæ tuæ in aliquibus causis quæ sunt extra patrimonium transmittis, parva quidem ex eis commoda accipiant, sed tamen ita in eorum utilitatem proficiant, ut nulla sibi exinde lucri commoda sub specie nostræ utilitatis requirant, quia nos sacculum Ecclesiæ ex lucris turpibus nolimus inquinari.

« Jubemus etiam ut hoc experientia tua summopere custodiat, ut per commodum conductores in massis

(a) Ita Reg. et Cod. beatæ Mariæ Paris. In Colb. et in Edit. Cuss., massis.

(b) Ed., ad septuaginta urnas et semis. Sequimur Mss. tum Joan. Diac., tum epistolarum sancti Gregorii.

(c) Post redigat in Utic. legitur: neque onera super libram majora.

(d) Ed., ad septuaginta vini lagenas persolvant. Ipsi suffragantur Cod. beatæ Mariæ Paris. et Reg.

(e) Mss. nostri, oneribus, et paulo post, minutiis.

(f) Norm., et vili cibo.

(g) Pesino quam rustici solvunt. Vide Gloss. Cangii.

(h) Andeg., tres Paris, et Norm., ab actionariis, quod in plerisque Mss. epistolarum exstat. Observandum est autem Mss. Joan. Diac. fere semper concinere cum Mss. Cod. Registri Gregoriani.

(i) In iisdem Cod., ut omne quod mutuum, etc., aliis omissis.

Ecclesiæ nunquam fiant, ne dum commodum quæritur, conductores frequenter immutentur. Ex qua mutatione quid aliud agitur, nisi ut ecclesiastica prædia nunquam colantur? Sed et ipsa etiam libellatica, prout summa pensionis fuerit, moderentur. Per cellas et cellaria non plus de massis Ecclesiæ te accipere volumus, nisi quantum consuetudo est. (a) Te autem quæ comparare jussimus, ab extraneis comparentur.

« Pervenit autem ad nos tres libræ auri Petro conductori de Subpatriana injuste ablatas : de qua causa Fantinum defensorum subtiliter require, et si manifeste, injuste et incompetenter ablatæ sunt, sine aliqua tarditate restitue.

« Cognovimus etiam rusticos burdationem quam jam ab eis exactam Theodosius minime persolverat, iterum dedisse, ita ut in duplo exacti sint. Quod ideo factum est, quia ejus substantia ad debitum Ecclesiæ non sufficiebat. Sed quoniam per filium nostrum Servumdei diaconum edocti sumus quod ex rebus substantiæ ejus possit hoc ipsum damnum sufficienter resarciri, volumus quingentos septem solidos eisdem rusticis sine aliqua imminutione restitui, ne in duplo videantur exacti. Si autem supra damnum rusticorum etiam quadraginta solidi de rebus Theodosii remanent, quos et apud te diceris habere, volumus ut filiæ ejus reddantur, ut res suas, quas in pignore dederat, recipere debeat. Cui etiam (b) batiolam patris sui restitui volumus.

« Campanianus, gloriosus magister militum, duodecim solidos annuos Joanni notario suo reliquerat ex massa Varroniana : quos dare te annis singulis sine aliqua dubitatione præcipimus nepti Eupli conductoris, quamvis omne mobile ejusdem Eupli perceperit, exceptis duntaxat solidis. Dare etiam de solidis illius te volumus solidos viginti quinque. Suppositorium aliquod argenteum pro uno solido dicitur esse appositum, et calix pro sex solidis dicitur esse appositus. Interrogato Dominico secretario, vel aliis qui scire possunt, debitum recipe, et vascula præfata restitue.

« Agimus autem gratias sollicitudini tuæ, quia de causa fratris mei præcepi tibi ut argentum illius retransmittere debuisses, et sic oblivioni mandasti, ac si tibi aliquid ab extremo mancipio tuo diceretur. Quod jam, vel modo non experientia, 75 sed negligentia tua studeat implere, vel quidquid ejus apud Antoninum fuisse cognoveris, sub omni velocitate retransmitte.

« De causa Salpingi Judæi epistola aliqua est inventa, quam tibi fecimus transmitti, ut eam relegens, et subtiliter causam ejus, vel viduæ cujusdam, quæ in eodem negotio dicitur implicata, cognoscens, de quinquaginta uno solidis (c) qui redhiberi noscuntur, sicut justum tibi visum fuerit, responsum facias, ita

ut res alienæ injuste nullo modo a creditoribus defraudentur.

« Antonino medietas legati sui data est, medietas redimetur : quam medietatem ex communi substantia ei volumus adimpleri ; et non solum ei, sed etiam defensoribus, et peregrinis, quibus legati titulo aliquid dereliquit, et familiæ legatum persolvi volumus, quod tamen ad nos pertinet. Collecta ergo ratione, pro nostra parte, id est, pro novem uncis persolve.

« De solidis Ecclesiæ Canusinæ volumus ut aliquid clericis ejusdem Ecclesiæ largiaris, quatenus, et ii qui nunc inopiam patiuntur, sustentationem aliquam habeat, et si illic Deus voluerit ordinari episcopum, habeat unde subsistat.

« De lapsis sacerdotibus vel quolibet ex clero observare te volumus ut in rebus eorum nulla contaminatione miscearis, sed pauperrima regularia monasteria require, quæ secundum Deum vivere sciunt ; et in eisdem monasteriis ad pœnitentiam lapsos trade, et res lapsorum in eo loco proficiat in quo agere pœnitentiam traduntur, quatenus ipsi ex rebus eorum subsidium habeant, qui de correctione eorum sollicitudinem gerunt. Si vero parentes habent, res eorum legitimis parentibus dentur, ita autem ut eorum stipendium, qui in pœnitentiam dati fuerint, sufficienter debeat procurari. Si qui vero ex familia ecclesiastica sacerdotes, vel levitæ, vel monachi, vel clerici, vel quilibet alii lapsi fuerint, dari eos in pœnitentiam volumus, sed res eorum ecclesiastico juri non subtrahi, ad usum tamen suum accipiant, unde ad pœnitendum subsistant ; ne si nudentur, locis in quibus dati fuerint onerosi sint. Si quos parentes in possessione habent, ipsis res eorum tradendæ sunt, ut ab ipsis juri Ecclesiæ conserventur.

« Ante triennium subdiaconi omnium Ecclesiarum Siciliæ prohibiti fuerant ut more Romanæ Ecclesiæ suis uxoribus nullatenus miscerentur. Quod mihi durum atque incompetens videtur ; ut qui usum ejusdem continentie non invenit, neque castitatem ante proposuit, compellatur a sua uxore separari, atque per hoc, quod absit, deterius cadat. Unde videtur mihi ut a præsentis die episcopis omnibus dicatur ut nullum facere subdiaconum præsumant, nisi qui se victurum caste promiserit, quatenus et præterita, quæ proposito mentis appetita non sunt, violenter non exigantur, et futura caute caveantur. Qui vero post eandem prohibitionem, quæ ante triennium facta est, continenter cum suis conjugibus vixerunt, laudandi atque remunerandi sunt, et ut in bono sua permanent exhortandi. Eos autem qui post prohibitionem factam se a suis uxoribus continere noluerunt, pervenire ad sacrum ordinem nolumus, quia nullus debet ad ministerium altaris 76 accedere, nisi cujus castitas ante susceptum ministerium fuerit approbata.

« Liberato negotiatori, qui se Ecclesiæ commendavit, qui habitat in massa Cinciana, annuam continen-

(a) In nonnellis Mas., ea autem quæ. In aliis, tua autem quæ comparari.

(b) Quid sit batiola, require in notis ad epistolas. Eisdem consulere non pigeat, si quid difficultatis oc-

currat in cæteris epistolis a Joanne Diacono laudatis, nimirum quæ jam alibi observavimus, hoc loco repetere tædiosum foret.

« Al., reddi debere.

tiam a te volumus fieri. Cujus continentie summam ipse aestima qualis esse debeat, ut renunciata nobis, in tuis rationibus possit imputari. De presentis vero Indictione jam a filio nostro Servodei diacono percepi quod Fantinum defensorem Joannes quidam monachus moriens in sex uncias heredem dimisit. Cui hoc quidem quod dimissum est trade, sed contestare eum ut hoc facere ulterius non presumat, sed pro labore suo statue quod accipiat, ut ei vacuus labor suus esse non debeat; et hoc meminerit, ut qui Ecclesie stipendiis subsistit, ad lucra propria non anhelet. Si quid vero sine peccato et sine appetitu concupiscentie per eos qui causas Ecclesie agunt ad Ecclesiam venerit, dignum est ut ipsi vacui ex labore suo esse non debeant, sed nostro servetur iudicio qualiter debeant remunerari.

« De argento Rusticiani causam subtiliter require, et quod tibi justum videtur exsequere. Alexandrum virum magnificum admone, ut causam suam cum sancta Ecclesia decidere debeat. Quod si forte facere neglexerit, eandem causam cum timore Dei, honestate servata, ut potes, exsequere. In qua re etiam largiri aliquid te volumus, et, si potest fieri, quod aliis dandum est, ipsi relaxetur, dummodo causam quam nobiscum habet perexeat.

« Donationem ancillae Dei quae lapsa est, et in monasterio data, omni postposita tarditate, restitue, quatenus ipse locus, ut superius dixi, rerum ejus stipendia habeat qui ejus sollicitudinis labores portat. Sed et quidquid ab aliis ex ejus substantia tenetur recollige, et monasterio praefato trade.

« Pensiones xenodochiis de via nova, quantas mihi indicasti, quia [Al. quas] apud te habes, nobis dirige. Actionario autem, quem in eodem patrimonio deputasti, prout tibi videtur, aliquid largire.

« De ancilla Dei quae cum Theodosio fuit, Extranea nomine, videtur mihi ut ei continentiam facias, si utile conspicias, aut certe donationem quam fecit reddas. Domum monasterii quam Antonius, datis triginta solidis, a monasterio tulerat, receptis solidis, omni postposita tarditate, restitue. Amulas onychinas, requisita subtiliter veritate, restitue, quas per portitorem praesentium retransmisi.

« Saturninum, si vacat et occupatus apud te non est, ad nos dirige. Felix, conductor domus Campanae, quem liberum reliquerat, aut quem indiscussum esse jusserat, dixit sibi a Maximo subdiacono septuaginta duos solidos tultos; pro quibus dandis asseruit quia omnes res suas quas in Sicilia habuit vel venundedit vel apposuit. Sed scholastici dixerunt quia de fraudibus indiscussus esse non potest; dum tamen ad nos de Campania reverteretur, facta tempestate, mortuus est. Cujus te volumus uxorem et filios requirere, et quidquid vel apposuerat vel vendiderat, apposita absolve, de venditis pretium restitue; et insuper eis

« Bigot., parva sativitas, uti observavimus jam ad epist. 72, lib. 1, nota g, in qua citavimus cap. 60 hujusce libri. Nota in nonnullis Codd. caput hoc quinquagesimum nonum, esse sexagesimum, et quin-

aliquod alimentum praebere, quia Maximus eum in Siciliam miserat, et ibi ei quae asserebat abstulerat. Cognosce ergo quae ablata sunt, 77 et uxori filiisque ejus sine aliqua mora restitue. Haec omnia sollicite relege, omnemque illam familiarem tuam negligentiam postpone. Scripta mea ad rusticos quae direxi, per omnes massas fac relegi, ut sciant quid contra violentias suas ex auctoritate nostra defendere debeant, eisque vel authentica vel exemplaria eorum dentur. Vide ut omnia absque imminutione custodias, quia de his quae tibi pro servanda justitia scribo, ego absolvor, et tu si negligis, obligaris. Terribilem Judicem venientem considera, et de adventu illius nunc tua consideratio contremiscat, ne tunc sine causa jam timeat, cum coram illo caelum et terra tremuerint.

B Audisti quid volo, vide quid agas. » (Lib. 1, ep. 44.)

59. Hactenus de Gregorianae liberalitatis innocentia me retulisse sufficiat. Caeterum, quia, famis tempore, ut videlicet haberet unde Christi pauperibus subveniret, frumenta comparare studebat, nullo modo praetermittam. Ait enim in alia epistola eidem Petro subdiacono inter caetera: « Quinquaginta auri libri; nova frumenta ab extraneis comparata, et in Sicilia in locis in quibus non pereant reponere, ut mense Februario illuc naves quantas possumus dirigamus, ut eadem ad nos frumenta deferantur. Sed et si nos transmittere cessamus, ipse naves provide, et ad nos, auxiliante Domino, haec eadem frumenta Februario mense trans mitte, exceptis duntaxat frumentis quae nunc mense Septembrio vel Octobrio juxta consuetudinem transmitti praestolamur. Ita ergo tua experientia faciat, ut sine alicujus vexatione coloni ecclesiastici frumenta congregentur, quia tam [Al., in tantum] hic (a) parva nativitas fuit, ut, nisi, auxiliante Deo, de Sicilia frumenta congregentur, 78 fames vehementer immineat. » (Lib. 1, ep. 72.)

60. Hujus liberalitatis multitudinem quidam eremitarum, vir magnae virtutis, qui nihil in mundo possidebat praeter unam gattam, quam, blandiens crebro, quasi cohabitaticem in suis gremiis refovebat, cognoscens, orasse fertur ad Dominum ut sibi ostendere dignaretur quam futurae remunerationis mansionem sperare debuisset, qui pro illius amore saeculum deserens, nil ex ejus divitiis possideret. Cumque nocte quadam dormiret, cognoscit sibi revelatum fuisse ut cum Gregorio Romano pontifice mansionem sibi preparandam sperare debuisset. At ille fortiter ingemiscens parum sibi profuisse voluntariam rerum inopiam, tantaque suae (b) remotionis jejunia putabat, si cum eo mansionem reciperet qui tantis mundialibus divitiis redundaret. Cum vero Gregorianas divitias suae paupertati die noctuque suspirando conferret, alia nocte quiescens, audivit sibi Dominum in somnis dicentem: « Quando divitem non possessio divitiarum faciat, sed cupido, cur au-

quagesimum nonum incipere ab his verbis supra: Item idem Petro subd.: Quod responsalem, etc., ubi magna ex parte adducitur epist. 44 libri 1.

(b) Ulic., suae remunerationis.

des paupertatem tuam Gregorii divitiis comparare, **A** et qui meritum suum decrevisse pulaverat, si Gregorio conferretur, orare vehementius cœpit ut cum eo mansionem quandoque percipere mereretur. Sed istius jam secundi libri finis adveniat, ut quæ secutura sunt, auxiliante Domino, tertius prosequatur.

LIBER TERTIUS.

Quo exponitur, quemadmodum sancti Gregorii vita doctrinæ responderit.

ARGUMENTUM. — 1. Quibus Gregorius studiis commissam sibi regebat Ecclesiam. — 2. Quantis auctoritatibus contra simoniacam et Neophytorum hæreses dimicavit. — 3. Pro eisdem fieri synodum jussit. — 4. Contra easdem totis viribus non pugnavit, cum Simone mago portionem habituros prædixit. — 5. Quam sapienter etiam postellaticum pro usu Pallii, vel consecratione pontificis, dari sive accipi prohibuerit. — 6. Tria genera simoniacæ dationis notavit. — 7. In ordinandis episcopatibus, neque cardinalibus Ecclesiæ suæ, neque monachis pepercit. — 8. Violenter neminem omnino promovit. — 9. Violenter promotos in pristinum gradum reduxit. — 10. Ab aliis calumniose dejectos in ordines suos restituit. — 11. Cardinales in forensibus parochiis promotos ad cardinem revocavit. — 12. Undecunque meliores eligere potuerat, episcopos consecrabat; et quanta distinctione consecrandos examinaret. — 13. Etiam alterius diocesis episcopos ad regendas suæ diocesis Ecclesias invitabat. — 14. Quemadmodum episcopatum sedes unierit. — 15. Vacantes episcopos, vacantibus incardinavit Ecclesiis. — 16. Inthronizatis episcopis expulsos præsules junxit. — 17. Sedium loca mutavit. — 18. Nulla occasione pontificem ab una in aliam Ecclesiam, aut mutavit, aut mutari permiserit. — 19. Alterius parochianum sibi cardinalem sacravit. — 20. Qualiter alterius Ecclesiæ clericos, aliis incardinari permiserit. — 21. Nunquam prioribus clericis posterius ordinatos prætulit. — 22. Qualiter defunctorum episcoporum Ecclesias vicinis visitatoribus committebat. — 23. Pro inventario faciendo, nihil accipiendum decrevit. — 24. Consuetudines dationum, vel xeniorum repulit. — 25. Episcopos ad Urbem Romanam, nisi semel in quinquennio venire statuit. — 26. Etiam rerum pretia suscipere recusavit. — 27. Suffraganeis suis episcopis necessaria prærogavit. — 28. Quam curiose ab eisdem sanctitatem, sapientiam, et liberalitatem quærebat. — 29. Marinianum episcopum pro avaritia notat. — 30. Serenum episcopum, pro contractis imaginibus arguit. — 31. Januarium episcopum suas injurias vindicantem deterret. — 32. Eundem pro exaratione messis exasperat. — 33. Desiderium episcopum pro lectione librorum gentilium corripit. — 34. Natalem episcopum de negligentia simulque conviviis reprehendit. — 35. Quam facetissime eundem propriis assertionibus obligat. — 36. Episcopos ab Ecclesia sua deesse vetuit. — 37. Episcopos per diversa loca non vagari censuit. — 38. Lapsam propriæ amitæ non dubitavit memoriæ commendare. — 39. Vitallianum episcopum, pro femina, quæ religiosum habitum mutaverat, arguit. — 40. Sergium defensorem pro negligentia reprehendit. — 41. Paschasium episcopum pro fabrica navis et sui utilitate compescuit. — 42. Campanorum episcoporum et Victoris Panormitani negligentias increpat. — 43. Quam moderate Andream episcopum pro concubina dijudicat. — 44. A pravis consiliariis abstinendum censuit. — 45. Lapsos vel criminosos ab episcoporum familiaritate repulit. — 46. Restringendam præpositorum iram, et unius culpam alii non esse nocivam statuit. — 47. Liberos homines verberari, vel includi vetuit. — 48. Qualiter iudicum vitia redarguens publicavit. — 49. Instigante diabolo iudices contra eum sævierunt. — 50. Mauricio imperatori, pessimam legem ferenti, viriliter contradicit. — 51. De hypocrisi Joannis Constantinopolitani episcopi se universalem fatentis. — 52. Augustaales litteras pro eo supplicantes redarguit. — 53. Tempora Mauricii moresque deturpat. — 54. Superbiam hypocritæ sapienter enervat. — 55. Constantiam suam demonstrans, asserit se pro imperatore fidem nullatenus perditurum. — 56. Quamobrem postulas reliquias imperatrici non dedit. — 57. Usque ad illa tempora Romanus pontifex pro reliquiis brandeum conferebat. — 58. Quantis miraculis vestes sancti Joannis claruerint. — 59. Quid sit de ejusdem vestibus sentiendum. — 60. Gregorius pestem universalis nominis a totius Ecclesiæ universitate repulit.

79 1. Talibus venerabilis papa Gregorius commissam sibi divinitus Ecclesiam studiis efficaciter gubernabat. Jam Ligures, Venetos, (a) Iberos, aliosque a schismate sub libello confessos, Chalcedonensem synodum venerari compellens, ad unitatem sanctæ Ecclesiæ revocarat. Jam Barbaricinos, Sardos, et Campaniæ rusticos tam prædicationibus, quam verberibus emendatos, a paganizandi vanitate removebat. Jam Donatistarum hæresim penes Africam, Manichæorum penes Siciliam, Arianorum penes Hispaniam, Agnoetarum vero penes Alexandriam, scriptorum suorum validissimis auctoritatibus importunissimisque legationibus, Domino suffragante, a corpore totius sanctæ matris Ecclesiæ sequestravit.

2. Sola penes Galliam Neophytorum hæresis, quot **C**

simoniacis muneribus, quasi tot radicibus pullulans, longe lateque prorsus excreverat, (b) et manabat. Contra quam venerabilis Pater apud Brunichildem reginam, Theodericum quoque, et Theodebertum Francorum reges, fortiter expugnavit, **80** donec, collecta generali synodo, hanc sub anathemate damnandam penitus impetraret. Nec ante, Syagrio episcopo Augustodunensi, regina et regibus, multis precibus flagitantibus, pallium dedit, quam, præsentem Cyriaco suo abbate, ipsi quod de propellendis hæresibus moniti fuerant adimplerent. Nam pro his Brunichildi reginæ inter cætera scribit, dicens: « Sacerdotale officium in tantam illic, sicut didicimus, ambitionem perductum est, ut sacerdotes subito, quod grave nimis est, ex laicis ordinentur. Sed quid isti acturi, quid populo præstaturi sunt, qui non ad

(a) Alludit fortasse ad epist. 51 lib. II, indict. 10, in cujus inscriptione olim legebatur, *universis episcopis per Hiberniam (melius per Iberiam) de trium capitulorum causa*. Vide notant a ad laudatam epist. De

Barbaricinis, Donatistis, Agnoetis et aliis hic commemoratis legendi sunt indices Registri epistolarum.

(b) Utio., et manebat.

utilitatem, sed fieri ad honorem, episcopi concupiscunt? Hi ergo, qui necdum quod docere debeant didicerunt, quid aliud agunt, nisi ut paucorum proventus illicitus fiat multis interitus, et in confusionem ecclesiasticæ moderationis observantia deducatur, quippe ubi nullus regularis ordo servatur? Nam qui ad ejus regimen improvidus vel præcipitatus accedit, qua admonitione subjectos ædificet, cujus exemplum non rationem docuit, sed errorem? Pudet **§1** profecto, pudet aliis imperare, quod ipse nescit custodire. Nec illud quidem, (a) quod simili emendatione radendum est, præterimus, sed omnino exsecrabile et esse gravissimum detestamur, eoquod sacri illic ordines per simoniacam hæresim, quæ prima contra Ecclesiam orta, et districta maledictione damnata est, conferantur. Hinc ergo agitur ut sacerdotis dignitas in despectu, et sanctus sit honor in crimine. (b) Perit utique reverentia, adimitur disciplina, quia qui culpas debuit emendare, committit, et nefaria ambitione honorabilis sacerdotii ducitur in depravationem censura. Nam quis denuo veneretur quod venditur? Aut quis non vile putet esse quod emitur? Unde valde contristor, et terræ illi condoleo, quia dum Spiritum sanctum, quem per manus impositionem omnipotens Deus hominibus largiri dignatur, divino munere habere despiciunt, sed præmiis assequuntur, sacerdotium illic subsistere diu non arbitror. Nam ubi dona supernæ gratiæ venalia judicantur, ad Dei servitium non vita quæritur, sed magis contra Deum pecuniæ venerantur. » (Lib. ix, indict. 2, ep. 100.)

Idem de eisdem Theoderico et Theodeberto regibus Francorum post aliqua: « Fertur simoniaca hæresis, quæ prima contra Dei Ecclesiam diabolica plantatione subrepsit, et in ipso ortu suo telo apostolicæ ultionis percussa atque damnata est, in regni vestri finibus dominari; cum in sacerdotibus fides sit eligenda cum vita, si vita deest, fides meritum non habet, beato Jacobo attestante, qui ait: *Fides sine operibus, mortua est* (Jac. ii, 26). Quæ enim opera esse valeant sacerdotis qui honorem tanti sacramenti convincitur obtinere per præmium? Ex qua re agitur ut ipsi quoque qui sacros ordines appetunt, non vitam corrigere, non mores componere studeant, sed divitias, quibus sacer honor emitur, congregare satagant. Hinc fit etiam ut insontes et pauperes a sacris ordinibus prohibiti despectique resiliant, et dum innocentia pauperis displicet, dubium non est quod præmium illic delicta commendet, quia ubi aurum placet, et vitium. Hinc igitur non solum in ordinato-

A copia suffragatur, restat ut nihil sibi in honores ecclesiasticos gravitas, nihil defendat industria, sed totum auri profanus amor obtineat; et dum vitia honore munerantur, in locum ultoris is qui fortasse fuerat ulciscendus adducitur, atque hinc sacerdotes non proficere, sed perire potius indicantur. Vulnerato namque pastore, quis curandis ovibus adhibeat medicinam? Aut quando populum orationis clypeo tueatur, qui jaculis se hostium feriendum exponit? Aut qualem de se fructum producturus est, cujus gravi peste radix injecta est? Major ergo metuenda est locis illis fore calamitas (*Al.*, metuenda locis illis foret calamitas), ubi tales intercessores ad locum regiminis adducuntur, qui **§2** Dei in se magis iracundiam provocent, quam per semetipsos populis placare debuerant.

B « Nec hoc quoque malum sollicitudo nostra patitur negligenter omittere, quod quidam, instinctu gloriæ inanis electi, ex laico repente habitu sacerdotii honorem arripiunt, et, quod dicere pudet et tacere grave est, regendi, rectores, et qui docendi sunt, doctores, nec erubescunt videri, nec metuunt. Ducatum animarum impudenter assumunt, quibus via omnis ignota ductoris est, et quo vel ipsi gradientur, ignari sunt. Quod quam pravum, quamve sit temerarium, sæculari etiam ordine et disciplina monstratur. Nam dum dux exercitus non nisi labore et sollicitudine expertus eligitur, quales animarum duces esse debeant qui episcopatus culmen immatura cupiunt festinatione conscendere? Hujus saltem rei se comparatione considerent; et aggredi repente (c) inexpertos labores timeant, ne cæca honoris ambitio, et ipsis in pœnam sit, et aliis pestifera erroris semina jaciant, quippe qui non didicere quod ipsi doceant. Proinde paterno salutantes affectu, petimus, præcellentissimi Filii, ut hoc tam detestabile malum de regni vestri studeatis finibus prohibere, et nulla apud vos excusatio, nulla contra animam vestram suggestio locum inveniat, quia facientis procul dubio culpam habet, qui quod potest corrigere negligit emendare. » (Lib. ix, indict. 2, ep. 100.)

C Item pro eisdem hæresibus (d) Syagrio, episcopo Augustodunensi, et aliis episcopis: « Nuntio apud nos olim discurrente, vulgatum est quod in Galliarum partibus sacri ordines per simoniacam hæresim conferantur. Et vehementi tædio mœroris afficimur, si in ecclesiasticis officiis quemquam habet locum pecunia, et fit sæculare quod sacrum est. Quicumque ergo hoc pretii studet datione percipere, sacerdos non esse, sed dici tantummodo, inaniter concupiscit. Quid scilicet, quid per hoc aliud agitur, nisi ut nulla de actu probatio, nulla sollicitudo de moribus, nulla sit de vita discussio, sed ille solummodo dignus qui dare pretium suffecerit æstimetur? Ex qua re si recti

(a) In Utic. per correctionem, quod simili emendationi tradendum est.

(b) Bigot., perit ubique.

(c) Bigot., inexpertos labores sustineant. Utic., inexpertos honores sustineant, ubi sustinere non significat pati, sed expectare, differre.

(d) In Utic., Item Etherio, Virgilio, et Desiderio episc. Galliarum: Nuntio, prætermisso Syagrii nomine. Sed aliter olim legebatur; alicujus enim lituræ deprehenduntur vestigia. In tribus. Paris omittuntur hæc verba: et al. episc. Colitur sanctus Syagrius die 17 Augusti.

libraminis examinatione pensetur, dum improbe ad inanem gloriam locum festinat utilitatis arripere, eo ipso magis quod honorem quærit, indignus est. Sicut autem is qui invitatus renuit, quæsitus refugit, sacris est altaribus admovendus; sic qui ultro ambit, vel importune se ingerit, est procul dubio repellendus. Nam qui sic nititur ad altiora conscendere, quid aliud agit nisi ut crescendo decrescat, et, ascendendo exterius, interius ad profunda descendat? Itaque, frater charissime, in sacerdotibus ordinandis sinceritas vigeat, sit simplex sine venalitate consensus, pura præferatur electio, ut ad summam sacerdotii non suffragio venditorum proventus, sed Dei credatur esse iudicio. Nam quia grave omnino sit facinus, Dei donum vel pretio comparare, vel vendere, evangelica est testis auctoritas. Templum enim Dominus et Redemptor noster ingressus, cathedras vendentium columbas evertit (*Matth. xxi*). Quid aliud est columbas vendere, nisi pretium de manus impositione percipere, et **SS** sanctum Spiritum, quem omnipotens Deus hominibus tribuit, venundare? Quorum sacerdotium ante Dei oculos cadere, cathedrarum utique patenter eversione signatum est; et tamen exierit adhuc nequitie pravitas vires suas. Nam cogit vendere, quos decepti ut emerent. Et dum non attenditur quod divina voce præcipitur: *Gratis accepistis, gratis date* (*Matth. x, 8*), agitur ut crescat, et geminata fiat in uno eodemque delicti contagio, ementis scilicet et vendentis. Et cum liqueat hanc hæresim ante omnes radice pestifera surrepsisse, atque in ipsa sua origine apostolica esse detestatione damnatam, cur non cavetur, cur non perpenditur quia benedictio illi in maledictionem convertitur, qui ad hoc ut fiat hæreticus promovetur?

« Plerumque igitur adversarius animarum, dum non potest in his quæ ad faciem sunt prava subripere, (a) callide speci quasi pietatis injecta, nititur supplantare; suadetque forsitan debere ab habentibus accipi, ut sit quod possit non habentibus erogari, dummodo vel sic venena mortifera eleemosynæ celata obumbratione transfundat. Nam nec venator feram, nec avem aucups deciperet, vel piscem piscator caperet, si aut ille laqueum in aperto proponeret, aut ille hamum esca absconditum non haberet. Omnino ergo metuenda et cavenda est hostis astutia, ne quæ aperta nequit tentatione subvertere, latente telo sævius valeat trucidare. Neque enim eleemosyna reputanda est, si pauperibus dispensetur quod ex illicitis rebus accipitur, quia qui hac intentione male accipit, ut quasi bene dispenset, gravatur potius quam juvatur. Eleemosyna Redemptoris nostri oculis illa placet, quæ de non illicitis rebus et iniquitate congeritur, sed quæ de rebus concessis et bene acquisitis impenditur. Unde etiam illud certum est, quia et si monasteria, aut xenodochia, vel quid aliud de pecunia quæ pro sacris ordinibus datur construatur, mercedi non proficit, quoniam dum perversus et emptor honoris in locum transmittitur, et alios ad sui similitudinem

sub commodi datione constituit, plura male ordinando destruit, quam ille potest ædificare, qui ab eo pecuniam ordinationis accepit. Ne ergo sub obtentu eleemosynæ cum peccato aliquid studeamus accipere, aperte sacra Scriptura nos prohibet, dicens: *Hostiæ impiorum abominabiles Domino, quæ offeruntur ex scelere* (*Prov. xxi, 27*). Quidquid enim in Dei sacrificio ex scelere offertur, omnipotentis Dei iracundiam non placat, sed irritat. Hinc rursus scriptum est: *Honora Dominum de tuis justis laboribus* (*Prov. iii, 9*). Qui ergo male tollit ut quasi bene præbeat, constat sine dubio quia Dominum non honorat. Hinc quoque per Salomonem dicitur: *Qui offert sacrificium de substantia pauperis, ac si victimet filium in conspectu patris* (*Eccli. iii, 4, 24*). Quantus autem dolor patris sit, perpendamus, si in ejus conspectu filius victimetur; et hinc facile cognoscimus quantus apud Deum dolor exasperatur quando ei sacrificium ex rapina tribuitur. Nimis ergo declinandum est, dilectissime frater, sub obtentu eleemosynæ, peccata simoniacæ hærescos perpetrare. Nam aliud est propter peccata eleemosynas facere, aliud propter eleemosynas peccata committere.

« Hoc quoque ad nos pervenisse non dissimili **S4** dignum detestatione complectimur, quod quidam, desiderio honoris inflati, defunctis episcopis, tonsurantur, et fiunt repente ex laicis sacerdotes, atque inverecunde religiosi propositi ducatum arripiunt, qui nec esse adhuc milites didicerunt. Quid putamus, quod isti subjectis præstaturi sunt, qui antequam discipulatus limen attingant, tenere locum magisterii non formidant? Qua de re necesse est ut quamvis inculpati quisque sit meriti, ante tamen per distinctos ordines ecclesiasticis exerceatur officiis. Videat quod imitetur, discat quod doceat, informetur quod teneat, ut postea non debeat errare, qui eligitur viam erranti demonstrare. Diu ergo religiosa meditatione poliatur, ut placeat, et sic lucerna super candelabrum posita luceat, ut adversa ventorum vis irruens, conceptam eruditionis flammam non exstinguat, sed augeat. Nam cum scriptum sit, ut prius, *Quis probetur, et sic ministret* (*I Tim. iii, 10*), multo amplius ante probandus est, qui populi intercessor assumitur, ne fiant causa ruinæ populis sacerdotes mali. Nulla igitur contra hoc excusatio, nulla potest esse defensio, quia cunctis liquido notum est quæ sit in hujus rei diligentia sancti et egregii sollicitudo doctoris, qui neophytum ad ordines vetat sacros accedere. Sicut autem tunc neophytus dicebatur, qui initio in sanctæ fidei erat eruditione plantatus, sic modo neophytus habendus est, qui repente in religionis habitu plantatus, ad ambiendos honores sacros irrepsit. Ordinate ergo ad ordines ascendendum est. Nam casum appetit qui ad summa loci fastigia, postpositis gradibus, per abrupta quærit ascensum. Et cum idem Apostolus doceat inter alia sacri ordinis instituta discipulum, manum non esse cuiquam citius imponendam, quid hoc celerius, quidve præcipitatus, quam ut exoriatur

(a) Bigot., *callida specie*.

a summitate principium, et antequam esse incipiat discipulus, sit magister? Quisquis igitur sacerdotium non ad elationis pompam, sed ad utilitatem adipisci desiderat, prius vires suas cum eo quod est subituras onere metiatur, ut et impar abstineat, et ad id eum metu etiam qui se sufficere existimat accedat.

« Ab re autem non facimus, si ad argumentum rationabile, usum rerum irrationabilium colligamus. Apta namque ædificationibus de silvis ligna succiduntur, nec tamen adhuc viridibus ædificii pondus imponitur, nisi eorum viriditatem multorum dierum mora siccaverit, et apta ad necessarium usum effecerit. Quæ si observantia forte negligitur, citius superimposita mole franguntur, et gignit ruinam ad auxilium res provisæ. Hinc etenim medici, qui corporum curam gerunt, quædam adjutoria recenti adhuc confectione formata indigenti non offerunt, sed maceranda temporis derelinquunt. Nam si immature quis dederit, dubium non est quia sit causa periculi res salutis. Discant itaque, discant in officio suo sacerdotes, quibus animarum credita est cura, servare quod diversarum artium homines docente ratione custodiunt, et a præcipiti se ambitione, et si non metu, saltem pudore contineant. Sed ne forsitan adhuc pravæ se consuetudinis quisquam velit objectu defendere, fraternitatis tuæ discretio rationis eos freno coerceat, **SS** et labi in illicitis non permittat: quia quidquid ultione dignum est, non ad imitationis sed potius ad exemplum debet correptionis adduci. » Et post pauca:

3. « De his itaque quæ superius dicta sunt, fraternitatem vestram, auctore Deo, volumus synodum congregare: atque in ea reverendissimo fratre nostro (a) Aregio, episcopo, et dilectissimo filio nostro Cyriaco abbate mediantibus, omnia quæ sanctis canonibus, sicut prædiximus, sunt adversa, districtè sub anathematis impositione damnentur: id est, ut nullus pro adipiscendis ecclesiasticis ordinibus dare aliquod commodum præsumat, vel pro datis accipere, neque ex laico habitu quisquam repente audeat ad locum sacri regiminis pervenire, neque ut aliæ mulieres cum sacerdotibus habitent nisi eæ quæ sacris canonibus sunt permissæ. »

4. Has pestiferas hæreses cernens prudentissimus doctor Gregorius, per sacerdotum conniventiam, sive D taciturnitatem magis magisque diffusis muneribus, quasi pestifer cancer, non solum infirma posse corrodere, verum etiam fortia membra mucrone pulcherrimarum rerum corrumpere, divino zelo commotus, Victori episcopo generalem sententiam protulit, dicens: « Quisquis ad hoc facinus (videlicet simoniæ, ac neophytorum hæresim) emendandum, officii sui consideratione vehementer non arserit, cum ipso se habere non dubitet portionem, a quo prius hoc pia-

culare flagitium sumpsit exordium. » (*Regist. lib. XII, ep. 29.*)

5. Cum vero quosdam cognosceret, ad evitanda simoniacæ hæresis crimina, pestiferæ negotiationis munera pastellaticum callide vocitare, ac hujusmodi mutato nomine, suæ cupiditatis avaritiam velle contegere, prudentissimus doctor Gregorius sententiam, quam in primordio sui pontificatus coram synodo promulgaverat, iterato protulit, dicens: « Antiquam Patrum regulam sequens, nulli unquam quidquam de ordinationibus accipiendum esse constituo: neque ex datione Pallii, neque ex traditione chartarum, neque ex ea, quam nova per ambitionem simulatio invenit, appellatione pastelli. Quia enim in ordinando episcopo pontifex manum imponit, Evangelii vero lectionem minister legit, confirmationis autem ejus epistolam notarius scribit: sicut pontificem non decet manum, quam imponit, vendere; ita minister, vel notarius non debet in ordinatione ejus vocem suam, vel calamus venundare. Pro ordinatione ergo, vel usu pallii, seu chartis, (b) atque pastellis eundem qui ordinandus est vel ordinatur, omnino aliquid dare prohibeo. Ex quibus prædictis rebus si quis hinc aliquid commodi appellatione exigere, vel petere forte præsumpserit, in districto Dei omnipotentis examine reatu subiacebit. » (*Rom. Synodus c. 5, ad calcem Epistolarum.*)

6. Item Joanni, episcopo Corinthiorum, post multa: « Novit, inquit, fraternitas vestra, quia prius pallium, nisi dato commodo, non dabatur. Quod quoniam incongruum erat, facto concilio ante corpus beati C Petri, apostolorum principis, tam de hoc quam de ordinationibus aliquid accipere **SS** sub districta interdictione vetuimus. Oportet ergo ut neque per commodum, neque per gratiam, aut quorundam supplicationem, aliquos ad sacros ordines consentiat vel permittatis adduci. » (*Regist. l. v, ep. 57.*)

Sed astuta turpissimæ cupiditatis iniquitas non sufferens tantis se commodis, licet turpissimis, imo periculosissimis angustari, commentum satis artificiosum reperit: quo scilicet illos sacerdotio sublimaret, qui sibi post consecrationem tanto subjectiores esse debuissent, quanto non divino, quin potius humano judicio se fuisse promotos ipsi proculdubio reputarent. Quapropter omnipotentis Dei præco Gregorius in Evangeliorum tractatibus, ut scilicet frequentius legi vel audiri potuisset, disputat, inquiens: « Sunt nonnulli, qui quidem nummorum præmia ex ordinatione non accipiunt, et tamen sacros ordines pro humana gratia largiuntur: atque de largitate eadem, laudis solummodo retributionem quærunt. Hi nimirum, quod gratis acceperunt, gratis non tribuunt: quia de impenso officio sanctitatis, expetunt nummum favoris. Unde bene cum justum virum describeret propheta, ait: *Qui excutit manus suas ab omni munere* (*Isai. xxiiii, 15*). Neque enim dixit:

(a) Aliter Aregio. De illo in Epistolis multa habes. Colitur kalendis Maii, ut observant Sammarthani in Gallia Christ. ex Proprio Eccl. Vapincensis.

(b) Ad hæc Bollandus: *est pastillus*, inquit, *massula*

in formam panis parvi cocta. Pro hoc etiam dicitur pastellus, et inde pastellatum donum hic indicatum. Aliam significationem attulimus in notis ad hoc decretum in calce epist.

Qui excutit manus suas a munere, sed adjunxit, ab **A** omni: quia aliud est munus ab obsequio, aliud munus a manu, aliud munus a lingua. Munus quippe ab obsequio, est subjectio indebite impensa; munus a manu, pecunia; munus a lingua, favor. Qui ergo sacros ordines tribuit, tunc ab omni munere manus excutit, quando in divinis rebus non solum nullam pecuniam, sed etiam humanam gratiam non requirit. » (*Hom. 4 in Evang.*)

Hæ sunt Gregorii super simoniacis, et illicitis ordinationibus doctissimi papæ sententiæ, quas ipse summo cultu servasse docetur, in eo quod ab ipso suæ consecrationis exordio per omnem diœcesim suam, episcopos undecumque meliores invenire potuit, studiosissime ordinavit. Et si quando necessitas ordinandi sacerdotis obrepsit, neque cardinales **B** Ecclesiæ suæ neque monachos monasterii sui penitus excusavit, quo minus illis Ecclesiam regendam committeret, qui exemplis et verbis pariter illam ædificare melius potuissent. Nam, ut pauca de multis contingam, ex presbyteris cardinalibus Ecclesiæ suæ consecravit episcopos, Bonifacium Rbegii, Habentium Perusii, et Donum Messanæ Siciliæ. Ex subdiaconibus vero, Gloriosum Istriæ, Festum Capuæ, (a) Petrum Trecas, et Castorium Arimini. At vero ex monachis monasterii sui, Marinianum Ravennæ, Maximianum Syracusis, et Sabinum Callipoli præsules ordinavit. Sed et Augustinum penes Anglos a Galliarum episcopis ordinari præcepit. Per quem nihilominus ad episcopatum in eadem gente monachi ejusdem patris, tempore diverso, proventi sunt: Mellitus, Justus, Laurentius et Paulinus. Solis diaconibus apostolicæ **C** sedis super hac quodammodo parte parcebat: quorum cum decem et novem plenitudine redundaret, ipse Bonifacium, Florentium, et **SS** Epiphanium consecravit. Nec quemquam eorum ab officio, nisi Laurentium archidiaconum pro superbia reliquisque criminibus, in basilica Lateranensi, quæ dicitur aurea, ubi mox Honoratum archidiaconum constituit, sequestravit.

8. Cumque Gregorius percepta occasione suæ Ecclesiæ cardinales, si tamen consentirent, satis voluntarie proveheret: neminem prorsus, quantaunque necessitate coactus, violenter promovere certabat: ne sub hujusmodi occasione quemquam eliminando deponere videretur. Unde Scholastico, (b) **Judici** Campaniæ, scribens, ait: « Dum de Neapolitanæ civitatis **D** cura, destitutæ sacerdotis solatio, vehementius angeremur, supervenientes præsentium latrores cum decreto in Florentium subdiaconum nostrum confecto, aliquid nobis in tanto cogitationis pondere relevationis invenerant: sed dum præfatus subdiaconus noster refugiens civitatem ipsam, ordinationem suam lacrymabiliter evitasset: quasi ex majori quadam desperatione, nostram cognoscite, crevisse mœsti-

tiam. Atque ideo salutantes, hortamur magnitudinem vestram ut invocantes priores, vel populum civitatis, de electione alterius cogitetis, qui dignus possit cum Christi solatio ad sacerdotium promoveri. In quo, decreto solemniter facto, atque ad hanc urbem transmissa, ordinatio illic tandem, Christo auxiliante, proveniat. » (*Regist. lib. III, ep. 15.*)

9. Ab aliis quoque violenter promotos, in gradus pristinos revocabat. Unde Antonino subdiacono scribens, ait: « Honoratus, archidiaconus Ecclesiæ Salonitanæ, a sanctæ memoriæ decessore meo, missa supplicatione, poposcerat ut ab antistite suo invitatus provehi ad fortioris gradus ordinem, contra morem, nullatenus cogeretur. Hoc enim fieri sibi non provehendi gratia, sed causa ingratitude perhibebat. Pro qua re tunc jam sanctæ memoriæ decessor noster, scriptis suis Natali, fratri coepiscopoque nostro interdixerat ne prædictum Honoratum archidiaconum invitum proveheret, neve dolorem conceptæ ingratitude diutius in corde retineret. Cumque et a me hæc eidem summopere fuerint interdicta: non solum mandata Dei negligens, sed et scripta nostra contemnens, præfatum archidiaconum, quasi ad fortio-rem honorem provehens, conatus est arte callide degradare. Unde actum est ut eodem archidiaconatus loco summo, alium accersiret, qui ejus obtemperare moribus potuisset. Quem Honoratum archidiaconum arbitramur antistiti suo aliunde displicere non potuisse, nisi quod eum vasa sacra suis dare parentibus prohibebat. Quam causam subtiliter voluimus, et tunc sanctæ memoriæ decessor meus, et nunc ego, indagatione discutere. Sed ipse suorum actuum conscius, personam ad iudicium postposuit destinare. Proinde experientiam tuam præsentis præcepti auctoritate duximus fulciendam, quatenus conveniens in Salonam Natalem, fratrem coepiscopumque nostrum saltem tot scriptis admonitum studeat adhortari, ut supra memoratum archidiaconum in suo statim loco suscipiat. Quod si hoc facere **SS** contumaciter, ut consuevit, forte distulerit, usum ei pallii, qui ab hac sede concessus est, ex auctoritate sedis apostolicæ contradicito. Quem si, etiam amisso pallio, adhuc in eadem perseverare pertinacia, perspexeris, Domini quoque corporis ac sanguinis eundem antistitem participatione privabis. Eum vero, qui contra justitiæ regulam ad locum alterius provehi consensit, ab ejusdem archidiaconatus honore deponi præcipimus: quem, si ulterius in loco eodem ministrare præsumpserit, communionis sacræ participatione privamus. Æquum enim est ut asperos de justitia sentiat, quos erga se positos in caritate contemnit. Restituto ergo loco suo Honorato archidiacono, instructam personam supradictus antistes, te compellente, dirigat, quæ intentionem ejus esse vel fuisse justam suis mihi allegationibus possit ostendere. Sed

(a) Hunc in locum errorem irrepsisse non immerito arbitratur Bollandus; neque enim legitur S. Gregorium aliquando Tricassinum episcopum consecrasse, aut tunc in ea Ecclesia fuisse aliquem episcopum nomine Petrum. Verum suspicio intelligendum esse

Petrum Trecalitanum episcopum in Sicilia, ad quem exstat ep. 12 ib. v. In codice Gemet. legitur *Trecrasino* pro *Trecalitano*, ut observavimus in nota a ad hanc epistolam.

(b) Bigot., tres Paris. et alii codd., *Duci Campaniæ.*

et eundem archidiaconum ad nos venire præcipimus, ut quidquid justum, quidquid omnipotenti Deo placitum fuerit, cognitis assertionibus partium decernamus. Nos enim nullum pro personali amore defendimus, sed auctore Deo, normam justitiæ, postposita cujuslibet acceptione personæ, servamus. » (*Regist. l. II, ep. 20.*)

10. Item Honorato Salonitano, jam ex presbytero in diaconatum reducto: « Dudum quidem decessoris nostri nostraque præceptio ad dilectionem tuam currebat, in qua, et de objectis tibi calumniose capitulis fueras absolutus, et in tui gradus ordinem sine aliqua instituimus altercatione restitui. Sed quia rursus ante non multum temporis spatium, ad Romanam civitatem veniens, de quibusdam illic actis incongrue, et de sanctorum es conquestus alienatione vasorum: atque, dum pro hac re, quæ tuis objectionibus respondere potuisset, sustineremus in hac civitate personas, Natalis, episcopus tuus, de hac luce migravit: necessarium judicavimus easdem præceptiones tam decessoris nostri, quam nostras, quas dudum, ut dictum est, pro tua absolute transmissimus, presentibus deinceps apicibus confirmare. Quamobrem a cunctis tibi objectis capitulis te plenius absolventes, in tui te ordinis gradu sine aliqua volumus altercatione permanere: ut nihil tibi penitus mota a præfato viro quæstio, qualibet occasione præjudicet. » (*Regist. lib. III, ep. 32.*)

Item (a) in alia Epistola post multa: « Sed etiam nunc dico, aut easdem personas, videlicet Joannem Chalcedonensem, et Athanasium Isaurios presbyteros in suis ordinibus suscipe, eisque quietem præbe: aut, si hoc fortasse nolueris, omni altercatione postposita, de eorum causa statuta majorum, aut canonum terminos custodi. Sin vero, nos quidem inferrixam nolumus: sed tamen venientem a vobis non devitamus. Quid autem de episcopis, qui verberibus timeri volunt, canones dicant, bene fraternitas vestra novit. Pastores etenim facti sumus, non percussores. Et egregius prædicator dixit: *Argue, obsecra, increpam cum omni patientia, et doctrina (II Tim. IV, 2).* Nova vero, atque inaudita est prædicatio quæ verberibus exigit fidem. » (*Regist. lib. III, ep. 53.*)

11. Item (b) cardinales violenter in parochiis ordinatos forensibus, in pristinum cardinem Gregorius revocabat. Quapropter Joanni, episcopo Syracusano scribens ait: « Quorundam ad nos relatione pervenit Cosmam, qui ex monacho monasterii sanctæ Lucie, a decessore tuo venerandæ memoriæ Maximiano in Ecclesia Syracusana subdiaconus factus, atque a te postea in possessione, quæ Juliana vocatur, presbyter dicitur ordinatus, ita nimia tristitia, et loci qualitate vehementer afflictum, ut vitam sibi pœnam existi-

met, (c) et contritioni suæ, fugæ quærat auxilium. Et ideo, quia tales erga subjectos nostros debemus existere, quales nos, si subjecti fuisset, nostros volueramus esse præpositos: magnæ benignitatis est si eum in Ecclesiam, ubi subdiaconatus est functus officio, sanctitas tua reducere, atque illic presbyterum studuerit constituere cardinalem. Quod et facere, quantum arbitramur, debes, si nihil est quod juste contra ipsum animum tuum exasperet. Si vero aliqua culpa est, suis nobis hoc epistolis fraternitas tua, ut scire possimus, insinuet. » (*Regist. lib. XIII, ep. 28.*)

12. Quanta curiositate Gregorius idoneos quosque ad regimen destitutarum quæsierit plebium, breviter indicabo: ut tantus vir non solum doctrinis, quin et operibus verus paterfamilias fuisse gregis Domini colligatur. Ait enim in epistola Maximiano, Syracusano episcopo: « Felix, vir clarissimus presentium lator, edocuit nos, esse quemdam in illis partibus presbyterum, qui ad episcopatus ordinem provehi probatæ vitæ merito dignus appareat. Hunc ergo fraternitas tua coram se deduci faciat: eumque sicut certus sum, propter animæ periculum diligenter examinet. Quem si ad hunc provehi gradum dignum esse perspexerit, ad nos studeat destinare, ut eum, Domino disponente, loco, cui præviderimus, possimus ordinare pastorem. » (*Regist. lib. II, ep. 24, indict. 10.*)

Item Cypriano, diacono: « Amarissimas Dilectionis tuæ epistolas de Domni Maximiani obitu, mense Novembri suscepi. Et quidem ille ad præmia desiderata pervenit; sed infelix populus Syracusanæ civitatis lugendus est, qui pastorem talem diu habere non meruit. Proinde dilectio tua sollicitudinem gerat ut in eadem Ecclesia talis debeat ad ordinandum eligi, qui post Domnum Maximianum, ejusdem regiminis locum non indignus videatur aut immeritus sortiri. Et quidem credo quod Trajanum, presbyterum, maxima pars eligat, qui, ut dicitur, bonæ mentis est; sed, quantum suspicor, ad regendum locum illum idoneus non est. Tamen si melior inveniri non valet, et ipse nullis criminibus tenetur involutus, condescendi ad eum, cogente nimia necessitate, potest. Si autem mea voluntas ad hanc electionem quæritur, tibi secreto indico quod volo: quia nullus mihi in eadem Ecclesia, post Domnum Maximianum, tam dignus videtur, quam Joannes, archidiaconus Catanensis Ecclesiæ. Qui, si fieri potest ut eligatur, credo quod apta valde persona inveniat. Sed ipse quoque prius de criminibus, quæ impedire possunt, a te secreto requirendus est: a quibus si liber inventus fuerit, eligi jure potest. Quod si actum fuerit, etiam frater et coepiscopus noster Leo ei cessionem facere

(a) In edit. Bolland. quæ sequuntur, desiderantur usque ad cap. x. nec inveniuntur in mss. tribus Parisiens., Utic., Bigot. et aliis passim. Certe gravi errore in plerisque editis legitur: *Item eidem in alia ep. scilicet 53 libri tertii, quæ tamen non eidem Honorato, sed Joanni Constantinop. scripta est.*

(b) In singulis episcopalibus Eccles. olim erant cardinales, ita dicti quod cardine urbis constricti

essent, ut patet ex can. 3 synodi Rom. sub Silvestro I. Mos enim tum erat ut nulli clerici ordinarentur, nisi ad certam quamdam Ecclesiam, ut statuitur can. 6 concilii Chalcedon. Vide infra cap. 15. Attamen S. Paulinus Nolanus hac lege solutus est. Lege sextam ejus epist. ad Severum. MABILLON.

(c) Ita tres Paris. cum Bolland. In excusis plur., et *contristationis suæ fugam.*

debebit, ut liber ad ordinandum valeat inveniri. » A
(*Regist. lib. iv, ep. 17.*)

●● Item Clementinæ, Patriciæ: « Amandum, presbyterum, a Surrentinis ad episcopatum, gloriosa filia, electum esse cognoscas. Quem quia huc scripsimus debere transmitti, contristari de ejus absentia non debetis, quia nec abscedere creditur, qui mente vobiscum est. Et quoniam pastorem quærentibus, is qui vobis olim placuit, gratus est: omnipotentem Deum benedicentes, Christiana magis in hoc devotione gaudete. Et ut ad nos celerius aliis profuturus venire debeat, hilariter studete: quia sinceræ charitatis est exultare, quando his qui diligitur, ad hoc vocatur ut crescat. » (*Lib. x, ep. 18.*)

Item Passivo episcopo: « Bene novit fraternitas vestra quam longo tempore (a) Aprutium pastoralis sollicitudine destitutum. Ubi diu quærivimus quis ordinari debuisset, et nequaquam potuimus invenire. Sed quia Opportunus mihi in moribus suis, in psalmodiæ studio, in amore orationis valde laudatus, religiosam vitam omni modo agere dicitur: hunc volumus ut fraternitas vestra ad se faciat venire, et de anima sua admoneat, quatenus in bonis studiis crescat. Et si nulla ei crimina, quæ per legis sacræ regulam morte mulctata sunt, obviant, tunc hortandus est ut vel monachus, vel a nobis subdiaconus fiat: et post aliquantum temporis, si Deo placuerit, ipse ad pastorem curam debeat promoveri. » (*Lib. xii, ep. 12.*)

Item Venantio, patricio Panormitano, petenti sibi quemdam presbyterum episcopum consecrari, rescribit inter cætera, dicens: « Hunc presbyterum dare omnino nobis excellentia vestra sciat esse difficile: quia personarum nos necessitas, ad ordinanda alia loca pastoribus destituta, non levis angustat. » (*Lib. xii, ep. 15.*)

Sed quia necessitate ordinandarum se angustatum meminit personarum: ne indiscusse quemquam promovisse putetur, uno exemplo videtur esse docendum. Ait enim in epistola Joanni episcopo: « Ne incauta eorum ordinatio, qui ad episcopatum eliguntur, valeat provenire, vigilantibus de eorum personis est sollicitudine requirendum. Indicatum siquidem nobis est Florentium, archidiaconum Ecclesiæ Anconitanæ, qui ad episcopatum electus fuerat, Scripturæ quidem sacræ scientiam habere, sed ita ætatis esse senio jam confectum, ut ad regiminis officium non possit assurgere; adjicientes etiam ita illum tenacem existere, ut in domum ejus amicus ad charitatem nunquam introeat. Rusticus autem, diaconus ejusdem Ecclesiæ, qui similiter electus fuerat, vigilans quidem homo dicitur, sed, quantum asseritur, Psalmos ignorat. Florentium vero, diaconum Ecclesiæ Ravennatis, qui electus ab omnibus memoratur, sollicitum esse novimus, sed qualis sit interior, omnino nescimus. Ideoque fraternitas tua, una cum fratre et coepiscopo

nostro Armenio suprascriptæ Anconitanæ Ecclesiæ visitatore illuc festinet accedere, et diligenter de vita ac moribus singulorum requirere: vel si de nullo sibi sunt crimine conscii, quod eos ad hoc officium vetet accedere. Pariter etiam requirendum est si hoc, quod de præfato archidiacono dictum est quia nunquam amicus domum ejus ingressus est, ita se veritas habeat: et utrum ex necessitate, an ex tenacia talis sit: ● aut si ita senex est, ut ad regendum non possit assurgere: vel si tactis sacrosanctis Evangeliiis, sicut nobis nuntiatum est, jusjurandum præbuit nunquam se ad episcopatum accedere. Sed et de Rustico, diacono, quantos psalmos minus teneat, scrutandum est. Florentio autem, diacono Ravennati, si nullum, sicut diximus, crimen est quod obsistat, apud episcopum ejus agi necesse est ut ei debeat cessionem concedere: non tamen ex nostro mandato vel dicto, ne contra suam voluntatem eum concedere videatur. » (*Lib. xiv, ep. 11.*)

13. Et quidem Gregorius, prudenter cognoscens totum corpus Ecclesiæ tam per bonos episcopos feliciter stare, quam per malos infeliciter cadere: non solum diversarum gentium diversi ordinis clericos, verum etiam vacantes episcopos, in suæ dioceseos episcopatus invitabat. Unde Sebastiano (b) Sirmiensi episcopo inter cætera scribit, dicens: « Debitum salutationis alloquium solvens, indico quod ad me, Bonifacio defensore referente, pervenerit quia vir sanctissimus frater noster domnus Anastasius, patriarcha, in una suarum civitatum regendam vobis Ecclesiam committere voluit, et consentire noluitis. Quem sensum et sapientiam vestram valde ego libenter amplexus sum, et laudavi vehementer: et vos felices, me infelicem esse deputavi, qui tali hoc tempore regimen Ecclesiæ suscipere consensi. Si tamen animus vester fortassis fratribus condescendendo, et misericordiæ operibus intentus, ad hoc unquam consentire decreverit; peto ut amori meo alium minime præponatis. Sunt enim in Sicilia insula Ecclesiæ vacantes episcopis: et si vobis placet, auctore Deo, Ecclesiam regere, juxta beati Petri apostoli limina, cum ejus adjutorio melius potestis. Si vero non placet, feliciter state, et pro nobis infelicibus exorate. » (*Regist. lib. v, ep. 42.*)

14. Interea Gregorius locis munitis, episcopis constitutis, dissipatas Ecclesias adunabat. Quapropter Baccandæ, Formiensi episcopo, scribit, dicens: « Et temporis necessitas nos perurget, et imminutio personarum exigit ut destitutis Ecclesiis, salubri ac provida debeamus dispositione succurrere. Et ideo quoniam Ecclesiam Minturnensem funditus tam clerici, quam plebis destitutam desolatione cognovimus: tuamque pro ea petitionem, quatenus Formianæ Ecclesiæ, in qua beati Erasmi martyris corpus requiescit cuique fraternitas tua præsidet, adjungi debeat, piam esse ac justissimam providentes: neces-

(a) Aprutium non civitas est, sed regio Italiæ, cujus episcopi sedes est urbs Interamnensis, vulgo *Teramo*, ut observat Bollandus.

(b) Bollandus legit hic *Rhisinensi*, aitque *Rhisinum*

aut *Rhisinam*, Mesopotamiæ esse urbem in Syriæ confinio, non procul ab Edessa. Mabill. habet cum Surio *Smurnensi*. Vide notas ad epist. 28 libri 1, indict. 9.

sarium duximus, consulentes tam desolationi loci illius, quam tuæ Ecclesiæ paupertati, redditus supradictæ Ecclesiæ Minturnensis vel quidquid ei antiquo modernoque jure vel privilegio potuit potestve qualibet ratione competere, ad tuæ Ecclesiæ jus potestatemque hac præcepti nostri auctoritate migrare, ut a præsentis tempore sicuti de propria Ecclesia debeas cogitare, eique competentia tua provisione disponere, quatenus deinceps quod perire nuncusque potuit, pauperum Ecclesiæ tuæ utilitatibus clerique proficiat. » (*Regist. lib. 1, ep. 8.*)

Item Benenato episcopo : « Et temporis qualitas, et vicinitas nos locorum invitat, ut Cumanam atque Misenatium unire debeamus Ecclesias : quoniam hæ non longo a se itineris intervallo sejunctæ sunt : nec, peccatis facientibus, tanta populi multitudo est, ut singulos, sicut olim fuit, habere debeant sacerdotes. Quia igitur Cumani castri sacerdos vitæ hujus cursum explevit, utrasque nos Ecclesias præsentis auctoritatis pagina unisse tibi commisisse cognosce, propriumque utrarumque Ecclesiarum scito te esse pontificem ; et quæcunque tibi de earum patrimonio vel cleri ordinatione promotioneve juxta canonum statuta visa fuerint ordinare atque disponere, habebis, ut proprius revera sacerdos, liberam ex nostræ auctoritatis consensu atque permissione licentiam. Ubi vero commodius aut utilius esse prospexeris, habitato : ita sane ut alteram Ecclesiam, a qua corporaliter ad præsens absens es, sollicita providentique cura disponas, quatenus divina illic mysteria solemniter, auxiliante Domino, peragantur. Fraternalitas ergo tua tanto in adhortationibus lucrandisque animabus sollicitiore cura semper invigilet, quanto se unitarum Ecclesiarum gubernationis onera suscepisse cognoscit. » (*Lib. II, ep. 45.*)

13. At vero civitatum desolataram pontifices Gregorius vacantibus civitatibus incardinare curabat. Unde Martino, episcopo Corsicæ, inter cætera scribens : « Quoniam, inquit, Ecclesia Tamitana, in qua dudum fuerat honore sacerdotali tua fraternalitas decorata, ita est, delictis facientibus, hostili feritate occupata et diruta, ut illuc ulterius spes remeandi nulla remanserit : in Ecclesiam te Aleriensem, quæ jam diu est pontificis auxilio destituta, cardinalem, secundum petitionis tuæ modum, hac auctoritate constituimus sine dubio sacerdotem. Ita ergo studio vigilantibus cum Dei amore secundum canonum præcepta cuncta dispone et ordina, ut, et fraternalitas tua suis desideriis se gaudeat esse politam, et Ecclesia Dei alterno gaudio repleatur, cardinalem te suscepisse pontificem. » (*Regist. lib. 1, ep. 79.*)

Item Joanni episcopo Squillacino : « Pastoralis officii cura nos admonet, destitutis Ecclesiis proprios constituere sacerdotes, qui gregem Dominicum pastoraliter debeant sollicitudine gubernare. Propterea te Joannem ab hostibus captivatum Lisitanæ civitatis episcopum in Squillacina cardinalem necesse duximus

A constituere sacerdotem : ut et susceptam semel animarum curam intuitu futuræ retributionis impleas ; et licet a tua, hoste imminente, depulsus sis, aliam quæ pastore vacat, debeas Ecclesiam gubernare : ita tamen, ut si civitatem illam hostibus liberam effici, et Domino protegente, ad priorem statum contigerit revocari, in eam in qua et prius ordinatus es Ecclesiam revertaris. Si autem prædicta civitas continua captivitatis calamitate premitur, in hac in qua a nobis ordinatus es, debeas Ecclesia permanere (a). » (*Regist. lib. II, ep. 37.*)

Item Joanni, episcopo Velitrano : « Postquam hostilis impietas diversarum civitatum, ita peccatis facientibus, desolavit ecclesias, ut reparandi eas spes nulla, populo deficiente, remanserit : majori valde cura constringimur, ne defunctis earum sacerdotibus, reliquiæ plebis, nullo pastoris moderamine gubernatæ, per invia fidei, hostis callidi rapiantur, quod absit, invidia. Hujus ergo rei sollicitudine sæpe commoiti, hoc nostro redit corde consilium, ut vicinis eas mandarem pontificibus gubernandas. Ideoque fraternitati tuæ curam gubernationemque trium tabernarum ecclesiæ prævidimus committendam, quam tuæ ecclesiæ aggregari uniri que necesse est : quatenus utrarumque ecclesiarum sacerdos et rector, Christo adjutore, possis existere ; et quæcunque tibi de ejus patrimonio, vel cleri ordinatione seu promotione, vigilantibus ac canonice visa fuerint cura disponere, quippe ut pontifex proprius liberam habebis ex præsentis nostra permissione licentiam. » (*Regist. lib. II, ep. 50.*)

C Item Gratiioso Numentano episcopo curam gubernationemque (b) sancti Anthemii ecclesiæ, in Curium civitatis Sabinorum territorio constitutæ incardinando conjunxit. Item Agnello episcopo Fundano post aliqua : « Quoniam propter cladem hostilitatis, nec in civitate, nec in ecclesia tua est cuiquam habitandi licentia : ideo hac te auctoritate nostra Terracinensis ecclesiæ cardinalem constituimus sacerdotem. » (*Lib. III, ep. 20.*) Et post pauca : « Illud quoque fraternalitatem tuam scire necesse est, quoniam sic te prædictæ Terracinensis ecclesiæ cardinalem esse constituimus sacerdotem, ut et Fundensis ecclesiæ pontifex esse non desinas, nec curam gubernationemque prætereas. » (*Ibid. ep. 23.*)

D 16. Sed et expulsos episcopos, quos tam cito Gregorius, vel incardinare non poterat, vel quorum redditum ad sedes proprias contingere posse sperabat, aliis episcopis, qui tunc videlicet in locis suis degabant, interim pro sustentatione ac stipendiis præsentis vitæ jungebat, generaliter, dicens : « Fratres et coepiscopos nostros, quos et captivitatis diversarumque necessitatum angustiarum comprimunt, studete consolandos, convivendosque vobiscum in ecclesiasticis sustentationibus libenter suscipere : non quidem ut per communionem episcopalis throni dignitas dividatur, sed ut ab Ecclesiis juxta possibilitatem suffi-

dum ad hunc locum. Ibidem a *Cures* format *Curites*, et *Quirites*.

(a) Hæc usque ad *Item Gratiioso*, Bollandiana editio respuit ; reperiuntur tamen in Mss. nostris.

(b) Legendum forte *S. Euthimii*. Consule Bollandianam.

cientia debeant alimenta percipere. Sic enim et proximum in Deo, et Deum in proximo diligere comprobamur. Nullam quippe eis nos in vestris ecclesiis auctoritatem tribuimus, sed tantum vestris solatiis eos contineri summopere hortamur. » (*Regist. lib. 1, ep. 45.*)

17. Loca quoque sedium prudentissimus pontifex accepta justa occasione mutabat. Unde Joanni, episcopo Vellitrano scribit, dicens: « Temporis qualitas admonet, episcoporum sedes antiquitus certis civitatibus constitutas, ad alia quæ securiora putamus ejusdem diœcesis loca transponere, quo, et habitatores nunc degere, et barbaricum possint periculum facilius declinare. Propterea te Joannem fratrem coepiscopumque nostrum Vellitrensium civitatis, sedemque tuam in loco qui appellatur Arenata ad sanctum Andream apostolum, præcipimus exinde transmigrare: quatenus et ab hostilitatis incursu liberior existere valeas, et illic consuetudinum solemnium festa disponas. » (*Regist. lib. 11, ep. 14.*)

18. Et notandum quod Gregorius, licet monasteria et episcopatus unierit, atque vacantes episcopos vacantibus civitatibus incardinare studuerit, nunquam tamen episcopum ab integritate suæ Ecclesiæ, vel ipse in aliam commutavit, vel sub quacunque occasione migrare consensit. ¶ Nam postquam (a) Demetrium Neapolitanum episcopum super criminibus manifestis deposuit: cum ab eisdem Neapolitanis incardinari sibi Paulum Nepesinum episcopum magnopere quæreretur: discretissimus pontifex, visitatione civitatis Nepesinæ Joanni episcopo delegata, eundem quidem Paulum visitatorem illis tribuit: cardinalem vero constituere tam primo dispensatorie distulit, quam postea penitus recusavit. Cui postmodum licentiam revertendi ad suam diœcesim concedens, centum solidos de Neapolitana ecclesia, et unum puerulum orphanum, qualem ipse de familia ejusdem ecclesiæ voluisset, dari præcepit.

19. Aliarum parochiarum clericos sibi et aliis discretissimus pontifex discretissime incardinare curabat. Quapropter Helie presbytero et abbati provinciæ Isauriæ post aliqua scribens: « Filium, inquit, vestrum Epiphanium mandastis, ut ad sacrum ordinem provehere deberemus, vobisque retransmittere. Sed in uno vos audivimus, in altero vero audire minime potuimus. Diaconus quidem factus est; sed quisquis semel in hac ecclesia sacrum ordinem acceperit, egrediendi ex ea ulterius licentiam non habet. Si ergo videre vos non potui, hac ex re consolationem habeo, quia in filio vestro requiesco. » (*Regist. lib. v, ep. 37.*)

20. Item Maximiano, episcopo Syracusano: « Præsentium lator Felix, diaconus, cum nullatenus in hæreticorum dogmata lapsus sit, nec a catholica fide discesserit, pravis illectus adversus Constantinopolitanam synodum suspicionibus, in Istricorum se separatione removerat. Qui cum Romam venisset, recepta a nobis, juvante Domino, ratione, excessum

A suum recepta Dominici corporis communionem corripuit. Quia ergo, ut dictum est, non in hæresim incidit, sed a sacris generalis Ecclesiæ ministeriis, quasi rectæ studio intentionis erravit, imbecillitati ejus atque necessitatibus consulentes, maximeque sustentationi ejus, pietatis intuitu providentes, in tua Syracusana ecclesia eum prævidimus cardinandum. » (*Regist. lib. iv, ep. 14.*)

Item Fortunato, episcopo Neapolitano: « Fraternitatem tuam a nobis petisse recolimus, ut Gratianum, ecclesiæ Venafranæ diaconum, tuæ concederemus ecclesiæ cardinandum. Et quoniam nec episcopum, cui obsecundare, nec propriam habet ecclesiam, hoste scilicet prohibente, quo suum debeat ministerium exhibere: petitionem tuam non prævidimus differendam. Idcirco scriptis tibi præsentibus eum necessario duximus concedendum, habituro licentiam diaconum illum, nostra interveniente auctoritate, ecclesiæ tuæ, Deo propitio, constituere cardinalem. » (*Regist. lib. vi, ep. 11.*)

Item Cypriano diacono: « Sicut Dilectio tua studiose laboravit pro persona fratris et coepiscopi nostri Joannis, ut in Syracusana ecclesia, auctore Deo, debuisset ordinari: ita nunc necesse est ut per dilectionis tuæ studia ei quoque regiminis solatia ministrentur. Quemdam enim presbyterum proprium habuisse se perhibet, qui tamen a fratre et coepiscopo nostro Leone in Catanensi ecclesia dicitur ordinatus. Et quia in novam ecclesiam vadit, et suos illic proprios homines habere necesse est, ut, dum causarum tumultibus premitur, in secreto suo inveniat ubi requiescat, ¶ prædicto fratri et coepiscopo nostro Leoni blande et dulciter persuadere debes ut ei præfatum presbyterum cedere debeat, ne quem tam benignus ad ordinandum cessit, ordinatum destituere fortasse videatur. » (*Regist. lib. vi, c. 20.*)

21. Antiquissimum ecclesiasticæ consuetudinis ordinem Gregorius ab apostolis traditum et ad sua usque tempora solemniter conservatum adeo studiosissime retinebat, ut nullum, quantalibet sanctitate, sapientia, nobilitateve polleret, anterioribus clericis in conventu, consessu, statione, sive subscriptione præponeret. Unde Januario, Caralitano episcopo, scribens: « Liberatus, inquit, de quo nobis tua fraternitas indicavit, qui diaconi fungi perhibetur officio, si a decessore tuo non factus est cardinalis, ordinatis a te diaconis nulla debet ratione præponi: ne eos, quos consecrando probasse cognosceris, reprobare supponendo quodam modo videaris. Prædictum itaque Liberatum, quem reprimendus ambitionis inflat spiritus, omni instantia ab intentus sui pravitate compece, et ultimum inter diaconos stare constitue: ne, dum se illicite præferri contendit, immeritus loco in quo nunc situs est judicetur. Cujus tamen si obedientia fueris invitatus, et eum post hoc facere cardinalem volueris, nisi pontificis sui cessionem solemniter more meruerit, abstinendum ab ejus incardinatione

(a) Vide lib. 11, ep. 8, et consule plurimas ad Paulum epistolas.

memineris : quoniam æquitati convenire non ambigis, ut aliis servare non differas, quod ipse quoque tibi servare desideras. » (*Regist. lib. 1, ep. 83.*)

22. Hujus videlicet antiquissimæ consuetudinis ordine Gregorius provocatus, defunctorum Episcoporum Ecclesias pro faciendo inventario, et eligendo legitimæ opinionis episcopo, vicinis episcopis commendabat, hoc modo scribens Joanni Squillacino : « Obitum illius antistitis directa relatio patefecit. Quapropter visitationis destitutæ ecclesiæ, fraternitati tuæ operam solemniter delegamus : quam ita te convenit exhibere, ut nihil de provectionibus clericorum, redditu, ornatu, ministerisque vel quidquid illud est, in patrimonio ejusdem a quoquam præsumatur ecclesiæ. Et ideo fraternitas tua ad prædictam ecclesiam ire properabit, et assiduis adhortationibus clerum plebemque ejus admonere festinet : ut remoto studio, uno eodemque consensu talem sibi præficiendum expetant sacerdotem, qui et tanto ministerio dignus valeat reperiri, et a venerandis canonibus nullatenus respuatur. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, et dilectionis tuæ testimonio litterarum, ad nos veniat consecrandus : componentes etiam fraternitatem tuam ut nullum de altera eligi permittas ecclesia, nisi forte inter clericos earumdem civitatum in quibus visitationis impendis officium, nullus ad episcopatum dignus, quod evenire non credimus, potuerit inveniri : provisurus ante omnia ne ad cujuslibet conversationis meritum laicæ personæ aspirare præsumant, et tu periculum ordinis tui, quod absit, incurras. Monasteria autem, si qua sunt in ipsius parochia constituta, sub tua cura dispositioneque, quousque illic proprius fuerit episcopus ordinatus, esse concedimus : ut sollicitudinis tuæ vigilantia proposito suo congrua, Deo adjuvante, actione respondeat. » (*Regist. l. 11, ep. 38.*)

Item clero, ordini et plebi : « Vestri antistitis obitum cognoscentes, curæ nobis fuit destitutæ ecclesiæ visitationem fratri et coepiscopo nostro Joanni solemniter delegare : cui dedimus in mandatis ut nihil de provectionibus clericorum, redditu, ornatu, ministerisque a quoquam usurpari patiat, cujus vos assiduis adhortationibus convenit obedire ; quatenus in ecclesiastico obsequio sacerdos exquiratur, qui a venerandis canonibus nulla discrepet ratione. Qui dum fuerit postulatus cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, et visitoris pagina prosequente, ad nos veniat ordinandus : provisuri ante omnia ne cujuslibet vitæ vel meriti laicam personam præsumatis eligere : nam non solum talem ad episcopatus apicem nulla ratione provehendum, verumetiam vos nullis intercessionibus veniam promereri posse cognoscite ; sed omnes quos ex vobis de laica persona aspirasse constiterit, ab officio et a communione alienos faciendos proculdubio noveritis. » (*Regist. lib. 11, ep. 29.*)

23. Nulla occasione Gregorius quidquam de do-

(a) In Utic. et al. Ms., *hieraticis.*

(b) Ita mss. Vitæ S. Gregorii et non pauci epistola-

narilis sive prædiis quarumlibet ecclesiarum patiebatur auferri. Idcirco Maximiano, Syracusano episcopo, inter alia scribit, dicens : « Charitatem tuam commonere curavimus ut si quispiam episcoporum de hac luce migraverit, vel, quod absit, pro suis fuerit remotus excessibus, convenientibus (a) hierarchicis, cunctisque cleri prioribus, atque in sui præsentia inventarium ecclesiæ rerum facientibus, omnia quæ reperta fuerint subtiliter describantur ; nec, sicut antea fieri dicebatur, species quædam, aut aliud quodlibet de rebus ecclesiæ, quasi pro faciendi inventarii labore, tollatur. Sic namque ea quæ ad munitionem facultatis pauperum pertinent, desideramus expleri, ut nulla penitus in rebus eorum ambitiosis hominibus venalitati relinquatur occasio. Visitatores ecclesiarum, clerici quoque eorum, qui cum ipsis per non suæ civitatis parochias fatigantur, aliquod laboris sui capiant, te disponente, subsidium. Justum namque est ut illic consequantur stipendium, qui pro tempore suum commodare reperiuntur obsequium. » (*Regist. lib. 1v, ep. 1.*)

24. Consuetudines dationum vel xeniorum a suis episcopis accipere Gregorius, quasi pondus quoddam pestiferum toto mentis conamine detrectabat. Unde Felici, episcopo Messanensi : « Consuetudines, inquit, quæ ecclesiis noscuntur gravamen inducere, nostra nos decet consideratione remittere, ne illud aliqua cogantur inferre, unde sibi inferenda debent potius exspectare. Clericis quidem tuis, vel aliorum consuetudinem te oportet illibatam servare, eisque, annis singulis, quæ sunt consueta transmittere : nobis vero de cætero, ne quid transmitti debeat, inhibemus. Et quoniam non delectamur xeniiis, palmatianas quas tua direxit fraternitas cum gratiarum actione suscepimus ; sed eas, ne quod exinde sentire potuisses dispendium, digno fecimus pretio vendari, et id tuæ fraternitati transmisimus (b) sigillatum. Sed quia charitatem tuam ad nos velle venire cognovimus, scriptis præsentibus admonemus, 27 ut ad veniendum non debeas laborem assumere ; sed ora pro nobis, ut quanto nos itineris intervalla dissociant, tanto animis nostris ad invicem, Christo adjuvante, simus in charitate conjuncti ; quatenus alterna nos obsecratione juvantes, susceptum officium venturo integrum Judici resignemus. » (*Regist. lib. 1, ep. 66, ind. 9.*)

Item Joanni, episcopo primæ Justinianæ, cui et pallium mittit, et vices suas committit, post multa scribit : « Xenia autem vestræ sanctitatis suscipere omnino nolueram, quia valde esset incongruum, ut a prædatis atque afflictis fratribus munera percepisse videremur ; sed responsales vestri alio me argumento vicerunt, ad eum illa deferentes, a quo non possent vestræ fraternitatis oblationes repelli. » (*Lib. 11, ep. 23.*)

25. Hinc est quod Gregorius episcoporum neminem ad urbem fatigare delectans, Maximiano Syracusano episcopo, vices suas per Siciliam totam commisit ;

rum, ubi ex aliis editis retinuimus *sigillatim.*

præcipiens ut omnes episcopi semel in quinquennio Romam venirent. (*Regist. lib. II, ep. 7.*) Unde Cypriano diacono scribens: « Novit, ait, dilectio tua hanc olim consuetudinem tenuisse, ut fratres et coepiscopi nostri Romam semel in triennio de Sicilia convenirent; sed nos eorum labori consulentes, scias constituisse ut suam hic semel in quinquennio præsentiam exhiberent, » et cætera. (*Regist. lib. VII, ep. 22.*) Ubi notandum quia si beatus Gregorius xenia, quod credi nefas est, anhelaret, non episcoporum adventus a triennio in quinquennium protuleret, immo a triennio in biennium proculdubio festinaret.

26. Sed quando xenia grate susciperet, quia quamvis dispensandas alterius eleemosynas recusare timeret, eas tamen et timendo suscipiebat, et cautissime dispensabat: quique adeo sua dare, et aliena non accipere consueverat, ut etiam rerum quarumdam pretia penitus refutaret. Unde Eulogio patriarchæ Alexandrino inter cætera scribit, dicens: « De lignis quod scribitis quia brevia fuerint, navis per quam transmissa sunt qualitas fecit: quia si major navis venisset, potuissem ligna etiam majora transmittere. Quod autem dicitis, quia si majora transmittamus, pretium datis: largitati quidem gratias agimus, sed accipere pretium, Evangelio interdicens, prohibemur. Nos enim ea quæ transmittimus ligna, non emimus: et quomodo possumus pretium accipere, cum scriptum sit: *Gratis accepistis, gratis date?* Nunc ergo juxta modum navis per nauclerum parva ligna transmisimus: sequenti vero anno, si omnipotenti Deo placuerit, majora præparamus. » (*Regist. lib. VIII, ep. 29.*)

27. Non mirum si liberalissimus pontifex nullas consuetudines a suis suffraganeis, nulla xenia capiebat, quibus ipse, si qua necessaria videbantur, satis hilariter ministrabat. Unde Venantio episcopo Perusino scribit, dicens: « Fratrem et coepiscopum nostrum Ecclesium frigore omnino laborare cognovimus, pro eo quod hyemalem vestem non habeat. Et quia aliquid sibi a nobis petiit debere transmitti, fraternitati tuæ ad hoc per latorem præsentium transmisimus amphimallum, tunicam et pectorale, ut a te ei debeant sine mora transmitti. Et ideo ad prædictum fratrem nostrum sub omni illud celeritate stude transmittere; atque nobis hoc ipsum, quia transmisisti, **Ⓢ** tuis renuntiare epistolis non omittas, sed ita fac, ut ad transmittendum, quia vehemens frigus est, moram aliquam minime facias. » (*Regist. lib. X, ep. 53, indict. 5.*)

Item eidem Ecclesio Clusino episcopo: « Scripta fraternitatis vestræ suscipientes, contristati sumus quod vos per ea et graviter infirmatos et adhuc debiles esse cognovimus. Et licet sanctitatem vestram videndi desiderium haberemus, bene tamen fecistis isto vos illic tempore continere: ne venientes huc, de ægritudinis vestræ molestia recidivam nobis tristitiam faceretis. » Et post pauca: « Unum autem ca-

ballum vobis, qualem invenire potuimus, de benedictione sancti Petri transmisimus, ut habeatis cum quo post infirmitatem vectari possitis. » (*Regist. lib. X, ep. 45, indict. 3.*)

28. Tali patrono tunc illius temporis pontifices ampliati, tam novas ecclesias a fundamentis construere ornare, quam veteres quoque splendidissime renovare cœperunt. Nam Gregorius nihil in suis episcopis magis, quam sanctitatem, sapientiam et liberalitatem curiosissime quæritabat. Quod ut significantius elucescat, quasdam epistolarum ejus adhibebo, quarum testimonio lector meus quorundam episcoporum vitia reprehensa cognoscat. Ait enim in epistola Secundo, servo Dei, inter cætera, sic:

29. « Fratrem nostrum Marinianum, episcopum, verbis quibus vales excita, quia eum obdormisse suspicor. Nam venerunt quidam ad me in quibus erant quidam senes mendicantes, qui a me discussi sunt a quibus et quid acceperint, et per singula retulerunt quanta eis et a quibus in itinere data sint. Quos, dum sollicito de prædicto fratre requirerem quid eis dedisset, responderunt se eum rogasse, sed ab eo se omnino nihil accepisse, ita ut neque panem in via acceperint, quod dare omnibus illi ecclesiæ semper familiare fuit. Dixerunt enim: Respondit nobis dicens: Non habeo quod vobis dare possim. Et miror si is qui vestes habet, argentum habet, cellaria habet, quod pauperibus debeat dare non habet. Dic ergo illi ut cum loco mutet mentem. Non sibi credat solam lectionem et orationem sufficere, ut remotus studeat sedere et de manu nihil fructificare; sed largam manum habeat, necessitatem patientibus concurrat, alienam inopiam suam credat: quia si hæc non habet, vacuum episcopi nomen tenet. » (*Regist. lib. VI, ep. 30.*)

30. Item Sereno, episcopo Massiliensi, post aliqua: « Perlatum ad nos fuerat, quod inconsiderato zelo succensus, sanctorum imagines, sub hac quasi excusatione, ne adorari debuissent, confregeris. Et quidem, quia eas adorari vetuisses, omnino laudavimus: fregisse vero reprehendimus. Dic, frater, a quo factum sacerdote aliquando, vel auditum est, quod fecisti? Si non aliud, vel illud te non debuit revocare, (a) ut, despectis aliis fratribus, solum te et sanctum esse crederes et sapientem. Aliud est enim picturam adorare, aliud per picturæ historiam, quid sit adorandum addiscere. Nam quod legentibus scriptura, hoc idiotis præstat pictura cernentibus: quia in ipsa ignorantes vident quod sequi debeant, in ipsa legunt, qui litteras nesciunt. Unde et præcipue gentibus pro lectione pictura est. Quod magnopere a te, qui inter gentes habitas, attendi decuerat: ne dum recto zelo incaute succenderis, **ⓈⓈ** ferocioribus animis scandalum generares. Frangi ergo non debuit quod non ad adorandum in Ecclesiis, sed ad instruendas solummodo mentes fuit nescientium collocatum. Et quia in locis venerabilibus sanctorum depingi historias non sine ratione vetustas admisit, si zelum discretionem condidisses, sine dubio, et ea quæ

(a) Excusi, ne despectis, at in Ms. tum vitæ S. Greg., tum epistolarum constanter habes ut, non ne.

intendebas, salubriter obtinere, et collectum gregem non dispergere, sed dispersum potius poteras congregare: ut pastoris in te meritum nomen excelleret, non culpa dispersoris incumberet. Hæc autem dum in hoc animi tui incauto nimis motu exequeris, ita tuos scandalizasse filios perhiberis, ut maxima eorum pars a tua se communione suspenderet. Quando ergo ad ovile Dominicum errantes oves adduces, qui quas habes, retinere non prævalet? Proinde hortamur ut vel nunc studeas esse sollicitus, atque ab hac te præsumptione compescas: et eorum animos, quos a tua disjunctos unitate cognoscis, paterna ad te dulcedine omni annisu omnique studio revocare festines. » (*Regist. l. xi, ep. 13.*)

13. Januario quoque Caralitano episcopo, post aliqua scribit, dicens: « Inter querelas multiplices, Isidorus vir clarissimus, a fraternitate tua frustra se excommunicatum anathematizatumque conquestus est. Quod quam ob rem factum fuerit, dum a clerico tuo, qui præsens erat, voluissemus addiscere, pro nulla alia causa, nisi pro eo quod te injuriaverat, factum innotuit. Quæ res nos vehementer afflixit, quia si ita est, nil te ostendis de cœlestibus cogitare, sed terrenam te conversationem habere significas: dum pro vindicta propriæ injuriæ, quod sacris regulis prohibetur, maledictionem anathematis invexisti. Unde de cætero omnino esto circumspectus atque sollicitus, et talia cuiquam pro defensione injuriæ tuæ inferre denuo non præsumas. Nam si tale aliquid feceris, in te scias postea vindicandum. » (*Regist. lib. xi, ep. 49.*)

32. Item eidem: « Prædicator omnipotentis Dei Paulus apostolus præcipit, dicens: *Seniorem ne increpaveris* (1 Tim. v, 1). Sed hæc ejus regula in eo servanda est, cum culpa senioris exemplo suo non trahit ad interitum corda juniorum. Ubi enim senior juvenibus exemplum ad interitum præbet, ibi districta increpatione feriendus est. Nam scriptum est: *Laqueus juvenum omnes vos* (Isai. xlii, 22). Et rursum propheta dicit: *Peccator centum annorum maledictus est* (Isai. lxxv, 20). Tanta autem nequitia ad aures meas de tua senectute pervenit, ut eam nisi adhuc humanitus pensarem, fixa jam maledictione feriremus. Dictum quippe mihi est quod Dominico die priusquam missarum solemniam celebrares, ad exarandam messem latoris præsentium perrexisti; et post exarationem ejus missarum solemniam celebrasti. Post missarum solemniam etiam, et terminos possessionis illius eradicare minime timuisti. Quod factum quæ pœna debuit insequi, omnes qui audiunt, sciunt. Dubii autem de tanta hac perversitate fuimus; sed filius noster Cyriacus abbas, a nobis requisitus dum esset Caralis, ita se cognovisse perhibuit. Et quia adhuc canis tuis parcimus, hortamur, aliquando respice senex, atque a tanta levitate morum et operum perversitate compesce: quia quanto morti vicinior efficeris, tanto fieri sollicitior atque timidior debes. Et quidem pene sententia in te fuerat jacu-

landa; sed quia simplicitatem tuam cum senectute novimus, interim tacemus. » (*Lib. ix, ep. 1.*)

33. Omnes omnino pontifices a lectione librorum gentilium Gregorius inhibebat. Quapropter Desiderio Galliarum episcopo, pallium postulanti, scribit, inquit: « Cum multa nobis bona de vestris fuissent studiis nuntiata, ita cordi nostro est nata lætitia, ut negare ea, quæ sibi fraternitas vestra concedenda poposcit, minime pateremur. Sed post hæc pervenit ad nos, quod sine verecundia memorare non possumus, fraternitatem tuam grammaticam quibusdam exponere. Quam rem moleste suscepimus, ac sumus vehementius aspernati, ut ea quæ prius dicta fuerunt in gemitum et tristitiam verteremus, quia in uno se ore cum Jovis laudibus Christi laudes non capiunt. Et quam grave nefandumque sit episcopos canere, quod nec laico religioso conveniat, ipse considera. Nam quamvis dilectissimus filius noster Candidus, presbyter, postmodum veniens, hac de re subtiliter inquisitus, negaverit, atque vos conatus fuerit excusare, de nostro tamen adhuc animo non recessit; quia quantum execrabile est hoc de sacerdote narrari, tanto utrum ne ita sit, districta et veraci oportet satisfactione cognosci. Unde si post hoc evidenter hæc quæ ad nos perlata sunt falsa esse claruerint, neque vos nugis et sæcularibus litteris studere constiterit; et Deo nostro gratias agemus, qui cor vestrum maculari blasphemis nefandorum laudibus non permisit, et de concedendis quæ poscitis, securi jam et sine aliqua dubitatione tractabimus. » (*Regist. lib. xi, ep. 54.*)

34. Nihilominus Natali, Salonitano episcopo, scribit, dicens: « Multis ab urbe tua venientibus, frater charissime, didici, pastoralis cura derelicta, solis te convivii occupatum. Quæ audita non crederem, nisi hæc actionum tuarum experimentis approbarem. Nam quia nequaquam lectioni studeas, nequaquam exhortationi invigiles, sed ipsum quoque usum ecclesiastici ordinis ignores, hoc est in testimonio, quod eis sub quibus es positus servare reverentiam nescis. » (*Regist. lib. ii, ep. 18.*)

35. Sed cum Natalis per inanem philosophiam scriptis propriis se niteretur inculpabilem demonstrare, mitissimus doctor Gregorius ita rescripsit: « In conviviorum defensionem vestra fraternitas Abraham convivium memorat, in quo, teste sacro eloquio, tres angelos suscepisse perhibetur. Sed hoc exemplo de convivio, neque nos beatitudinem vestram reprehendimus, si hanc suscipere angelos in hospitalitatem cognoscimus. Rursum narrat tua fraternitas Isaac satiatum, filio benedictionem dedisse. Quæ utraque veteris Testamenti, quia ita sunt gesta per historiam, ut tamen signarent aliquid per allegoriam, utinam valeamus sic res gestas legendo percurrere, ut possimus etiam gerendæ prævidendo sentire. Ille quippe in tribus angelis unum salutans, Trinitatis subsistentias unius substantiæ esse declaravit. Iste vero satiatum benedixit filium: quia qui divinis epulis repletur, illius sensus in prophetiæ virtutem extendi-

tur. Divinæ autem epulæ sacri eloquii verba sunt. Si igitur assidue legitis, si exemplum ab exterioribus trahentes, interna penetratis, quasi de agri venatione satiati, mentis ventrem repletis, ut anteposito filio, suscepto videlicet populo, possitis ventura nuntiare. Sed jam in hoc sæculo caligat, qui de Deo aliquid prophetat: quia profecto dignum est ut hic jam per concupiscentiam minus videat, cujus sensus per intelligentiam intus coruscat. Hæc ergo ad vosmetipsos **¶** trahite; et si vos tales agnoscitis, nihil est quod de nostra æstimatione dubitetis. Gaudere quoque Beatitudinem vestram invenio, si voracis nomen cum rerum auctore sustineat. Quod ego breviter expono, quia si de vobis falsum dicitur, nomen hoc veraciter cum rerum auctore sustinetis. Si vero de vobis verum est, hoc de illo falsum fuisse quis dubitet? Absolvere vos non valet par nomen, quorum dispar est causa. Nam cum eo crucem etiam periturus latro suscepit; sed quem reatus proprius tenuit, par crucifixio non absolvit. » (*Regist. l. II, ep. 52.*)

Ego tamen, quanti valeo precibus depono, ut sanctissimam fraternitatem vestram auctori nostro Deo non solum nomen, sed etiam causa jungat. Convivia autem quæ ex intentione impendendæ charitatis fiunt, recte vestra sanctitas in suis epistolis laudat; sed tamen sciendum est quia tunc veraciter ex charitate prodeunt, cum in eis nulla absentium vita mordetur, nullus ex irrisione reprehenditur; et non in eis inanes sæcularium negotiorum fabulæ, sed verba sacræ lectionis audiuntur, cum non plus quam necesse est servitur corpori, sed sola ejus infirmitas reficitur, ut ad usum exercendæ virtutis habeatur. Hæc itaque si vos in vestris conviviis agitis, abstinentium fateor magistri estis. Quod ergo Pauli apostoli ad me testimonium posuistis, in quo ait: *Qui non manducat, manducantem non judicet* (*Rom. XIV, 3*), omnino existimo incongruum fuisse: quia neque ego non comedo, neque ob hoc a Paulo apostolo dictum est, ut membra Christi, quæ in ejus corpore, id est in Ecclesia, invicem sibi charitatis compage connexa sunt, nullam de se ullo modo curam gerant. Sed si neque ego ad te, neque tu aliquid pertineres ad me, jure tacere compellerer, ut eum non reprehenderem qui emendari non posset. Hæc ergo sententia propter eos solummodo dicta est qui illos judicare student quorum cura sibi commissa non est. At postquam nos, auctore Deo, unum sumus, (a) si ea quæ nobis corrigenda sunt tacemus, valde delinquimus.

36. Neminem sane pontificum a parochia sua saltem parumper absque inevitabili prorsus necessitate discedere Gregorius permittebat: quos nimirum in causis mundialibus occupari vehementissime prohibebat. Unde Romano, defensori, scribit, dicens: « Perlatum est ad nos, reverendissimum fratrem nostrum Basilium episcopum, velut unum de laicis in causis sæcularibus occupari, et prætoriiis inutiliter deservire. Quæ res, quoniam et ipsum vilem reddit, et reverentiam sacerdotalem annihilat, statim ut experientia tua hoc præ-

ceptum susceperit, eum ita ad revertendum districta executione compellat, quatenus ei illic, te insistente, quinque diebus sub qualibet excusatione immorari non liceat: ne si quolibet modo eum ibidem amplius moram habere permiseris, cum ipso apud nos graviter incipias esse culpabilis. » (*Regist. lib. X, ep. 10.*)

37. Item Anthemio subdiacono: « Pervenit ad nos Pimenium, Amalfitanæ civitatis episcopum, in ecclesia sua residere non esse contentum, sed foras per loca diversa vagari. Quod videntes alii, nec ipsi in castro se retinent, sed ejus exemplum sequentes, foris magis eligunt habitare. Et quia sic agentes, ipsi potius ad suam hostes deprædationem invitant, idcirco hac tibi auctoritate præcipimus ut **¶** supradicto episcopo interminari non desinas, quatenus hoc de cætero facere non præsumat, sed in Ecclesia sua, sacerdotali more, resideat. Quem si forte non emendari post tuam interminationem cognoveris, in monasterio eum deputare et nobis curabis modis omnibus indicare, ut quid facere debeas nostra iterum præceptione cognoscas. » (*Regist. l. VI, ep. 23.*)

38. Non mirum si Gregorius ex ministerio sibi credito curabat vitia quorumlibet præpositorum verbis salubribus increpare, qui lapsum propriæ amitæ non dubitaverit ad instructionem populi posterorum memoriæ commendare. Siquidem Evangelica sententia qua dicitur: *Multi sunt vocati, pauci vero electi* (*Matth. XXII, 14*), volens multorum vocationem a paucorum electione formis exemplorum discernere, perhibet, dicens: « Pater meus tres sorores habuit, quæ cunctæ sacræ virgines fuerunt: quarum una Tharsilla, alia Gordiana, alia Æmiliana dicebatur. Uno omnes amore conversæ, uno eodemque tempore sacratæ, sub districtione regulari degentes in domo propriis, socialem vitam ducebant. Cumque essent diutius in eadem conversatione, cœperunt quotidianis incrementis in amorem Conditoris sui Tharsilla et Æmiliana succrescere, et, cum solo hic essent corpore, quotidie animo ad æterna transire. At contra Gordianæ animæ cœpit ab amore caloris intimi per quotidiana decremента tepescere, et paulisper ad hujus sæculi amorem redire. Crebro autem Tharsilla dicere Æmilianæ sorori suæ cum magno gemitu solebat: Video Gordianam sororem nostram de nostra sorte non esse. Perpendo enim quia foras defluit, et cor id quod proposuit non custodit. Quam curabant blanda quotidie redargutione corripere, atque a levitate morum ad gravitatem sui habitus reformare. Quæ quidem resumebat vultum subito gravitatis inter verba correptionis; sed cum ejusdem correptionis hora transisset, transibat protinus et superducta gravitas honestatis, moxque ad levia verba redibat. Puellarum gaudebat societate laicarum, eique persona valde onerosa erat, quæcumque huic mundo dedita non erat. Quadam vero nocte huic Tharsillæ amitæ meæ, quæ inter sorores suas virtute orationis continuæ, afflictionis studiosæ, abstinentiæ singularis, gravitate vitæ venerabilis, in honore et culmine

(a) Al. si vobis ea quæ corrigenda sunt tacemus.

sanctitatis excreverat, sicut ipsa narravit, per visionem atavus meus Felix, hujus Romanæ Ecclesiæ antistes, apparuit, eique mansionem perpetuæ claritatis ostendit, dicens: Veni, quia in hac te lucis mansione suscipio. Quæ subsequenti mox febre correpta, ad diem pervenit extremum. Et sicut nobilibus feminis virisque morientibus, multi conveniunt qui eorum proximos consolentur, eadem hora ejus exitum præstolantes viri ac feminæ lectulum circumsteterunt, inter quas mater quoque mea adfuit. Cum subito sursum illa respiciens, Jesum venientem vidit, et cum magna animadversione cœpit circumstantibus clamare, dicens: Recedite, recedite, Jesus venit. Cumque in eum intenderet quem videbat, santa illa anima carne soluta est; tantaque subito fragrantia miri odoris aspersa est, ut ipsa quoque suavitas cunctis ostenderet illic auctorem suavitatis venisse. Cumque corpus ejus ex more mortuorum **103** ad lavandum esset nudatum, longæ orationis usu in cubitis ejus et genibus, camelorum more, inventa est obdurata cutis excrevisse; et quid vivens ejus spiritus semper egerit, mortua caro testabatur. Hæc autem gesta sunt ante Dominici natalis diem. Quo transacto, mox Æmilianæ sorori suæ per visitationem nocturnæ visionis apparuit, dicens: Veni, ut quia Natalem Dominicum sine te feci, (a) sanctum Theophaniæ jam tecum faciam. Cui illa protinus de Gordianæ sororis suæ salute sollicita, respondit: Et si sola venio, sororem nostram Gordianam, cui dimitto? Cui tristi vultu iterum dixit: Veni, Gordiana etenim soror nostra inter laicas deputata est. Quam visionem mox molestia corporis est secuta; atque ita ut dictum fuerat, ante Dominicæ apparitionis diem, eadem molestia ingravescente, defuncta est.

« Gordiana autem mox ut solam remansisse se reperit, ejus pravitas excrevit; et quod prius latuit in desiderio cogitationis, post effectum pravæ actionis exercuit. Nam oblita Dominici timoris, oblita pudoris et reverentiæ, oblita consecrationis, conductorem postmodum agrorum suorum maritum duxit. Ecce omnes tres uno prius ardore conversæ sunt, sed non omnes in uno eodemque studio permanserunt, quia juxta Dominicam vocem: *Multi sunt vocati, pauci vero electi* (Matth. xxii, 14). » (Homil. 38 in Evang.)

39. Subditorum quoque negligentias Gregorius, et subtiliter inquirebat et districtissimis redargutionibus emendabat. Unde Vitaliano, episcopo Sipontino, scribens: « Si custos, inquit, religiosi habitus fuisses, aut esse nossetis episcopus, filiam gloriosæ memoriæ Tulliani, magistri militiæ, te illic posito, nec projectis religiosis vestibus ad sæcularem reverti habitum, nec ad nos liquisset perversam epistolam destinare. Sed quia nimia desidia nimioque torpore deprimeris, in tuo dedecore res ad præsens illicita impune commissa est. Nam si, ut præfati sumus, sollicitus extitisses, prius ad nos ultio mulieris pravissimæ, quam culpa, debuit pervenire. Quia ergo tantum hebes, tantumque es negligens, ut nisi canonicam in te fue-

ris coercionem expertus, in aliis disciplinæ distributionem nescias custodire, qualiter debeas esse sollicitus, congruo tibi, si Domino placuerit, tempore demonstrabimus. » (Regist. lib. viii, ep. 8.)

40. Item Sergio defensori: « Si homo esses, aut discretionem [Al. distractionem] aliquam habuisses, ita regularis disciplinæ debuisti custos existere, ut ea quæ illic illicite committuntur, ante vindicta corrigeret, quam ad nos eorum nuntius perveniret. Sed dum nimia te facit stultitia negligentem, non solum de illis offendimur, sed etiam ad ulciscendam desidiæ tuam nihilominus provocamur. » (Regist. lib. viii, ep. 9.)

41. Item Anthemio, subdiacono Campaniæ: « Pervenit ad nos fratrem et coepiscopum nostrum Paschasium ita desidem negligentemque in cunctis existere, ut in nullo quia est episcopus agnoscat, adeo ut neque ecclesia ipsius, neque monasteria, sive filii ecclesiæ, vel oppressi, vel pauperes, ejus erga se dilectionis studium sentiant, nec aliquam supplicantibus sibi iis, in quibus justum est, operam defensionis accommodet; et quod adhuc dici gravius est, consilia sapientium et recta suadentium nulla patiat ratione suscipere, ut quod ipse per se nequit attendere, ab alio saltem possit addiscere, sed, rebus quæ ad **104** Pastoris curam pertinent prætermittis, ad fabricandam navim toto se studio inutiliter occupet. Unde, sicut fertur, contigit quadringentos aut eo amplius illum jam solidos perdidisse. Hoc quoque ejus culpis adjungitur, quod ita quotidie despectus cum uno aut duobus clericis dicitur ad mare descendere, ut et apud suos in fabula sit, et extraneis sic vilis et despicibilis videatur, ut nihil in se habere episcopalis ingenii vel reverentiæ judicetur. Quod si ita est, non sine culpa tua esse cognoscas, qui eum objurgare atque coercere ut dignum est distulisti. Quia ergo hoc totum non solum illum reprobatur, sed etiam ad sacerdotalis officii pertinere probatur opprobrium, volumus ut eum coram aliis sacerdotibus, vel quibusdam de filiis suis nobilibus, contestari debeas ac hortari, ut vitio torporis excusso, deses esse non debeat, sed in ecclesiæ suæ ac monasteriorum cura sit vigilans; paternam filiis suis charitatem exhibeat; in defensione pauperum sit alacer cum discretionem; in quibus justitia suaserit, sit erectus; consilia sapientium libenter suscipiat: quatenus, et civitas illa ejus queat sollicitudine consolari, et ipse desidiæ suæ culpas valeat operire. Si vero, quod non credimus, post hanc adhortationem nostram, solito adhuc more negligens esse tentaverit, ad nos est modis omnibus transmittendus: ut hic positus discere possit, quid vel qualiter secundum Dei timorem agere conveniat sacerdotem. » (Lib. xiii, ep. 26.)

42. Item eidem: « Quoties illa de fratribus coepiscopisque nostris audimus quæ et illos reprehensibiles ostendere, et nobis tristitiam valeant generare, de eorum nos emendatione non mediocriter cogit necessitas cogitare. Quia ergo nuntiatum nobis est

(a) Bigot. et Utic., sanctum Theophania.

Campaniæ episcopos ita negligentes existere, ut immores honoris sui, neque erga ecclesias, neque erga filios suos paternæ vigilantie curam exhibeant, vel monasteriorum sollicitudinem gerant, seu in oppressorum pauperum se tuitionem impendant: ideo hac tibi auctoritate præcipimus ut eis ad te convocatis, ex nostro illos mandato, districtè commoneas quatenus desides ulterius esse non debeant, sed sacerdotalem se habere zelum, et sollicitudinem opere doceant; atque ita in his quæ eos juste secundum Deum agere convenit, vigilantes existant, ut nullum nos de eis denuo murmur exasperet. Si quem vero eorum post hæc negligentem cognoveris, ad nos eum sine aliqua excusatione trans mitte, ut, quam sit grave nolle ab his quæ reprehensibilia et valde vituperanda sunt corrigi, regulari in se valeat districtione sentire.» (*Regist. lib. xiii, ep. 27.*)

Item Victori, episcopo Panormitano, post aliqua: « Cujus, inquit, jam culpæ sis intelligis, ut ego tam longe positus, quæ in civitate tua aguntur, agnoscam, et tot curis occupatus, quæ fieri debeant, disponam.» (*Regist. lib. v, ep. 6.*)

43. Notandum sane, quia sicut manifesta crimina discretissimus præsul Gregorius, aut vix, aut nunquam sine vindicta laxabat: ita nimirum in rebus dubiis nunquam aliquando certam sententiam proferebat. Quapropter Andreæ Tarentino, episcopo, scribit dicens: « Tribunal judicis æterni securus aspiciet, quisquis, reatus sui conscius, digna eum modo pœnitentia placare contendit. Habuisse siquidem te concubinam manifesta veritate 105 comperimus, de qua etiam contraria est quibusdam nata suspicio. Sed quia in rebus ambiguis absolutum non debet esse judicium, hoc tuæ conscientie elegimus committendum. Qua de re, si in sacro ordine constitutus, ejus te permixtione esse recolis maculatum, sacerdotii honore deposito, ad ministrandum nullo modo præsumas accedere: sciturus in animæ tuæ periculo ministrare, et Deo nostro te sine dubio reddere rationem, si hujus sceleris conscius, in eo quo es ordine, celans veritatem permanere volueris.» (*Regist. l. iiii, ep. 45.*)

44. Ob hoc sollicitissimus Ecclesiæ Dei custos Gregorius, uniuscujusque consiliarios arguens, quantum in se erat, omnes omnino salvare certabat. Unde Venantio, ex monacho patricio, post aliqua scribens, ait: « Scio quia cum epistola mea suscipitur, protinus amici conveniunt, litterati clientes vocantur, et de causa vitæ consilium a fautoribus mortis quæritur: qui dum non te, sed res tuas diligunt, nulla tibi, nisi quæ ad tempus placeant, loquuntur. Tales enim fuerunt, sicut ipse reminisceris, dudum consiliarii, qui te ad tanti facinus perduxerunt delicti. Et, ut tibi aliquid sæcularis auctoris loquar (*Seneca ep. 5.*) cum amicis omnia tractanda sunt, sed prius de ipsis. Si vero in causa tua hominem consiliarium quæris, consiliarium rogo me suscipe. Nulus tibi fidelior esse ad consilium potest, quam qui non tua, sed te diligit.» (*Regist. lib. i, ep. 34.*)

Item Joanni, Constantinopolitano episcopo, post nonnulla: « Ego beatissimo viro domno Joanni scripseram; sed credo quia mihi familiaris ille vester juvenculus rescripsit, qui ad huc de Deo nihil didicit, qui viscera charitatis nescit, qui in scelestis rebus ab omnibus accusatur, qui insidiari quotidie diversorum mortibus per occulta testamenta, nec Dominum metuit, nec homines erubescit. Mihi crede, frater charissime, si zelum veritatis perfecte habes, ipsum prius corrige, ut ex his qui vobis vicini sunt, etiam hi qui vicini non sunt, exemplo melius emendentur. Illius linguam noli recipere. Ille ad consilium vestræ sanctitatis debet dirigi, non autem vestra sanctitas ad verba illius inflecti. Si enim illum audit, scio quia pacem cum suis fratribus habere non poterit.» (*Regist. lib. iiii, ep. 53.*)

Item Januario, Caralitano episcopo: « Eos, inquit, quorum consiliis messem alterius exarasti, et eradicare terminos minime timuisti, in duobus mensibus excommunicatos esse decernimus; ita ut si quid eis intra duorum mensium spatium humanitus evenerit, benedictione viatici non priventur. Deinceps autem ab eorum consiliis cautus existe, teque sollicitè custodi: ne, si eis in malo discipulus fueris, quibus magister in bono esse debuisti, nec simplicitati tuæ ulterius, nec senectuti parcamus.» (*Regist. lib. ix, ep. 1.*)

Item Callinico, exarcho Italiæ, post nonnulla: « Illud vero cognoscite, quia me non modice contristavit quod major domus, qui petitionem episcopi volentis à schismate reverti suscepit, eam se perdidisse professus est, et postmodum ab adversariis Ecclesiæ tenebatur. Quod ego non negligentia, sed venalitate ejus, factum arbitror. Unde miror quia in eo culpam hæc minime vestra excellentia vindicavit; sed tamen quia hoc miratus sum memetipsum citius reprehendi. Nam ubi domnus Justinus consilium præbet, qui pacem cum catholica Ecclesia non habet, ibi non 106 possunt hæretici addici. Præterea sancti Petri, apostolorum principis, natalitium diem in Romana civitate vos facere velle perhibetis; et oramus omnipotentem Dominum, ut sua vos misericordia protegat, et vota vestra vos implere concedat. Sed prædictus vir eloquentissimus peto ut simul veniat; qui si non venerit, a vestris obsequiis recedat: vel certe si vestra excellentia fortasse, emergentibus causis, venire nequiverit, ipse tamen sanctæ Ecclesiæ unitati communicet. Bonum enim virum audio, si pessimi non esset erroris.» (*Regist. l. ix, ep. 9.*)

45. Item Sereno, Massilitano episcopo, post multa: « Pervenit ad me, quod dilectio tua libenter malos homines in societate sua vel consilio recipiat, adeo ut presbyterum quemdam, qui, postquam lapsus est, et in suæ adhuc dicitur iniquitatis pollutione versari, familiarem habeat. Quod quidem nos ex toto non credimus, quia qui talem recipit, scelera non corrigit, sed magis aliis talia perpetrandi videtur dare licentiam. Sed, ne forte aliqua tibi surreptione vel dissimulatione, ut a te reciperetur atque adhuc

haberetur gratus suaserit, non solum hunc a te longius expellere, verum etiam excessus ipsius sacerdotali te zelo modis omnibus convenit resecare; alios vero, qui pravi esse memorantur, paterna adhortatione a sua pravitate compesce, et ad viam stude rectitudinis revocare. Quod si, quod absit, salubri monitu eos videris in nullo proficere, et hos quoque curabis a te procul abjicere, ne pravitates eorum ex eo quod recipiuntur displicere minime videantur, et non solum ipsi inemendati remaneant, sed etiam eorum receptione alii corrompantur. Et considera quam et hominibus execrabile et periculosum ante Dei sit oculos, si per eum a quo plectenda sunt crimina, nutrir vitia videantur. Hæc igitur, dilectissime frater, diligenter attende, et ita agere stude, ut pravos salubriter corrigas et scandalum de malorum societate, filiorum tuorum animis non inducas. » (Regist. lib. xi, ep. 13.)

46. Pro unius culpa vindicari alium reclusissimus iudex Gregorius minime permittebat. Ideoque Gudi-scalco, duci Campaniæ, scribens, ait: « Illa præpositorum sollicitudo utilis, illa est cautela laudabilis, in qua totum ratio agit, et furor sibi nihil vindicat. Restrungenda ergo sub ratione potestas est, nec quidquam agendum prius quam concitata ad tranquillitatem mens redeat. Nam commotionis tempore, justum omne putat ira quod fecerit. Pervenit itaque ad nos magnitudinem tuam usque ad hoc esse impetu furoris impulsam, ut non solum frangi januas monasterii sancti Archangeli, verum etiam diripi exinde quod ibi inventum est feceris. Insuper autem sic contra abbatem ejusdem monasterii diceris exarsisse, ut nisi occultans se iracundiæ tuæ tempore latuisset, non leve discrimen incurrisset; denique, ut metu tuo perterritus, de domo in qua se olim receperat, exire hucusque non audeat. Quod ne frustra fecisse forsitan videreris, fugam monachi ipsius qui ad hostes abiit, ad ejus quantum ad nos perlatum est crimen impingis, asserens quod illius voluntate fugerit. Quod si ita est, contristamur, et valde sapientiam vestram miramur. Nam si licitum putatis, ut aliorum culpa aliis sit nociva, multi huic possunt crimini subjacere. Diversorum enim nobilium servi, multarum ecclesiarum 107 clerici, diversorum monasteriorum monachi, multorum iudicum homines sæpe se hostibus tradiderunt. Ergo si hoc creditur, servorum utique domini, clericorum episcopi, monachorum abbates, diversorum fugacium iudices, omnes sub culpa sunt et crimine constituti. Nunquid et diebus magnitudinis tuæ multi de civitate in qua consistis ad Langobardorum milites fuga non lapsi sunt? Et quis tantæ indiscretionis tantæque possit stultitiæ reperiri, ut eorum iniquitatem tibi æstimet applicandam? » (Lib. x, ep. 11.)

47. Libertatem uniuscujusque hominis Gregorius contra iudicum insolentias liberis nihilominus vocibus defendebat. Unde Leontio, exconsuli, post aliqua, scribens, ait: « Si Libertinus in ista causa cautionis culpabilis invenitur, de aliis causis quid pro se alleget, nescio: unum tamen hoc bene atque con-

stanter novi, quia, et si quam rebus publicis fraudem fecit, substantia ejus cædidebit, non libertas. Nam in hoc quod liberi homines cæduntur vel includuntur, ut taceam quod omnipotens Deus offenditur, ut taceam quod vestra opinio vehementer gravatur, piissimi tamen imperatoris nostri omnino tempora fuscantur. Hoc enim inter reges gentium et imperatores Romanorum distat, quod reges gentium Domini servorum sunt, imperator vero Romanorum dominus liberorum. Unde et vos quidquid agitis, prius quidem servata justitia, deinde custodita per omnia libertate, agere debetis. Scriptum est enim: *Quod tibi non vis fieri, vide ne alteri facias* (Tob. iv, 16). Et per semetipsam Veritas dicit: *Quæ vultis ut faciant vobis homines, et vos eadem facite illis* (Matth. vii, 12). In libertate ergo eorum qui vobis in discussionem commissi sunt, vestram specialiter attendere debetis: et si ipsi a majoribus vestris injuriari libertatem vestram non vultis, subjectorum vestrorum libertatem honorando custodite. Scimus enim qui dixit: *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt* (Matth. xxiv, 35). Cujus quia verba non transeunt, sed per omnia implentur, metuamus quod iterum dicit: *In qua mensura mensi fueritis, in ea remetietur vobis* (Matth. vii, 2). Quid autem gloria vestra existimat, quia si superbe, si crudeliter agimus, despecto Deo, nobis hominem placamus? Nullo modo. Nam ipse qui despicitur, eum contra nos, quem despecto Deo placare volumus, irritat. Curemus ergo per omnia placare Deum, qui potens est et iratos homines ad mansuetudinem reducere. Nam, sicut dixi, etiam mansueti homines, indignante Deo, ad iracundiam provocantur. Si autem dicitur, quia sine verberibus atque terroribus fraudes publicæ inveniri non possunt, hoc admittere poteram, si in ratiociniorum causa domnus Leontius non venisset. Nam verum est quia illi solent manibus excedere, qui in sensu et lingua deficiunt. » (Regist. lib. x, ep. 51.)

48. Cunctorum iudicum cupiditates, vel scelera Gregorius quasi como frenoque pontificii sui, validissimis auctoritatibus restringebat, et si quos dulciter a pravitate corrigere non valebat, scriptorum suorum redargutionibus publicabat. Unde Romano, exarcho Italiæ, residenti Ravennæ, scribit, inquit: « Apud excellentiam vestram, pravorum audacia correctionis debet aculeos magis quam defensionis invenire solatium. Nam satis grave est ut contingat illic habere pravam actionem refugium, unde disciplinæ decet prodire 108 censuram. Pervenit itaque ad nos Speciosum quemdam, presbyterum, qui, causa poscente, in monasterio a Joanne, fratre et coepiscopo nostro, fuerat deputatus, contra sui pastoris exinde voluntatem exiisse, et ecclesiasticæ constitutionis vigore despecto, antedicto episcopo vestra fretum tuitione resistere. Quod, qui a excellentiæ vestræ sine dubio pulsat invidiam, necesse est ut ab ejus vos, habita discretionem, debeatis tuitione suspendere: ne si nominis vestri occasione pastori suo inobediens vel contumax fuerit ad tempus vestros contra vos iudices defensare, atque excellentiam vestram hac

ex re cogatur offendere, et nos pariter de vestra discordia contristari.

« Comperimus præterea, quod dici nefas est, quasdam mulieres, quæ nunc usque in religioso atque monachico habitu permanserunt, religiosam vestem et suam velaturam deponere, et conjugibus, quod sine gravi dolore referre non possumus, sociari. Sed hoc quidem, ut dicere vel attentare præsumant, favoris vestri patrocinio fulciri dicuntur. Quod nos credere perversitatis ipsius acerbitas non permittit. Petimus ergo ut in tanto vos peccato miscere nullatenus debeatis. Nam hujusmodi iniquitatem impunitam propter Deum nullo modo patimur remanere. Unde iterum quæsumus ut excellentia vestra in talium se causarum defensione non misceat: ne et Deus suam defendat injuriam, et inter nos aliorum pariat culpam discordiam. » (*Regist. l. v, ep. 24.*)

Item Venantio, exmonacho, patricio: « Multi hominum stulti putaverunt quod si ad ordinem episcopatus eveherer, te alloqui ac per epistolas frequentare recusarem. Sed non ita est, quia ipsa jam loci mei necessitate compellor ut tacere non debeam. » Et post pauca. « Hac igitur consideratione compulsus, velis an nolis, locuturus sum, quia omni virtute, aut te cupio salvari, aut de tua morte me eripi. In quo enim habitu fueris recolis, et supernæ districtiōnis animadversione postposita, ad quid sis delapsus agnoscis. Culpam ergo tuam pensa dum vacat, districtiōnem futuri Judicis dum vales exhorresce, ne tunc illam amaram sententiam audias cum eam jam nullis fletibus evadas. » Et infra: « Teste Evangelio (*Matth. xii*), scis quia divina severitas de otioso sermone nos arguit, et de verbo inutili rationes subtiliter exquirat. Pensa ergo quid factura est de perverso opere, si quosdam in judicio suo reprobat de sermone. Ananias Deo pecunias voverat, quas post diabolica victus persuasione subtraxit (*Act. v*); sed qua morte mulctatus est, scis. Si ille igitur mortis periculo dignus fuit, qui eos quos dederat nummos Deo abstulit, considera quanto periculo in divino judicio dignus eris, qui non nummos, sed temetipsum, omnipotenti Deo, cui te sub monachico habitu devoveras, subtraxisti. Quapropter, si correctionis meæ verba secuturus audieris, quam sint blanda et dulcia in fine cognosces. Ecce, fateor, mœrens loquor, et facti tui tristitia addictus, edere verba vix valeo: et tamen animus tuus, actionis suæ conscius, vix sufficit ferre quod audit; erubescit, confunditur, adversatur. Si ergo ferre non valet verba pulveris, quid facturus est ad judicium Conditoris? Fateor tamen quia supernæ gratiæ misericordiam esse maximam credo, quod te effugere vitam conspicit, et tamen adhuc ad vitam reservat: quod superbientem **✠** te videt et tolerat. » (*Regist. l. i, ep. 34.*) Cumque Venantius, in eadem apostasia permanens, obortis quibusdam simultatibus, oblationes suas a Joanne, Syracusano episcopo, execratas cognosceret,

(a) Ita Mss. Bigot., Utio. et alii; at editi, in episcopum; quæ lectio reprobatur a codicibus Epistolarum tam excusis, quam manu exaratis.

contra episcopum hostili more commotus est, eumque non timuit Gregorio accusare. Cui ipse rescribit, dicens: « Multum nos ea quam direxistis jam contristatos invenit epistola, quod inter vos et Joannem, fratrem et coepiscopum nostrum, de quorum desiderabamus gaudere concordia, scandalum prodiisse cognovimus. Quævis enim causa fuisset, non usque ad hoc debuit furor erumpere, ut armati homines vestri, sicut audivimus, (a) in episcopium irruerent, et diversa hostili more mala committerent, atque vos hæc res a paterna interim charitate divideret. Nunquid non poterat, si quælibet contentio fuit, tranquille disponi, ut nec partium utilitas detrimentum, nec sentiret gratia læsionem? cujus autem gravitatis, cujus sanctitatis, cujus mansuetudinis superscriptus frater noster sit, non habemus incognitum. Ex qua re colligimus, quia nisi vis eum doloris nimia coegisset, ad hanc rem, de qua vos contristatos asseritis, ejus fraternitas nullatenus pervenisset. Nos autem, ut hoc eo scribente comperimus, illico ei scripsimus, admonentes ut oblationes vestras, sicut ante susciperet, et missas in domo vestra non solum celebrari permetteret, sed si velitis, etiam ipse perageret, — et cætera (*Regist. lib. vi, ep. 43.*) Verum Venantius cum episcopo in concordiam rediens, cum per undecim annos a Gregorio multiplicibus litteris exhortatus redire ad monachicum propositum detrectaret, in gravissimam ægrotudinem cecidit. Quod a Joanne Syracusano episcopo Gregorius audiens rescripsit, dicens: « Fraternitatis vestræ scripta suscepimus, quæ mihi de dulcissimi filii mei domni Venantii ægrotudine loquebantur, et cuncta erga eum qualiter acta sunt enarrabant. Sed uno tempore auditis, et illum (b) desperare ac graviter ægrotare, et in rebus orphanorum, filiarum ejus scilicet, homines iniquos insistere, vix se in corde meo dolor capere poterat. Sed in hoc fuit solatium, quod lacrymæ mihi per gemitus erumpebant. Vestra igitur sanctitas primam quam decet curam negligere non debet, ut de anima ejus cogitare debeat, exhortando, rogando, Dei terribile judicium proponendo, ineffabilem ejus misericordiam promittendo; ut ad habitum suum redire, vel in extremis, debeat: ne ei reatus tantæ culpæ in æterno judicio obsistat. » (*Regist. lib. xi, ep. 36.*)

Si quos tamen judicium a suis pravitatibus inconvertibiles Gregorius advertibat, eos scriptis propriis penes principes denotabat. Unde Constantiæ Augustæ queritur, dicens: « Dum in Sardinia insula multos esse gentilium cognovissem, eosque adhuc pravæ gentilitatis more idolorum sacrificiis deservire, et ejusdem insulæ sacerdotes ad prædicandum Redemptorem nostrum torpentes existere: unum illuc ex Italiæ episcopis misi, qui multos gentilium ad fidem, Domino cooperante, perduxit. Sed quidam rem mihi sacrilegam nuntiavit, quia hi qui in ea idolis immolant judicii præmium persolvunt, ut hoc eis facere liceat. Quorum dum quidam baptizati es-

(b) Bigot., desperate ac graviter ægrotare, quod etiam habent Mss. Epistolarum.

sent, et jam immolare idolis desivissent, adhuc **110** ab eodem insulæ judice, etiam post baptismum, præmium illud exigitur quod dari prius pro idolorum immolatione consueverat. Quem cum prædictus episcopus increparet, tantum se suffragium promississe respondit, ut nisi de causis etiam talibus impleri non possit. Corsica vero insula tanta nimietate exigentium, et gravamine premitur exactionum, ut ipsi qui in illa sunt, eadem quæ exiguntur complere vix filios suos vendendo sufficiant. Unde fit ut derelicta pia republica, possessores ejusdem insulæ ad nefandissimam Langobardorum gentem cogantur effugere. Quid enim gravius, quid crudelius pati possunt a barbaris, quam ut constricti atque compressi suos filios vendere compellantur? In Sicilia autem insula Stephanus quidam marinarum partium chartularius tanta præjudicia tantasque oppressiones operari dicitur, invadendo loca singulorum, atque sine dictione causarum per possessiones ac domos titulos ponendo, ut si velim acta ejus singula quæ ad me pervenerunt dicere, magno volumine hæc explere non possem. Quæ omnia serenissima domina solerter aspiciat, et oppressorum gemitus compescat. » Et post pauca : « Quæ enim mentes, qualia viscera parentum esse possunt, perpendite, quando filios suos distrahunt, ne torqueantur. Qualiter autem miserendum sit filiis aliorum, hoc bene sciunt qui habent proprios. Unde mihi breviter hæc suggestisse sufficiat, ne si ea quæ in his partibus aguntur, pietas vestra non cognosceret, me apud districtum judicem silentii mei culpa mulctaret. » (*Regist. lib. v, ep. 41.*)

49. Hinc est quod hujus Gregorii tempore tot sacerdotes et laici per diversas regiones miraculis coruscasse, Dialogo teste, probantur, quot nunquam sub posterioribus pontificibus inveneri postea potuerunt.

Tantis igitur Ecclesiæ Dei felicitatibus hostis humani generis invidens, nonnullos pontificum simulque sæcularium judicum, ad ejus invidiam conflagravit. Super quorum afflictione Joanni Revennati episcopo, inter cætera queritur, dicens : « Peccatis meis hoc reputo, quia iste, qui nunc interest (haud dubium quin Romanus exarchus), et pugnare contra inimicos nostros dissimulat, et nos facere pacem vetat : quamvis jam modo, etiamsi velit, facere omnino non possumus : quia Ariulphus exercitum Autarith et Nordulfi habens, eorum sibi dari precaria desiderat, ut vobiscum loqui aliquid de pace dignetur. » (*Regist. lib. II, ep. 46.*)

Item Sebastiano, episcopo Sirmiensi, post aliqua : « Quæ, sanctissime frater, de amici vestri domni Romani persona in hac terra patimur, loqui minime valemus : breviter tamen dico quia ejus in nos malitia gladios Langobardorum vicit, ita ut benigniores videantur hostes, qui nos interimunt, quam reipublicæ judices, qui nos malitia sua, rapinis atque fallaciis in cogitatione consumunt. Et uno tempore curam episcoporum, atque clericorum, monasteriorum quoque, et populi gerere, contra hostium insidias

A sollicitum vigilare, contra ducum fallacias atque malitias suspectum semper existere : cujus laboris, cujus doloris sit, vestra fraternitas tanto verius pensat, quanto me, qui hæc patior, purius amat. » (*Regist. lib. v, ep. 42.*)

Item Anastasio patriarchæ post multa : « Quæ **111** mala barbarorum gladiis, quæ a perversitate judicum patimur, beatitudini vestræ narrare refugio, ne ejus gemitum augeam, quem minuere consolando debueram. » (*Regist. lib. IV, ep. 30.*)

Item Palladio, presbytero de monte Sina, post plurima : « Peto ut pro me orare debeas, quatenus omnipotens Deus, et a malis me spiritibus, et a perversis hominibus custodire dignetur : quia in hac vitæ meæ peregrinatione mala me simul et multa circumdant, ita ut cum Psalmista jure dicam : *In me transierunt iræ tuæ, et terrores tui conturbaverunt me. Circumdederunt me sicut aqua tota die, circumdederunt me simul* (Psal. LXXXVII, 17 et 18). » (*Regist. lib. XI, ep. 2.*)

50. Porro Mauritio tunc avarissimo simulque rapacissimo principi, suggestionibus inimicorum suorum funestissimam legem ferenti, ut nulli militum, qui videlicet in manu signatus fuisset, liceret converti, inter cætera sic respondit : « Ad hoc potestas super omnes homines pietati dominorum meorum cœlitus data est, ut qui bona appetunt, adjuventur, ut cœlorum via largius pateat, ut terrestre regnum cœlesti regno famuletur. Et ecce aperta voce dicitur, ut ei, qui semel in terrena militia signatus fuerit, nisi aut expleta militia, aut pro debilitate corporis repulsus, **C** Domino nostro Jesu Christo militare non liceat. At hæc ecce per me, servum ultimum suum et vestrum, respondebit Christus, dicens : Ego te de notario comitem excubitorum, de comite excubitorum cæsarem, de cæsare imperatorem, nec solum hoc, sed etiam patrem imperatorum feci. Sacerdotes meos tuæ manui commisi, et tu a meo servilio milites tuos subtrahis? Responde, rogo, piissime domine, servo tuo, quid venienti et hæc dicenti responsurus es in judicio Domino tuo? » Et post pauca : « Requirit, rogo, Dominus meus, quis prior imperator talem legem dederit, et subtilius æstimet, si dari debuerit. » (*Regist. lib. II, ep. 65.*)

Item Theodoro medico, post aliqua : « Peccatis, inquit, meis facientibus, ex quorum suggestionem vel consilio nescio transacto anno, talem in republica sua legem protulit imperator, ut nullus qui actionem publicam egit, nullus qui officio vel manu signatus, vel inter milites habitus est, ei in monasterio converti liceat, nisi forte militia ejus fuerit expleta. Quam legem primum, sicut hi dicunt, qui leges veteres noverunt, Jullianus protulit, de quo scimus omnes, quantum a Deo aversus fuerit. » (*Ibid. ep. 66.*)

51. Confortabat insaniam judicum, sive fovebat Joannes, tunc ex monacho regiæ urbis antistes, qui eo tempore, quo Gregorius a Pelagio presule destinatus apocrisarius penes Constantinopolim moraba-

tur, fugere se summum sacerdotium quasi humiliter finxit; sed eo suscepto, usque adeo in superbiam dolosæ mentis excrevit, ut causa alia occasionem quærens, (a) synodum faceret, in qua se universalem appellare conatus est. Quod mox papa Pelagius ut agnovit, directis epistolis ex autoritate sancti Petri apostoli, ejusdem synodi acta cassavit. Diaconum vero, qui juxta morem pro responsis ecclesiasticis faciendis imperatoribus adhærebat, cum eo missarum solemniam celebrare prohibuit. Cujus sententiam beatus quoque Gregorius sequens, prædictum Joannem sæpe commonitum acquiescere differentem, ¶¶¶ sententia pari mulctaverat, omnibusque pontificibus sub interminatione proprii honoris mandaverat, ne unquam universalis profanum vocabulum aut scriberent, aut scriptum susciperent, aut ubi fuisset scriptum, subscriberent. Quapropter Joannes multis fallaciis ad suam hypocrisim consensum avarissimi imperatoris redimens, obtinuit ut imperator Gregorius scriberet, quod sibi pacificus extitisset. Quapropter ipse imperatrici Constantine inter aliqua scribit, dicens: Sabiniano, diacono responsali meo, scribente, cognovi, in causis beati Petri apostolorum principis, contra quosdam superbe humiles, sicte blandos, quanta se justitia vestra serenitas impendat. Unde adhuc peto ut nullius prævalere contra veritatem hypocrisim permittatis: quia sunt quidam qui, juxta egregii prædicatoris vocem, per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium (Rom. xvi); qui veste quidem despecti sunt, sed corde tument, et quasi in hoc mundo cuncta despicunt, sed tamen ea quæ mundi sunt cuncta simul adipisci quærunt; qui indignos se omnibus hominibus fatentur, sed privatis vocabulis contenti esse non possunt, quia illud appetunt, unde omnibus digniores esse videantur. » (Regist. lib. v, ep. 21). Et post pauca:

52. « Præterea indico, quia piissimi domini scripta suscepi, ut cum fratre et consacerdote meo Joanne debeam esse pacificus. Et quidem si religiosum Dominum decuit, ut sacerdoti ista præciperet. Sed cum se nova præsumptione atque superbia idem frater meus universalem episcopum appellet, ita ut sanctæ memoriæ decessoris mei tempore adscribi se in synodo tali hoc superbo vocabulo faceret: quamvis cuncta illius synodi, sede apostolica contradicente, soluta sint, triste mihi aliquid serenissimus dominus innuit, quod non eum corripuit qui superbit, sed me potius ab intentione mea declinare voluit, qui in hac causa Evangeliorum et canonum statuta humilitatis atque rectitudinis defendo veritatem. Qua in re a prædicto fratre et consacerdote meo contra Evangelicam sententiam, contra beatum quoque Petrum apostolum, et contra omnes ecclesias canonumque statuta agitur. Sed est omnipotens Deus, in cujus manu sunt omnia, de quo scriptum est: *Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra*

A Dominum (Prov. xxi, 30). Et quidem sæpe præfatus sanctissimus frater serenissimo domino multa suadere conatur; sed bene novi quia tantæ illæ orationes ejus et lacrymæ nil ei a quoquam contra rationem, aut animam suam subripi permittunt. Triste tamen valde est ut patienter feratur, quatenus, despectis omnibus, prædictus frater et coepiscopus meus solus conetur appellari episcopus. Sed in hac ejus superbia, quid aliud, nisi propinqua jam Antichristi tempora esse designantur? Quia illum videlicet imitatur, qui spreitis in sociali gaudio angelorum legionibus, ad culmen conatus est singularitatis erumpere, dicens: *Super astra cæli exaltabo solium meum, sedebo in monte Testamenti in lateribus Aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium: similis ero Altissimo* (Isai xiv, 13). Unde per omnipotentem Dominum rogo, ne pietatis vestræ tempora permittatis unius hominis elatione maculari: neque tam ¶¶¶ perverso vocabulo ullum quoquo modo præbeatis assensum, atque in hæc causa nequaquam me pietas vestra despiciat; quia et si peccata Gregorii tanta sunt ut pati talia debeat, Petri tamen apostoli peccata nulla sunt, ut vestris temporibus pati talia mereatur. Unde iterum atque iterum per omnipotentem Dominum rogo, ut sicut priores principes sancti Petri apostoli gratiam quæsiverunt, vos quoque hanc vobis et quærere et conservare curetis, et propter peccata nostra, qui ei indigne servimus, ejus apud vos honor nullatenus minuatur, qui et modo vobis adjutor esse in omnibus, et postmodum vestra valeat peccata dimittere. Viginti autem jam et septem annos ducimus, quod in hac urbe inter Langobardorum gladios vivimus: quibus quam multa ab Ecclesia quotidianis diebus erogantur, ut inter eos vivere possimus, suggerenda non sunt. Sed breviter indico quia, sicut in Ravennæ partibus Dominorum Pietas apud primum exercitum Italiæ saccellarium habet, qui, causis supervenientibus, quotidianas expensas faciat; ita et in hac urbe in causis talibus eorum saccellarius ego sum. Et tamen hæc ecclesia, qua uno eodemque tempore clericis, monasteriis, pauperibus, populo atque insuper Langobardis tam multa indesinenter expendit, ecce adhuc ex omnium ecclesiarum afflictione premitur, quia de unius hominis superbia multi gemunt, etsi dicere nil præsumunt. » (Ibid.)

53. Avarissimo quoque principi Gregorius voce libera contradicit, post aliqua scribens: « Ecce claves regni cælestis haud dubium est quin Petrus accepit, potestas ei ligandi atque solvendi tribuitur, cura ei totius Ecclesiæ et principatus committitur, et tamen universalis apostolus non vocatur: et vir sanctissimus consacerdos meus Joannes vocari universalis episcopus conatur. Exclamare compellor, ac dicere: O tempora, o mores. Ecce cuncta in Europæ partibus barbarorum juri sunt tradita: destructæ urbes, eversa castra, depopulatæ provinciæ, nullus terram cultor inhabitat; sæviunt et dominantur quo-

(a) Habitam hanc synodum an. 587 conjicimus ex ep. 43 libri v, indiot. 13, ubi a celebratione synodi

hujus elapsi dicuntur octo anni. Laudatam ep. consule.

tidie in necem fidelium cultores idolorum; et tamen Sacerdotes qui in pavimento et cinere flentes jacere debuerunt, vanitatis sibi nomina expetunt, et novis ac profanis vocabulis gloriantur. Nunquid ego hac in re, piissime Domine, propriam causam defendo? Nunquid specialem injuriam vindico, et non magis causam omnipotentis Dei, et causam universalis Ecclesiæ? Quis est iste, qui contra statuta Evangelica, contra canonum decreta, novum sibi nomen usurpare præsumit? Utinam vel sine aliorum immi-
 nutione unus sit, qui vocari appetit universalis. Et certe multos Constantinopolitanæ Ecclesiæ in hæreseos voraginem cecidisse novimus sacerdotes, et non solum hæreticos, sed etiam hæresiarchas tactos. Inde quippe Nestorius, qui mediatorem Dei et hominum, Christum Jesum, duas esse personas existimans, quia Deum hominem fieri potuisse non credidit, usque ad Judaicam perfidiam erupit. Inde quippe Macedonius, qui consubstantiali Patri et Filio, Spiritum sanctum, Deum esse denegavit. Si igitur illud nomen in ea ecclesia sibi quisquam arripuit, unde tot hæresiarchæ proditiisse noscuntur: universa ergo Ecclesia, quod absit, a statu suo corrumpitur, quando is qui appellatur universalis, cadit. Sed absit a Christianorum **114** cordibus nomen illud blasphemiarum, in quo omnium sacerdotum honor adimitur, dum ab uno sibi dementer arrogatur. Certe pro beati Petri apostolorum principis honore, per venerandum Chalcedonensem synodum Romano pontifici oblatum est; sed nullus eorum unquam hoc singularitatis nomine uti consentit, ne dum privatim aliquid daretur uni, honore debito sacerdotes privarentur universi. Quid est ergo quod nos hujus vocabuli gloriam, et oblatam, non quærimus, et alter sibi hanc arripere etiam non oblatam præsumit? Ille ergo magis est piissimorum dominorum præceptione flectendus, qui præceptis canonicis obedientiam præbere contemnit. Ille coercendus est, qui sanctæ universali Ecclesiæ injuriam facit, qui corde tumet, qui gaudere de nomine singularitatis appetit, qui honori quoque vestri imperii se per privatam vocabulum superponit. Ecce omnes hac de re scandalum patimur. Ad viam igitur rectam revertatur auctor scandalum, et omnia sacerdotum jurgia cessabunt. Ego enim cunctorum sacerdotum servus sum, in quantum ipsi sacerdotaliter vivunt. Nam qui contra omnipotentem Deum per inanem gloriæ tumorem, atque contra statuta Patrum, suam cervicem erigit, in omnipotente Domino confido, quia meam sibi, nec cum gladiis, flectet. Quid autem nuper in hac urbe ex hujus vocabuli auditu gestum sit, Sabiniano diacono ac responsali meo subtilius indicavi. » (*Regist. lib. v, ep. 20.*)

54. Item Joanni, episcopo Constantinopolitano: « Eo tempore quo fraternitas vestra in sacerdotalem honorem protracta est, quantam ecclesiarum pacem atque concordiam invenerit, recolit: sed quo ausu, quoque tumore, nescio, novum sibi conata est nomen arripere, unde omnium fratrum corda potuissent ad scandalum pervenire. Qua in re vehementer admiror,

A quia, ne ad episcopatum venire potuisses, fugisse te velle meministi: quem tamen adeptum ita exercere desideras, ac si ad eum ambitioso desiderio concurrisses. Qui enim indignum te esse fatebaris, ut episcopus dici debuisses, ad hoc quandoque perductus es, ut, despectis fratribus, episcopus appetas solus appellari. » Et paulo post: « Vere enim flens dico, atque ex intimo viscerum dolore peccatis meis reputo, quod ille meus frater, nunc usque reduci ad humilitatem non valuit, qui ad hoc in episcopatus gradu constitutus est, ut aliorum animas ad humilitatem reducat: quod ille qui veritatem docet alios, semetipsum docere, nec, me quoque deprecante, consentit. » Item post aliqua: « Quis, rogo, in hoc tam perverso vocabulo, nisi ille ad imitandum proponitur, qui despectis angelorum legionibus secum socialiter constitutis, ad culmen conatus est singularitatis erumpere, ut et nulli subesse, et solus præesse omnibus videretur? Qui etiam dixit: *In cælum conscendam, super astra cæli exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis; ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo (Isai. xvi, 13).* Quid enim fratres tui omnes Ecclesiæ universalis episcopi, nisi astra cæli sunt; quorum vita simul et lingua inter peccata erroresque hominum quasi inter noctis tenebras lucent? Quibus dum cupis temetipsum vocabulo elato præponere, eorumque nomen tui comparatione calcare, quid aliud dicis, nisi: *In cælum conscendam, super astra cæli exaltabo solium meum?* Annon universi episcopi nubes sunt, qui **115** et verbis pluunt prædicationis, et bonorum operum luce coruscant? Quos dum vestra fraternitas despiciens sub se premere conatur, quid aliud dicit, nisi hoc quod ab antiquo hoste dicitur: *Ascendam super altitudinem nubium?* Quæ cuncta ego cum flens conspicio, et occulta Dei pertimesco iudicia, augentur lacrymæ, et gemitus se in meo corde non capiunt: quo ille vir sanctissimus dominus Joannes, tantæ abstinentiæ atque humilitatis, familiarium seductione linguarum ad tantam superbiam erupit, ut in appetitu perversi nominis, illi esse conetur similis, qui dum superbe esse Deo similis voluit, etiam donatæ similitudinis gratiam amisit, et ideo veram beatitudinem perdidit, quia falsam gloriam quæsit. Certe Petrus, princeps apostolorum, membrum sanctæ et universalis Ecclesiæ est; Paulus, Andreas, Joannes, quid aliud, quam singularum sunt plebium capita? Et tamen sub uno capite omnes membra sunt Ecclesiæ. Atque, ut cuncta brevi cingulo locutionis adstringam, sancti ante legem, sancti sub lege, sancti sub gratia, omnes hi perficientes corpus Domini, in membris sunt Ecclesiæ constituti, et nemo se unquam universalem vocari voluit. Vestra ergo sanctitas agnoscat, quantum apud se tumeat, quæ illo nomine vocari appetit, quo vocari nullus præsumpsit, qui veraciter sanctus fuit. » Item post pauca: « Certe olim clamatur per apostolum: *Filioli, novissima hora est (1 Joan. ii, 18).* Et secundum quod Veritas prædixit, pestilentia et gladius

per mundum sævit; gentes insurgunt gentibus; terræ A concutitur orbis, cum habitatoribus suis terra dehiscente sorbetur; omnia quæ prædicta sunt, fiunt (*Luc. XXI.*) Rex superbæ prope est, et (quod dici nefas est) sacerdotum ei præparatur exercitus: quia cervici militant elationis, qui ad hoc positi fuerant, ut ducatum præberent humilitatis. Sed hac in re, etiamsi nostra lingua minime contradicat, illius virtus contra elationem erigitur, qui superbæ vitio per semetipsum specialiter adversatur. » Et infra: « Considerare vos convenit, ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediatur, et per illam coinquentur multi: quod tamen si nos considerare negligimus, contra, tantæ elationis tumorem judicia superna vigilabunt. » (*Regist. lib. v. ep. 19.*)

Item eidem in alia epistola post multa: « Sed etiam nunc dico: aut easdem personas (videlicet B Joannem Chalcedonensem et Athanasium, Isauriæ presbyteros) in suis ordinibus suscipe, eisque quietem præbe; aut si hoc fortasse nolueris, omni altercatione postposita, de eorum causa, statuta majorum aut canonum terminos custodi. Si vero neutrum feceris, nos quidem rixam inferre nolumus, sed tamen venientem a vobis non devitamus. Quid autem de episcopis, qui verberibus timeri volunt, canones dicant, bene fraternitas vestra novit. Pastores etenim facti sumus non percussores. Et egregius prædicator dicit: *Argue, obsecra, increpa cum omni patientia et doctrina.* Nova vero atque inaudita est illa prædicatione, quæ verberibus exigit fidem. » (*Lib. III, ep. 53.*)

55. Item Sabiniano, diacono Constantinopolitano: C
« De causa fratris nostri viri reverendissimi Joannis, episcopi Constantinopolitani, duas epistolas facere noluit sed una breviter facta est, quæ utrumque habere videtur admixtum, id est et rectitudinem et blandimentum. Tua itaque dilectio eam epistolam, quam nunc direxi, propter 116 voluntatem imperatoris, ei dare studeat. Nam de insequenti talis alia transmittetur, de qua ejus superbia non lætetur. Ad hoc enim usque pervenit, ut sub occasione presbyteri Joannis gesta huc transmitteret, in quibus se pene per omnem versum œcumenicum patriarcham nominaret. Sed spero in omnipotentem Deum, quia hypocrisis illius superna majestas dissolvat. Miror autem quod dilectionem tuam fallere potuit, ut permitteres domno imperatori persuaderi, quatenus ad D me de hac causa sua scripta transmitteret in quibus admoneret ut cum eo pacem habere debuissim (qui si justitiam tenere vult, illum debuit admonere, ut se a superbo vocabulo compesceret), et protinus inter nos pax fieret. Tamen qua calliditate a prædicto fratre nostro Joanne factum sit, ut suspicor, minime pensasti. Idcirco enim hoc ille fecit, ut aut audiretur domnus imperator, et ille in sua vanitate confirmatus esse videretur; aut non a me audiretur, et ejus animus contra me irritaretur. Sed nos reclam viam tenebimus, nil in hac causa aliud, nisi omnipotentem Dominum, metuentes. Unde tua dilectio in nullo trepidet. Omnia quæ in hoc sæculo videt alta esse

contra veritatem, pro veritate despiciat; et in omnipotentis Dei gratia atque beati Petri adjutorio confidat. Vocem Veritatis recolat, dicentis: *Major est, qui in vobis est, quam qui in hoc mundo* (*1 Joan. IV, 4*). Et in hac causa, quidquid agendum est cum summa auctoritate agat. Postquam enim defendi ab inimicorum gladiis nullo modo possumus, postquam pro amore reipublicæ argentum, aurum, mancipia, vestesque perdidimus, nimis ignominiosum est ut per eos etiam fidem perdamus. In isto enim scelesto vocabulo consentire, nihil est aliud quam fidem perdere. Unde sicut tibi jam transactis epistolis scripsi, numquam cum eo procedere præsumas. (*Lib. v, ep. 19.*)

56. At vero Joannes, novæ præsumptionis inventor, ubi Mauricium Deo adversum, Gregorio cum suis complicibus fecit infensum, cernens Constantinam imperatricem totis conatibus Romanæ Ecclesiæ servanda privilegia suadere, quantis valuit artibus, incitavit ut propterea quam in honorem sancti Pauli apostoli in palatio ædificabat ecclesiam, a Gregorio caput ejusdem apostoli aut aliud quid de ipsius corpore sibi dirigi postularet. Quam calliditatem beatissimus papa cognoscens, imperatricis animo taliter satisfacit: « Dum illa mihi desiderarem imperari, de quibus facillimam obedientiam exhibere, vestram erga me gratiam potuissem amplius provocare, major me mœstitia tenuit quod illa præcipitis quæ facere nec possum nec audeo. Nam corpora sanctorum Petri et Pauli apostolorum tantis in ecclesiis suis coruscant miraculis atque terroribus, ut neque ad orandum sine magno illuc timore possit accedi. Denique dum beatæ recordationis decessor meus, quia argentum, quod supra sacratissimum corpus beati Petri apostoli erat, longe tamen ab eodem corpore fere quindecim pedum spacio, mutare voluit, signum ei non parvi terroris apparuit. Sed et ego aliquid similiter ad sacratissimi corpus sancti Pauli apostoli meliorare volui, et quia necesse erat ut juxta sepulcrum ejusmodi effodi altius debuisset, præpositus loci illius ossa aliqua (non quidem eidem sepulcro conjuncta) reperit, quæ quoniam levare præsumpsit, atque in alium locum transponere, 117 apparentibus quibusdam tristibus signis, subita morte defunctus est. Præter hæc autem sanctæ memoriæ decessor meus idem, ad corpus sancti Laurentii martyris quædam meliorare desiderans, dum nescitur ubi corpus esse venerabile collocatum, effoditur exquirendo, et subito sepulcrum ipsius ignoranter apertum est; et hi qui præsentibus erant atque laborabant monachi, et mansionarii, qui corpus ejusdem martyris viderunt, quod quidem minime tangere præsumperunt, omnes intra decem dies defuncti sunt, ita ut nullus vitæ superesse potuisset, qui sanctum et justum corpus illius viderat.

« Cognoscat autem tranquillissima domina quia Romanis consuetudo non est, quando sanctorum reliquias dant, ut quidquam tangere præsumant de corpore, sed tantummodo in pyxide brandeum mittitur, atque ad sacratissima sanctorum corpora ponitur:

quod levatum in ecclesia quæ est dedicanda, debita A cum veneratione reconditur; et tantæ per hoc ibidem virtutes sunt ac si illic specialiter eorum corpora deferantur. Unde contigit ut beatæ recordationis Leonis papæ tempore, sicut a majoribus traditur, dum quidam Græci de talibus reliquiis dubitarent, prædictus pontifex hoc ipsum brandeum allatis forficibus incidit, et ex ipsa incisione sanguis effluxit. In Romanis namque vel totius Occidentis partibus omnino intolerabile est atque sacrilegum, si sanctorum corpora tangere quisquam fortasse voluerit. Quod si præsumperit, certum est quia hæc temeritas impunita nullo modo remanebit. Pro qua re de Græcorum consuetudine, qui ossa levare sanctorum se asserunt, vehementer miramur, et vix credimus. Nam quidam Græci monachi huc ante biennium venientes, B nocturno silentio juxta ecclesiam sancti Pauli corpora mortuorum in campo jacentia effodiebant, atque eorum ossa recondebant, servantes sibi, dum recederent. Qui cum tenti, et cur hoc facerent diligenter fuissent discussi, confessi sunt quod illa ossa ad Græciam essent tanquam sanctorum reliquias portaturi. Ex quorum exemplo, sicut prædictum est, major nobis dubietas nata est utrum verum sit quod levari veraciter ossa sanctorum dicuntur. De corporibus vero beatorum apostolorum quid ego dicturus sum? Dum constet quia eo tempore quo passi sunt, ex Oriente fideles venerunt, qui eorum corpora, sicut civium suorum repeterent, quæ ducta usque ad secundum urbis milliarium, in loco qui dicitur Catacumbas, collocata sunt. Sed dum ea exinde levare omnis eorum multitudo conveniens niteretur, ita eos vistonitruum atque fulguris terruit ac dispersit, ut talia denuo nullatenus tentare præsumerent. Tunc exeuntes Romani, eorum corpora, qui hoc ex Domini pietate meruerunt, levaverunt, et in locis quibus nunc sunt condita posuerunt. Quis ergo, serenissima domina, tam temerarius possit existere, ut hæc sciens, eorum corpora non dico tangere, sed vel aliquatenus præsumat inspicere? Dum igitur talia mihi a vobis præcepta sunt de quibus parere nullatenus potuissem, quantum invenio, non vestrum est, sed quidam homines contra me pietatem vestram excitare voluerunt, ut mihi, quod absit, voluntatis vestræ gratiam subtraherent, et propterea quæsierunt capitulum de quo vobis quasi inobediens invenirem. Sed in omnipotente Deo confido quia nullo modo benignissimæ D vestræ voluntati surripitur, et sanctorum apostolorum virtutem, quos toto corde et mente diligitis, non ex corporali præsentia, sed ex protectione semper habebitis. Sudarium vero, quod similiter transmitti jussistis, cum corpore ejus est: quod ita tangi non potest, sicut nec ad corpus illius accedi. Sed quia serenissimæ dominæ tam religiosum desiderium esse vacuum non debet, de catenis quas ipse sanctus Paulus apostolus in manibus et collo gestavit, ex quibus multa miracula in populo demonstrantur, partem vobis aliquam transmittere festinabo, si tamen hanc tollere limando valuero: quia, dum frequenter ex catenis eisdem multi veniunt, et benedi-

ctionem petunt, ut parum quid ex limatura percipiant, assistit sacerdos cum lima, et aliquibus petentibus ita concite aliquid de catenis ejus excutitur, ut mora nulla sit; quibusdam vero petentibus, diu per catenas ipsas lima ducitur, et tamen ut aliquid exinde exeat non obtinetur. (*Lib. iv, ep. 30.*)

57. In quibus Gregorii veracibus utique verbis apparet, quia usque ad illa tempora pro reliquiis brandeum Romanus pontifex conferebat. cum posteriori tempore de vestibus quæ sub altari sancti Joannis in basilica Constantiniana servantur, particulæ cœperint pro sacris reliquiis petentibus dari.

58. « Quæ quidem vestes usque hactenus tantis miraculis coruscare probantur, ut siccitatis tempore foras excussæ pluviam conferant, inundationis vero serenitatem reducant. Nam super hæc, quæ per singulas ecclesias faciunt, quæ in oratorio domus meæ in Suburra positæ per eas Deus omnipotens fecerit. non celabo. Nuper Hadriani pontificis tempore visum mihi est, ut altare sanctæ Dei Genitricis Mariæ, quod extra oratorium sancti Joannis in apertissimo atrio positum, congruis luminaribus honorari non poterat, intra oratorium locari debuisset. Accersitus vero Gaudericus Velitrensis, qui adhuc superesse videtur, episcopus, cum hymnis et canticis ab altari veteri pyxidas duas sigillatas excussit. Quarum alteram, me deprecante, nimiam timoratus aperiens, de illis tunicis, quantum ex similitudine curiosis oculis potuit deprehendi, particulas reperit, quas solemniter sub novo altari deposuit. Ubi ex tunc, sicut multi norunt, qui adhuc superstites esse probantur, divinitus accensæ lampades frequentius solito patuerunt. Nam ista octava indictione in hebdomada ante Domini Natalis diem, cum ego super hujusmodi parum quid dubitarem, completis matutinalibus hymnis, mansionarius candelam exstinxit. Quam post vesperum succendere cupiens, accensam reperit; eamque se negligenter exstinxisse perpendens, die altera sollicitius prorsus exstinxit; et obseratis januis, ad vesperum succensus lampadem remeavit. Quam ubi nihilominus accensam reperit, ex conscientia servatæ a se clavis, et miraculo non diminuti olei, profecto cognovit quia lampadem ille succenderat, qui, ne oleum in ea diurna succensione minui potuisset, divinitus ampliarat. »

59. Harum quidem vestium, sicut opinor, altera, quæ strictioribus manicis constat, veraciter sancti Joannis est tunica, quam beatus Gregorius suo tempore, quodam episcopo deferente, suscepit. Unde Joanni abbati inter cætera scribit, dicens: « De tunica sancti Joannis omnino grate suscepti, quia sollicitus fuisti mihi indicare. Sed studeat dilectio tua mihi ipsam tunicam, aut, 119 quod est melius, eundem episcopum qui eam habet, cum clericis suis et cum ipsa, ad me transmittere: quatenus et benedictione tunicæ perfruamur, et de eodem episcopo vel clericis mercedem habere valeamus. » (*Lib. III, ep. 3.*) Altera vero (quæ largioribus manicis, non tunica, sed plane videtur esse dalmatica), nisi fallor, sancti Paschasii apostolicæ sedis diaconi constat, qui juxta

quod idem beatus Gregorius in quarto Diagolorum A libro (*Cap.* 40) meminuit, cum temporibus Symmachi papæ fuisset defunctus, ejus dalmaticam feretro superpositam dæmoniacus tetigit, statimque salvatus est. Sed quamobrem ambæ vestes sancti Joannis dicantur, ideo priscam consuetudinem obtinuisse crediderim, quod sub ejus altari consuetudinaliter recondantur. Nam quod earum altera Joannis Evangelistæ, non autem Baptistæ sit, nemo est qui dubitet, præsertim cum omnis sapiens noverit Baptistam camelorum pilis pro vestibus usum fuisse (*Matth.* III), Evangelistam vero, qui per tot annos post passionem Domini pontificium gerens, missarum solemnia frequentissime celebrabat, sine sacerdotalibus esse nequaquam vestibus potuisse. Si autem dicitur quod tunicæ dalmatica, quia pontificalia sunt indumenta, utraque sancti Joannis credi debeant, considerandum est quia Gregorius Joanni abbati non dalmaticam, sed tunicam nominavit: qui si dalmaticam quoque sancti Joannis fuisse sentiret, ejus tunicam quærens, consequenter habere se ipsius dalmaticam non taceret.

60. Hæc de sancti Joannis vestibus, de quibus a quamplurimis dubitatur, me utcumque in beati Gregorii gestis inseruisse sufficiat. Cæterum Joannes Constantinopolitanus hypocrita, qui ab universalis nominis ambitione converti multis tergiversationibus recusabat, juxta ejusdem Patris prophetiam judicium Domini super se vigilare cognoscens, post non multi temporis spatium subita morte defungitur; et cujus ambitionem superbiam totus capere mundis vix poterat, in unius sepulchri angustia facile collocatur. Post cuius paulatim discessum, cum Mauricius imperator, sacerdotum videlicet 120 Christi contemptor, pro Cyriaco, qui Joanni successerat, suaderet ne pro causa tam frivoli nominis Gregorius laboraret, ipse tandem pontificatus sui auctoritatibus restitit, quousque

pestem universalis nominis ab ipsis etiam subdolis adulatorum labiis penitus abstulisset. Quapropter Eulogio, patriarchæ Alexandrino, post aliqua scribens, ait: « Indicare vestra beatitudo studuit, jam se quibusdam non scribere superba vocabula, quæ ex vanitatis radice prodierunt; et mihi loquitur, dicens: Sicut jussistis. Quod verbum jussionis, peto, a meo auditu removete: quia scio, qui sum, qui estis. Loco enim mihi fratres estis, moribus patres. Non ergo jussi, sed quæ utilia sunt, indicare curavi. Non tamen invenio vestram beatitudinem hoc ipsum, quod memoriam vestram intuli, perfecte retinere voluisse. Nam dixi nec mihi vos nec cuiquam alteri, tale aliquid scribere debere; et ecce in præfatione epistolæ, quam ad me ipsum, qui prohibui, direxistis, superbæ appellationis verbum, universalem me papam dicentes, imprimere curastis. Quod, peto, dulcissima mihi sanctitas vestra ultra non faciat, quia vobis subrebitur quod alteri plusquam ratio exigit præbetur. Ego enim non verbis quæro prosperari, sed moribus; nec honorem meum esse deputo, in quo fratres meos honorem suum perdere cognosco. Meus namque honor est, honor universalis Ecclesiæ. Meus honor est, fratrum meorum solidus vigor. Tunc ergo vere honoratus sum, cum singulis quibusque honor debitus non negatur. Si enim universalem me papam vestra sanctitas dicit, negat se hoc esse, quod me fatetur universum. Sed absit hoc. Recedant verba quæ vanitatem inflant, obarritatem vulnerant. Et quidem in sancta Chalcedonensi synodo, atque post a subsequenter Patribus hoc decessoribus meis oblatum vestra sanctitas novit: sed tamen nullus eorum uti hoc unquam vocabulo voluit, ut dum in hoc mundo honorem sacerdotum diligerent omnium, apud omnipotentem Deum custodirent suum. » (*Lib.* VIII, *ep.* 30.)

LIBER QUARTUS.

Quo concluditur, quanta consideratione S. Gregorius recte docens, quotidie suam infirmitatem cognoverit.

ARGUMENTUM. — 1. De temperantia Gregorii. — 2. Joanni, Ravennati episcopo, usum pallii mappularumque subduxit. — 3. Eidem suppliciter usum pallii repetenti quater in anno per plateas concessit. — 4. Eidem pro diversis vitis increpato, diem suæ vocationis prædixit. — 5. Joanne defuncto, Ravennatem ecclesiam visitatori committit; Mariniano, episcopo consecrato, pallii usum simili modo concedit. — 6. Andreæ supplicanti pro pallio præcipit jusjurandum. — 7. Mariniano consuetudinem pallii, sicut convenerat, defendere non valente, Gregorius in sententia sua permansit. — 8. Pro usurpatione campagorum diaconos Catanenses arguit. — 9. De Maximo, Salonitanæ ecclesiæ pervasore. — 10. Auctoritatem sui pontificatus contra tyrannum imperatorem defendit. — 11. Contra votum imperiale Maximum eum suis complicitibus excommunicans, episcopos ipsius ad ecclesiam reverti coegit. — 12. Maximi causam Ravenne præcipit ventilari. — 13. Maximus in terram prociens lacrymabiliter veniam petit. — 14. Gregorius Maximo, coram sancti Apollinaris corpore satisfaciendi, miserendum esse decrevit. — 15. Maximo humiliter satisfaciendi, communionis gratiam reddit, et pallium se daturum promittit. — 16. Quam didascalice responsionibus superbum imperatorem terruit. — 17. Mauricio, in Gregorium sævienti, mors per gladium imminet. — 18. Mauricius poenitens videt in somnis se divino judicio, cum uxore, et filiis Phocæ militi tradi. — 19. Seditio commota Mauricius, Phocæ jussu, cum cuncta cognatione sua perimitur. — 20. Imagine augustali suscepta, sapienter Mauricii vitia, Phocæ imperatori dinumerat. — 21. Ei Apocrypharum more transmittit. — 22. Pondere grandi remoto, imperiale jugum levius reddidisse fatetur. — 23. Ex consuetudine synodicam suam direxit, et quod Orientales nullius in diptychis nomen suscipiant, donec synodicam fidei ejus cognoverant. — 24. Susceptis decretis Mediolanensium, eis episcopum ordinari consensit. — 25. Anastasium Antiochenum post multos annos throno reddidit. — 26. Hadrianum, Thebanum episcopum, ordini suo restituens, diocesim ipsius Larissæli episcopi potestati subduxit. — 27. Exceptis manifestis criminibus, neminem deposuit, sed comunione privavit. — 28. Quanta districtione accusatorum lites tractaverit, et qualia de ordinibus judiciorum decreverit. — 29. Aliorum auctoritates episcoporum sua auctoritate confirmabat, non minuebat. — 30. Cunctis episcopis propria jura conservans, executores dari, et judices eligi ab accusatis voluit. — 31. Falsarios delatores tallone mulctavit. — 32. Semel ingesta crimina indiscussa præterire non passus est, et qualibus poenis peccatorum accusatores mulctaverit. — 33. Consueta stipendia etiam infirmis clericis jussit ministrari. — 34. Cantiones episcoporum suis clericis factas firmavit, eisque quartas pleniter dari jussit. — 35. Ab aliis obligatos absolvit. —

36. Ab hæresi se purgantes recepit. — 37. Schismaticos ad suscipiendam satisfactionem Romam invitare curavit. — 38. Severum Aquileensem episcopum, Ravennam venire coegit: qui postquam ad unitatem rediit, de novo ad suum schisma recurrens, catholicorumque sacerdotes affligens, causa perpetuæ divisionis suæ diocesis effectus est. — 39. Per ægritudinem corporis nemini successorem dedit, et quod renuntiantibus suis sedibus successores non denegavit, eisque de sumptibus ejusdem commoda ministrari præcepit. — 40. Stupratam in uxorem a stupratore sumi jussit. — 41. Virum jam tonsuratum conjugii reddi mandavit. — 42. Vim nullam Judæis inferendam statuit. — 43. Christianos eis subijci, nulla occasione debere censuit. — 44. Christianos eis violenter auferri jubebat, quorum si qui auferri non poterant, redimi sanciebat. — 45. Eorum mancipia confugientia ad Ecclesiam reddi vetuit. — 46. Pagana eorum mancipia venire ad fidem volentia, non reddenda statuit. — 47. Judæorum mancipia suos dominos ad fidem præcedentia, in eorum servitium nullatenus redigendos indixit: etiam si ipsi eos ad baptismatis gratiam sequerentur. — 48. Neminem circumcidi paganorum permisit. — 49. A Judæis munera non suscipienda decrevit. — 50. Qualiter Judæi fuerint a Romanis pontificibus habiti. — 51. Gregorius non observari sabbatum jussit, et lavari die Dominico permisit. — 52. Quantæ compassionis extiterit in infirmitatibus Castorii, Eulogii, et Mariniani episcoporum, sive Rusticianæ patriciæ. — 53. Pro barbaricis incursionibus litaniam fieri voluit. — 54. Spiritum prophetiæ habuit. — 55. Pejora prioribus futura prædixit. — 56. Neminem injuste ab Ecclesia defendit permisit. — 57. Confugientibus ad Ecclesiam sacramenta præstari jussit de servandis sibi iustitiis. — 58. Omnes sacerdotes, fratres et comministros; clericos autem cæteros, dilectissimos filios: utriusque vero sexus laicos, dominos vocavit. — 59. Tam fideli Theudelindæ, reginæ, quam suo subdiacono satisfacit. — 60. Se indignum memorat revelatione Dei. — 61. Se presbytero comparans, illum superiorem melioremque pronuntiat. — 62. Se indignum alieno favore fatetur. — 63. Monacho sibi procidenti se in terram prostravit. — 64. Accusatus, innocentiam suam exposuit. — 65. Quid de fine sæculi senserit. — 66. Qualia de incommoditate Urbis scripserit. — 67. Barbaricis incursionibus ab exponendis libris destitit. — 68. De ejus obitu, et fastigiis argenteis ab eo paratis, necnon sepulturæ ipsius loco, vel titulo. — 69. Qua ratione, æmulis libros ejus incendere molientibus, Petrus Diaconus moriendo defenderit. — 70. Quanta Claudius ex verbis ejus noverit: et quod Gregorius multa dictaverit quæ nunc nequeant inveniri. — 71. Duodecim epistolarum suarum libros reliquit, ex quibus Hadriani papæ tempore duo volumina videntur excerpta. — 72. In dia conatu suo Moralia cœpit, et quomodo ea in episcopatu suo per libros digesserit, eaque Leandro, Hispalensi episcopo, roganti direxerit. — 73. In episcopatus sui exordio, librum Regulæ Pastoralis Joanni, episcopo Ravennati, exponens, imperitos compressit. — 74. Per stationes discurrens, quadraginta lectiones dictavit, quas Secundo, servo Dei, petenti mandavit. — 75. Dialogorum quatuor libros descripsit, quos postea Zacharias, apostolicæ sedis episcopus, in Græcam linguam convertit. — 76. Civibus suis petentibus, primam et ultimam Ezechielis prophetiæ partes per homilias viginti duas tractavit. — 77. Quam humilia ipse de suis tractatibus senserit, quæ a posteris doctoribus facitissima prædicantur. — 78. Libros suos in comparatione Augustini tractatum furfures nominans, quousque vixit, legi vetuit. — 79. Quanta consideratione quotidie infirmitatem cordis sui cognoverit. — 80. Corpus ejus a Gregorio quarto papa translatum: et de antiquitate ipsius, vel mediocritate, ac regulari specialitate. — 81. Græca nesciens, falsos tractatus suo nomine titulos invenit. — 82. Monachi, qui ab eo in Saxoniam missi sunt, sancti Benedicti regulis fuerunt mancipati. — 83. De formis et vestimentis patris et matris ejus. — 84. De forma et habitu sive disticho ejus. — 85. Saturninus, monachus, juxta ejus effigiem imagines apostolorum depinxit. — 86. De Joanne, præposito, qui cum diabolo coram Christo confligit: et de revelatione atque terribili transitu ipsius. — 87. De cruciatibus Andræ, conductoris, qui cum eodem præposito monasterii chartulas se vendidisse professus est. — 88. De præsigio mortis Athanasii œconomi, qui consuetudines pauperum defraudavit. — 89. De diabolo a monasterii claustris fugato, qui monachum jacentem percussit. — 90. De visione monachi qui duodecim homines intra dies totidem morituros prævidit. — 91. De Lucido, Ficulensis episcopi, conversione et transitu. — 92. De revelatione monachi, qui per excussionem lacrymarum cujusdam inclusi presbyteri fratris sui sanitatem reversionemque cognovit. — 93. De dæmone a fundo Barbiliano excusso, qui conductorem et bubulcos occidens, Caucum fuerat persecutus. — 94. De visione (a) Tergaudi, Trevirensis quondam episcopi, qui a beato Gregorio pulsus est a monasterio. — 95. De increpatione Faraldi, qui a dæmonibus tota nocte suspensus est. — 96. De Indulpho desertore monasterii a sene percusso: et de revelatione clerici, et digressionem Supponis. — 97. De Cedrico presbytero, qui Gregorianum fontem detexerat, ligato et verberato, ejusque miserabili transitu. — 98. De modio monasterii, et diversitate ipsius redundationis, necnon miraculo multiplicati divinitus panis. — 99. Quam frequenter in diversis locis Gregorius demonstratur. — 100. De divisione scriptoris, qui ab æmulo terreri potuit, et a beato Gregorio meruit consolari.

123 1. Hæc est Gregorii, de refutatione nominis universalis, plena rationis humilitatisque sententia. Qui videlicet contra superbos prudenter uti noverat serpentis astutia, et a columbæ simplicitate circa humiles minime recedebat. Quapropter suæ temperantiæ conscius, Dominico, Carthaginensi episcopo, post cætera: « De ecclesiasticis, inquit, privilegiis, quod vestra fraternitas scribit, hoc, postposita dubitatione, teneat: quia sicut nostra defendimus, ita singulis quibusque ecclesiis sua jura servamus. Nec cuilibet, favente gratia, ultra quam meretur, impartior; nec ulli hoc, quod sui juris est, ambitu stimulante, derogabo: sed fratres meos honorare per omnia cupio, sicque studeo honore singulos subvehi, dummodo non sit quod alteri jure ab altero possit opponi. » (Epist. lib. II, ep. 47.)

Item Eulogio, Alexandrino et Anastasio, Antiocheno patriarchis, scribit, dicens: « Cum prædicator egregius dicat: *Quandiu quidem sum gentium apostolus ministerium meum honorificabo* (Rom. XI, 13), qui rursum alias dicit: *Facti sumus parvuli in medio vestrum* (I Thess. II, 7): exemplum procul dubio nobis sequentibus ostendit, ut et humilitatem teneamus in

A mente, et tamen ordinis nostri dignitatem servemus in honore: quatenus nec in nobis humilitas timida, nec erectio sit superba, » et cætera. (Lib. V, ep. 43.) Quod Gregorius, sicut ex præcedentibus ac subsequentibus manifestissime colligi poterit, et fecit, et dixit.

2. Nam Joannem, Ravennatem episcopum, (b) typo 124 superbiæ pallium frequentantem, suosque presbyteros ac diaconos in mappulis procedere permittentem, primo per Castorium chartularium familiariter arguit; post, ex consuetudine, sive privilegio sibi hæc concessa pertinaciter defendentem tali sententia post nonnulla mulctavit. « Ut enim, inquit, ea quæ superius dixi, breviter colligam, admoneo quatenus nisi decessorum meorum munificentia tibi hæc per privilegium attributa docueris, uti in plateis ulterius non præsumas: ne non habere et ad missas incipias, quod audacter et in plateis usurpas. De secretario autem, quod fraternitas tua resedisse cum pallio, et filios Ecclesiæ suscepisse, se et fecit et excusavit, nunc interim nihil querimus: quia synodorum sententiam sequentes, minores culpas, quæ negantur, ulcisci recusamus. Hoc tamen, quia semel et iterum sit factum, cognovimus, sed fieri ultra prohibemus. Fraternitas autem tua sit voce alibi dictum est.

(a) In mss. Paris., *Theutgardi*. Mabill., *Tegaudi*.

(b) Excusi plerique *typho*, quod idem sonat. De hæc

omnino sollicita ne hoc, quod præsumptioni inchoanti adhuc ceditur, in proficiente deterius vindicetur. » Et post pauca : « Illud autem quod pro utendis a clero vestro mappulis scripsistis, a nostris est clericis fortiter obviatum, dicentibus nulli hoc unquam aliæ cuilibet concessum ecclesiæ fuisse ; nec Ravennates clericos, vel illic, vel in Romana civitate tale aliquid cum sua conscientia præsumpsisse. Nec, si tentatum esset, ex furtiva usurpatione sibi præjudicium generari, sed etiamsi in qualibet ecclesia hoc præemptum fuerit, asserunt emendandum ; quod non concessione 125 Romani pontificis, sed sola surreptione præsumentur. Sed nos servantes honorem fraternitati tuæ, licet contra voluntatem antedicti cleri nostri, tamen primis diaconis vestris, quos nobis quidam testificati sunt etiam ante eis usos fuisse, in obsequio duntaxat tuo, mappulle uti permittimus. Alio autem tempore, vel alias personas hoc agere vehementissime prohibemus. » (*Lib. III, ep. 56.*)

3. Quam sententiam vir vanæ gloriæ cupidissimus, molestissime ferens, per quoscunque poterat, usum pallii sibi restitui magnopere flagitabat. Cui Gregorius ita scripsit : « Fraternitatem vestram valde invenio contristatam, pro eo quod in litanis induere pallium rationis censura prohibetur, sed per excellentissimum Romanum patricium, et per eminentissimum præfectum, atque per alios civitatis suæ nobiles viros importune expetit, ut hoc debeat concedi. Nos autem sollicite requirentes ab Adeodato, quondam diacono fraternitatis tuæ, cognovimus quia nunquam consuetudo fuerit decessoribus tuis, ut in litanis pallio, nisi in solemnitate beati Joannis Baptistæ, beati Petri apostoli et beati martyris Apollinaris, uterentur. Cui quidem nequaquam credere debuimus, quia multi apud civitatem fraternitatis vestræ responsales sæpius fuerunt, qui se fatentur tale aliquid nunquam vidisse ; et hac de re, multis potius credendum est, quam uni pro sua ecclesia aliquid attestanti. Sed quia nos fraternitatem vestram contristari nolumus, et petitionem filiorum nostrorum apud nos minime frustrari, usum pallii, donec subtilius veriusque aliquid cognoscamus, in litanis solemnibus, id est die natalitio beati Joannis Baptistæ, et beati Petri apostoli, et beati Apollinaris martyris, atque in ordinationis vestræ celebratione concedimus. In secretario vero secundum morem pristinum, susceptis ac dimissis Ecclesiæ filiis, induere vestra fraternitas pallium debeat, atque ad missarum solemnia ita proficisci, et nihil sibi amplius ausu temerariæ præsumptionis arrogare : ne dum in exteriori habitu inordinate aliquid arripitur, ordinate etiam, quæ licere poterant, amittantur. » (*Lib. v, ep. 11.*)

4. Sed idem Joannes ab inanis gloriæ ambitione, freno apostolicæ moderationis coercitus, ad detractionem pontificis totus convertitur. Unde prudentissimus pontifex sic eum admonet, dicens : « Primam me hoc contristat quia mihi fraternitas tua

A duplici corde scribit, et alia blandimenta in epistolis suis exhibet, alia in lingua sua sæculariter ostendit. Doinde grave mihi est, quia irrisiones illas, quas habere notarii adhuc pueri solent, usque hodie frater meus Joannes in lingua sua retinet, mordaciter loquitur, et quasi de tali astutia lætatur. Amicis presentibus blanditur, de absentibus obloquitur. Tertio grave mihi et omnino execrabile est, quia servis suis, qua hora furit, turpia crimina imponit, ut effeminati, et adhuc graviter hoc apertius vocentur. Post hæc accessit quod disciplina ad vitam clericorum custodiendam nulla est, sed tantummodo se clericis suis dominum exhibet. (a) Ultimum vero est, quod tamen pondere elationis primum, quia de usu pallii extra ecclesiam, quod temporibus decessorum meorum facere nunquam quisquam præsumpsit, nunquam a decessoribus ejus præsumptum est, sicut responsales nostri testantur, excepto nisi reliquiæ conderentur : quod tamen 126 de reliquiis unus tantummodo potuit inveniri qui diceret, meis diebus in despectum meum, cum summa audacia non solum faciebat, sed etiam frequentabat. Ex quibus omnibus invenio quia honor episcopatus vestri totus foras in ostensione est, non in mente. Et quidem ago omnipotenti Deo gratias, quia eo tempore, quo ad me hoc pervenit, quod ad aures decessorum meorum nunquam pervenerat, Langobardi inter me et Ravennatem civitatem positi fuerant. Nam ostendere forsitan hominibus habui, quantum scio esse districtus. Ne autem credas, quia ego ecclesiam tuam in aliquo gravari aut minui volo, recordare in missarum Romanarum solemnibus, ubi Ravennas diaconus stabat, et require ubi hodie stat : et cognosces quia Ravennatem ecclesiam honorare desidero. Sed ut quicumque quodlibet ex superbia arripiat, hoc ego tolerare non possum : tamen hac de re jam diacono nostro Constantinopolim scripsi, ut per omnes qui sub se etiam tricenos et quadragenos episcopos habent, requirere debeat. Et sicubi iste usus est, ut in litanis cum palliis ambulent, absit ut per me honor Ravennatis ecclesiæ in aliquo imminui videatur. Hæc ergo omnia, quæ superius dixi, frater charissime, recogita ; diem tuæ vocationis attende ; quas rationes de sarcina episcopatus redditurus es, considera. Emenda illos mores notarii ; vide quid in lingua, quid in actu episcopum deceat. Esto totus purus fratribus tuis. Non aliud loquaris, aliud in corde habeas ; nec appetas ultra videri, quam es, ut possis ultra esse, quam videris. » (*Lib. v, ep. 15.*)

5. Hæc quia Joannes emendare superbiæ fastu despexit, eodem anno, juxta quod Gregorius ei prædixerat, diem suæ vocationis, dum non attendit, incurrit ; et ante tumidus crepuit, quam meruisset amictu pallii saturari. Cujus rei gratia Gregorius visitationem Ravennatis ecclesiæ Severo, Ficulino episcopo, secundum consuetudinem priscam committens, Marinianum, monachum, familiarem suum Ravennati-

(a) Locum hunc depravatum in excusis, emendavimus ex Mss. tum Joan. diac., tum epistolarum, et sensum restitimus.

bus episcopum consecravit; cui et Pallium dirigit, scribens: « Apostolicæ sedis benevolentia, et antiquæ consuetudinis ordine provocati, fraternitati tuæ, quam in Ravennati ecclesia gubernationis constat suscepisse officium, pallii usum prævidimus concedendum; quo non aliter uti te memineris, nisi in propria tuæ civitatis ecclesia, dimissis jam filiis procedens a salutatorio ad sacra missarum solemnia celebranda. Peractis vero missis, id in salutatorio rursum curabis deponere. Extra ecclesiam vero non amplius illo tibi, nisi quater in anno in litanis, quas ad decessorem tuum Joannem expressimus, uti permittimus. (*Lib. v, ep. 45; lib. v, ep. 56.*)

6. Sed Marinianus, clericorum suorum suggestionibus delinitus, tam per Andream virum magnificentum, quam per quoscumque potuerat, restitui suæ ecclesiæ usum pallii flagitabat. Quapropter Gregorius Caestorio chartulario inter cætera scribit, dicens: « Tua experientia nullius personam, nullius verba consideret: solum Dei timorem et rectitudinem ante oculos habeat; et seniores personas, et ejusdem ecclesiæ archidiaconum, quem non suspicor pro alterius honore pejerare, et alios antiquiores, qui in sacris ordinibus ante Joannis episcopi tempora fuerant, requirat, vel si qui maturiores sunt extra sacros ordines; 127 et veniant ante corpus sancti Apollinaris, et tacto ejus sepulcro jurent, quæ consuetudo ante Joannis episcopi tempora fuerit: quia, sicut scis, idem vir multum præsumptor exstitit, et multa sibi per superbiam conabatur arrogare; et quidquid a fidelioribus viris et gravioribus juratum fuerit, secundum indiculum qui subter annexus est, hoc volumus in eadem ecclesia conservari. Sed vide ne negligenter agas, ne quis fidem aut devotionem tuam in hac causa corrumpat. Zelum enim tuum scio. Age sollicite, ita tamen ut prædicta ecclesia contra justitiam non gravetur; sed usus, qui ante Joannis episcopi tempora exstitit, ei conservetur. Personas autem non duas, vel tres ad satisfaciendum tibi, sed quantas antiquiores et graviores inveneris, require: ut neque quod usus fuit antiquior ejusdem ecclesiæ denegemus, neque quod novo ausu appetitum est, concedamus. Sed omnia age blande et dulciter, ut et actio tua districta sit, et lingua mitis. »

« Juro ergo N. per Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, inseparabilis divinæ potentiæ Trinitatem, et hoc corpus beati Apollinaris martyris, me pro nullius favore personæ, neque commodo aliquo interveniente, testari; sed hæc scio, et per memetipsum cognovi, quia ante tempora Joannis quondam episcopi, Ravennas episcopus præsentis apocrisario sedis apostolicæ illo atque illo, illis et illis diebus consuetudinem utendi pallio habuit: non cognovi, quia hoc latenter vel absque apocrisario usurpasset. » (*Lib. vi, ep. 61.*)

7. Hoc Gregorius per indictionem quartam decimam jusjurandum præceperat. Quod quia, sicut rei

exitus manifestat, deficientibus testimoniis per tres continuos annos infectum remanserat, iterum Marinianus suorum suggestionibus compulsus, usum pallii, quem ex consuetudine sicut convenerat vindicare non poterat, importunitate precum se posse recipere confidebat. Quapropter Gregorius in eadem sententia permanens, eidem chartulario per indictionem secundam scribit, dicens: « Dum Florentius, Ravennatis ecclesiæ diaconus, apud nos pro reverendissimo fratre et coepiscopo nostro Mariniano, de usu pallii ageret, requisitus a nobis quæ esset antiqua consuetudo, respondit: quod in omnibus litanis pallio Ravennas episcopus uteretur. Quod ita non esse, et ab aliis didicimus, et ex epistolis Joannis, quondam episcopi, quas ei ostendi fecimus, evidenter apparuit; sed hoc asseruit, quod dicere jussus est. Nam tempore quo a te eidem Joannes, quondam episcopus, est inhibitus, ne pallio inordinate ac temere uti præsumeret, scripsit nobis hanc fuisse priscam consuetudinem, ut civitatis ipsius episcopus pallio in litanis solemnibus uteretur: quarum tibi litterarum exemplaria pro tua informatione transmisimus. Adeodatus vero, prædictæ ecclesiæ diaconus, dum apud nos tempore quo hic fuit, similiter de ejusdem usu pallii agere enixius studeret, volentes cognoscere veritatem, eum similiter, quæ esset consuetudo curavimus requirendum. Qui uti credi sibimet suaderet, atque a nobis valeret, quod petebat, exigere, sub jurejurando testatus est, antiquam consuetudinem fuisse, ut in quatuor aut quinque solemnibus litanis pallio civitatis suæ episcopus uteretur. Experientia 128 ergo tua diligenter invigilet, et cum omni sollicitudine, quot litanie solennes ab antiquitate fuerint, requirat; nec eas solennes nominando requirere studeat, sed majores: ut per hoc, quod nobis præfatus Adeodatus, diaconus, testatus est, et prædicti Joannis episcopi fatetur epistola, dum constiterit, quantæ litanie solennes fuerint, quoties indui solebat in litanis pallium cognoscens, libentissime concedamus; sed hoc non ab illis perquirat, qui ab ecclesiasticis exhibentur, sed ab aliis quos sine favore partis esse cognoverit; et quæ sollicita indagatione repererit, nobis subtiliter indicet: ut veritate, sicut diximus, cognita, fratris et coepiscopi nostri reverendissimi Mariniani animos relevemus. » (*Lib. xi, ep. 77, nunc lib. vi, ep. 34.*) At quia prisca consuetudo a nostratibus subtiliter inquisita, a Ravennatibus probari nullo modo potuit, Gregorium in sua sententia permansisse procul dubio illud ostendit, quod neque ob hoc, quantum ex apicibus ejus dignoscitur, a quoquam sollicitatus exstitit, neque a semetipso commotus ulterius omnino rescripsit.

8. Non solum in magnis rebus Gregorius sollicitudinis suæ oculos convertebat, verum etiam ne impune præsumerentur quandoque majora, hoc in rebus minimis curiosissime præcavebat. Unde Joanni, Syracusano episcopo, scribit, dicens: « Ecclesiastici vi-

(a) Cur epistolam hanc ab indictione secunda removerimus, aperuimus in dissertatione de ordine epistolarum restituto.

goris ordo confunditur, si aut temere illicita præsumentur, aut impune non concessa tententur. Pervenit itaque ad nos, diaconos ecclesie Catanensis calcetos (a) campagis procedere præsumpsisse. Quod nulli hactenus per totam Siciliam licuisse, nisi solis tantummodo diaconibus ecclesie Messanensis, quibus olim a prædecessoribus nostris non dubitatur esse concessum, bene recollitis. Quia ergo tantæ temeritatis ausus non est leviter attendendus, cum omni hoc fraternitas vestra subtilitate perquirat: et si ita, sicut ad nos pervenit, invenerit, utrum a se, vel alicujus auctoritate hoc præsumpserint, nobis subtiliter innotescat, ut cognita veritate, quid fieri debeat, disponamus. Nam si negligenter ea quæ male usurpantur omittimus, excessus viam aliis aperimus. » (Lib. VIII, ep. 27.)

9. Interea, Natali episcopo defuncto, cum Dalmatorum generalitas Honoratum archidiaconum, quem ipse ex presbytero in diaconum converterat, sibi præficiendum concorditer elegissent, eorumque decretum pontifex approbasset, factione Malchi episcopi, rectoris apostolici patrimonii, manuque militari Maximus multis criminibus involutus, episcopatum Salonitanæ civitatis invasit. Quod Gregorius audiens, Dalmatinis et Jadertinis episcopis ne illi manus imponerent, sub magna interminatione prohibuit. At vero Maximus, qui episcopatus sedem contra canones invaserat, etiam sacerdotium contra Deum per simoniacam hæresim ab episcopis duntaxat excommunicatis, pretio corruptis, non timuit promereri: favente sibi occasione temporis ex cupiditate simul insolentiaque Augusti, quem dispergendo facultates invasæ ecclesie adeo defensorem scelerum suorum effecit, ut a Gregorio non solum frequenter postularet, quatenus indicussam Maximi promotionem reliaqueret, verum etiam Romam satisfacturum pro simoniaca hæresi 120 aliisque criminibus, ventilem cum honore susciperet.

10. Gregorius vero faciem nullius contra veritatem custodiens, ipsum Maximum primo a missarum solemnibus, post a communione corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi, quousque suam præsentiam exhiberet, privavit. Maximus autem imperialibus militibus fultus, post excommunicationem, et miasas cecidit, et sacramenta satis indignus accepit. Quapropter Constantine Augustæ post multa alia scribit, dicens: « Salonitanæ civitatis episcopus, me ac responsale meo nesciente, ordinatus est; et facta res est, quæ sub nullis anterioribus principibus evenit. Quod ego audiens, ad eundem prævaricatorem qui inordinate ordinatus est protinus misi, ut omnino missarum solemnibus celebrare nullo modo præsumeret, nisi prius a serenissimis dominis cognoscerem, si hoc fieri ipsi jussissent. Quod ei sub excommunicationis interpositione mandavi: et contempto me atque despecto, in audacia quorundam sæcularium hominum, quibus, denudata sua ecclesia, præmia multa præbere dicitur, nunc

(a) *Campagus* mendose *compagus*, est calceamentum tas ad pistolas.

A usque missas facere præsumpsit, atque ad me venire secundum jussionem dominorum noluit. Ego autem præceptioni pietatis eorum obediens, eidem Maximo, qui, me nesciente, ordinatus est, hoc quod in ordinatione sua me, vel responsalem prætermittere præsumpsit, ita ex corde laxavi, ac si me auctore fuerit ordinatus. Alia vero perversa illius, scilicet mala corporalia, quæ cognovi, vel quia cum pecuniis est electus, vel quia excommunicatus missas facere præsumpsit, propter Deum irrequisita præterire non possum; sed opto, et Dominum deprecor, quatenus nihil de eo, de his quæ dicta sunt valeat, inveniri, et sine periculo animæ meæ causa ipsius terminetur: prius tamen quam hæc cognoscantur, serenissimus dominus discurrente jussione præcepit ut eum venientem cum honore suscipiam. Et valde grave est ut vir, de quo tanta et talia nuntiantur, cum ante requiri et discuti debeat, honoretur. Et si episcoporum causæ mihi commissorum apud piissimos dominos aliorum patrocinio disponuntur, infelix ego in ecclesia ista quid facio? Sed ut episcopi mei me despiciant, et contra me refugium ad sæculares judices habeant, omnipotenti Deo gratias ago, peccatis meis deputo. Hoc tamen breviter suggero, quia aliquantulum exspecto; et si ad me venire diu distulerit, exercere in eo distractionem canonicam nullo modo cessabo. In omnipotente autem Deo confido, quia longa piissimis dominis vita tribuetur, et nos sub manu vestra non secundum peccata nostra, sed secundum gratiæ suæ dona disponat. » (Lib. V, ep. 21.)

C 11. Hæc Gregorius dissimulatrici Augustæ. Cæterum eodem Maximo in sua præsumptione manente, consecratos, atque omnes Dalmatinos et Jadertinos episcopos ab ejus communione sub excommunicatione disjunxit: adeo ut ne nomen quidem Maximi inter sacra missarum solemnibus memorarent. Quo facto ita omnes consternati sunt animo, ut sub pœnitentiæ satisfactione, relicto Maximo, veniam postularent. Unde misericordissimus pontifex Sabiniano, Jadertino episcopo, scribens: « Sicut, inquit, perseveranti culpæ debetur jure vindicta, ita respicientibus est venia concedenda. Nam ut res illa contra se merito iracundiam excitare, sic hæc in sua prorsus dilectione 120 solet concordiam propagare. Et ideo, quia fraternitatem tuam a consortio et communione Maximi, ubi te prius neglectus impulerat, in tantum postea gravitas sacerdotis ad animum reducta suspendit, ut ejus sola nullatenus patereris esse segregatiōne contentus, nisi et in monasterii te claustra recipiens, dudum commissa defleres: eapropter in nostra te gratia ac communione receptum esse non dubites. Nam quantum nos prius culpa tuæ charitatis offenderat, tantum pœnitentia mitigavit. » (Lib. VIII, ep. 10.)

D 12. Itaque Maximus cerneus tandem aliquando durum esse contra stimulum calcitrare, relictis imperialibus adminiculis, per Callinicum exarchum satis

quo episcopi seu prælati in Missa utuntur. Vide notas ad pistolas.

humiliter concedi sibi pœnitentiam simulque veniam a Gregorio postulavit. Quem ipse Romam fatigari nolens, causam ejus discutiendam Ravennæ commisit, Constantio, Mediolanensi episcopo, scribens: « Maximus, inquit, Salonitanæ ecclesiæ prævaricator, postquam per potestates majores sæculi obtinere nil valuit, ad minores se contulit: nobisque tam nimietate precum, quam attestazione bonorum operum prævalere contendit. Ex qua re inhumanum credidi, si is qui se quasi multum timere me dicit, in aliquo me temperatiorem minime invenire potuisset: et ideo decrevi ut reverendissimus frater et coepiscopus noster Marinianus ejus causam debeat in Ravennati urbe cognoscere. Si autem persona ejus suspecta forsitan habebitur, volumus ut vestra quoque fraternitas, si ei laboriosum non est, ad eandem civitatem fatigare se debeat, et cum prædicto fratre in eodem judicio pariter sedere. Quidquid autem vestræ utrorumque sanctitati placuerit, scitote mihi modis omnibus placitum, et vestrum ego judicium meum deputo. » (*Lib. ix, ep. 67.*)

13. Inter hæc prævaricator Maximus anno septimo excommunicationis suæ post castigationes et flagella Gregorii, ad cor revertens, Ravennam petiit, et jactavit se tensus intra civitatem in medio silice, clamans et dicens: Peccavi Deo, et beatissimo papæ Gregorio. Et agente eo pœnitentiam tribus horis, occurrit Callinius exarchus, et Castorius, chartularius Ecclesiæ Romanæ, cum Mariniano episcopo, et elevaverunt eum de silice: qui etiam cœpit amplio-rem pœnitentiam coram eis agere. Quod Gregorius ut audivit, ad misericordiam protinus rediit, Mariniano episcopo inter cætera scribens: « Qualis de causa Maximi fraternitatis vestræ voluntas sit, ac magis petito, præsentium latore Castorio, chartulario nostro, renuntiante, cognovimus. Ideoque, si idem Maximus coram vobis et prædicto chartulario nostro, de simoniaca hæresi præstito, se sacramento purgaverit, atque de aliis ante corpus sancti Apollinaris tantammodo requisitus, liberum se esse responderit: causam ipsius fraternitatis vestræ de eo, quod excommunicatus missarum solemniam agere præsumpsit, judicio committimus, qua debeat pœnitentia talis culpa purgari. Et ideo quidquid vobis secundum Deum placet, securi disponite, nec aliquid de nobis dubium habeatis. Nam quidquid a vobis hac de causa fuerit ordinatum, nos et grate suscipimus, et libenter admittimus. Hortamur tamen ut debeatis esse solliciti, et ita quæ flenda conspiciatis, temperetis, quatenus et illi, si ita videbitur, communionem præstetis, et vigoris ecclesiastici genium congrua, ut oportet, dispensatione servetis. Suprascriptum vero portitorem in 133 præsentem quid vobis cum eo sit agendum instruximus: a quo cuncta subtiliter addiscentes, sic vos in omnibus exhibete, ut in vestra sollicitudine nostram fuisse præsentiam sentiamus. »

14. Item Castorio, et notario et chartulario Ravennæ: « Quanto credi tibi et necessarias vides causas injungi, tanto te magis strenuum debes et sollicitum exhibere. Proinde si Maximus Salonitanus, præstito

A sacramento, firmaverit se simoniaca hæresi non teneri, atque de aliis ante corpus sancti Apollinaris tantummodo requisitus, innoxium se esse responderit, et de inobedientia sua pœnitentiam, sicut deputavimus, egerit: volumus ut ad consolandum illum epistolam quam ad eum scripsimus, ubi ei et gratiam nostram et communionem nos reddidisse signavimus, experientia tua dare debeat: quia sicut in contumacia persistentibus severos esse nos convenit, sic iterum humiliatis et pœnitentibus negare locum veniæ non debemus. » (*Lib. ix, ep. 80.*)

15. Cumque Maximus penes corpus beati Apollinaris secundum jussu Gregorii de cunctis humiliter satisfacisset, Castorius chartularius consolatoriam ei epistolam præbuit, verbis Gregorii adserentem: « Quamvis culpabilibus ordinationis tuæ primordiis grave malum per inobediendiæ culpam addideris, nos tamen sedis apostolicæ auctoritatem eo quo docuit moderamine temperantes, nunquam contra te usque adhuc ut causa poscebat, exarsimus; sed ut longius se ingratitude nostra, quam tu tibi excitasti, produceret, credita nos sollicitudo vehementer angebat, ne quædam illicita, quæ de te audieramus, negligenter omittere videremur. Quæ si bene consideres, ipse per te satisfacere differendo firmabas, atque ex hoc adversum te zelum nostrum acrius incitabas. At ubi salubri tandem consilio usus, jugo te obediendiæ humiliter remisisti, et dilectio tua pœnitentiam agens, digna se, ut deputavimus, satisfactione purgavit, redditam tibi gratiam fraternæ charitatis intellige, atque in nostro te receptum consortio gratulare: quia sicut perseverantibus in culpa districtos, ita respicientibus nos benignos decet esse ad veniam. Postquam ergo fraternitas tua apostolicæ sedis communionem se reparasse cognoscit, personam ad nos transmittat, quæ pallium tibi deferendum ex more percipiat. Nam quemadmodum illicita perpetrari non patimur, sic ea quæ sunt consuetudinis non negamus. Licet autem ad hæc concedenda dispensatio nos loci nostri vocaverit: multum tamen a nobis petito dulcissimi atque excellentissimi filii nostri, domni Callinici exarchi, ut temperantius erga te ageremus, exegit; cujus charissimam voluntatem, nec pertulimus, nec potuimus contristare. » (*Lib. ix, ep. 8.*)

16. Præterea cupidissimus ac tenacissimus imperator, qui consuetudinibus antiquissimis dationes, legionum quoque milites frequentissime, sicuti Romanorum narrat historia, defraudabat, cernens Gregorium contra omnes mundi strepitus, augustalibus defensionibus, quarum suffragio ad arcem pontificatus hunc se provexisse jactabat, penitus non egere: imo canonicis auctoritatibus, sanctitatis ac prudentiæ suæ virtutibus, Christo propitio, cunctis alta sapientibus prævalere: ad odium detractionemque famæ illius magis magisque conversus est, liberalitatem pontificis, quia famelicis 133 militibus tam ecclesiastica quam publica frumenta diviserat, subdolis assertionibus reprehendens. Cui Gregorius, utpote qui provectionem suam divino judicio, in cujus nimirum manu corda regum consistentia (*Prov. xxi*), quo-

cumque voluerit, inclinatur, non caducis humanis favoribus deputabat, voce libera contradicens, his eum responsionibus fregit, deturpavit, atque nonnulla de futuro Dei iudicio disserendo deterruit: « In serenissimis, inquit, jussionibus suis dominorum pietas, dum me de quibusdam redarguere studuit, parcendo mihi minime pepercit. Nam in eis urbanæ simplicitatis vocabulo me fatuum appellat. In Scriptura etenim sacra cum in bona intelligentia simplicitas ponitur, vigilantè sæpe prudentiæ aut rectitudinè sociatur. Unde etiam de beato Job scriptum est: *Erat vir simplex et rectus* (Job. 1, 1). Et beatus Paulus apostolus admonet, dicens: *Estote simplices in malo, et prudentes in bono* (Rom. xvi, 19). Et per semetipsam Veritas in Evangelio admonet, dicens: *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ* (Matth. x, 16), esse valde inutile iudicans, si aut simplicitati prudentia, aut prudentiæ simplicitas desit. Ut ergo servos suos ad cuncta eruditos efficeret, esse eos et simplices sicut columbas, et prudentes ut serpentes esse voluit, quatenus in eis et serpentis astutia columbæ simplicitatem acueret, et columbæ simplicitas serpentis astutiam temperaret. Ego igitur qui in serenissimis dominorum jussionibus ab Ariulphi astutia deceptus, non adjuncta prudentia simplex denuntior, constat proculdubio quia fatuus appellor, quod ita esse ego quoque ipse confiteor. Nam si hoc vestra pietas taceat, causæ clamant. Ego enim, si fatuus non fuisset, ad ista toleranda quæ inter Langobardorum gladios hoc in loco patior, minime venissem. In ea autem re quam de Ariulpho perhibui, quia toto corde venire ad rempublicam paratus fuit, dum mihi non creditur, etiam mentitus esse reprehendor. Sed etsi sacerdos non sum, scio gravem esse hanc injuriam sacerdoti, ut veritati serviens, fallax credatur. Et dudum novi (a) quoniam Nordulpho plus est creditum quam mihi, Leoni amplius quam mihi. Et nunc eis, qui esse ad medium videntur, plusquam meis assertionibus credulitas impenditur. Et quidem si terræ meæ captivitas per quotidiana momenta non excresceret, de despectione mea atque irrisione lætus tacerem. Sed hoc me vehementer affligit, quia unde ego crimen falsitatis tolero, inde Italia quotidie ducitur sub Langobardorum iugo captiva; dumque meis suggestionibus in nullo creditur, vires hostium immaniter exorescunt. Hoc tamen piissimo domino suggero, ut de me mala omnia quælibet existimet; de utilitate vero reipublicæ et causa ereptionis Italiæ non quibuslibet facile piæ aures præbeat, sed plus rebus quam verbis credat. Sacerdotibus autem non ex terrena potestate dominus noster citius indignetur, sed excellenti consideratione propter eum, cujus servi sunt, eis ita dominetur, ut etiam debitam reverentiam impendat. Nam in divinis eloquiis sacerdotes aliquando dii, aliquando angeli vocantur. Et per Moysen de eo qui ad juramentum deducendus est dicitur: *Applica illum ad deos* (Exod. xxii, 8), videlicet ad sacerdotes. Et rursum

A scriptum est: *Diis non detrahas* (Ibid. xxviii), scilicet sacerdotibus. Et propheta ait: *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirent ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est* (Malach. ii, 7). Quid ergo mirum si illos vestra pietas dignetur honorare, quibus in suo eloquio honorem tribuens, eos aut angelos, aut deos ipse etiam appellat Deus? Ecclesiastica quoque testatur historia, quia cum piæ memoriæ Constantino principi in scripte oblatae accusationes contra episcopos fuissent, libellos quidem accusationis accepit, et eosdem qui accusati fuerant episcopos convocans, in eorum conspectu libellos, quos acceperat, incendit, dicens: *Vos dii estis a vero Deo constituti. Ille, et inter vos causas vestras disponite: quia dignum non est ut nos iudicemus deos.* In qua tamen sententia, pie domine, sibi magis ex humilitate, quam illis aliquid præstitit ex reverentia impensa. Ante eum quippe pagani in republica principes fuerunt, qui verum Deum nascientes, deos ligneos et lapideos colebant, et tamen eorum sacerdotibus honorem maximum tribuebant. Quid igitur mirum, si Christianis imperator veri Dei sacerdotes dignetur honorare, dum pagani, ut prædiximus, principes honorem impendere sacerdotibus noverunt, qui diis ligneis et lapideis serviebant? Hæc ego pietati dominorum non pro me, sed pro cunctis sacerdotibus suggero. Ego enim peccator homo sum; et quia omnipotenti Deo incessanter quotidie delinquo, aliquod mihi apud tremendum examen illius esse remedium suspicor, si incessantibus quotidie plagis ferrior. Et credo quia eumdum omnipotentem Dominum tanto vobis amplius placatis, quanto ei me male servientem districtius affligitis. Multas enim jam plagas acceperam, et, supervenientibus dominorum jussionibus, inveni consolationem quam non sperabam. Si possum, has celeriter plagas enumero. Primo quod mihi pax subducta est, quam cum Langobardis in Tuscia positus sine ullo reipublicæ dispendio feceram. Deinde, corrupta pace, de Romana civitate milites ablati sunt. Et quidem alii ab hostibus occisi, alii vero Narnis et Perusio positi; et ut Perusium teneretur, Roma relicta est. Post hæc plaga gravior fuit adventus Agilulphi, ita ut oculis meis cernerem Romanos more canum in collis funibus ligatos, qui ad Franciam ducebantur venales. Et quia nos, qui intra civitatem fuimus, Deo protegente, manus ejus evasimus, quæsitum est unde culpabiles esse videremus, videlicet cur frumenta defuerint, quæ in hac urbe diu multa servari nullatenus possunt, sicut in alia suggestione plenius indicavi. Et quidem de memetipso in nullo turbatus sum, quia teste conscientia fateor, adversa quælibet parti paratus sum, dummodo hæc omnia cum salute duntaxat animæ meæ evadam. Sed de gloriosis viris Gregorio, præfecto, et Castorio, magistro militum, non mediocriter sum afflictus: qui et omnia quæ potuerunt fieri, nullo modo facere neglexerunt, et labores vigiliarum et custodiæ civitatis in obsidione eadem vehementissimos pertulerunt; et

(a) In excusis Codd. quos Mss. Bigot., Utic., tres Parisienses, etc., redarguunt, quia *Arnulpho* vel *Ariulpho*

post hæc omnia gravi dominorum indignatione percussus sunt. De quibus patenter intelligo quia eos non sua acta, sed mea persona gravat, cum qua, quia pariter tribulatione laboraverant, post laborem pariter tribulantur. 134 Quod autem dominorum pietas illud mihi pavendum et terribile omnipotentis Dei iudicium intentat, rogo per eundem omnipotentem Dominum, ne hoc ulterius faciat : nam adhuc nescimus quis ibi qualis sit ; et Paulus egregius prædicator dicit : *Nolite iudicare ante tempus, donec veniat Dominus, qui et illuminabit abscondi a tenebrarum, et manifestabit consilia cordium (I Cor. iv, 5)*. Hoc tamen breviter dico, quoniam peccator et indignus plus de venientis Jesu misericordia quam de vestræ pietatis justitia præsumo ; et sunt multa quæ de iudicio illius homines ignorant, quia fortasse quæ vos laudatis ille reprehendet, et quæ vos reprehenditis, ille laudabit. (a) Inter ergo omnia incerta, ad solas lacrymas redeo, petens ut idem omnipotens Deus piissimum dominum nostrum, et sua hic manu regat, et in illo terribili iudicio liberum ad omnibus delictis inveniat ; et me ita placere, si necesse est, hominibus faciat, ut æternam ejus gratiam non offendam. (Lib. v, ep. 40.)

17. Denique Mauricius imperator libertatem vocis tanti pontificis, reprehensionisque constantiam admiratus, quia de futuro Dei iudicio se terruerat, ad exercendam in eum tyrannidem prodire nitebatur, cum protinuseodem anno vir quidam monachicis indutus vestimentis, divina quadam virtute commotus, dextera spatham cepit, quam videlicet a foro usque ad æneam statuam (b) gladiatoris nudam circumferens, imperatorem gladio cunctis moriturum prædixit. Quod Mauricius ut audivit, a tyrannide Gregorio inferenda semet continuit, et iudicium divinum quod ei minatus fuerat cito se subiturum tanto magis timuit, quanto Gregorium credidit non posse mentiri.

18. Mox itaque scripto preces compositas tam eisdem quam cunctis patriarchis, episcopis et monachis civitatum sive solitudinum, pecunias multas, cereos et thymiamata destinavit, hoc potissimum deprecans ut Domino supplicarent, quatenus in hoc sæculo merita suorum malorum reciperet, tantum ut a futuris cruciatibus redimi meruisset. Cumque hoc et ipse vehementius per multa tempora cum lacrymis postularet, quadam nocte dormiens, videt apud æneam palatii portam se coram multo populo æneæ statuæ Salvatoris assistere. Tunc vox terribilis facta est ex ipso incarnati Verbi caractere, dicens : Date Mauricius. Et capientes eum iudiciorum ministri, posuerunt juxta (c) pueri umbilicum qui illic erat. Cui ea-

(a) Excusi cum tribus Mss. Paris., *intermitto ergo omnia*. Aliis Mss. adhæremus.

(b) In Regio, secunda manu superscribitur, *more*.

(c) Ita Mss. Reg. et ecclesiæ B. Mariæ Paris. Editi, cum Colb. et nonnullis aliis, *purpureum*.

(d) Ita legendum ex Theophane, Græce, *παπαχειμώμενον accubitorem*. Hæc vox corrupta est etiam in Ms., sed præsertim in vulgatis.

(e) Ime erat sororis Mauricii maritus. Cur suspectus foret causam affert Theophanes, quod ejus nomen a

dem vox characteris ait : Ubi vis reddam tibi mala, quæ in hoc sæculo perpetrasti ? Ille respondit : Amator hominum, Domine, et Judex juste, hic potius ea mihi, et non in sæculo futuro, retribue. Statim divina vox jussit tradi Mauricius et Constantinam uxorem ejus, cum filiis et filiabus, omnique cognatione ipsius, Phocæ militi. Evigilans ergo Mauricius misit (d) paracœmomenum, et vocavit ad se Philippicum (e) generum suum, quem dudum suspicatus fuerat imperium sibi velle subripere. At ille pro suspitione se perdendum conjiciens, advocatæ Gordiæ uxori suæ, tanquam non se revisuræ, ultimum vale dixit ; sacramentoque communionis accepto, ad palatium venit, et cubiculum imperatoris 135 ingrediens, ad pedes ejus procidit. Cui imperator assurgens, ad pedes ejus nihilominus corruit, dicens : Ignosce, deprecor, mihi, quia nunc profecto divina revelatione doctus cognovi quod nihil in me unde suspicabar, commiseris. Sed si quem in agminibus nostris cognoscis qui Phocas soleat vocitari, dicito mihi. Et Philippicus, diu apud se recogitans, ait : Unum Phocam cognosco, qui nuper procurator ab exercitu nuncupatus contradicebat tuo imperio. Cum vero Mauricius de qualitate illius inquireret, Philippicus ait : Est quidem juvenis, et temerarius, attamen timidus. Et Mauricius : Si timidus, inquit, profecto et homicida. Dumque super hujusmodi t̄tubaret, in crastinum magistrianus ab eremitis, quibus imperatoris preces portaverat, rediens, responsum retulit dicens : Deus, recepta penitentia tua, salvabit animam tuam, et cum sanctis te cum tota domo tua constituet ; ab imperio vero cum ignominia et discrimine decides.

19. Quibus auditis, Mauricius Deum glorificans, penitentiam tenuit ; sed a cupiditatis avaritia usque adeo non recessit, (f) ut exercitus in periculosis locis hyemare, et transito Danubio victam sibi de Sclavorum regione periclitabundi quærere, ne videlicet alimenta publica manducarent, Petro prætori feralibus litteris immineret. Qui (g) taxiarchis vocatis, ait : « Nimis mihi videntur gravia imperatoris præcepta, Romanos in aliena terra hyemare jubentia. Nam illi non obedire sævum est, et rursus obedire sævissimum. Nullum bonum parit avaritia, qui mater omnium malorum consistit, qua Imperator languens, horum maximorum malorum causa Romanis efficitur. » Exercitus itaque, hoc per taxiarchas audito, ad seditionem convertitur, exaltatumque super clypeum Phocam per centurionem, exarchum acclamaverunt, fugatoque prætore, Theodosio filio imperatoris et Germano socero ejus, dirigunt ut alter eorum sibi imperare studeret. Illi nullo modo consenserunt,

littera P. inciperet. Acceperat enim Imperator hanc primam esse litteram nominis illius a quo erat occidendus.

(f) In tribus Paris. et in vulgatis, *ut exercitus in periculosis hyemaret* (al. hyemarent) *et transito Danubio..... periclitabundi* (al. periclitabunde) *quærerent, ne..... manducarent. Quod cum Petro..... immineret ille Taxiarchis*. Sequimur cæteros mss. codd.

(g) Hoc est, ordinum Præfectis.

imo hoc Mauricio retulerunt. At ille Germanum A perdere voluit, qui quoniam in Ecclesiam fugerat, filium tanquam proditorem sui consilii flagellavit, multosque ad hunc ab eadem ecclesia extrahendum transmittens, nunquam permittitur; imo multis conviciis a populo laceratus, Marcionista hæreticus appellatur. Et commoto intra Constantinopolim gravi tumultu, Mauricius, dissimulato habitu, cum uxore et filiis noctu (a) dromonem conscendit; et fugiens, (b) apud sanctum Antonomum venit. At vero Phocas cum exercitu (c) in septimum veniens, imperator efficitur: a quo Mauricius cum uxore, filiis et filiabus penes Chalcedoniam jussus, quemadmodum sibi denuntiatus fuerat, decollatur. Et quia oratio Gregorii qua illum petierat in terribili Dei judicio liberum ab omnibus delictis inveniri vacua esse non potuit, B idem Mauricius id recepit quod meruit, et in cunctis suis incommodis Deum benedicens, a sempiterno supplicio meruit liberari.

20. Igitur septimo kalendarum Maiarum, indictione sexta, imago Phocæ et Leontiae, augustorum, cum eorumdem favorabilibus litteris Romam delata est. 136 Et postquam a clero et senatu acclamatum est eis in basilica Julii, jussu Gregorii in oratorio sancti Cæsarii Lateranensi palatio constituto reponitur. Qui etiam Phocæ imperatori ita rescripsit: « Gloria in excelsis Deo, qui, juxta quod scriptum est, *Mutat tempora et transfert regna* (Dan. 11, 21); et qui hoc cunctis innotuit quod per prophetam suum loqui dignatus est, dicens: *Quia dominatur Excelsus in regno hominum, et cui voluerit, ipse dat illud* (Dan. 10, 14). C In omnipotentis quippe Dei incomprehensibili dispensatione vitæ mortalis moderamina consistunt; et aliquando cum justorum multorum peccata ferienda sunt, unus erigitur, per cujus duritiam tribulationis jugo subjectorum colla deprimantur. Quod nos in nostra diutius tribulatione probavimus. Aliquando vero eum misericors Deus mœrentium multorum corda, sua decernit consolatione refovere, unum ad regiminis culmen provehit, et per ejus misericordiæ viscera in cunctorum mentibus exultationis suæ gratiam infundit. De qua exultationis abundantia roborari nos sitius credimus, qui benignitatem vestræ pietatis ad imperiale fastigium pervenisse gaudemus. Lætentur cæli, et exultet terra (Psal. xcvi); et de benignis vestris actibus universæ reipublicæ populus nunc usque vehementer afflictus hilarescat. Comprimentur jugo dominationis vestræ superbæ mentes hostium, releventur vestra misericordia contriti ac depressi anima subjectorum. Virtus cœlestis gratiæ inimicis vos terribiles faciat, pietas subditis benignos. Quiescat felicissimis temporibus vestris universa respublica, prolata sub causarum imagine præda pacis. Cessent testamentorum insidiæ, donationum gratiæ violenter exactæ. Redeat cunctis in rebus propriis secunda possessio, ut sine timore habere se gaudeant

quæ non sunt ab eis fraudibus acquisita. Reformetur jam singulis sub jugo pii imperii libertas sua. Hoc namque inter reges gentium et reipublicæ imperatores distat, quod reges gentium domini servorum sunt. Imperatores vero Reipublicæ Domini liberorum. » (Lib. XIII, ep. 31.)

21. Cumque Phocas mandari sibi Romanæ sedis diaconum cum magna humilitatis reverentia postularet, Gregorius ita rescripsit: « Considerare cum gaudiis et magnis actionibus gratiarum libet, quantas omnipotenti Deo laudes debemus, quod remoto tristitiæ jugo, ad libertatis tempora sub imperiali benignitatis vestræ pietate pervenimus. Nam quod permanere in palatio juxta antiquam consuetudinem apostolicæ sedis diaconum vestra serenitas non invenit, non hoc meæ negligentiae, sed gravissimæ necessitatis fuit: quia dum ministri omnes hujus nostræ Ecclesiæ, contrita asperaque tempora cum formidine declinarent atque refugerent, nulli eorum poterat imponi, ut ad urbem regiam in palatio permansurus accederet. Sed postquam vestram elementiam, omnipotentis Dei gratia disponente, ad culmen imperii pervenisse cognoverunt, ipsi quoque, suadente lætitia, ad vestra vestigia venire festinant, qui illuc prius accedere valde timuerant. Sed quia eorum quidam ita senectute sunt debiles ut laborem ferre vix possint, quidam vero 137 ecclesiasticis curis vehementer implicantur, et lator præsentium, qui primus omnium defensor fuit, bene mihi ex longa assiduitate compertus est vita, fide ac moribus approbatus, hunc aptum vestræ pietatis vestigiis judicavi. Unde eum, auctore Deo, diaconum feci, et sub celeritate transmittere studui, qui cuncta quæ in his partibus aguntur, invento opportuno tempore, valeat clementiæ vestræ suggerere. Cui rogo ut serenitas vestra pias aures inclinare dignetur: ut tanto nobis celerius valeat misereri, quanto afflictionem nostram verius ex ejus relatione cognoverit. Qualiter enim quotidianis gladiis, et quantis Langobardorum incursionibus, ecce jam per triginta quinque annorum longitudinem premimur, nullis explere suggestionis vocibus valeamus. Sed in omnipotente Deo confidimus, quia ea quæ cœpit, consolationis suæ nobis bona perficiet; et qui suscitavit in republica pios dominos, etiam exstinguet crudeles inimicos. » (Lib. XIII, ep. 58.)

22. Item Leontiae Augustæ: « Quæ lingua eloqui, D quis animus cogitare sufficiat, quantas de serenitate vestri imperii omnipotenti Deo gratias debemus, quod tam dura longi temporis pondera cervicibus nostris amota sunt, et imperialis culminis leve jugum rediit, quod libeat portare subjectis? Reddat ergo Creatori omnium ab hymnidicis angelorum choris gloria in cælo: persolvatur ab hominibus gratiarum actio in terra, quia universa respublica, quæ multa mœroris pertulit vulnera, jam nunc consolationis vestræ invenit fomenta. Unde nobis necesse est omnipotentis Dei misericordiam enixius exorare, ut cor vestræ

(a) Genus navigii celerrimum de quo passim apud Cassiodorum, et in Ep. 37 libri x.

(b) Vel Antonomum. Is Episcopus et Martyr in Bythi-

nia sub Diocletiano, colitur die 12 Septembris.

(c) Lege ad calcem Epistolarum § III de Phoca coronato, etc.

pletatis sua semper dextera teneat, ejusque cogitationes cœlestis gratiæ ope dispenset: quatenus tranquillitas vestra tanto rectius valeat sibi servientes regere, quanto Dominatori omnium noverit verius deservire. In amore catholicæ fidei faciat defensores suos, quos fecit ex benigno opere imperatores nostros. Infundat in vestris mentibus zelum simul et mansuetudinem, ut pio semper fervore valeatis, et quidquid in Deo exceditur, non inultum relinquere, et si quid in vobis delinquitur, parcendo tolerare. » (*Lib. XIII, ep. 39.*)

23. His Gregorius laudibus aut ideo novos principes demulcebat, ut audientes quales esse debebant, fierent mitiores quam Mauricius fuerat, cujus tot criminibus involuta tempora cognoscebant; aut quia eos sibi suæque ecclesiæ devotissimos cernens, non eos ad tyrannidem ruituros esse putabat. Qui sicut quorumlibet vitia liberis vocibus arguebat, et contra canones priscasve consuetudines venire neminem permittebat, ita quæ consuetudinis fuerant nulli penitus denegabat. Nam mox ut episcopus apostolicæ sedis enituit, patriarchalibus sedibus suam synodicam destinavit, et postmodum Secundino, servo Dei incluso, inter cœtera scribit, dicens: « Hinc est etiam, quod quoties in quatuor præcipuis sedibus antistes ordinatur, synodales sibi epistolas vicissim mittant, in quibus se sanctam Chalcedonensem synodum cum aliis generalibus synodis custodire fateantur. » (*Lib. IX, ep. 52.*) Item Athanasio, presbytero de Isauria, post multa: « Fratri nostro Cyriaco, Constantinopolitanæ civitatis antistiti, qui nuper in Joannis reverendissimi episcopi loco ordinatus est, nostra volumus scripta transmittere; sed quia non est consuetudo ut prius quam ad nos ejus synodica deferatur ei scribere debeamus, idcirco nunc distulimus, postea autem **138** indicabimus. » (*Lib. VI, ep. 66.*) Quam videlicet consuetudinem, sicut nostri quoque qui ante biennium ab Hadriano liberalissimo papa in sancta octava synodo præfuere testantur, ita Orientales præcipue retinent usque hactenus sedes, ut in suis dyptichis nullius pontificis nomen scribant, quousque synodicam ipsius suscipiant, et tandiu defunctum pontificem inter viventes annumerent, quandiu successor illius suas litteras studuerit destinare.

24. Hinc est nimirum quod Gregorius a consuetudine prisca non discrepans, Joanni, subdiacono rectori patrimonii Liguriæ, scribit dicens: « Quanto apostolica sedes, Deo auctore, cunctis prælata constat ecclesiis, tanto inter multiplices curas et illa nos valde sollicitat, ubi ad consecrandum antistitem, nostrum expectatur arbitrium. Defuncto igitur Laurentio, Ecclesiæ Mediolanensis episcopo, sua nobis relatione clerus innotuit in electione se filii nostri Constantii, diaconi sui, unanimiter consensisse. Sed quoniam eadem non fuit subscripta relatio, ne quid quod ad cautelam pertinet omittamus, idcirco hujus præcepti auctoritate suffultum, Genuam te proficisci necesse est. Et quia illic multi Mediolanensium coacti Langobardorum barbarica feritate consistunt, eorum te voluntates oportet, convocatis eis in commune, per-

A scrutari. Et si nulla eos diversitas ab electionis unitate disternat, si quidem in prædicto filio nostro Constantio omnium voluntates atque consensum perdurare cognoscis, tunc eum a propriis episcopis, sicut antiquitatis mos exigit, cum nostræ auctoritatis assensu, solatiante et auxiliante Domino, facias consecrari: quatenus hujusmodi servata consuetudine, et apostolica sedes proprium vigorem retineat, et a se concessa aliis sua jura non minuat. » (*Lib. III, ep. 30.*)

Sed, cum post annos aliquot Constantius functus insigniter pontificio dormisset in Domino, clerus et plebs Mediolanensis Deus dedit diaconum eligentes ab Agilulfo rege terrentur, quatenus illum eligerent quem Langobardorum barbaries voluisset. At illi decretum suum Gregorio dirigentes, consilium et licentiam petunt. Quibus ipse inter cœtera sic rescripsit: « Illud quod vobis ab Agilulfo indicastis scriptum, dilectionem vestram non moveat. Nam quod nos utilitati vestræ salubriter consulere velimus, in homine qui non a catholicis et maxime Langobardis eligitur nulla præbemus ratione consensum, quia vicarius sancti Ambrosii indignus evidenter ostenditur, si electus a talibus ordinatur. » Et post pauca: « Ut igitur in ordinando Deus dedit diacono, qui a vobis electus est, nulla possit mora contingere, Pantaleonem notarium nostrum transmisimus, qui eum, ut moris est, annuente consensu nostri auctoritate, faciat consecrari. » (*Lib. IX, ep. 4.*)

25. Ab adversis potestatibus prægravatos fortissimus miles Christi Gregorius viriliter defendebat, injusteque dejectos non solum inter depositos non habebat, verum etiam pristinis gradibus auctoritatis suæ privilegio reformabat. Nam Anastasium, Antiochenum patriarcham, qui Joannem Constantinopolitanum præsulem voce libera reprehendens, imperatoris Justini jussu detrusus in exilium, ab ipsis Joannis papæ temporibus, usque ad sui pontificatus tempora permanebat, mox ut summum sacerdotium meruit, inter patriarchas eum reputans, scriptis talibus animavit: « Præterea, inquit, sicut patriarchis aliis paribus vestris, synodicam **139** vobis epistolam direxi, quia apud me semper hoc estis quod ex omnipotentis Dei munere accepistis esse, non quod ex voluntate hominum putamini non esse. » Item eidem in alia epistola post nonnulla scribens: « Fraternitati tuæ indico quia a serenissimis dominis, quantis valui precibus, postulavi ut vos, honore restituto, ad sancti Petri apostolorum principis limina venire, et quousque ita Deo placuerit, hic mecum vivere concedant, quatenus dum vos videre meruero, peregrinationis nostræ tedium, de æterna patria invicem loquendo, relevemus. » Denique studiosissimus pater Gregorius tandiu penes Mauricium imperatorem suggestionibus suis imminuit, donec post multorum annorum curricula magnus Anastasius in throno proprio redderetur. Cui congratulabundus rescripsit, dicens: « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis, quia magnus ille fluvius qui quondam arenia Antiochiæ saxa reliquerat, ad proprium alveum reversus, subjectas et juxta positas valles ri-

gat. ut unum trigesimum, aliud sexagesimum, aliud A
vero centesimum ferat fructum. » (*Lib. v, ep. 39.*)

26. Hadrianum, Thebanæ civitatis episcopum, a Joanne primæ Justinianæ, et altero Joanne, Larissæo episcopis, injuste depositum, non solum sedi propriæ reddidit, verum etiam ipsius ecclesiam Romano jure defendens, a Larissæi episcopi potestate subduxit, inter cætera dicens: « Hadrianum episcopum reperimus, et tuo contra sacerdotales mores odio laborasse, et nullo jure pecuniariis in causis eum fraternitatis tuæ condemnatum fuisse sententia. Quia igitur et ab antefato Joanne, primæ Justinianæ episcopo, contra jus canonesque depositus, honoris sui gradu carere non potuit, in sua eum reformari ecclesie, atque in propriæ dignitatis ordinem decrevimus revocari. Et cum oportuisset te ex eo Dominici B corporis communionem privari, quod, admonitione sanctæ memoriæ decessoris mei contempta, per quam eum ecclesiamque ejus de tuæ jurisdictione potestatis exemit, rursus in eis aliquid tibi juris et ditionis servare præsumperis, tamen nos humanius decernentes, communionisque tibi sacramentum interim conservantes, decernimus ut fraternitas tua ab eo ecclesiamque ejus omnem ante habitæ suæ potestatem jurisdictionis abtineat, et secundum scripta decessoris nostri, si qua causa vel fidei vel criminis vel pecuniaria, adversus præfatum Hadrianum consacerdotem nostrum potuerit evenire; vel pereos qui nostri sunt vel fuerint in urbe regia responsales, si mediocris est quæstio, cognoscatur; vel huc ad apostolicam sedem, si est ardua, deducatur: quatenus nostræ audientiæ sententia decidatur. Quod si C contra hæc quæ statuimus, quolibet tempore seu qualibet occasione vel surreptione venire tentaveris, sacra te scias communionem privatum; nec eam te, excepto ultimo vitæ tuæ tempore, nisi concessa Romani pontificis decernimus jussione recipere. Hæc enim consona sanctis Patribus definitione sancivimus, ut qui sacris nescit obedire canonibus, nec sacris administrare vel communionem capere sit dignus altaribus. » (*Lib. III, ep. 7.*)

Item Joanni, episcopo primæ Justinianæ: « Post longas tribulationes quas Hadrianus Thebanæ civitatis episcopus, a consacerdotibus suis velut ab hostibus pertulit, in Romanam civitatem confugit. Et licet adversus Joannem, Larissæum episcopum, ¶ 40 ejus fuisset prima suggestio, non ab eo in causis pecuniariis, reservatis legibus est judicatum: tamen post hæc magis contra personam fraternitatis tuæ, a qua non juste se a sacerdotii gradu flagitabat esse dejectum, gravissime querebatur. » Et infra: « Quod vero, inquit, ad præsens attinet, cassatis prius atque ad nihilum redactis prædictæ sententiæ tuæ decretis, ex beati Petri apostolorum principis auctoritate decernimus triginta dierum spatio sacra te communionem privatum, ab omnipotentis Deo nostro tanti excessus veniam cum summa penitentia ac lacrymis exorare. Quod si hanc sententiam nostram te cognoveris im-

plevisse remissius, non jam tantum injustitiam sed et contumaciam fraternitatis tuæ cognoscas, adjuvante Domino, severius puniendam. Præfatum vero Hadrianum, fratrem et coepiscopum nostrum, ex tua sententia, ut diximus, nequaquam canonibus neque legibus subsistente damnatum, in suum locum atque ordinem reverti, Christo comitante, disponimus: ut nec illi fraternitatis tuæ noceat contra justitiæ tramitem prolata sententia, nec charitas tua pro placanda futuri indignatione judicis incorrecta remaneat. » (*Lib. III, ep. 6.*)

27. Hinc est quod, exceptis criminibus, neminem sacerdotum Gregorius deponerat, imo pro qualitatibus delictorum venialiter communionem privabat. Unde Joanni, episcopo Callipolitano, post aliqua scribens, ait: « Matriculam quam frater et coepiscopus noster Andreas, Tarentinus episcopus, fecit fustibus castigari, quamvis exinde post octo menses hanc obiisse non credamus, tamen, quia eam contra propositi sui ordinem hujusmodi fecit affligi, duobus hunc mensibus a missarum solemnitate suspende, ut vel hæc cum verecundia, qualem se de cætero exhibere possit, instituat. » (*Lib. III, ep. 46.*)

28. Si quando super sacerdotum criminibus erat aliquid ventilandum, cum summa districtione, grandique cautela Gregorius uniuscujusque capituli modulos quærens, sententiam suam magis difficulter quam faciliter promulgabat. Unde Natali, Salonitano episcopo, scribens, ait: « Cum cuncta negotia, indagandæ sollicitudine veritatis indigeant, tum quæ ad dejectionem sacerdotalium pertinent graduum, sunt districtius trutinanda; in quibus non tam de humanis constitutis quam de divinæ quodam modo benedictionis refragatione tractatur. Nuntiatum siquidem nobis est Florentium, Epidauritanæ civitatis episcopum, a quibusdam fuisse in causis criminalibus accusatum, et, nullis canonicis probationibus exquisitis, nec sacerdotalis consilii præveniente judicio, eum honoris officio non jure, sed auctoritate depositum. Quia ergo non potest quemquam ab episcopatus gradu, nisi justis ex causis, concurs sacerdotum summoveere sententia, hortamur fraternitatem vestram ut præfatum virum ex eodem in quod detrusus est ejici faciatis exilio, causamque ejus episcopali disceptatione perquiri; et si in his in quibus accusatur canonica fuerit probatione convictus, canonica procul dubio est ultione plectendus. Quod si alia quam de eo æstimatum est synodali fuerit inquisitione compertum, necesse est ut et criminales, justis districtione juris exhorreant, et inculpato innocentie suæ serventur illibata suffragia. Executionem vero antefati negotii Antonino, subdiacono nostro, ex nostra præceptione mandavimus, ¶ 41 quatenus ejus instantia, et quæ sunt legibus canonicis placita decernantur, et decreta, juvante Domino, mancipentur effectui. » (*Lib. III, ep. 8.*)

Item Constantio, episcopo Mediolanensi: « Relectis epistolis quas ad nos (a) per Marinianum latorem presentium transmisistis, gratam nobis sollicitudinem

(a) Variis legitur hoc nomen. In Reg. B. Maris Paris, et Bigot., per Marinum. In vulgatis per Marianum, vel, cum Colb., per Maurium.

vestram fuisse rescripsimus, quod ea quæ ad nos de fratre et coepiscopo nostro Pompeio, qui adhuc a nobis ita est nominandus, pervenerunt, dissimulare minime pertulistis. Sed qualis fuit in requisitione cura, si talis fuisset in discussione subtilitas, nihil ex hoc quod de eo dictum est fuisset ambiguum, sed utrum verum an esse compositum patuisset. Quia jam contra ipsum dudum in Sicilia apud reverendæ memoriæ fratrem nostrum Maximianum, episcopum, talis quæstio, ut cognovimus, mota est. Sed quia causa ipsius subtili omnino investigatione quæsitæ est, inventus est innocens, qui fuerat accusatus in crimine. Nunc igitur, quoniam illa quæ contra eum dicta sunt non sub illa qua decuit districtione quæsitæ sunt, et gesta quæ exinde apud fraternitatem vestram confecta sunt, neque ad condemnationem neque ad absolutionem ejus probantur posse sufficere, non levis res agitur ut incaute vel in transcurso debeat definiri. Nam grave est satis et indecens ut, in re dubia, certadatur sententia. Et hæc quidem gesta esse poterant ad definiendum idonea, si accusati ea confessio sequeretur, si tamen eandem confessionem subtilitas examinis ex occultis eliceret, et non afflictio vehemens extorqueret, quæ frequenter hoc agit ut noxios se fateri etiam cogantur innoxii. Nam postquam præfatus episcopus, ut dicitur, cruciari custodia, crema-rique fame se asserit, scire debetis, si ita est, utrum noceat, si sic fuerit extorta confessio. Nunquid quando sententiam tales causæ suscipiunt, et ad sedem apostolicam appellatur, non et persona quæ judicatur præsens est, ut districtissime atque ab omni latere veritas requiratur, ut tunc, si debeat necne manere, sententia decernatur? Necnon et si prædictus episcopus ad sedem apostolicam appellare voluerit, causa ipsius interius et cum omni est diligentia perscrutanda? Et ideo postquam persona abrens est, et gesta quæ ad nos transmisistis, nobis, sicut præfati sumus, idonee satisfecisse non videntur, temere aliquid de episcopi persona decernere, nec debemus nec possumus: ne, quod absit, reprehensibiles inveniamur in nostris, quibus aliorum jure competit retractare sententias. » (Lib. x, ep. 29.)

Item Joanni defensori post aliqua: « Quia, inquit, Stephanus, episcopus, in odio suo quædam ficta, et de falsis se capitulis accusatum, neque aliquid ordinabiliter factum, sed injuste se asserit condemnatum, diligenter quærendum est primo si iudicium ordinabiliter est habitum, si alii accusatores, alii testes fuerunt. Deinde causarum qualitas est examinanda, si digna exilio, vel depositione fuit; aut si eo præsentis qui accusatus est, sub jurejurando contra eum testimonium dictum est; si scriptis actum est, si ipse licentiam respondendi et defendendi se habuit. Sed et de personis accusantium ac testificantium subtiliter quærendum est, cujus vitæ, cujus conditionis, cujusque opinionis, aut ne inopes sint, aut ne forte aliquas contra præfatum episcopum inimicitias habuissent: **142** et utrum testimonium ex auditu dixerunt, aut certe se scire specialiter testati sunt; si scriptis iudicatum est, et partibus præsentibus sen-

tentia recitata est. Quod si forte hæc solemniter acta non sunt, neque causa probata est quæ exilio vel depositione digna sit, in Ecclesiam suam modis omnibus revocetur. » (Lib. xiii, ep. 45.)

29. Auctoritatem quorumlibet summorum pontificum Gregorius auctoritatis suæ magnitudine nullo modo minuebat, quin potius multipliciter roborabat. Et quamvis inter culpabiles auctoritatem sui prioratus agnosceret, tamen inter insontes episcopos se præbebat prorsus æqualem. Quapropter Joanni, Syracusano episcopo, inter cætera scribens ait: « Quod primas Bizacenus, a suis episcopis impetitus, se sedi apostolicæ dicit subjici, si qua culpa in episcopis invenitur, nescio quis ei episcopus subjectus non sit. Cum vero culpa non exigit, omnes episcopi secundum rationem humilitatis æquales sumus. » Et cætera. (Lib. ix, ep. 12.)

Item in libro Regulæ Pastoralis: « Liqueat, inquit, quod omnes homines natura æquales genuit, sed variante meritorum ordine, alios aliis culpa postponit. Ipsa autem diversitas quæ accessit ex vitio divino iudicio dispensatur, ut quia omnis homo æque star^o non valet, alter regatur ab altero. Unde cuncti qui præeunt non in se debent potestatem ordinis, sed æqualitatem pensare conditionis, nec præesse se hominibus gaudeant, sed prodesse. Antiqui etenim Patres nostri non reges hominum, sed pastores pecorum, fuisse memorantur. Et cum Noe Dominus, filiisque ejus, benediceret, dicens: *Crescite, et multiplicamini, et replete terram*; protinus adjunxit: *Et terror vester ac tremor sit super cuncta animantia terræ* (Genes. ix, 7 et 2). Quorum terror ac tremor, quia esse super animalia terræ præcipitur, profecto super homines esse prohibetur. Homo quippe brutis animalibus, non autem hominibus cæteris natura prælatus est: et idcirco ei dicitur, ut ab animalibus, et non ab hominibus, timeatur. Quia contra naturam superbire est, ab æquali velle temeri; et tamen necesse est ut rectores a subditis timeantur, quando ab eis Deum minime timeri deprehendunt, ut humana saltem formidine peccare metuant, qui divina iudicia non formidant. Nequaquam tamen præpositi ex hoc quæsito timore superbiunt, in quo non suam gloriam, sed subjectorum justitiam, quærent. In eo enim quod metum sibi a perverse viventibus exigunt, quasi non hominibus, sed animalibus dominantur, quia videlicet ex qua parte bestiales sunt subditi, ex ea debent etiam formidini jacere substrati. Sed plerumque rector eo ipso quo cæteris præeminet, elatione cogitationis intumescit. Et dum ad usum cuncta subjacent, dum ad votum velociter jussa complentur, dum omnes subditi, si qua bene gesta sunt, laudibus efferrunt, male gestis autem nulla auctoritate contradicunt; dum plerumque laudant etiam quæ reprobare debuerant, seductus ab his quæ infra suppetunt, super se animus tollitur; et dum foris immenso favore circumdatur, intus veritate vacuatur, atque oblitus sui in voces se spargit alienas, talemque se credit qualem foris audit, non qualem intus discernere debuit. Subjectos despiciit, eosque æquales sibi nature ordine

non agnoscit; et quos sorte **¶ 13** potestatis excesserit, transcendisse se etiam vitæ meritis credit. Cunctis se æstimat amplius sapere quibus se videt amplius posse. In quodam quippe se constituit culmine apud semetipsum, et qui æqua cæteris naturæ conditione constringitur ex æquo cæteros respicere dedignatur, sicque usque ad ejus similitudinem ducitur de quo scriptum est: *Omne sublime videt, et ipse est Rex super universos filios superbiæ* (Job. xli, 25). Qui singulare culmen appetens, et socialem angelorum vitam despiciens, ait: *Ponam sedem meam ad Aquilonem, et ero similis Altissimo* (Isai. xiv, 13). Miro ergo judicio intus foveam dejectionis invenit, dum foris se in culmine potestatis extollit. Apostatæ quippe angelo similis efficitur, dum homo hominibus esse similis dedignatur. Sic Saul post humilitatis meritum, in tumorem superbiæ culmine potestatis excrevit. Per humilitatem quippe prælatus est, et per superbiam reprobatus, Domino attestante, qui ait: *Nonne cum esses parvulus in oculis tuis, caput te constitui in tribubus Israel?* (I Reg. xv, 17.) Parvulum se prius in suis oculis viderat, sed fultus temporali potentia jam se parvulum non videbat. Cæterorum namque comparationi se præferens, quia plus cunctis poterat, magnum se præ omnibus æstimabat. Miro autem modo, cum apud se parvulus, apud Deum magnus; cum vero apud se magnus apparuit, apud Deum parvulus fuit. Plerumque ergo dum ex subjectorum affluentia animus inflatur, in luxum superbiæ ipso potentiæ fastigio lenocinante corrumpitur. Quam videlicet potentiam bene regit, qui et tenere illam no-

B verit, et impugnare. Bene hanc regit, qui scit per illam super culpas erigi, scit et cum illa cæteris æqualitate componi. Humana etenim mens plerumque extollitur, etiam cum nulla potestate fulcitur: quanto magis in altum se erigit, cum se etiam potestas ei adjungit? Quam tamen potestatem recte dispensat, qui sollicite noverit et assumere ex illa quod adjuvat, et expugnare quod tentat, et æqualem se cum illa cæteris cernere, et tamen se peccantibus zelo ultionis anteferre. Sed hanc discretionem plenius agnoscimus, si pastoris primi exempla cernamus. Petrus namque, auctore Deo, sanctæ Dei Ecclesiæ principatum tenens, a bene agente Cornelio, et sese ei humiliter prosternente immoderatus venerari recusavit, seque illi similem recognovit, dicens: *Surge, ne feceris; et ego ipse homo sum* (Act. x, 26). Sed, cum Ananiæ et Sapphiræ culpam reperit, mox quanta potentia super cæteros excrevisset ostendit (Act. v). Verbo namque eorum vitam perculit, quam spiritu perscrutante deprehendit; et summum se intra Ecclesiam contra peccata recoluit; quod, honore sibi vehementer impenso, coram bene agentibus fratribus non agnovit. Illie quippe communionem æqualitatis meruit sanctitas actionis, hic zelus ultionis jus operuit potestatis. » Et paulo post: « Sed cum delinquentes subditos præpositi corrigunt, restat, necesse est, ut sollicite attendant, quatenus per disciplinæ debitum culpas quidem jure potestatis feriant, sed per

A humilitatis custodiam æquales se ipsis fratribus qui corriguntur agnoscant, quamvis plerumque etiam dignum est ut eosdem quos corrigimus tacita nobis cogitatione præferamus. Illorum namque per nos vitia disciplinæ vigore feriuntur; in his vero quæ ipsi committimus ne verbi quidem ab aliquo invectione laceramur. Tanto ergo apud Deum obligatiores sumus, quanto **¶ 14** apud homines inulte peccamus. » Et reliqua. (Reg. Pastor. p. II, cap. 6.)

30. Hac Gregorius æqualitate servata, Romano defensori Siciliæ scribit, dicens: « Pervenit ad nos, quod si quis contra quoslibet clericos causam habeat, despectis eorum episcopis, eosdem clericos in tuo facias judicio exhiberi. Quod si ita est, quia valde constat esse incongruum, hac tibi auctoritate præcipimus ut hoc denuo facere non præsumas; sed si quis contra quemlibet clericum causam habuerit, episcopum ipsius adeat, ut aut ipse cognoscat, aut certe ab ipso iudices deputentur. Aut si ob hoc fortasse ad arbitros eundem est, partes ad eligendum iudicem ab ipso executio deputata compellat. Si quis vero, vel clericus, vel laicus, contra episcopum causam habuerit, tunc te interponere debes, ut inter eos aut ipse cognoscas, aut certe, te admonente, sibi iudices eligant. Nam si sua unicuique episcopo jurisdictio non servatur, quid aliud agitur, nisi, ut per quos ecclesiasticus custodiri ordo debuerat, confundatur? » (Regist. lib. xi, ep. 37.)

31. Sicut convictum de crimine sine vindicta canonica Gregorius neminem relinquebat, sic nimirum falsarium delatorem regulari tramite puniebat. Unde Anthemio subdiacono scribens, ait: « Cum fortius punienda sint crimina quæ insontibus et maxime sacris ordinibus ingeruntur, quam sitis culpabiles omnes qui in causa Joannis diaconi resedistis, attendite ut Hilarium, criminatorem ejus, nulla ex definitione vestra pœna veniens castigaret. Nec illud ad excusationem vestram esse credatis idoneum, quod vobis, quasi judicare volentibus, solus frater et coepiscopus noster Paschasius dicitur distulisse. Nam si zelus in vobis rectitudinis viguisset, facilius uni a multis rationabiliter suaderi quam multi ab uno poterant sine causa differri. Quia ergo tantæ nequitie malum sine digna non debet ultione transire, suprascriptum fratrem nostrum Paschasium volumus admoneri, ut eundem Hilarium prius subdiaconum, quo indignus fungitur, privet officio, atque verberibus publice castigatum faciat in exilium deportari, ut unius pœna multorum possit esse correctio. Cujus si forte lenitatem diaconi sui adhuc opinio lacerata non commovet, et in hoc quod non credimus torpens exstiterit, experientia tua hæc quæ diximus faciat, et de illius nobis neglectu renuntiet » (Regist. lib. xi, ep. 71.)

D Ideo Gregorius non probantem quod objecerat subdiaconum officio jubet privari, quia, juxta canonicas Patrum sententias, qui calumniam illatam non probat pœnam debet incurrere, quam, si probasset, reus utique sustineret. Ac per hoc quia subdiaconus crimen diacono probare non potuit, quoniam imposi-

tionem manus qua carere potuisset non habuit, non sacerdotio, sed officio caruit, et tanquam revera infamis meruit verberibus castigari. Nam cui cum tribus testibus veluti laico crimen quodlibet approbatur, non est mirum quod objecit dum probare non sufficit, si corporali infamiae, quemadmodum laicus, ex juris similitudine subjugatur. Quod enim esset diacono gradum amittere, hoc fuit subdiacono famae plenitudine caruisse.

32. Crimina semel audita Gregorius indiscussa nullo modo præteribat, etiamsi accusatus, cum accusatore suo redisset in gratiam. Quapropter universis episcopis Corinthi scribens, ait: « Desiderii nostri est ad concordiam redigere discordes, et ¶ 45 unitos esse in gratia eos, quos divisos ab alterutra dilectione voluntatis facit esse diversitas. Scripta igitur fraternitatis vestrae relegentes, agnovimus quod ii qui contra Hadrianum fratrem et coepiscopum nostrum aliqua dixerant modo cum eodem episcopo in amicitiam convenissent, et magna nobis ad præsens facta est de eorum unitate lætitia. Sed quoniam ea quæ dicta sunt indiscussa remanere non palimur, sedis nostræ diaconum ad ea investiganda dirigimus, quia nuntiati nos facinoris qualitas vehementer impellit ut ea quæ audivimus dissimulare nullatenus debeamus, præsertim cum accusatores et accusatum inter se fecisse gratiam indicastis. Hoc nobis necesse est subtilius perscrutari, ne fortasse eorum sit comparata concordia: quæ si, quod absit, non ex charitate, sed ex præmio facta constiterit, majori hoc emendatione plectendum est. Nam nos qui canonice, revelante Deo, mala, si quidem vera sunt, resecare præcedentia festinamus, commissam postmodum culpam sine vindicta nulla ratione dimittimus. » (*Regist. lib. III, ep. 39.*)

Item Joanni, episcopo Corinthiorum post aliqua: « Paulum, inquit, Diaconum, latorem præsentium, quamvis culpa sua vehementer confundat atque redarguat quod, deceptus promissione, ab accusatione nuper depositi quondam episcopi sui destiterit, et cupiditatis studio silere contra animam suam potius quam prodere vera consensit, tamen, quia plus nos esse convenit pios quam districtos, hanc ei culpam ignoscimus, atque eum in ordine locoque suo recipiendum censemus. Nam ei a tempore prolatæ sententiæ afflictionem quam pertulit credimus ad vindictam hujus culpæ posse sufficere. Euphemium vero atque Thomam, qui pro deserenda accusatione sacros ordines acceperunt, eisdem ordinibus privatos esse, atque ita sicuti sunt depositi, volumus permanere; nec unquam eos sub qualibet excusationis specie in sacros ordines revocari decernimus. Nam nimis indignum, et contra ecclesiasticæ regulæ disciplinæ est, ut honore quem non ex meritis, sed pro sceleris præmio percepere, fungantur. Quia tamen plus misericordiæ quam districtæ non convenit operam dare justitiæ, eosdem Euphemium atque Thomam, in ordinem locumque tantummodo, unde ad sacros ordines promoti fuerant, volumus revocari, et cunctis diebus vitæ suæ eorundem locorum

continentiam sicut consueverant ante, percipiant. Clematium vero lectorem similiter benignitatis intuitu in ordinem locumque suum revocandum esse constatuo. Quibus etiam omnibus, id est Paulo Diacono, Euphemio, Thomæ, atque Clematio commoda sua secundum locum et ordinem, in qua quisque eorum est, sicut solitus erat accipere, a præsentis indictione fraternitas vestra sine aliqua studeat imminutione præbere. » (*Regis. lib. v, ep. 52.*)

33. Consueta clericorum stipendia nullis quarumlibet ægritudinibus occasionibus misericordissimus pater Gregorius retrahebat. Unde Candido, episcopo urbis veteris, scribens, ait: « Cum percussio corporalis, utrum pro purgatione an pro vindicta contingat, Dei in hoc iudicium ignoratur, non debet a nobis addi flagellatis afflictio, ne nos culpæ, quod absit, offensa respiciat. Et quia præsentium lator Calumniosus, pro hac percussione quam sustinet, consueta sibi commoda ab Ecclesia vestra asserit denegari, idcirco fraternitatem tuam ¶ 46 præsentibus hortamur epistolis, quatenus nihil eum ad percipienda quæ consueta sunt hæc ægritudo debeat impedire, quia diversis in Ecclesia militantibus varia, sicut nostri, sæpe contingit infirmitas. Et si hoc fuerint exemplo deterriti, nullus de cætero qui Ecclesiæ militet, poterit inveniri; sed secundum loci ejus ordinem, quæque ei, si sanus esset, poterant ministrari, de ipsa exiguitate quæ Ecclesiæ potest accidere fraternitas tua divini contemplatione iudicii ægrotanti præbere non desinat. » (*Regist. lib. II, ep. 8.*)

34. Episcoporum venerabilium factas propriis clericis sponiones Gregorius apostolicæ sedis auctoritatibus roborabat. Unde Joanni, Panormitano episcopo, scribit, dicens: « Implenda semper sunt postulantium desideria, quoties illa poscuntur quæ a ratione non deviant. Et ideo, quia quædam capitula quæ servaturum te clericis tuis potentibus promisisti, nostra ab eis postulatur auctoritate firmari, fraternitatem tuam his hortamur affatibus, ut ea quæ præsentia scripta continent sine aliqua debeat refragatione servare. Primum, ut de redditibus Ecclesiæ quartam in integro portionem ecclesiæ tuæ clericis, secundum meritum vel officium sive laborem suum, ut ipse unicuique dare prospexeris, sine aliqua debeas præbere tarditate. De hoc vero quod ex fidelium oblatione accesserit, id est quartam partem in solidis vel cellario, eis juxta pristinam consuetudinem dare non differas. Reliqua autem omnia mobilia in tua retineas potestate; immobilia cuncta ecclesiasticis redditibus aggregentur, ut multiplicata quantitate, clericorum tuorum usibus, Deo largiente, proficiant. Tabularium autem, una cum consensu seniorum et cleri, memineris ordinandum qui annis singulis ad amputandam fraudis suspicionem solemniter suas debeat rationes exponere. Vindemiarum vero tempore idem clerus emendi vinum de possessionibus ecclesiæ tuæ ad justa pretia, in quantum vendendum est, remedium consequatur. Nam satis contra rationem est, ut, quod potest extraneis venundari, clericis; dato pretio, denegetur. Possessiones igitur, vel si

qua sunt alia ecclesiastico juri competentia, et ab extraneis indebile detinentur, cum omni studio servata civilitate, in jus ecclesie tue reparare festina, ut negligens in aliquo videri non valeas. Si quid vero de quocumque clerico ad aures tuas pervenerit, quod te juste possit offendere, facile non credas, nec ad vindictam te res accendat incognita; sed, presentibus ecclesie tue senioribus, diligenter est veritas perscrutanda, et tunc si qualitas rei poposcerit, canonica districtio culpas feriat delinquentis. Hæc itaque omnia sic sollicitè ac mansuete studii tui sit custodire, quatenus nec tu promissionis tue videaris immemor exstitisse, nec illi justam contra te occasionem invenire valeant murmurandi. » (*Regist. lib. XIII, ep. 44.*)

Item Maximiano, Syracusano episcopo, post pauca : « Cognovimus de redditibus Ecclesie noviter acquisitis canonicam dispositionem quartarum minime provenire, sed episcopus locorum tantummodo distribuere quartam antiquorum reddituum, nunc vero quæsitæ suis usibus retinere. Quamobrem pravam subintroductam consuetudinem fraternitas tua vivaciter emendare festinet, ut, sive de præteritis redditibus, sive de his quæ noviter obvenere, vel obvenientibus, quarta secundum distributionem canonicam dispensetur. 147 Incongruum namque est unam eandemque Ecclesie substantiam duplici quodam modo jure censi, id est usurpationis et canonum. » (*Lib. III, ep. 11.*)

35. Ab aliis episcopis communionem privatos Gregorius communioni pristinae reformabat. Quapropter Magno, presbytero Mediolanensis ecclesie, scribens, ait : « Sicut, exigente culpa, digne quis a sacramento communionis abigitur, ita insontibus nullo modo talis irrogari debet vindicta. Comperimus siquidem quod Laurentius, quondam frater et coepiscopus noster, nullis te culpis exstantibus communionem priva-verit, ideoque hujus præcepti nostri auctoritate munitus, officium tuum securus perage, et communionem sine aliqua sume formidine. » (*Lib. III, ep. 26.*)

36. Purgantes se a crimine cujuslibet hæresis Gregorius non solum recipiebat, imo etiam catholicos declarabat. Unde Joanni, Constantinopolitano episcopo, scribit, dicens : « Sicut hæreticorum pravitas zelo rectæ fidei comprimenda, ita veræ confessionis est integritas complectenda. Nam si credi fideliter confitendi despicitur, cunctorum in dubium fides adducitur, atque errores ex incauta dictatione mortiferi generantur, et hinc non solum errantes oves ad causas minime Dominicas revocantur, sed etiam intus posita ferinis dentibus laniandæ crudeliter exponuntur. Hoc ergo subtiliter, frater charissime, perpendamus, et sub prætextu hæresis affligi quempiam veraciter profitentem fidem catholicam non sinamus, ne, quod absit, hæresim fieri sub emendationis magis specie permittamus. Valde autem irati sumus, cur ii qui in causa fidei iudices contra Joannem, Chalce-

donensis Ecclesie presbyterum, a vobis fuerant deputati, negligentes veritatem, opinioni crediderunt, et credere districtè profitenti noluerunt : maxime cum accusatores ipsius (a) Marcionistarum quam memorabant hæresim, unde eum reum moliebantur efficere, interrogati quæ esset, nescire se manifesta professione responderint. Ex qua re evidenter agnoscitur quia personam ipsius sine Dei respectu non juste, sed contra animas suas sola gravare voluntate tantummodo voluerunt. Nos itaque, factò concilio, sicut gestorum apud nos habitorem tenor ostendit, cuncta quæ erant necessaria subtiliter perscrutantes ac tractantes, quoniam in nullo antedictum presbyterum reum invenire potuimus, præcipue quia libellus quem delegatis a vobis iudicibus obtulit rectæ fidei per omnia sinceritati concordat, eapropter eorumdem iudicium reprobantes sententiam, nostra eum definitione catholicam, et ab omni hæretico crimine liberum esse, Christi Dei Redemptoris nostri misericordia et gratia revelante, denuntiavimus. » (*Lib. VI, ep. 15.*)

Item Mauricio imperatori post pauca : « Relectis in concilio quæ contra Joannem, ecclesie Chalcedonensis presbyterum, acta sunt, simul et serie iudicati, majorem illum injustitiam sustinuisse cognovimus, quippe quem clamantem se atque monstrantem esse catholicum, non reatus culpa, sed diu accusatio incerta contrivit, in tantum, quia accusatores ipsius, Marcionistarum quam memorabant hæresim nescire se aperta responsione professi sunt, et qui illico in iudicti fuerant limine repellendi in accusatione ejus incerti permanere permisi sunt. Sed, ne dicta eum 148 saltem lacerare potuisset opinio, libellum fidei obtulit, in quo se patenter ostendere fidei rectæ professorem studuit et sequacem. Sed hunc a sanctissimo Joanne, fratre et coepiscopo nostro, iudices deputati, injuste ac irrationabiliter negligentes, dum in ejus se nisi sunt occupare gravamine, se potius reprehensibiles ostenderunt. Nam nullus ambigit infidelitatem esse, fidem fidelibus non habere. » (*Lib. VI, ep. 16.*)

Item Narsi comiti de eodem post alia : « De Joanne vero presbytero cognoscite quia illius causa per synodum decisa est, in qua aperte cognovi quia ejus adversarii eum facere hæreticum voluerunt, et diu conati sunt, sed minime potuerunt. » (*Lib. VI, ep. 16.*)

Item Athanasio, presbytero de Isauria : « Sicut de eis quos ab unitate Ecclesie hæreticæ pravitatis error abscedit affligimur et dolemus, ita his quos intra sinum suum catholicæ fidei professio continet congaudemus ; et ut pastoralis sollicitudine illorum nos oportet impietatibus obviare, sic piis eorum professionibus congruit favorem impendere, et sincera esse quæ sapiunt declarare. Atque ideo, dum tibi Athanasio presbytero monasterii sancti Milæ, cui est vocabulum Tannaco, quod in Lycaonia est provincia

(a) In eod. epistolarum legitur, *Marcionistarum*. Verum optima est lectio *Marcionistarum*, ut etiam innuimus in notis ad hanc epist.

constitutum, contraria integræ fidei orta suspicio est, ut professionis tuæ potuisset integritas apparere, ad apostolicam sedem, cui præsidemus, elegisti recurrere, asserens etiam te corporaliter verberatum aliqua injuste ac violenter fecisse. Et quanquam ea quæ vi impulsione sunt canonum minime censura recipiat, et jure habeantur infirma, quia ipse ea dissolvit qui injustum fateri compellit, sed magis illa est suscipienda et amplectenda confessio quæ ex spontanea monstratur voluntate procedere, sicut apud nos fecisse dignosceris. Ne quid tamen nobis ambiguum potuisset existere, sanctissimo Joanni, quondam fratri nostro Constantinopolitanæ civitatis antistiti, de te prævidimus scribendum, ut suis nos quid actum esset epistolis informaret. Qui sæpe a nobis admonitus, rescribens, innotuit quemdam codicem apud te fuisse inventum quo plura continebantur hæretica, et ob hoc adversus dilectionem tuam fuisse commotum. Quem quia ad nos studuit pro satisfactione transmittere, priores ejus partes sollicita lectione percurramus; et quoniam manifesta in eo hæreticæ pravitate venena reperimus, ne denuo debuisset legi vetuimus. Sed quia hunc te simpliciter legisse testatus es, et ad amputandam ambiguum suspensionis materiam libellum nobis manu tua porrexisti perscriptum, in quo, fidem tuam exponens, omnes generaliter hæreses, vel quidquid adversus catholicæ professionis integritatem est, apertissime condemnasti, et cuncta quæ sanctæ quatuor universales synodi recipiunt te semper recepisse ac recipere, et quæ condemnaverunt condemnasse condemnareque professus es; eam quoque synodum quæ imperatoris Justiniani temporibus de tribus capitulis facta est te et suscipere et custodire promisisti, et, prohibitus a nobis codicem ipsum legere in quo pestiferæ virus fraudis innexum est, libentissime consensisti, reprobandans etiam atque condemnans omnia quæ contra catholicæ fidei integritatem in eo dicta vel latenter inserta sunt, nec eum te legere denuo promisisti: hac ratione permoti, postquam (a) etiam ex exprobatum te libelli 149 pagina, fides tua nobis catholica, Deo custodiente, perclaruit, ab omni te hæreticæ perversitatis macula juxta professionem tuam liberum esse decernimus, et catholicum, atque sincerum in omnibus fidei professorem, ac sequacem Jesu Christi Salvatoris gratia claruisse pronuntiamus, liberam quoque tribuende licentiam ad tuum monasterium in tuo te loco vel ordine nihilominus remeare. » (Lib. vi, ep. 66.)

37. Schismaticos ad recipiendam satisfactionem venire Gregorius invitabat, quibus etiam, si nusquam ad unitatem Ecclesiæ redire voluissent, nullam se facturum violentiam promittebat. Unde Petro et Providentio, episcopis de Istria, scribens, ait: « Deus qui lætatur in unitate fidelium et revelat quærentibus veritatem, cordi vestro, dilectissimi fratres, aperiat quanto vos desiderio in gremio cupiam sanctæ universalis Ecclesiæ contineri, et in ejus manere unitate concordem. Quod fore non dubito si, abjecto conten-

tionis stimulo, satisfieri vobis veraciter de his de quibus est dubietas, intendatis. Remeantis autem Castorii notarii mei edoctus relatione sum, fraternitatem vestram ad me habere desiderium veniendi, si promissum fuerit quia nullam molestiam sustinebit. Hoc ego cognoscens, et opto, et, succensus ardore charitatis, invito ut ad me veniendi debeatis laborem assumere: quatenus pariter conferentes, quæ vera et Redemptori nostro sunt placita, et communiter loquamur, et modis omnibus teneamus. Ego vero, divinæ protectionis gratia suffragante, satisfacere vobis de quibus dubitatis paratus sum, et confido de omnipotentis Dei nostri clementia, quia ita vobis satisfactio mea interiori inhærebit, ut nihil charitati vestræ de cætero possit ambiguum remanere. Nam illa quæ sanctissimæ quatuor synodi sapuerunt atque definierunt, sicuti prædecessor noster Leo sanctissimus papa, ita ea et nos sapimus, sequimur, ac tenemus, nec ab earum fide aliquo modo dissentimus. Sed quia plus persona præsens quam epistola satisfacit, hortor, dilectissimi fratres, ut ad me venire, sicut præfatus sum, debeatis, dummodo, ratione percepta, a concordia sanctæ universalis Ecclesiæ dissensio vos nulla dissociet. Hoc tamen certa sit vestra charitas quia vos et cum affectu quo decet suscipiam et cum gratia relaxabo, nec aliquam vos vel quoscumque alios qui pro hac ad me ad causa venire voluerint, afflictione vel molestiam sustinere permitto, sed seu ad consentiendum mihi cor vestrum misericordia divina compunxerit, sive, quod absit, in ea vos durare dissensione contigerit, ad propria vos remeare quando volueritis, juxta promissionem meam, sine læsione vel molestia relaxare curabimus. » (Lib. v, ep. 51.)

38. Severum, Aquileiensem episcopum, caput totius schismatis existentem, Romam venire compellit, dicens: « Sicut gradientem per devia, carpentem de novo rectum tramitem, tota Dominus aviditate complectitur, ita domum de deserente cognitam veritatis viam majori mœrore quam gaudio quo de convertente lætatus fuerat contristatur, quia minoris excessus est veritatem non cognoscere quam in eadem agnita non manere, aliudque est quod ab errante committitur, aliud quod per scientiam perpetratur. Et nos siquidem, 150 quantum incorporatum te jam pridem fuisse in unitate Ecclesiæ gavisi fuimus, abundantius nunc dissociatum a catholica societate confundimur. Pro qua re imminente latore presentium, juxta christianissimi et serenissimi rerum domini jussionem, ad beati Petri apostoli limina cum tuis sequacibus venire te volumus, ut, auctore Deo, aggregata synodo, de ea quæ inter vos vertitur dubietate quod justum fuerit judicetur. » (Lib. i, ep. 16.) At Severus, apostolica simul imperialique jussione coactus, imminente Smaragdo exarcho, simulque Antonino, Ecclesiæ Romanæ defensore, Revennam perducitur. Ubi veritus cum Gregorio synodalem subire conflictum, ad unitatem sanctæ universalis Ecclesiæ, mediante Joanne Ravennati pontifice, remeavit. Sed

(a) Exousi cum tribus Paris. Mes., etiam exprobrata est a te libelli pagina, et fides.

cum post anni spatium ad propria rediisset, ab aliis schismaticis persuasus, non solum ad pristinum vomitum rediit, verum etiam Mauricii, Deo semper adversi, jussione surrepta qua jubebatur ut schismatici redire ad unitatem Ecclesie minime cogentur, reliquis episcopis Ecclesie se jungentibus, maximas seditiones confabatur. Quapropter Gregorius neminem jam revertentium sine cautione juratoria penitus suscipere satagebat. Qua praestita hujusmodi litteris eidem Patricio exarcho commendabat: « Firminus, frater et coepiscopus noster, Trigestinae antistes ecclesie, ante adventum vestrae excellentiae salubri consilio ab schismate, cui inhæserat, resipiscens, atque ad unitatem matris Ecclesie rediens, nostris est epistolis confirmatus, quatenus in veræ quam agnoverat sinu matris Ecclesie fortitudine animi fixus ac stabilis permaneret. Quo audito Severus, Gradensis episcopus, ejusdem caput schismatis, eum diversis primum cepit, si posset, suasionibus a bono revocare proposito. Quod dum perficere, auctore Deo, minime valisset, seditionem illi suorum civium excitare non timuit. Quanta vero praedictus frater et coepiscopus noster Firminus ex eadem immissione pertulerit, plenus illic ac verius e vicino poteribus agnoscere. Directis itaque excellentiae vestrae jussionibus, iis qui in Istriæ partibus locum vestrum agere, Deo auctore, nocentur, districtius jubetote, quatenus et sæpe dictum fratrem nostrum ab illatis debeant defensare molestiis, et quietem illius multis ad imitandum profuturam modis omnibus procurare, ut hæc vestra provisio, et conversorum sit optata securitas, et occasio oborta sequentium. » (*Lib. xii, ep. 33.*)

Denique Severus, quia ad unitatem sanctae universalis Ecclesie redire non meruit, ad sciendam quoque suae ipsius dioeceseos unitatem Romanum pontificem sua recordia suscitavit, ad eo ut ab ipso illius obitus tempore, Aquileiensis dioecesis in duos metropolitanos, catholicorum videlicet, schismaticorumque divisa sit, neque potuit postmodum, (a) licet omnes generaliter ad unitatem de schismate repedaverint, ad pristinae conjunctionis unionem usque hactenus reformari.

39. Sicut nulli clericorum pro infirmitate corporis quarum subsidia Gregorius minuebat, ita nulli pontificum pro ægritudine qualibet succedendum fore docebat. Unde Anatolio, Constantinopolitano subdiacono, rescribens, ait: « Scripsit mihi dilectio tua, piissimum dominum nostrum reverendissimo fratri meo primae Justinianae episcopo pro 151 ægritudine capitis quam patitur præcipere succedi, ne forte dum episcopi jura eadem civitas non habet, quod absit, ab hostibus pereat. Et hæc quidem nusquam canones præcipiant, ut pro ægritudine episcopi, episcopo succedatur; et omnino injustum est ut si molestia corporis irruit, honore suo privetur ægrotus. Atque ideo hoc per nos fieri nullatenus potest, ne peccatum in mea anima ex ejus depositione veniat. Sed sugge-

rendum est ut, si is qui est in regimine ægrotat, dispensator illi talis requiratur, qui possit ejus curam omnem agere, et locum illius in regimine ecclesie, ipso non deposito, ac in custodia civitatis implere, ut neque Deus omnipotens offendatur, neque civitas inveniatur esse neglecta. Si vero idem reverendissimus Joannes fortasse pro molestia sua petierit ut ab episcopatus honore debeat vacare, eo petitionem dante scripto, concedendum est. Aliter autem nos id facere pro omnipotentis Dei timore omni modo non valemus. Quod si hoc petere ille noluerit quod piissimo imperatori complacet, quidquid jubet facere in ejus est potestate: sicut novit, ipse provideat; nos tantummodo in depositionem insontis non faciat permisceri. Quod vero ipse fecerit, si canonicum est, sequimur; si vero canonicum non est, in quantum sine peccato nostro valemus, portamus. » (*Lib. xi, ep. 47.*)

Pontificibus voluntarie suis renuntiantibus sedibus successores Gregorius nullo modo denegabat, eosque postmodum de relictis ecclesie sufficienter nutriendos esse censebat. Unde Mariniano, Ravennati episcopo, significans, ait: « Qualiter ordinati a nobis sacerdotis, corporis qua notum est impediens molestia, Ariminensis ecclesia pastoralis hactenus sit regimine destituta, dudum fraternitas vestra cognovit. Quem dum habitatorum loci illius precibus permoti sæpius hortaremur ut, si de eadem capitis qua detinebatur molestia melioratum se esse sentiret, ad suam, auxiliante Domino, reverteretur Ecclesiam, datis induolis, in hoc quadriennio expectatus est. Quem dum nos clericorum, vel civium illinc venientium (b) nosque precibus urgentium, instantius hortaremur ut si valeret, auxiliante Domino, cum eis remearet, data scriptis supplicatione, nos petiit ut quia ad ejusdem ecclesie regimen vel susceptum officium pro eadem qua detinebatur molestia assurgere nullatenus posset, ecclesie ipsi ordinare episcopum deberemus. Unde quia cunctarum ecclesiarum injuncta nos sollicitudinis cura constringit, ne diutius gregi fidelium desit custodia pastoralis, illorum precibus, hujusque ex sui impossibilitate renuntiatione compulsi, visum nobis est eidem Ariminensi ecclesie debere episcopum ordinari; et datis ex more præceptis, clerum plebemque ejusdem Ecclesie non destitimus admonere, quatenus ad eligendum sibi Antistitem concordii provisione concurrant. » (*Lib. vii, ep. 19.*)

Item Etherio episcopo: « Quamvis triste nobis sit valde quod loquimur, atque fraterna nos potius compassione urgeat quam aliquid de auditis definire permittat, suscepti tamen sollicitudo regiminis nostrum instanti pulsat aculeo, magna nos ecclesie cura prospicere, et antequam harum possit utilitas deperire, quid fieri debeat, Deo auctore, disponere. Pervenit igitur ad nos, quemdam 152 episcopum ita passionem capitis incurrisse, ut quid mente alienata agere soleat, gemitus et fletus audire sit. Ne

(a) Vivente Gregorio schisma illud minime cessavit, ut in S. Doctoris vita infra probabimus.

(b) In tribus Mss. Paris. et in Excusis, usque præcibus arguentium.

ergo languente pastore, grex, quod absit, insidiatoris dentibus laniandus exponatur, vel ecclesie ipsius utilitates depereant, cauta nos necesse est provisione tractare. Et ideo quia, vivente episcopo quem ab officio suo necessitas infirmitatis non crimen abducit, alium loco ejus, recusante eo, nulla sinit ratio ordinari, si intervalla ægritudinis habere est solitus, ipse, data petitione, nec se ulterius ad hoc ministerium intellectualia scilicet officia, subvertente infirmitate, non posse fateatur assurgere, et alium loco suo expetat ordinandum. Quo facto, omnium electione solemni, alter qui dignus fuerit episcopus consecratur, sic tamen, ut quousque eundem episcopum in hoc sæculo vita tenuerit, sumptus ei debiti de eadem ecclesia ministrentur. Enimvero, si nullo tempore ad sanæ mentis redit officium, persona est fidelis ac vite probabilis eligenda, quæ ad regimen ecclesie idonea possit existere, atque de animarum utilitate cogitare, inquietos sub discipline vindicta restringere, ecclesiasticarum rerum curam gerere, et maturum atque efficacem se in omnibus exhibere; qui etiam, si episcopo qui nunc ægrotat superstes extiterit, loco ejus debeat consecrari. » (*Lib. XIII, ep. 5.*)

40. Virginem stupratam Gregorius jubebat uxorem percipere, aut stupratorem ejus castigatum verberibus in monasterio deputare. Unde Felici, Sipontino episcopo, scribit, dicens: « Expectabamus fraternitatem tuam sua aliquos ad Deum prædicatione convertere, et male agentes ad rectitudinem revocare. Quae de renimis contristamur, quia e diverso in nepotis tui Felicis pravitate tua evidenter, qui talem nutristi, culpa monstrata est. Pervenit itaque ad nos quod superscriptus Felix Evangelii, diaconi tui, filiam stupro deceperit. Quod si verum est, quamvis gravi esset de lege poena plectendus, nos tamen aliquatenus legis duritiam molientes, hujuscemodi disponendo, præcipimus ut aut quam stupravit uxorem habeat, aut certe, si renendum putaverit, districtus ac corporaliter castigatus, excommunicatusque, in monasterium in quo poenitentiam peragat retrudatur, de quo ei nulla sit egrediendi sine nostra præceptione licentia. » (*Lib. III, ep. 43.*)

41. Virum sine uxoris propriae voluntate conversum, etiam si fuisset jam tonsuratus, Gregorius uxori reddi jubebat. Quapropter Hadriano, Panormitano notario, scribens, ait: « Agathosa, latris præsentium quæstæ est maritum suum contra voluntatem suam in monasterio Urbici abbatis esse conversum. Quod quia ad ejusdem abbatis culpam et invidiam non est dubium pertinere, experientie tue præcipimus ut diligenti inquisitione discant, ne forte cum ejus voluntate convenimus sit, vel ipsa se mutare promiserit; et si hoc repererit, et illum in monasterio permanere provident, et hanc, sicut promisit, mutare compellat. Si vero nihil horum est, nec quondam fornicationis crimen, propter quod viro licet uxorem relinquere, prædictam mulierem commisisse cognoveris, ne illius conversio uxori relicte in sæculo fieri possit perditionis occasio, volumus ut maritum suum illi, etiamsi jam ton-

suratus est reddere debeas, omni excusatione cessante: quia etsi **153** mundana lex præcipit, conversionis gratia, utrolibet invito, solvi posse conjugium, divina lex fieri non permittit. Nam excepta fornicationis causa, virum uxorem relinquere nulla ratione concedit, quia postquam copulatione conjugii viri atque mulieris unum corpus efficitur, non potest ex parte converti, et ex parte in sæculo remanere. » (*Lib. XI, ep. 50.*)

42. Judæorum perfidiam rationibus magis quam violentiis excutere Gregorius decertabat. Quapropter Virgilio et Theodoro, episcopis Galliarum, post aliqua scribens, ait: « Plurimi Judæicæ religionis viri in hac provincia commanentes, ac subinde in Massiliæ partibus pro diversis negotiis ambulantes, ad nostram perduxere notitiam, multos consistentium in illis partibus Judæorum vi magis ad fontem baptismatis quam prædicatione perductos. Nam intentum quidem hujuscemodi, et laude dignum censeo, et de Domini nostri descendere dilectione profiteor; sed hanc eandem intentionem, nisi competens Scripturæ sacræ comitetur effectus, timeo ne aut mercedis opus exinde non proveniat, aut juxta aliquid animarum quas eripi volumus, quod absit, dispendia subsequantur. Dum enim quispiam ad baptismatis fontem non prædicationis suavitate, sed necessitate pervenerit, ad pristinam superstitionem remeans, inde deterius moritur, unde renatus esse videbatur. Fraternitas ergo vestra hujuscemodi homines frequenti prædicatione provocet, quatenus mutare veteram magis vitam de doctoris suavitate desiderent. Sic enim et intentio vestra recte perficitur, et conversi animus ad priorem denuo vomitum non mutatur. Adhibendus ergo illis est sermo, qui et errorum in ipsis spinas urere debeat, et prædicando quod in his tenebrescit illuminet, ut pro his admonitione frequenti mercedem fraternitas vestra capiat, et eorum quantos Deus donaverit, ad regenerationem novæ vitæ perducatur. » (*Lib. I, ep. 47.*)

Item Victori, episcopo Panormitano: « Sicut Judæis non debet esse licentia quidquam in synagogis suis ultra quam permissum est lege præsumere, ita in his quæ eis concessa sunt, nullum debent præjudicium sustinere. » (*Lib. VIII, ep. 25.*)

43. Quemadmodum Judæos violenter baptizari Gregorius denegabat, ita Christianos eis quoquo modo subjici nullatenus permittebat. Unde Libertino prætori Siciliæ, scribens, ait: « Fertur quod Nasas, quidam sceleratissimus Judæorum, sub nomine beati Eliæ altare puniendi temeritate construxerit, multosque illic Christianorum ad adorandum sacrilega seductione deceperit; sed et Christiana, ut dicitur, mancipia comparavit, et suis ea obsequiis ac utilitatibus deputavit. Dum igitur severissime in eum pro tantis facinoribus debuisset ulcisci, gloriosus Justinus medicamento avaritiæ, ut nobis scriptum est, delinquit, Dei distulit injuriam vindicare. Gloria autem vestra hæc omnia districta examinatione perquirat, et si hujuscemodi manifestum esse repererit, ita distri-

etissime ac corporaliter in eundem sceleratum festinet vindicare Judæum, quatenus hac ex causa et gratiam sibi Dei nostri conciliet, et his se posteris pro sua mercede imitandum monstret exemplis. Mancipia autem Christiana quæcumque eum comparasse patuerit, ad libertatem juxta legum præcepta sine omni ambiguitate perducite, ne, quod absit, Christiana religio Judæis 154 quoquo modo subdita polluat. » (Lib. III, ep. 38.)

Item Venantio, episcopo Lunensi : « Multorum ad nos relatione pervenit, a Judæis in civitate Lunensi degentibus in servitium Christiana detineri mancipia. Quæ res nobis tanto visa est asperior quanto a fraternitate tua patientia operosior. Oportebat quippe te, respectu loci tui, atque Christianæ religionis intuitu, nullam relinquere occasionem superstitioni Judæicæ, ne simplices animæ non tam suasionibus quam potestatis jure quodam modo deservirent. Quamobrem hortamur fraternitatem tuam, ut secundum piissimarum legum tramitem nulli Judæo liceat Christianum mancipium in suo retinere dominio ; sed si qui penes eos inveniuntur, libertas eis, tuitionis auxilio, ex legum sanctione servetur. » (Lib. IV, ep. 21.)

44. Si quos Christianorum pro longitudine itineris per provincias ab Hebræorum servitio per legalem violentiam Gregorius liberare non poterat, suis pretiis redimendos esse censebat. Unde Candido presbytero per Gallias scribens : « Dominicus, inquit, presentium portitor lacrymabiliter nobis innotuit, quatuor fratres suos de captivitate a Judæis redemptos esse, atque eos tunc Narbonæ in eorundem Judæorum servitio detineri. Et quia omnino grave ex-
crandumque est Christianos in servitio esse Judæorum, dilectionem tuam scriptis præsentibus adhortamur, ut cum omni subtilitate et sollicitudine studeat perscrutari ; et si revera ita est, atque manifesta veritate tibi constiterit quia neque ipsi unde se redimant, neque suprascriptus portitor habet, eos studii tui sit redimere, sciens quia quidquid in eis dederis, tuis sine dubio rationibus imputabitur. » (Lib. VII, ep. 24.)

45. Judæorum mancipia semel confugientia ad Ecclesiam, nunquam quibuslibet suasionibus reddi jubebat. Unde januario, Caralitano episcopo, inter cætera scribens, ait : « Pervenit ad nos, servos ancillasque Judæorum, fidei causa ad Ecclesiam confugientes, aut infidelibus dominis restitui, aut eorum, ne restituantur, pretium dari. Hortamur igitur ut nullatenus tam pravam consuetudinem manere permittas, sed cum quilibet Judæorum servus ad venerabilia loca fidei causa confugerit, nullatenus eum patiamini præjudicium sustinere, sed sive olim Christianus, sive nunc fuerit baptizandus, sine ullo pauperum Christianorum damno, religioso ecclesiasticæ pietatis patrocinio in libertatem modis omnibus defendatur. » (Lib. IV, ep. 9.)

46. Non solum Christiana mancipia Gregorius in libertatem pristinam legaliter revocabat, verum etiam pagana ad fidem venire volentis, vendi nullo modo permittebat. Unde Fortunato, Neapolitano episcopo,

inter cætera scribens, ait : « Fraternitatem vestram oportet esse sollicitam ut si de Judæorum servitio non solum Judæus, sed etiam quisquam paganorum fieri voluerit Christianus, postquam voluntas ejus fuerit patefacta, ne hunc sub quolibet ingenio vel argumento culpam Judæorum venundandi facultas sit, sed is qui ad fidem Christianam converti desiderat, defensione vestra in libertatem modis omnibus vindicetur. Hi vero quos hujusmodi oportet servos amittere, ne forsitan utilitates suas irrationabiliter æstiment impediri, sollicita vos hoc convenit consideratione servare : ut si paganos quos mercimonii causa de externis finibus, emerint, intra tres menses, dum emptor cui vendi debeant inveniatur, 155 fugere ad Ecclesiam forte contigerit, et velle se fieri dixerint Christianos, vel etiam extra Ecclesiam hanc talem voluntatem prodiderint, pretium eorum a Christiano scilicet emptore percipiant. Si autem post præfinitos tres menses quisquam hujusmodi servorum Judæorum velle suum edixerit, et fieri voluerit Christianus, nec aliquis eum postmodum emere, nec dominus qualibet occasionis specie audeat venundare, sed ad libertatis proculdubio præmia perducatur, quis hunc non ad vendendum, sed ad serviendum sibi intelligitur reservasse. » (Lib. VI, ep. 32.)

47. Pagana mancipia Judæos videlicet dominos suos ad fidem præcedentia, in eorum servitium, etiamsi ipsi eos ad Christianitatem subsequerentur, nullo modo revocabat. Unde Joanni, Syracusano episcopo : « Felix, inquit, presentium portitor questus nobis est, cum sit de Christianis parentibus natus, a quodam Christiano Samaræo, quod dici scelus est, se esse donatum ; et dum hujusmodi superstitionis homines Christiana quolibet modo mancipia possidere, nec ratio legis, nec reverentia religionis admittat, se tamen per decem et octo annos in ejus asserit servitio permansisse. Sed cognoscente hoc decessore vestro sanctæ memoriæ, Maximiano, ab eo se zelo, sicut decuit, sacerdotali commotó, de Samaræi nefario servitio liberavit. Sed quia ejusdem Samaræi filius post quinque annos factus dicitur Christianus, et supradictum Felicem in ejus servitium, quantum ipse dicit, quidam nituntur redigere, sanctitas vestra hæc quæ edocti sumus, diligenter inquirat ; et si ita ei esse constiterit, eum tueri studeat, et a nullo sub qualibet occasione gravari permittat : quia dum superstitionis sectæ mancipia dominos suos ad fidem præcedentia, servitio eorum aperte redigi jura prohibeant, quanto magis hic de Christianis parentibus natus, et factus a parvulo Christianus, hanc non debet quæstionem aliquo modo sustinere ? Maxime quia nec patris esse servus potuit, quem liquet ex prava potius præsumptione pœnam posse venientem de legibus sustinere. » (Lib. VIII, ep. 21.)

48. Circumcidi saltem paganorum neminem Gregorius permitterat. Quamobrem Leoni, Catanensi episcopo : « Res, inquit, ad nos omnino detestabilis et legibus inimica pervenit, quæ, si vera est, fraternitatem tuam vehementer accusat, quia eam de minori sollicitudine probat esse culpabilem Comperi-

mus autem quod Samaræi degentes Catanæ, pagana mancipia emerint, atque ea circumcidere ausu lemerario præsumperint. Atque idcirco necesse est ut omni modo zelum in hac causa sacerdotalem exerceas, et cum omni hoc vivacitate ac sollicitudine studeas perscrutari; et si ita repereris, mancipia ipsa sine mora in libertatem modis omnibus vindica, et ecclesiasticam eis tuitionem impende, nec quidquam dominos eorum de pretio quolibet modo recipere patiaris, qui non solum hoc damno mulotandi, sed etiam alia erunt pœna de legibus feriendi. » (Lib. vi, ep. 33.)

49. Sane quia Judæorum perfidia zelum Christianorum datis contra se muneribus ludificare solebat, non solum nil penitus ab eis capiebat, quinimmo eorum munera Gregorius execrabilia judicabat. Unde Recaredo, regi Wisigothorum, post cætera scribit, dicens: « Præterea indico, quia crevit de vestro opere in laudibus Dei hoc quod dilectissimo filio meo Probrino, presbytero, narrante, 156 cognovi, quia cum vestra excellentia constitutionem quamdam contra Judæorum perfidiam dedisset, ii de quibus prolata fuerat rectitudinem vestræ mentis inflectere, pecuniarum summam offerendo, moliti sunt, quam excellentia vestra contempsit, et omnipotentis Dei placere iudicio requirens, auro innocentiam prætulit. Qua in re mihi David regis factum ad memoriam venit, cui dum concupita aqua de cisterna Bethlehemitica, quæ inter hostiles cuneos habebatur, ab obsequentibus militibus fuisset oblata, protinus dixit: *Absit a me, ut sanguinem istorum hominum bibam* (Paral. xi, 19). Quam quia fudit et bibere noluit, scriptum est: *Libavit eam Domino* (Ibid. 18). Si igitur ab armato rege in sacrificium Dei versa est aqua contempta, pensemus quale sacrificium omnipotenti Deo rex obtulit, qui pro amore ipsius non aquam, sed aurum accipere contempsit? Itaque, fili excellentissime, fidenter dico quia libasti aurum Domino, quod contra eum habere nullo modo voluisti. » Et cætera. (Lib. ix, ep. 122.)

50. Hinc est quod sicut a majoribus traditur, et nos usque ad tempora nostra, dum adhuc pubesceremus, oculis nostris conspeximus, consuetudo vetus obtinuit ut omnes illius superstitionis homines quantumcumque pulcherrima mercationia detulissent, numquam pontificatibus alloquiis fruerentur nunquam obtutibus apostolicis potirentur, sed extra velum longissimæ porticus, non quidem in scamnis, sed in marmoreo pavimento sedentes, suscepta pretia numerabant, ne videlicet viderentur aliquid de manu pontificis accepisse. Nam reverendæ memoriæ Nicolaus pontifex, Arsenium, quondam Hortanæ civitatis episcopum, Judaicas tunc primum pellicias introducere molientem, adeo aversatus est, ut ei palatinam processionem vellet adimere, nisi superstitionis gentis vestes abjurando, cum sacerdotalibus infulis consuetudinaliter procedere studuisset.

51. Antichristi præcursores observari debere sabbatum prædicantes, Gregorius taliter refutavit: « *Pervertit ad me quosdam perversi spiritus homines, prava inter vos aliqua, et sanctæ fidei adversa semina*

A se, ita ut die sabbati aliquid operari prohiberent. Quos quid aliud nisi Antichristi prædicatores dixerim? Qui veniens, diem sabbatum atque Dominicum, ab omni faciet opere custodiri. Quia enim mori se simul et resurgere simulat, haberi in veneratione vult diem Dominicum. Et quia Judaizare populum compellit, ut exteriorem ritum Legis revocet, et sibi Judæorum perfidiam subdat, coli vult Sabbatum. Hoc enim quod per prophetam dicitur: *Ne inferatis onera per portas vestras die Sabbati* (Per. xvii, 22): tandiu teneri potuit, quamdiu Legem licuit juxta litteram custodiri. At postquam gratiam omnipotentis Domini nostri Jesu Christi apparuit, præcepta Legis, quæ per figuram dicta sunt, juxta litteram servari non possunt, Nam si quis dicit hoc de Sabbato esse servandum, dicat necesse est etiam carnalia sacrificia persolvenda; dicat præceptum quoque de circumcisione corporis adhuc usque retinendum. Sed contra se Paulum apostolum audiat dicentem: *Si circumcidamini, Christus vobis nihil prodest* (Gal. v. 2). Nos itaque hoc quod de Sabbato scriptum est spiritualiter accipimus, spiritualiter retinemus. Sabbatum autem requies dicitur. Verum autem Sabbatum ipsum Redemptorem nostrum Jesum 157 Christum Dominum habemus; et quid lucem fidei cognoscit, si peccata concupiscentiæ ad mentem per oculos trahit, in die Sabbati onera per portas introducit. Non ergo in die Sabbati onera per portas introducimus, si in Redemptoris nostri gratia constituti, pondera peccati ad animam per sensus corporeos non trahamus. Nam idem Dominus ac Redemptor noster multa in die Sabbati legitur operatus, ita ut Judæos reprehenderet, dicens: *Quis vestrum bovem, aut asinum suum non solvit in die Sabbati, et ducit adquare* (Luc. xiii, 15)? Si ergo ipsa per se Veritas non custodiri juxta litteram Sabbatum præcepit, quiequis otium Sabbati secundum Legis litteram custodit, cui alteri nisi ipsi Veritati contradicit? Aliud quoque ad me perlatum est, vobis a perversis hominibus esse prædicatum, ut Dominico die nullus debeat lavari. Et quidem si proluxu animi atque voluptate quis lavari appetit, hoc fieri nec reliquo quolibet die concedimus. Si autem pro necessitate corporis hoc nec Dominico die prohibemus. Scriptum quippe est: *Nemo unquam carnem suam odio habet, sed nutrit, et fovet eam* (Ephes. v, 30). Et rursum scriptum est: *Carnis curam ne feceritis in concupiscentiis* (Rom. xiii, 14). Qui igitur carnis curam in concupiscentiis fieri prohibet, profecto in necessitatibus concedit. Nam si Dominico die corpus lavare peccatum est, lavari ergo die eodem nec facies debet. Si autem hoc in corporis parte conceditur, cur hoc, exigente necessitate toti corpori denegetur? Dominico vero die a labore terreno cessandum est, atque omni modo orationibus insistendum, ut si quid negligentis per sex dies agitur, per diem resurrectionis Dominicæ precibus expietur. » (Lib. xiii, ep. 1.)

52. Tanta compassionis gratia circa omnes Gregorius redundabat, ut alterius infirmitatem in suo corpore hunc sustinuisse, si velis, aspicias. Unde Joanni, Ravennati episcopo, scribens, ait: « Dominicis man-

dati precipimur proximos sicut nosmetipsos diligere, eorumque languoribus tanquam propriis infirmitatibus condolere. Quorum memor vestra fraternitas competenti sibi more Castorium fratrem et coepiscopum nostrum, et prius per compassionem studuit visitare, et eum postmodum excrecente molestia corporis, in Ravennati urbe suscipere. Unde non solum nos impense charitatis, sed et Deum vobis fecistis proculdubio debitorem, cui in fratris infirmitate condoluisse probari, ipsumque ægrum in sui membri molestia non solum visitasse, sed etiam suscepisse. Quem quidem ipse pro sua simplicitate illic ordinare omnino renuebam; sed potentium importunitas fecit, ut contradicere nullatenus potuissem. Si autem fieri potest, multum mihi et ipsi consulitis si eum ad me vel per Siciliam transmittatis. » (*Lib. II, ep. 35.*)

Item Leontio, episcopo Urbinati: « Castorium, fratrem coepiscopumque nostrum, Romæ pro corporis sui molestia retinemus; et quia nunc ad suam non valet ecclesiam remeare, propterea, eo absente, ecclesiæ ipsius fraternitati tuæ visitationis operam providemus delegandam. » (*Lib. III, ep. 24.*)

Item universis habitatoribus Arimini: « Si culpam vestram, filii dilectissimi, intentius velitis attendere, assidua vos apud Deum debetis oratione purgare, quod episcopum vestrum non devota mente, nec, ut filii, suscepistis; quem inquietudo et tribulatio a vobis illata ad hoc usque perduxit, ut molestiam corporalem incurreret, quamvis in eo 158 nihil de his quæ nobis sunt scripta cognovimus, sed solam inesse debilitatem vidimus, pro qua eum hic retinere curavimus. » (*Ibid. ep. 25.*)

Item Eulogio patriarchæ Alexandrino: « Ante hoc temporis Bonifacii obartularii responsalis mei, qui in urbe regia demoratur, vehementer me scripta turbarunt, quæ dicebant dulcissimam mihi atque suavissimam sanctitatem vestram defectum corporei luminis pertulisse. Ex quibus scriptis gravi mœrore percussus sum, sed subito Creatoris ac Redemptoris nostri gratia prosperante, beatitudinis vestræ suscepi epistolam, et sanum de ea corporis molestia quam audieram agnoscens, exultavi vehementer, quia tanta cordis lætitia secuta est quanta prius tristitiæ amaritudo præcesserat. Scimus enim quia in omnipotentis Dei adiutorio multorum salus est vita vestra. » (*Lib. XIII, ep. 42.*)

Item Rusticianæ patriciæ: « Quoties de urbe regia ad nos aliquis venit, curæ nobis est de corporis vestri sospitate requirere. Sed peccatis meis facientibus, et semper audio quæ me tædet audire, quia in tanta tenuitate atque debilitate adhuc in vobis referunt podagræ dolores excrecere. Sed oro omnipotentem Dominum, ut omnia quæ in vestro corpore aguntur, ad salutem animæ dirigantur, flagella temporalia æternam vobis quietem præparent, et per eos dolores qui cum fine sunt gaudia vobis sine fine concedat. » (*Ibid. ep. 22.*)

Item Mariniano, Ravennati episcopo: « Venientes quidam Ravennates homines gravissimo me mœrore

A invenerunt percussum, quia fraternitatem tuam retulerunt de vomitu sanguinis ægrotare. Ex qua re sollicitate, et singulatim eos quos hic doctos lectione novimus medicos fecimus requiri, et quid singuli senserint, quidvet dictaverint, sanctitati vestræ scriptum misimus, qui tamen quietem et silentium præ omnibus dictant. Quam si tua fraternitas in sua ecclesia possit habere, valde sum dubius: et ideo videtur mihi ut ordinata illic ecclesia, vel qui missarum solemniam celebrent, vel qui episcopi curam gerere, hospitalitatem et susceptionem possit exhibere, quive monasteriis custodiendis præesse, tua fraternitas ad me ante æstivum tempus debeat venire, ut ægritudinis tuæ ego specialiter, in quantum valeo, curam geram, quietemque tuam custodiam, quia huc ægritudini æstivum tempus modici vehementer dicunt esse periculosum. Et valde pertimesco, ne si curas aliquas cum adversitate temporis ceperis, amplius ex eadem molestia pericliteris. Ego enim ipse valde sum debilis, et omnino est utile ut cum Dei gratia sanus ad tuam ecclesiam redeas, aut certe si vocandus es, inter manus tuorum voceris, et ego, qui me morti proximum video, si me omnipotens Deus ante vocare voluerit, inter tuas manus debeam transire. » (*Regist. lib. XI, ep. 33.*)

53. Pro barbarorum incursionibus bis in hebdomada fieri litanias Gregorius decernebat. Quapropter universis episcopis Siciliæ scribens, ait: « Super afflictiones et gemitus quos annosa hic continuatione de hostibus sustinemus, major nos metus exerceat, quod inimicos nostros omni annisu ad Siciliæ invasionem cognoscimus festinare. Sed ne, hoc illis molientibus, prosperitatem multitudo nostrorum præbeat peccatorum, toto nos corde ad Redemptoris nostri remedia conferamus, et quibus resistere virtute non possumus, lacrymis obviamus. Nam quid vobis cavendum, quidve sit vehementius formidandum, ex istius provincie 159 debetis desolatione colligere. Itaque hortor, fratres charissimi, ut, omni hebdomada, quarta et sexta feria litaniam inexcusabiliter indicatis, et contra hos barbaricæ crudelitatis incursus supernæ protectionis auxilium imploretis. » (*Lib. XI, ep. 51.*)

54. Tandem Siciliam simoniaca hæresi libidineque sordentem Gregorius, sicut modo cernitur, perituram prædixit, Maximiano, episcopo Syracusano, scribens: D « Tanta nobis subinde mala quæ aguntur in illa provincia nuntiantur, ut, peccatis facientibus, quod avertat omnipotens Deus, celeriter eam perituram credamus. » (*Ibid.*)

55. Sed et pejora prioribus esse futura, præsago spiritu, Maximo, Salonitano episcopo, scribit, dicens: « Ad Romanam urbem veniens communis filius presbyter Veteranus ita me podagræ doloribus debilem reperit, ut fraternitatis tuæ epistolis per me respondere nullatenus valuissem. Et quidem de Sclavorum gente, quæ vobis valde imminet, et affligor vehementer et conturbor. Affligor in his quæ jam in vobis patior; conturbor autem quia per Istriæ aditum jam ad Italiam intrare cœperunt. De Juliano autem

Scribone quid dicam? Qando ubique video quia nobis peccata nostra respondeant, ut et foris a gentibus, et intus a perversis iudicibus conturbemur? Sed nolite de talibus omnimodo contristari, quia qui post nos vixerint deteriora tempora videbunt, ita ut in comparatione sui temporis felices nos aestiment dies habuisse. In quantum vere fraternitas tua praevalet, opponere se pro oppressis debet; quae, etiamsi prodesse minime valuerit, ipsa omnipotenti Deo mentis devotio sufficit, quam dedit. Scriptum est enim: *Eripe eos qui ducuntur ad mortem, et qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses* (Prov. xxiv, 11). Quod si dixeris: Vires non suppetunt, qui inspector est cordis ipse intelligit. In omni ergo quod agis, inspectorem cordis appetere habere placatum. Quidquid est unde illi placeas facere non omittas. Nam humani terrores et gratiae, fumo sunt similes, qui leni aura raptus evanescit. Hoc certissime scito, quia placere Deo sine pravis hominibus nullus potest. In tanto ergo se aestimet fraternitas tua omnipotenti Deo placuisse, quanto se perversis hominibus displicuisse cognoverit. Ipsi tamen defensio pauperum moderata et gravis sit, ne, si quid nimis rigide agitis, ex juventute vos arbitrentur homines superbire. Sed talis necesse est ut inveniatur pro oppressis vestra defensio, quatenus et humiles protectionem sentiant, et oppressores non facile inveniunt quod ex malevola mente reprehendant. Attende ergo quod ad Ezechielem dicitur: *Fili hominis..... increduli et subversores sunt tecum, et cum scorpionibus habitas* (Ezech. 11, 6). Et beatus Job ait: *Frater fui draconum, et socius struthionum* (Job xxx, 29). Et Paulus discipulis dicit: *In medio nationis pravae et perversae, inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo* (Phil. 11, 15). Tanto ergo debemus cautius ambulare, quanto nos scimus inter Dei inimicos vivere. » (Regist. lib. x, ep. 36.)

56. Hujus cautelae suae conscius Romano defensori Gregorius ait: « Pervenit ad nos quia quidam homines, minorem omnimodo discretionem tenentes, in suis nos periculis implicari desiderant, atque ita volunt ab ecclesiasticis personis defendi, ut ipsae quoque ecclesiasticae personae ex eorum culpa teneantur. Idcirco praesenti te praecipione admoneo, et per te fratrem et coepiscopum nostrum domnum Joannem, vel ceteros qui interesse possunt, ut patrocinia ecclesiastica, sive mea suscipiatis scripta, sive etiam ea minime fuerint directa, sub tanto moderamine debeatis impendere, quatenus, si qui in furtis publicis implicati sunt, a nobis non videantur injuste defendi, ne opinionem male agentium ex indiscretae defensionis ausu in nos ullo modo transferamus, sed quantum decet, ecclesiam admonendo et verbum intercessionis adhibendo, quibus valetis succurrite, ut et illis opem feratis, et opinionem sanctae Ecclesiae non inquinatis. » (Lib. ix, ep. 27.)

57. Item Januario, episcopo, post aliquos. « Si qui eorum de quibus est aliqua quaestio in ecclesiam fortasse referantur, ita debet causa disponi, ut nec ipsi violentiam patiantur, nec hi qui dicuntur oppressi damna sustineant. Curae ergo vestrae sit ut eis sacra-

mentum ab his quorum interest de servanda lege et justitia promittatur, et per omnia commoneantur exire, atque suorum actuum reddere rationem. Quibus etiam ecclesiae vestrae defensorem deputare vos convenit, cujus sollicitudine ea quae illis fuerint promissa servantur. » (Lib. x, ep. 38.)

58. Quantae humilitatis Gregorius fuerit, cum ex multis, tum ex his manifestissime poterit deprehendi, quod omnes quidem sacerdotes, fratres et comministros, clericos autem diversi ordinis dilectissimos filios, at vero laicos viros dominos, et feminas dominas, in suis litteris nominabat, neque ab aliquo se summum pontificem aut universalem sive dominum vocari aequanimiter permittebat. Nam ut ea quae super hujusmodi comprehensa sunt praetermittam, Rusticianae patrioae scribens, ait: « Excellentiae vestrae scripta suscepi, quae me in gravissima aegritudine positum, de salute, de devotione, ac de dulcedine sua omnino relevarunt. Unum vero aegre suscepi quia in eisdem epistolis ad me (quod semel esse poterat) saepius dicebatur: Ancilla vestra, ancilla vestra. Ego enim, qui per episcopatus onera servus sum omnium factus, qua ratione te mihi ancillam dicis, cujus ante susceptum episcopatum proprius fui? Et ideo rogo per omnipotentem Deum ne hoc verbum aliquando ad me in scriptis vestris inveniam. » (Lib. xi, ep. 44.)

59. Hujus humilitatis mansuetudine Gregorius non solum Theudelindae reginae Langobardorum pro tribus capitulis, verum etiam, inter alios, Savino quoque, suo subdiacono, satisfacere non renuit, dicens: « Exeuntes maligni homines turbaverunt animos vestros, non intelligentes neque quae loquuntur, neque de quibus affirmant, adstruentes quod aliquid de sancta Chalcedonensi synodo piæ memoria Justiniani temporibus sit imminutum, quam nos omni fide omnique devotione veneramus; et sic quatuor synodos sanctae universalis Ecclesiae sicut quatuor libros sancti Evangelii recipimus. De personis vero de quibus post terminum synodi aliquid actum fuerat, ejusdem piæ memoriae Justiniani temporibus est ventilatum; ita tamen ut nec fides in aliquo violaretur, nec de eisdem personis aliquid aliud ageretur, quam apud eandem sanctam Chalcedonensem synodum fuerat constitutum. Anathematizamus autem, si quis ex definitione fidei quae in eadem synodo prolata est, aliquid imminuere praesumpsit, vel quasi corrigendo ejus sensum mutare, sed sicut illic prolata est, per omnia custodimus. Te ergo, fili charissime, decet ad unitatem fidei remeare, ut finem tuum valeas in pace concludere, ne malignus spiritus, qui contra te per alia opera prevalere non potest, ex hac causa inveniat unde tibi in die exitus tui in aditu regni caelestis obsistat. » (Lib. 11, ep. 10.)

60. Item Gregoriae, cubiculariae Augustae, post cetera: « Quod dulcedo tua in suis epistolis subjunxit, importunam se mihi existere quousque scribam mihi esse revelatum quia peccata tua dimissa sint, rem et difficilem et inutilem postulasti. Difficilem quidem, quia ego indignus sum, cui revelatio fieri debeat; inutilem vero, quia secunda de peccatis tuis fieri non de-

bes, nisi cum jam in die vitæ tuæ ultimo plangere eadem peccata minime valebis; quæ dies quousque veniat, semper suspecta, semper trepida, metuere culpas debes, atque eas quotidianis fletibus lavare.» (Lib. VII, Ep. 25.)

61. Item Anastasio, presbytero Isauriæ, post aliqua: «Tua itaque fraternitas quantum in charitate perfecta sit, scio: et qui omnipotentem Deum multum diligit, oportet ut de proximo multum præsumat. Non enim loca vel ordines Creatori nostro proximos faciunt, sed ei nos aut merita bona conjungunt, aut mala disjungunt. Quia ergo adhuc incertum est, quis interius qualis sit, cur non audeas scribere, cum inter me et te quis sit superior ignores? Et quidem bene te vivere scio, me autem multis oneratum peccatis cognosco. Sed etsi ipse peccator es, tamen me multo melior es, quia tua tu tantummodo, ego vero et eorum qui mihi commisi sunt peccata porto. In hoc ergo te altum, in hoc te magnum aspicio, quia ante humanos oculos in magno atque in alta loco minime profecisti: in quo sæpe dum exterius ab hominibus honor tribuitur, ad ima animus mergitur, quia curis discerpentibus gravatur. Tibi autem omnipotens Deus juxta hoc quod scriptum est, *Ascensus in corde disposuit in valle lacrymarum* (Psal. xxxi, 6). Multo autem mihi altior, multo sublimior videri poteras, si neque ducatum monasterii quod Neas dicitur suscepisses.» (Lib. VII, ep. 32.)

62. Item Stephano episcopo, inter alia: «Multum mihi, et ultra quam indignus audire debui, favorem in epistolis demonstratis. Et scriptum est: *Ne laudes hominem quamdiu vivit* (Eccli. xi, 30). At tametsi audire talia dignus non fui, orationibus vestris peto ut dignus efficiar, ut si bona in me non ideo dixistis quia sunt, ideo sint quia dixistis.» (Lib. VII, ep. 8.)

63. Sed ne solis verbis tanti præsulis humilitas inculcari credatur, superest ut ex Græcorum relationibus ad me nuper interpretatis eadem Patris humilitas vivis operibus demonstretur, in quibus videlicet ita refertur. Enarravit nobis abbas Joannes, Persa, sanctus et reverendus vir existens, de magno Gregorio beatissimo papa romano, dicens: Olim ivi Romam ad adorandum loculos sanctorum apostolorum Petri et Pauli; et una dierum, cum starem in medio civitatis, video papam Gregorium per me transiturum, et cogitavi me mittere ante eum. Cum ergo appropinquasset mihi papa, videns quia pergerem ut mitterem me ante eum, sicut coram Deo dico, fratres, primus misit se ante me super terram, et non ante surrexit quam ego prior surgerem, et amplexatus me cum multa humilitate, tribuit mihi per manum numismata tria, et jussit mihi dari casulam et necessitates meas omnes. Glorificavi ergo Deum, qui donavit ei talem humilitatem circa omnes, et eleemosynam et charitatem. (Prat. spirit, c. 151.)

64. Hinc est quod patientissimus pastor Gregorius penes imperatorem Mauricium, sibi prorsus insensum, dudum accusatus quod Malchum episcopum, sui patrimonii provisorem, pro retentis pensionibus tandiu in custodiis afflisset quousque spiritum ex-

halaret, Sabiniano suo diacono Constantinopolitano scribens, ait: «Unum est quod breviter suggeras serenissimis dominis nostris, quia si ego servus eorum in morte Langobardorum me miscere voluissem hodie Langobardorum gens nec regem, nec duces, nec comites haberet, atque in summa confusione divisa esset. Sed quia Deum timeo, in morte ejuslibet hominis me miscere formido. Malchus autem idem episcopus neque in custodia fuit, neque in aliqua afflictione, sed die qua causam dixit et addictus est, nesciente me, a Bonifacio notario in domum ejus ductus est, ibique prandit, et honoratus est ab eo, et nocte subito mortuus est inventus.» (Lib. IV, ep. 47.)

65. Igitur in omnibus suis dietis vel operibus, Gregorius imminentem futuræ retributionis diem ultimum perpendebat, tantoque cautius cuncta cunctorum negotia ponderabat quanto propinquius finem mundi insistere, ruinis ejus crebrescentibus, advertibat. Quapropter in homiliis Evangelicis perhibet dicens: «Exsurgit gens contra gentem et regnum adversus regnum, et erunt terræ motus magni per loca, pestilentiæ et fames.» Et quibusdam interpositis adjunxit: «Et erunt signa in sole et luna et stellis, et in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris et fluctuum. Ex quibus profecto omnibus alla jam facta cernimus, alia in proximo ventura formidamus. Nam gentem contra gentem exsurgere, earumque pressuram terris insistere, plus jam in nostris tribulationibus cernimus quam in codicibus legimus. Quod terræ motus urbes innumeras obruat ex aliis mundi partibus, scitis, quam frequenter audivimus. Pestilentias sine cessatione patimur. Signa vero in sole, et luna, et stellis adhuc aperte minime vidimus; sed quia hæc non longe sint, ex ipsa jam aeris immutatione colligimus. Quamvis prius quam Italia gentili gladio ferienda traderetur, igneas in cælo acies vidimus, ipsamque qui postea humani generis fusus est, sanguinem coruscantem. Confusio autem maris et fluctuum necdum nova exorta est, sed cum multa jam prænuntiata sint completa, dubium non est quin sequantur etiam pauca quæ restant, quia sequentium rerum certitudo est præteritarum exhibitio.» Et paulo post: «Ecce, fratres mei, jam cernimus quod audiebamus. Novis quotidie et crebrescentibus malis mundus urgetur. Ex illa plebe innumera quanti remanseritis aspicietis, et tamen adhuc quotidie flagella urgent, repentini casus opprimunt, novæ nos et improvisæ clades affligunt. Sicut enim in juventute viget corpus, forte in incolome manet pectus, torosa cervix, plena sunt brachia; in annis autem senilibus statura curvatur, cervix exsiccata deponitur, frequentibus suspiriis pectus urgetur, virtus deficit, loquentis verba anhelitus intercludit (nam si languor desit, plerumque senibus ipsa salus ægritudo est): ita et mundus in annis prioribus velut in juventute vigit, ad propagandam humani generis prolem robustus fuit, salute corporum viridis opulentia rerum pinguis; at nunc ipsa sua senectute deprimitur, et quasi ad vicinam mortem

molestiis crebrescentibus urgetur. » (Homil. 1 in Evang.) Et iterum : « Euntes prædicate, dicentes quia appropinquabit **163** regnum cælorum (Matt. x, 7). Hoc jam, fratres charissimi, etiamsi Evangelium taceat, mundus clamat. Ruinæ namque illius voces sunt. Qui enim tot attritus percussionibus a gloria sua cecidit, quasi jam nobis e proximo regnum aliud, quod sequatur, ostendit. Ipsi jam et a quibus amatur amarus est. Ipse enim ejus ruinæ prædicant quod amandus non est. Si enim ruinam sui domus quassata minaretur, quisquis in illa habitaret fugeret, et qui stantem dilexerat recedere quantocius a cadente festinaret. Si igitur mundus cadit, et nos eum amando complectimur, opprimi volumus potius quam habitare, quia nulla nos ratio a ruina illius separat quos in ejus passionibus amor ligat. Facile ergo est nunc jam, cum destructa omnia cernimus, animum nostrum ab ejus dilectione disjungere. Sed hoc illo in tempore difficillimum fuit, quod apostoli prædicare cæleste regnum invisibile mittebantur, cum longe lateque omnia cernerent florere regna terrarum. » (Homil. 4 in Evang.)

66. Quæ autem de istius urbis Gregorius incommoditate descripserit indicabo, quatenus ii qui, nunc in ruinis ejus habitantes, eam ordinatiorem ac per hoc valentiorum fuisse non autumant, contremiscant. Ait enim in expositionis Ezechielis homilia octava decima sic : « Quid est jam, rogo, quod in hoc mundo libeat ? Ubique luctus aspiciamus, ubique gemitus audivimus. Destructæ urbes, eversa sunt castra, depopulati sunt agri, in solitudinem terra redacta est. Nullus in agris incola, pene nullus in urbibus habitator remansit ; et tamen ipsæ parvæ generis humani reliquiæ adhuc quotidie et sine cessatione feriuntur, et finem non habent flagella cælestis justitiæ, quia nec inter flagella correctæ sunt actionis culpæ. Alios in captivitate duci, alios detruncari, alios interfici videmus. Quid est ergo quod in hac vita libeat, fratres mei ? Si talem mundum adhuc diligimus, non jam gaudia sed vulnera amamus. Ipsa autem quæ aliquando mundi domina esse videbatur, qualis remanserit Roma conspiciamus, immensis doloribus multipliciter attrita, desolatione civium, impressione hostium, frequentia ruinarum : ita ut in ea completum esse videamus quod contra urbem Samariam per Ezechielem prophetam prædictum est : *Pone ollam, pone, inquam, et mitte in eo aquam, et congere frusta ejus in eam ; et paulo post : Efferbuit ; coctio ejus, et decocta sunt ossa ejus in medio illius ; atque iterum : Congere ossa quæ igne succendam, consumentur carnes, et coquetur universa compositio, et ossa tabescent. Pone quoque eam super prunas vacuum, ut incalescat et liquefiat æs ejus* (Ezech. xxiv, 10 et seq.). Tunc enim nobis olla posita est, cum hæc est civitas constituta. Tunc enim in ea aqua missa est, et frusta ejus congesta sunt, quando ad eam undique populi confluebant, qui, velut aqua calens, actionibus mundi fervescerent, et quasi frusta carni-um in ipso suo fervore liquarentur. De qua bene

A dicitur : *Efferbuit coctio ejus, et decocta sunt ossa illius in medio ejus* : quia prius quidem in ea vehementer incaluit actio gloriæ sæcularis, sed postmodum ipsa gloria cum suis sequacibus defecit. Per ossa etenim potentes sæculi, per carnes vero populi designantur : quia sicut carnes ossibus portantur, ita per potentes sæculi, infirmitas regitur populorum. Sed ecce jam de illa omnes hujus sæculi potentes ablati sunt : ossa ergo excocta sunt. Ecce populi defecerunt : carnes ejus **164** liquefactæ sunt. Dicatur ergo : *Congere ossa quæ igne succendam, consumentur carnes, et coquetur universa compositio, et ossa tabescent*. Ubi enim senatus ? ubi jam populus ? Contabuerunt ossa, consumptæ sunt carnes, omnis in ea sæcularium dignitatum ordo extinctus est. Excocta est universa compositio ejus, et tamen ipsos nos paucos qui remansimus, adhuc quotidie gladii, adhuc quotidie innumeræ tribulationes premunt. Dicatur ergo : *Pone quoque eam super prunas vacuum*. Quia enim senatus deest, populus interiit ; et tamen in paucis qui sunt dolores et gemitus quotidie multiplicantur : jam vacua ardet Roma. Quid autem ista de hominibus dicimus, cum ruinis crebrescentibus ipsa quoque ejus destrui ædificia videmus ? Unde apte de civitate jam vacua subditur : *Incalescat et liquefiat æs ejus*. Jam enim et ipsa olla consumitur, in qua prius carnes et ossa consumebatur : quia postquam defecerunt homines, etiam parietes cadunt. Ubi enim sunt qui in ejus aliquando gloria lætabantur ? Ubi eorum pompa ? ubi superbia ? ubi frequens et immoderatum gaudium ? Impletum est in ea quod contra destructam Niniven per prophetam dicitur : *Ubi est habitaculum leonum, et pascua catulorum leonum* (Nahum. ii, 11) ? An ejus duces ac principes leones non erant, qui per diversas mundi provincias discurrentes prædam sæviendo interficiendo rapiabant ? Hinc leonum catuli inveniebant pascua : quia pueri, adolescentes, juvenes sæculares et sæcularium filii, huc undique concurrebant, cum proficere in hoc mundo voluissent. Sed ecce jam desolata, ecce contrita, ecce gemitibus oppressa est. Jam nemo ad eam currit, ut in hoc mundo proficiat. Jam nullus potens et violentus remansit, qui opprimendo, prædam diripiat. Dicamus ergo : *Ubi est habitaculum leonum, et pascua catulorum leonum* ? Contingit ei quod de Judæa novimus per prophetam dictum : *Dilata calvitium tuum sicut aquila* (Mich. i, 10). Calvitium quippe hominis in solo capite fieri solet, calvitium vero aquilæ in toto fit corpore, quia cum valde senuerit, plumæ ejus ac pennæ ex omnibus illius membris cadunt. Calvitium ergo suum sicut aquila dilatat, quia plumas perdidit dum populum amisit. Alarum quippe pennæ ceciderunt cum quibus volare ad prædam consueverat, quia homines ejus potentes extincti sunt per quos aliena rapiobat.

Item in Dialogorum libro secundo : « Præterea, inquit, antistes Canusinæ ecclesiæ ab Benedictum Domini famulum venire consueverat, quem vir Dei pro vitæ suæ merito valde diligebat. Is itaque dum cum illo de ingressu regis Totilæ et Romanæ urbis

perditione colloquium haberet, dixit: Per hunc regem civitas ista destruetur, ut jam amplius non inhabitetur. Cui vir Dei respondit: Roma a gentibus non exterminabitur, sed tempestatibus, coruscis, turbini- bus ac terræ motu fatigata marcescet in semetipsa. Cujus prophetiæ mysteria nobis jam facta sunt luce clariora, qui in hac urbe dissoluta mœnia, eversas domos, destructas ecclesias turbine cernimus; ejus- que ædificia longo senio lassata, quia ruinis crebrescentibus prosternantur, videmus. » (*Dial. l. II, c. 15.*)

Item in epistola Joanni, episcopo Ravennati, post aliqua: « Si quo modo est aliquando locus obtinendi, agat apud exarchum fraternitas vestra, ut pacem cum Ariulpho, si aliquid possumus, faciamus, quia milles de Romana urbe (a) tultus est, 165 sicut ipse novit. Theodosiani vero qui hic remanserunt, rogam non accipientes, vix ad murorum quidem custodiam se accommodant, et destituta ab omnibus civitas, si pacem ejus non habet, quomodo subsistet? » (*Regist. l. II, ep. 46.*)

67. Tantis curarum tumultibus pro animarum pa- riter ac civitatis custodia Gregorius gravabatur, ut in coli molestias corruens, non solum (sicut propo- suerat) per ordinem Ezechielis mysteria minime per- tractaret, verumetiam hostilibus incursionibus, mul- tisque corporis debilitatibus aggravatus, a studio expositionis omnino desisteret, et ad dies illos se pervenisse defleret, atque dissolutionem sui corporis totis conatibus flagitaret. Quapropter eidem Joanni episcopo queritur, dicens: « Quod multis vestræ beatitudini minime respondi, non hoc torpori meo, sed languori deputate: quia peccatis meis facien- tibus, eo tempore quo Ariulphus ad Romanam urbem veniens, alios occidit, alios detruncavit, tanta mœstia affectus sum, ut in coli molestiam caderem. » (*Ibid.*)

Item in expositione ultimæ visionis Ezechielis prophetæ: « Quia multis curis prementibus, Ezechielis prophetæ librum coram charitate vestra totum per ordinem perscrutari non licuit, bonis vestris deside- riis placuit petere, ut saltem extrema ejus visio, quæ ei facta est de ædificio in monte constituto, quæ et cunctis est visionibus ejus obscurior, exponi debuisset. Et quidem voluntati vestræ me parere necesse est. Sed duo sunt quæ hac in re perturbant animum meum. Unum, quod hæc eadem visio tantæ obscuri- tatis nebulis tegitur, ut vix in ea aliquid, intellectu interlucente, videatur. Aliud, quod jam Agilulphum, D Langobardorum regem, ad obsidionem nostram sum- mopere festinantem, Padum transisse cognovimus. Unde pensate, fratres charissimi, in caliginosis ac mysticis sensibus quid valeat mens misera, timoris sui perturbationibus occupata. Quanto enim circa ter- rena plus satagit, tanto in his quæ sunt cœlestia mi- nus videt: pro eo quod curis suis extra se ducitur, valde intus minor est: quia scriptum est: *Deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem* (*Sap. 9, 15*). Quæ enim superiora penetrare, etiam collecta,

A non sufficit, pensate quid agere poterit divisa. Sci- mus autem omnes quia et fluvius qui in multis rivis dividitur a suo alveo siccatur.

Item in ejusdem prophetæ tractatibus, homilia 11: « Sive, inquit, justus in culpa, sive peccator in morte corruat, speculatori timendum est ne hunc ex suo silentio reactus peccantium pariter insolvat. Sed in- terim, dum loquor, avertere a memetipso oculos volo, et ecce iterum sermo divinus me impingit in memetipsum, ut meam negligentiam videam, et mihi dici hæc quæ audio pertimescam. Sicut enim supe- rius dixi, cujus cor innumeris curis sparsum, se ad se colligat? Quando etenim possum et ea quæ circa me sunt sollicite omnia curare, et memetipsum, ada- nato sensu, conspicerem? Quando possum pravorum nequitas insequendo corrigere, bonorum actus lau- dando et admonendo custodire, aliis terrorem atque aliis dulcedinem demonstrare? Quando valeo, et de his quæ sunt necessaria fratribus cogitare, et contra hostiles gladios de Urbis vigiliis sollicitudinem ge- rere, ne incursione 166 subita cives pereant pro- videre, et inter hæc omnia pro animarum custodia plene atque efficaciter verbum exhortationis impen- dere? Loqui etenim de Deo quietæ valde et liberæ mentis est. Tunc namque bene lingua dirigitur in sermone, cum secure sensus quieverit in tranquillitate: quia nec concussa aqua imaginem conspicien- tis reddit, sed tunc in ea vultus intendentis aspicitur, cum non movetur. Quam ergo exhortationem vobis speculator vester, fratres charissimi, faciat, quem tot rerum confusio perturbat? » Et paulo post: « Sacerdos etiam post compunctionem ac lacrymas cogitur necessaria quæque filiorum suorum cogno- scere, et ea quæ refugit animo patienter audire, at- que post suspiria cœlestium, quorumlibet carnalium hominum onera portare, et sæpe cum supervenien- tibus cor in diversam qualitatem transfundere. Nam aliquando de lucris spiritualibus gaudet; sed cum quilibet mœrens supervenerit, nisi ejus mœrorem in se susceperit, tribulationi illius compatiens non est. Et aliquando de damnis animarum luget; sed repente superveniunt qui de suis prosperitatibus lætantur, quorum si lætitiæ sacerdos non congaudet, minus amare creditur filios in quorum gaudio non exultat, præcipue cum Paulus dicat: *Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus* (*Rom. XII, 15*). Nihil ergo tam onerosum in ordine sacerdotum video quam rigorem mentis compatiendo flectere, et cum per- sonis supervenientibus animum mutare; et tamen hoc valde est necessarium. Nam quando ex prædica- tione ejus ad boni operis gratiam peccator reducitur, si ipse qui prædicat videtur ingratus? » (*Præfat. l. II in Ezech.*)

Item in fine ejusdem voluminis: « Ecce hæc, ut Domino largiente potuimus, coram vobis, fratres charissimi, rimati sumus. Nemo autem me reprehendat (b) si post hanc locutionem cessavero, quia, sicut

Reg. et cod. B. Mariæ Paris., si posthac a locutione cessavero.

(a) De isto verbo disseritur in nota h ep. 46 lib. II Registri.

(b) Ita Colb. et alii Mss. Exousi, quibus astipulantur

omnes cernitis, nostræ tribulationes excreverunt. Undique gladiis circumfusi sumus, undique imminens mortis periculum timemus. Alii detruncatis ad nos manibus redeunt; alii capti, alii interempti nuntiantur. Jam cogor linguam ab expositione retinere, quia tædet animam meam vitæ meæ (*Job. x*). Jam nullus in me sacri eloquii studium requirat, quia versa est in luctum cithara mea, et organum meum in vocem flentium (*Job. xxx*). Jam cordis oculus in mysteriorum discussione non vigilat, quia dormitavit anima mea præ tædio (*Psal. cxviii*). Jam minus lectio animo dulcis est, quia oblitus sum manducare panem meum a voce gemitus mei (*Psal. ci*). Cui autem vivere non licet, de Scripturæ sacræ sensibus loqui mystica qualiter libet? Et qui cogor quotidie amara bibere, quando possum dulcia propinare? » (*Homil. ult.*)

Item Italicæ patriciæ et Venantio, ex monacho patricio: « Quosdam de Sicilia venientes affectu quo debui de sospitate excellentiæ vestræ requirere curavi, sed de assiduitate ægritudinum mihi tristitia responderunt. Hæc autem dicens, nec ego vobis de meipso invenio aliud quod debeam nuntiare, nisi quod, peccatis meis facientibus, ecce jam undecim menses sunt quod valde rarum est si de lecto surgere aliquando potui. Tantis enim podagræ doloribus, tantisque molestiarum premor angoribus, ut vita mihi gravissima pœna sit. Quotidie enim in dolore deficio, et mortis remedium expectando suspiro. In clero vero 167 hujus urbis et populo tanti febrium languores irruerunt, ut pene nullus liber, nullus servus remanserit, qui idoneus esse ad aliquod officium vel ministerium possit. De vicinis autem urbibus strages nobis mortalitatis quotidie nuntiantur. Africa autem qualiter mortalitate et languoribus vastetur, quanto viciniore estis tanto credo quod subtilius cognovistis. De Oriente vero qui veniunt, graviore desolationes nuntiant. In his itaque omnibus, quia, appropinquante fine mundi, generalem percussionem esse cognoscimus, affligi nimis de propriis molestiis non debemus. » (*Regist. l. xi, ep. 123.*)

Item Eulogio, patriarchæ Alexandrino: « Transacto anno suavissima sanctitatis vestræ scripta suscepi, quibus pro ægritudinis meæ nimietate respondere nunc usque non valui. Ecce enim jam biennium pene expletur quo lectulo teneor, tantisque podagræ doloribus affligor, ut vix in diebus festis usque ad horarum trium spatium surgere valeam missarum solemnia celebrare. Mox autem cum gravi compellor dolore decumbere, ut cruciatum meum non possim, gemitu interrumpente, tolerare. Qui dolor interdum mihi lentus est, interdum nimis, sed neque ita lentus ut recedat, neque ita nimis ut interficiat. Unde fit ut qui quotidie in morte sum, repellar a morte. Nec mirum, quia peccator gravis tali corruptionis carcere diu teneor inclusus; unde compellor clamare: *Educ de carcere animam meam ad confitendum nomini tuo,*

A *Domine (Psal. cxli, v. ult.).* Sed quia meis adhuc precibus obtinere non mereor, rogo ut vestræ sanctitatis oratio suæ mihi intercessionis adjutorium præbeat, meque a peccati et corruptionis pondere liberum reddat in illam, quam bene nostis, libertatem gloriæ filiorum Dei. » (*Lib. x, ep. 35.*)

Item eidem: « Peto autem ut pro me enixius vestra sanctitas orare debeat, quia podagræ doloribus, et barbarorum gladiis, et curarum afflictionibus incessanter premor. Sed si mihi orationis vestræ opem impenditis, credo quod me contra adversa omnia fortiter juvetis. » (*Lib. ix, ep. 78.*)

B Item eidem: « Rogo ergo ut pro me peccatore enixius oretis, quia et dolor corporis, et amaritudo cordis ex curarum afflictionibus, et immensa vastitas mortalitatis, inter tot barbarorum gladios me vehementer affligit. Inter quæ omnia non temporalem, sed æternam consolationem requiro, quam per me impetrare non valeo, sed per intercessionem vestræ beatitudinis hanc me obtinere confido. » (*Lib. xiii, ep. 41.*)

C Item (a) Mariniano, episcopo Ravennæ: « Multum jam tempus est quo surgere de lecto non valeo: nam me modo podagræ dolor cruciat, modo nescio quis in toto corpore se ignis cum dolore expandit; et fit plerumque ut uno in me tempore ardor cum dolore confligat, et corpus in me animusque deficiat. Quantis autem aliis necessitatibus extra has quas protuli infirmitates afficiar enumerare non valeo, sed breviter dico quia sic me infectio noxii humoris imbibit, ut vivere mihi pœna sit, et mortem desideranter expectem, quam gemitibus meis solam esse credo remedium. Proinde, frater sanctissime, divinæ pro me pietatis misericordiam deprecare, ut percussionis suæ 168 erga me flagella propitius mitiget, et patientiam tolerandi concedat, ne nimio, quod absit, tædio in impatientiam cor erumpat, et quæ curari per plagam poterat culpa crescat ex murmure. » (*Lib. xi, ep. 32.*)

Item Rusticianæ patriciæ: « De podagræ molestia quam vobis evenisse signastis, et contristatus vehementer sum et lætatus. Lætatus, quia humor noxius inferiora petens, superiora profecto deseruit. Contristatus vero, quia in tam tenuissimo corpore dolores vos nimios perpeti pertimesco. Ubi enim deest caro, quæ virtus esse poterit doloribus resistens? Me etenim, quem qualis fuerim nostis, ita amaritudo animi et assidua exacerbatio atque hoc podagræ molestia affecit, ut corpus meum tamquam in sepultura siocatum sit unde fit ut jam raro de lecto surgere valeam. » (*Lib. xi, ep. 44.*)

Item eidem: « Ego in tanto gemitu et occupationibus vivo, ut ad dies quos ago pervenisse me pœniteat, solaque mihi in consolatione sit mortis expectatio. Unde peto ut pro me orare debeatis, quatenus de hoc carnis carcere citius educat, ne tantis laboribus diutius torquear. » (*Lib. xiii, ep. 22.*) Item

(a) In Excusis, in Uticensi, et in tribus Paris. Episcopo Arabiæ. Hic Episcopus in vulgatis modo di-

oitur Maximianus, modo Marianus, aut Marinianus.

Anastasio Antiocheno : « Rogo ut pro mei cordis infirmitate enixius oretis, quatenus omnipotens Deus mentem meam a malis omnibus pro vestra intercessione tueatur, et citius me de tot procellis hujus tempestatis eripiat, atque in æternæ quietis littore perducatur. » (*Lib. VIII, ep. 2.*)

68. Tantis precibus Gregorius tandem aliquando divinitus exauditus, postquam sedem catholicæ et apostolicæ sanctæ Romanæ Ecclesiæ annis tredecim, mensibus sex et diebus decem, doctrinis pariter ac operibus felicissimis illustravit, (a) anno imperii Phocæ secundo, indictione septima, quarto iduum Martiarum, a carnis corruptione subtractus est, incorruptionis perpetuæ gloria sublimandus. Qui videlicet omni vitæ suæ tempore sicut novas basilicas minime fabricarat, ita nimirum fabricatarum veterum sarta tecta cum summo studio annualiter reparabat : quas

Suscipe terra tuo corpus de corpore sumptum,
Reddere quod valeas, vivificante Deo.
Spiritus astra petit, lethi nil jura nocebunt,
Cui vitæ alterius mors magis (b) illa via est.
Pontificis summi hoc clauduntur membra sepulcro,
Qui innumeris semper (c) vivat ubique bonis.
Esuriem dapibus superavit, frigora veste,
Atque animas monitis texit ab hoste sacris.
Implebatque actu quidquid sermone docebat,
Esset ut exemplum mystica verba loquens.
170 (d) Anglos ad Christum vertit pietate magistra,
Acquirens fideique agmina gente nova.
Hic labor, hoc studium, (e) tibi cura hæc pastor agebas,
Ut Domino offerres plurima lucra gregis.
Hisque Del consul factus, lætare triumphis,
Nam mercedem operum jam sine fine tenes.

69. Quo scilicet liberalissimo pastore defuncto, vehementissima famas eodem anno incubuit : et quanto patrono tunc Roma caruit, licet rerum inopia toto pene mundo monstraverit, invidorum tamen feritas minime recognovit. Nam sicut a majoribus (f) traditur, cum calumniarum veterum incentores, Gregorium prodigum dilapidatoremque multiplicis patriarchatus thesauri perstreperent, deficiente personali materie,

(a) Hi characteres chronologici cum anno Christi 604 conveniunt : tametsi venerabilis Beda S. Doctoris obitum ad an. 605 refert, eumque secutus Paulus Dlac. in lib. IV, hist. Langob. Indictioni VIII consignat. *Mabill.*

(b) Apud Bedam hos versus referentem lib. II, hist. c. 1, et in mss. *Pari. ipsa.*

(c) Beda, et mox laudati mss. *vivit.*

(d) Beda, *ad Christum Anglos convertit, etc.*

(e) Beda, *hæc tibi cura, hoc Pastor agebas.*

(f) Hæc historia Baronio ad an. 604 dubia videtur, nec immerito, cum nullius certi auctoris testimonio nitatur, et de ipsa sileant Isidorus, Ildephonsus Pa-

ad comburendos libros ejus cœperunt pariter anhelare. Quorum dum quosdam jam combussissent, ac reliquos vellent exurere. Petrus Diaconus familiarissimus ejus, cum quo quatuor Dialogorum libros disputaverat, creditur vehementissime obstitisse dicens, ad obliterandam ejus memoriam librorum exustionem nihil proficere quorum exemplaria, diversis petentibus, mundi ambitum penetrassent ; subjungens immane sacrilegium esse, tanti Patris tot et tales libros exurere, super cujus caput ipse Spiritum sanctum in similitudine columbæ tractantis frequentissime perspexisset. Cumque dudum devotum populum Diaconus cerneret occasione temporis cum invidis resultare, in hoc omnium sententiam dicitur provocasse, ut, si quod dixerat jurejurando confirmans mori continuo meruisset, ipsi a librorum exustione desisterent, si vero testimonii sui superstes exstitisset, ipse quoque combustoribus manus daret. (g) Itaque cum Evangeliiis in ambonem venerabilis levita Petrus ascendens, mox ut Gregorianæ sanctitati testimonium præbuit, inter verba veræ confessionis spiritum efflavit, et a dolore mortis extraneus juxta (h) pyrgi basim, sicut hactenus cernitur, confessor veritatis meruit sepeliri.

70. Hinc est quod consuetudinaliter Spiritus sanctus in specie columbæ super scribentis Gregorii caput depingitur, et quod expositionum illius pars maxima, quæ utique ab invidis exusta recolitur, non habetur. Quarum ipse summam Joanni, subdiacono Ravennæ, responsali suo, significare videtur, inter cætera sic describens : « Quia charissimus quondam filius meus Claudius, aliqua me loquente de Proverbiis, de Canticis canticorum, de Prophetis, de libris quoque Regum et de Heptateucho audierat, quæ ego scripto tradere præ infirmitate non potui, ipse eam suo sensu dictavit, ne oblivione deperirent, ut apto tempore hæc eadem mihi inferret, et emendatius dictarentur. Quæ cum mihi legisset, inveni dictorum meorum sensum (i) valde inutilius fuisse permutatum. Unde necesse est ut tua experientia, omni excusatione atque mora cessante, ad ejus monasterium accedat, convenire fratres faciat, et sub omni veritate quantascunque de diversis 170 Scripturis chartulas detulit, ad medium deducat : quas tu suscipe, et mihi celerrime transmittite. » (*Regist. lib. XII, ep. 24.*) Enimvero, quia studiositas Gregorii, qui post hæc tribus ferme annis superfuit, falli non potuit, constat nimirum quia plures libros quam nunc habeantur composuit. Quorum memoriam quidam in episcopali ejus perstringens, ait :

terius.

(g) Lege aliquid omnino simile apud Greg. Turon. lib. de Gloria Confess. c. 59 Subdiaconus vero plenus dierum ægre ferens quod virtus S. Trojani occluderetur, convocato episcopo cum clericis... omnia quæ a sancto audierat... reseravit... adjiciens hæc : *Et ut probetis vera esse quæ loquor, finito sermone finem facio vitæ ; et his dictis clausis oculis obiit.*

(h) Pyrgobasis est domus turrita ; pergi basis turris pes seu fulcimentum. *Mabill.* — Hoc videtur intelligendum de aliqua turricula cochlidium, quo in ambonem ascendebatur, continente.

(i) Ita Mss. At editi, *valde in multis.*

Job, Ezechiel, Evangelia et Pastoralem exposuit, et multa alia. Ut subaudias, quæ jam inveniri non possunt, quoniam revera ante succensa sunt quam edita, sicut reliqua ipsius opera quæ nunc in sancta Romana Ecclesia retinentur adhuc sub custodia, ne penitus vulgarentur.

71. Itaque si curiosius perpendatur omne Gregorii tractandi tempus quo libros qui nunc habentur exposuit, a diaconio suo usque ad penultimum sui pontificatus annum extenditur; et licet, Langobardorum perfidia sæviante, post Ezechielis tractatus, ab expositione librorum destiterit, ab exponendis tamen epistolis, quamdiu vivere potuit, numquam omnino cessavit; quarum videlicet tot libros in scrinio dereliquit, quot annos advixit. « Unde quartum-decimum epistolarum librum septimæ indictionis imperfectum reliquit quoniam ad ejusdem indictionis terminum non pertingit. Ex quorum multitudine primi Hadriani papæ temporibus quædam epistolæ decretales per singulas indictiones excerptæ sunt, et in duobus voluminibus, sicut modo cernitur, congregatæ. Et Gregorius jamdudum in monasterio positus, ubi cum angelus Domini sub habitu naufragi scribentem reppererat, nimirum quædam dictaverat, ut ad expositionem tantæ profunditatis quam in libro Job penetrare potuit, eo paratior quo ex dictandi consuetudine doctior, perveniret.

72. Ergo Gregorius in diaconio suo, dum illum in Constantinopolitana urbe sedis apostolicæ responsa constringerent, et Leandrum, Hispanum episcopum, injuncta pro causis fidei Wisigothorum ibi legatio perduxisset, eodem Leandro (sicut in primo libro dixisse me recolo) cum fratribus tunc Gregorio adhærentibus, importunissime compellente, librum beati Job cœpit exponere (*Lib. 1, 27*). Quibus coram positis priora libri sub oculis dixit; et quia tempus paulo vacantius reperit, posteriora tractando dictavit. Cumque ei spatia largiora suppetent, multa augens, pauca subtrahens, atque ita ut inventa sunt nonnulla derelinquens, ea quæ se loquente excerpta sub oculis fuerant, per libros emendando composuit. Qui cum jam factus episcopus Romæ postrema dictaret, quo stylo prima dixerat sollicite attendens, egit ut ea quæ locutus fuerat, studiosa emendatione transcurrens, quasi ad similitudinem dictatus erigeret, et ea quæ dictaverat, non longe a colloquentis sermone discreparent: quatenus dum hoc tenditur, illud adtrahitur, edita modo dissimiles non dissimiles formaretur. Quamvis tertiam ipsius operis partem ut colloquendo protulit, pene ita dereliquit: quia dum eum fratres ¶¶ ad alia exponenda pertraherent, hanc subtilius emendari noluerunt. Quibus multa jubentibus, dum parere modo (*b*) per expositionis ministerium modo per contemplationis ascensum, modo per moralitatis instrumentum studeret, hoc opus, per triginta et quinque libros

extensum, in sex codicibus explevit. Quorum exemplaria primo per Urbis monasteria subdivisit, postremo vero eidem Leandro episcopo destinavit.

73. Sed in ipso sui episcopatus exordio, dum a Joanne, Ravennatis urbis episcopo, humiliter reprehensus fuisset, cur pastoralis curæ delitescendo pondera fugere vir tam idoneus voluisset, librum Regule Pastoralis composuit: quem quadripartita ratione distinguens, valde pensandum esse pardocuit, cum rerum necessitas exposcit, ad culmen quisque regiminis qualiter veniat, atque ad hoc rite perveniens qualiter vivat, et bene vivens qualiter doceat, et recte docens infirmitatem suam quotidie quanta valet consideratione cognoscat, (*c*) ne aut humilitas accessum fugiat, aut perventioni vita contradicat, aut vitam doctrina destituat, aut doctrinam præsumptio extollat. Primum ergo appetitum timor temperet; post autem magisterium quod a non quærente suscipitur, vita commendet; deinde necesse est ut pastoris hominum, quod vivendo ostenditur, etiam loquendo propagetur; ad extremum vero superest ut perfecta quæque opera consideratio propriæ infirmitatis deprimat, ne hæc ante occulti arbitri oculos tumor elationis extinguat. Et quia quosdam imperitos ad sacerdotium conspirasse cognoverat, quosdam conspiraturos esse prævidebat: qui metiri se nescientes, quæ non didicerunt docere concupiscerent, quique pondus magisterii tanto levius aestimarent quanto vim illius magnitudinis ignorarent: hos in ipso libri sui reprehendit exordio, ut si quando indocti ac præcipites doctrinæ arcem tenere appetissent, a præcipationis suæ ausibus in ipsa Gregorianæ locutionis janua pellerentur. Hunc librum Anatolius, diaconus, ejus apocrisiarius, quærenti ac jubenti imperatori quondam obtulerat, quem magnus Anastasius, Antiochenus episcopus, in Græcam linguam transfudit, et Orientalibus ecclesiis opus venerabile procuravit.

74. Deinde, sicut in secundo hujus operis libro jam retuli, dum adhuc Gregorius ad loquendum voce statumque sibi sufficeret, per stationes discurrens, viginti homilias Evangelii diverso tempore coram populo declamavit; reliquas vero ejusdem numeri dictavit quidem, sed, lassescente stomacho languore continuo, aliis pronuntiare permisit (*Lib. ix, ep. 52*): quarum exemplaria Secundo servo Dei petenti mandavit.

75. Cumque a suis familiaribus ut aliqua de miraculis patrum describeret Gregorius enixius rogaretur, Maximiano, Syracusano episcopo, scripsit, dicens: « Fratres mei, qui mecum familiariter vivunt, omni modo me compellunt aliqua de miraculis Patrum quæ in Italia facta audivimus sub brevitate describere. Ad quam rem solatio vestræ charitatis vehementer indigeo, ut quæ vobis in memoriam redeunt, quæque cognovisse vos ¶¶ contigit, mihi breviter indicetis. De domno autem Nonnoso abbate, qui juxta domnum Anastasium de Pentomis fuit, aliqua retulisse te me-

(a) Sic legitur in Uticensi, et quidem optime, licet aliis in Mss. ac editis legatur, unde tertium decimum. Vide Præfat. nostram ad epistolas num. 5.

(b) Excusi, cum tribus Mss. Paris., per expositionis

mysterium.

(c) Corrupte quidam editi, humilitatis accessum fugiat.

nimi quæ oblivioni mandavi. Et hæc ergo, et si qua sunt alia, tuis peto epistolis imprimi, et mihi sub celeritate transmitti, si tamen ad me ipse non proficisceris. » (*Regist. lib. III, ep. 31.*) Hinc Gregorius roboratus, sanctorum miracula Patrum cum Petrosuo diacono quæ per inquisitionem atque responsionem protulerat (a) expositionis altius studium interrumpens, sola nominum prænotatione distinxit, et in libros quatuor ordinavit: ut, sicut in libris expositionum suarum quibus esset virtutibus insudandum docuerat, ita etiam descriptis sanctorum miraculis quæ virtutum fuisset earundem claritas luce clarius ostentaret. Quos libros Zacharias, sanctæ Ecclesiæ Romanæ episcopus, Græco Latinoque sermone doctissimus, temporibus Constantini imperatoris post annos ferme centum septuaginta quinque in græcam linguam convertens, Orientalibus ecclesiis divulgavit, (b) quamvis astuta Græcorum perversitas, in commemoratione Spiritus sancti a Patre procedentis, nomen Filii suaptim radens abstulerit.

76. Primam quoque et ultimam Ezechielis prophetæ partes quæ videbantur obscuriores, Romanis postulantis, pertractavit, easque per homitias viginti et duas distinguens, quantum lucis intus habeant demonstravit; et in his tractandis, sicut superius patuit, finem fecit.

77. Qui libri dum a doctoribus sequentis temporis tam rectissimis sententiis editi quam luculentissimo rhetoricæ facundiæ stylo compositi veraciter doceantur eos beatus Gregorius ex humilitatis suæ dulcedine incultos perhibet, Leandro episcopo inter cætera scribens: « Quæso ut hujus operis (haud dubium quin *Moralium*) dicta percurrens, in his verborum folia non requiras, quia per sacra eloquia ab eorum tractatoribus infructuosæ loquacitatis levitas studiose compescitur, dum in templo Dei nemus plantari prohibetur. Et cuncti proculdubio scimus quia, quoties in foliis male lætæ segetis culmi proficiunt, minori plenitudine spicarum grana turgescunt. Unde et ipsam loquendi artem quam magisteria disciplinæ exterioris insinuant servare despexi. Nam sicut hujus quoque epistolæ tenor enuntiat, (c) non metacismi collisionem fugio, non barbarismi confusionem devito, hiatus motusque etiam et præpositionum casus servare contemno: quia indignum vehementer existimo, ut verba cælestis oraculi restringam sub regulis Donati; neque enim (d) hæc ab ullis interpretibus in Scripturæ sacræ auctoritate servata sunt. Ex qua re nimirum quia nostra expositio oritur, dignum profecto est ut quasi edita soboles speciem suæ matris imitentur. » (*Præfat. ad lib. Moral.*) In quibus verbis agnoscitur Gregorius non studuisse locutionem pompaticam, sed ex pristina sæcularis exercitii consuetudine potius incurrisse. Cujus facundiæ consonantiam Isidorus, Hispalensis urbis episcopus, in expositione

Geneseos admiratus: « Sumpta, inquit, sunt, ab auctoribus hæc Origene, Victorino, Ambrosio, Hieronymo, Cassiano, Augustino, Fulgentio, ac nostris temporibus insigniter **173** eloquente Gregorio. » Sed et Beda presbyter in libro de schematibus oratores homœoteuton facere perhibens, exemplum proposuit, dicens: « Beatus Job Deo soli sibi que cognitus, in tentatione ad nostram notitiam perducendus, tactus est vulnere ut odorem suarum virium tanto latius spargeret, quanto more aromatum melius ex intentione fragraret. Quo schemate ipse, qui hoc dixit, beatus papa Gregorius sæpissime usus fuisse cognoscitur; et hujusmodi orationes esse reor quas Hieronymus concinnas rhetorum declamationes appellat. »

78. At Gregorius humilitatis suæ cautela commotus non solum facundiæ suæ redolentiam contemnebat, verum etiam in comparatione tractatus alterius dictatum suum furfurem nominans, libros suos legi quamdiu viveret vehementissime prohibebat, Innocentio præfecto Africæ inter cætera scribens: « Quod in expositione sancti Job transmitti vobis codicem voluistis, vestro omnino studio congaudemus: quoniam illi rei eminentiam vestram studere conspiciamus, quæ nec totos foras vos exire permittat, et ad cor iterum sæcularibus curis dispersos recolligat. Sed si delicioso cupitis pabulo saginari, beati Augustini patriotæ vestri opuscula legite, et ad comparationem (e) siliginis illius nostrum furfurem non quærat. » (*Regist. lib. X, ep. 37.*)

Item Joanni, episcopo Syracusano: « Præterea audio quod aliqua de his quæ scripsisse me memini fraternitas vestra ad mensam suam coram extraneis legi faciat. Quod mihi non videtur esse faciendum, quia hoc quod vos pro charitate facitis, possunt quidam, quantum ad me est, vanæ gloriæ deputare. Ideoque coram extraneis antiquorum dicta legite, ex quorum auctoritate valeant qui audiant reformari. » (*Lib. VIII, ep. 9.*)

Item Joanni, subdiacono Ravennæ, post multa: « Illud, inquit, quod ad me quorundam relatione perlatum est, quia reverentissimus coepiscopus meus Marinianus legi commenta beati Job publice ad vigiliis facit, non grate suscepi, quia illud opus non est populare, et rudibus auditoribus impedimentum magis quam profectum generat. Sed dic ei ut commenta Psalmorum legat ad vigiliis, quæ mentes sæcularium ad bonos mores præcipue informent. Neque enim volo, dum in hac carne sum, si qua dixisse me contigit, ea facile hominibus innotesci. » (*Lib. XII, ep. 24.*)

79. Quanta sane consideratione Gregorius, qui ad culmen regiminis humiliter pervenisse, ad hoc opus perveniens bene vixisse, bene vivendo recte docuisse, satis, ut opinor, monstratus est infirmitatem suam

(a) Bigot. et Utic., *expositionis alterius studium.*

(b) Vide lib. II Dialog. cap. ultimo, et notas et consule. De Græca translatione fuscæ in Præf. ad Dialogos.

(c) Vel potius *mutacismi*, nimirum Græci appellarent, *μυτακισμὸν* cum nimium aut temere in repeti-

tur, unde vitiosa collisio. Vide Vossium Institut. Oratoriar. lib. IV, cap. 2, § 2.

(d) Ita Mss. At editi, *ab illius temporis interpretibus, aut ab ullius, etc.*

(e) Bigot. et Utic., *similaginis.*

cognoverit, in extremo libro *Moralium* manifestat, cum dicit : « Expleto itaque hoc opere, ad me mihi video esse redeundum. Multum quippe mens nostra etiam cum recte loqui conatur, extra semetipsam spargitur. Integritatem namque animi, dum cogitantur verba qualiter proferantur, quia trahunt extrinsecus, minuunt. Igitur a publico locutionis redeundum est ad curiam cordis, ut quasi in quodam concilio consultationis ad me ipsum discernendum convocem cogitationes mentis, ¶ 174 quatenus ibi videam ne aut incaute mala aut bona non bene dixerim. Tunc enim bene dicitur bonum, cum is qui dicit, soli ei a quo accepit, per id appetit placere quod dicit. Et quidem mala me aliqua, etsi dixisse non invenio, tamen quia omnino non dixerim, non defendo. Bona vero si qua divinitus accipiens dixi, meo videlicet vitio minus me bene dixisse profiteor. Nam ad me intrinsecus rediens, postpositis verborum foliis, postpositis sententiarum ramis, dum ipsam subtiliter radicem meae intentionis inspecio, Deo quidem ex ea me summopere placere voluisse cognosco ; sed eidem intentioni qua Deo placere studeo, furtim se nescio quomodo intentio humanae laudis interserit. Quod cum jam postmodum tardeque discerno, invenio me aliter agere quod scio me aliter inchoasse. Sic enim saepe intentionem nostram, dum ante Dei oculos recte incipitur, occulte subijuncta, et eam velut in itinere comprehendens, humanae laudis intentio asequitur : sicut pro necessitate quidem cibus sumitur, sed in ipso esu, dum furtim gula subripit, edendi delectatio permiscetur ; unde plerumque contingit ut refectionem corporis, quam salutis causa coepimus, causa voluptatis expleamus. Fatendum est igitur quod rectam quidem intentionem nostram, quae soli Deo placere appetit, nonnunquam intentio minus recta, quae de donis Dei placere hominibus quaerit, insidiando comitatur. Si autem de his divinitus districte discutimur, quis inter ista remanet salutis locus, quando et mala nostra pura mala sunt, et bona quae nos habere credimus pura bona esse nequaquam possunt ? Sed hoc mihi operae pretium credo, quod fraternis auribus omne quod in me latenter ipse reprehendo, incunctanter aperio. Quia enim exponendo non celavi quod sensi, confitendo non abscondo quod patior. Per expositionem patefecerim dona, per confessionem detego vulnera. Et quia in hoc tam magno humano genere, nec parvi desunt qui dictis meis debeant instrui, nec magni desunt qui cognitae meae debeant infirmitati misereri, per haec ut aequae aliis fratribus quantum possum curam confero, ab aliis spero. Illis dixi exponendo quod faciant, istis aperio confitendo quod parcant. Illis verborum medicamenta non subtraho, istis lacerationem vulnerum non abscondo. Igitur quaeso ut quisquis hoc

(a) Lege ducentos viginti quinque : nam Gregor. IV an. 827 sedere coepit. Aut legendum, ante an. fere 50. In Reg., post annos multos.

(b) Plur. ed., sua altaris sui nominibus. Hunc errorem correxerunt Bollandiani : certe facile ex Mss. redarguendum. Caeterum praeter hanc translationem, aliam lege Saeculo IV Bened., Christi nono, quo sacra S.

A legerit, apud districtum Iudicem solatium mihi sum orationis impendat, omne quod in me sordidum deprehendit fletibus diluat. Orationis autem atque expositionis virtute collata, lector meus in recompensatione me superat, si, cum per me verba accipit, pro me lacrymas reddit. »

80. Hujus beatissimi Gregorii venerabile corpus, a Gregorio quarto sedis apostolicae praesule (a) post annos circiter quinquaginta translatus, ante novellum secretarium constructis absidibus, sicuti modo cernitur, (b) sub altari sui nominis collocatur : quo ejus anniversarie solemnitas cunctis certatim pernoctantibus veneratione gratissima celebratur, in qua pallium ejus, (c) et phylacteria, sed et balteus ejus consuetudinaliter osculantur. Quae sigillatim ¶ 175 considerata, et antiquitatem viri, et mediocritatem habitus, et speciem regularis propositi signis perspicuis representant. Nam in eo quod pallium ejus bysso candente contextum nullis fuisse cernitur acubus perforatum, sic ipsum circa scapulas obvolutum fuisse, non autem confixum dignoscitur, sicuti vetustissimis musivis vel picturis ostenditur. Quod autem reliquiarum phylacteria tenui argento fabricata, vilique pallio, de collo suspensa fuisse videntur, habitus ejus mediocritate demonstratur. Porro in exilitate baltei, quae unius pollicis mensuram nunquam excedit, speciem propositi regularis olim a sancto Benedicto statuti, cujus ipse vitam describens, in dialogo regulam quoque laudaverat, eum servasse luce clarius manifestat, praesertim cum idem venerabilis doctor Gregorius Graecam linguam nescierit, et sui monasterii monachos Benedicti utique regulis mancipatos in Saxoniam destinavit.

81. Siquidem quod Graecam linguam nescierit, ipse testatur in epistola Eusebio, Thessalonicensi episcopo, scribens : Lator praesentium Theodorus, Ecclesiae lector, ad sanctorum apostolorum limina veniens, dum homo (quippe ut novus) haberetur incognitus, Andreae monacho, qui ad sanctum Paulum inclusus fuerat, res et chartas quas detulit, ut re vera olim noto, innocenter deposuit, credens quod mens ipsius (sicut et nos ante putaveramus) cum habitu concordaret. Sed ille tantae pravitatis inventus est, ut si ejus stultitiae sub inclusionis specie paulo adhuc amplius licuisset, multorum animas malitiae suae falsitate deciperet, et quaecumque potuisset non levia scandala generaret. Nam inter alia quae idem Andreas passime cogitavit et fecit, eam quoque quam ad nos misistis, dum apud ipsum a praefato lectore esset deposita, infalsavit epistolam, ut quicumque eam legeret, vos nec catholica nec recta sapere evidenter argueret. Ex qua re contigit ut dum veritatem studiose quaereremus, ejus quae latebat iniquitas vulgaretur : et tanta in eo reperta sunt, quanta nec de

Doctoris reliquiae monasterio S. Medardi Suess., caput vero benedict. coenobio S. Petri viri Senonensis cassis referuntur.

(c) Phylacteriorum nomine intellige crucem pectoralem Reliquiis refertam, quam gestari solitam refert Gregor. lib. XII, ep. 7 ; nunc lib. XIV, ep. 12. Mabill.

scelerato quocumque laico crederentur. Et quia inter diversa mala aliquos etiam sermones scripsit, atque eos ex nostro nomine titulavit, et suspecti sumus ne eos alicubi transmiserit, fraternitas vestra sollicitudinem gerat; et si quid tale repererit, eos excindi et omnimodo faciat aboleri, ut quod imperitus litterarum et Scripturæ divinæ nescius, nostro, sicut diximus, nomine prænotavit, quorundam animos non possit inficere. Nam nos nec Græce novimus, nec aliquod opus Græce aliquando conscripsimus.» (*Regist. lib. xi, ep. 69.*)

82. Quod vero monachi, qui a Gregorio in Saxoniam missi, sancti Benedicti regulæ fuerint mancipati, 176 inter alia etiam illud ostendit, quod ex ipsius discipulis vix potest in illis partibus monachus aliquis inveniri a quo non observetur tam in proposito quam in habitu regula Benedicti. Quapropter sicut constat Gregorianum monasterium a Latinitate in (a) Græcitate necessitate potius quam voluntate conversum, ita fideliter præstolatur in Latinitatis cultum favente Domino denuo reversurum.

83. In cujus venerabilis monasterii atrio, jussu Gregorii, juxta (b) nymphium duæ iconiæ veterrimæ artificialiter depictæ usque hæcenus videntur. In quarum altera beatus Petrus apostolus sedens conspicitur, stantem (c) Gordianum, regionarium, videlicet patrem Gregorii, manu dextera per dexteram nihilominus suscepisse. Cujus Gordiani habitus castanei coloris planeta est, sub planeta dalmatica, in pedibus caligas habens; statura longa, facies deducta, virides oculi, barba modica, capilli condensi, vultus gravis. In altera vero mater Gregorii sedens depicta est Silvia, candido velamine a dextro humero taliter contra sinistram revoluta contacta, ut sub eo manus tamquam de planeta subducatur; et circa pectus sub gula

(a) An forte S. Andreæ monasterium Græcis monachis concessum est a Stephano papa III, qui monachis itidem Græcis cœnobium S. Dionysio Areopagite sacrum a se erectum attribuit? Ut ut sit, illud S. Andreæ asceterium Benedictinis, juxta Joan. Diaconi votum aliquando restitutum, tandem Camaldulensibus a Greg. XIII assignatum est. MABILL.

(b) Est templum feminarum seu locus templi feminis destinatus, inquit Mabill. At Bollandus hic nymphæum pro lavacro seu fonte accipit, quia nymphæ aquarum deæ erant.

(c) Imago illa Gordiani quam Baronius in Annalibus exhibet, quamque excondere curarunt qui Gregorii opera Vaticanis typis edidit, Gussanvilleus, et nuper noster Mabillonius Annalibus Bened. non videtur ea ipsa quam hic Joannes Diaconus describit. Ubi enim Petrus apost. Gordianum per manum dexteram suscipiens? Certe in istis iconibus visitur Gregorius medius inter Gordianum et Silviam qui ad eum tantisper faciem convertunt. De his imaginibus infra.

(d) Matronalem appellat hanc mitram, ut forte eam distinguat a mitra sacrarum virginum, de qua vide notam 613 in lib. Sacram. col. 441 et 442. Mitra proprie erat muliebri capitis ornamentum; unde turpe erat viro mitram gestare. Hinc Æneid. iv:

Et nunc ille Paris cum semiviro comitatu
Mœonia mentum mitra crinemque madentem
Subnixus.

Redimicula habebat mitra, quæ verbo Græco Lucre-

A inferior tunica pseudolactini coloris appareat, quæ magno sinuamine super pedes defluit; duabus zonis ad similitudinem dalmaticarum, sed latioribus omnino distincta; statura plena, facies rotunda quidem et candida, sed senio jam rugosa, quam ipsa quoque senectus pulcherrimam fuisse significat; oculis glaucis et grandibus, superciliis modicis, labellis venustis, vultu hilari, ferens in capite (d) matronalem mitram candentis (e) brandei raritate nublata; duobus dexteræ digitis signaculo crucis se munire velle prætendens, in sinistra vero patens psalterium retinens, in quo hoc scriptum est: *Vivit anima mea, et laudabit te, et judicia tua adjuvabunt me* (*Psalm. cxviii, vers. penult.*) (f) A dextero vero cubito usque ad sinistrum circa scapulas versus ascendens reflectitur, qui ita se habet: *Gregorius Silviam matri fecit.*

48. Sed et (g) in absidula post fratrum cellarium Gregorius ejusdem artificis magisterio in rota gypsea pictus ostenditur, statura justa et bene formata, facie de paternæ faciei longitudine et maternæ rotunditate ita medie temperata, ut cum rotunditate quadam decentissime videatur esse deducta, barba paterno more subfulva et modica; ita calvaster, ut in medio frontis gemellos cincinnos rarusculos habeat, et dextrorsum reflexos; corona rotunda et spatiosa, capillo subnigro et decenter intorto sub auriculæ medium propendente: fronte speciosa, elatis et longis, sed exilibus superciliis; oculis (h) pupilla furvis non quidem magnis sed patulis; subocularibus plenis; naso a radice 177 vergentium (i) superciliorum subtiliter directo, circa medium latiore, deinde paululum recurvo et in extremo patulis naribus prominente; ore rubeo; crassis et subdividuis labiis, genis compositis; mento a confinio maxillarum decubiler prominente; (j) colore aquilino et vivido, nondum, sicut ei

tius lib. iv *Anademata* appellat. Idem Maro lib. ix *Æneid.*

Et habent redimicula mitræ.

(e) Bigot. et Utic., *brandei* ibid. pro, *raritate nublata*. Utic. habet *raritatibus latam*. Mabill. putat legendum *nimbatam*. Nam nimbus inquit, est fasciola transversa ex auro assuta linteo in fronte feminarum.

(f) Hæc etiam omissa sunt in effigie vulgata S. Silviam.

(g) Excusi, in *absidula*. Apud Guss. et in plurimis editis legitur etiam *aurificis* pro *artificis*.

(h) Mabill., Gussanv. et alii, *pupilla fulvis*. Bollandus Mss. sequitur.

(i) In Reg. Germ., Bigot et Utic., *ciliorum*.

(j) Ita optime Bollandus consentientibus Mss. Vatio., etc., Alii, et *livido*. Certe Joannes describit oris S. Gregorii colorem, antequam morbis assiduis mutatus esset, ut sequentia verba innuunt, *nondum... cardiacus*. Ergo potius legendum *vidido* quam *livido*, quod nescio utrum in aliquo Mss. codice reperiat. Aquilinus color seu squilus ab aqua dicitur secundum quosdam grammaticos, et ab aquila juxta alios. Suetonius in Augusto: *Nasum a summo eminentiorem... colorem inter aquilum candidumque*. In Vita Virgilii, auctore Tiberio Donato, *corpore et statura fuit grandi, colore aquilino*. Color cardiacus est pallor contractus ex cardiaco morbo, seu ex languore stomachi; καρδια enim Græce non solum significat cor, sed etiam ven-

postea contigit, cardiaco; vultu mitis; manibus pulchris; teretibus digitis et habilibus ad scribendum. Præterea planeta super dalmaticam castanea, Evangelium in sinistra, modus crucis in dextra; pallio mediocri a dextro videlicet humero sub pectore super stomachum circulatim deducto, deinde sursum per sinistrum humerum post tergum deposito, cujus pars altera super eundem humerum veniens propria rectitudine, non per medium corporis, sed ex latere pendet; circa verticem vero tabulæ similitudinem, quod viventis insigne est, præferens, non coronam. Ex quo manifestissime declaratur, quia Gregorius dum adviveret, suam similitudinem depingi salubriter voluit, in qua posset a suis monachis, non pro elationis gloria, sed pro cognitæ districtiōis cautela, frequentius intueri. Ubi hujusmodi distichon ipse dictavit:

Christe potens Domine, nostri largitor honoris,
Indultum officium solita pietate gubernas

85. Ubi etiam tempore Petri archidiaconi, et (a) Joannis hegumeni, Saturninus monachus dextra lævaque beati Gregorii effigies sanctorum apostolorum, quemadmodum modo videntur, depinxit. Quo scilicet loco nonnunquam divinitus candela succenditur, et in ejusdem similitudinis effigie pro regimine sui monasterii sæpe beatus Gregorius præsentatur.

86. Nam ut pauca de multis contingam, Leonis Quarti pontificis tempore, cum Megistus, (b) Ostiensis episcopus et apostolicæ sedis bibliothecarius, eidem monasterio præset, Joannes presbyter, ejusdem præpositus, cum quadam femina turpiter vivens, vehementissimo podagræ dolore correptus est, qui medicorum manu cauteriatus per exustionis vulnus calcem cœpit effundere. Quam restringere nullis artibus prævalens, in tantam desperationem perductus est, ut ab omni illius femine visitatione desisteret, et illa sibi alterum sub eodem facinore copularet. Sed post annum presbyter ad pristinam sanitatem revertens, quamquam propositum sibi fuisset ut ulterius nullam contingeret, ad eandem tamen misso nuntio, futuro die Dominico se redire professus est. Quo recepto, ubi suo desiderio votum quoque mulierculæ convenire gravisus est, ad balnea processit. Unde revertens, tantum lætitiæ potionibus et cantionibus se dissolvit, ut subrepente somno interesse nocturnis cum fratribus nunquam potuisset officiis. Eadem nocte cuidam presbytero et monacho beatus Gregorius in somnis apparens, ait: Surge, et die præposito ut pœnitentiam agens, peculium suum, quod eum aggregare non pudit pro peccato conscientie suæ, dispergat: **178** quia die tertia funditus exstinguetur a vita. Quod præpositus ut audivit, vehementer expavit. Et quia Gregorii mandato incredulus esse non poterat, pœnitentiam cœpit, cunctaque sua sanus distribuens, tanto febris ardore correptus est, ut, a diluculo diei

triculum seu stomachum, maxime os ventriculi. De hoc morbo Horatius lib. II, satir. 3.

Non est cardiacus, Craterum dixisse putato,
Hic æger.

(a) Ita Mss. At editi Joan. *Œconomi*. Fortasse cum S. Andreæ monasterium Græcis monachis cessisset, qui *tunc ipsi præerat nomine Græco dicebatur ἡγούμενος*,

A tertii usque ab horam tertiam cum ingenti fragore præ incendio linguam ab ore projiciens ultimum flatum protraheret. Quem presbyteri tam duriter laborare videntes, deputatis illic monachis, qui cum psalmodiis ejus exitum commendarent, ipsi pro eo omnipotenti Deo studuerunt solemnes hostias immolare. Sed monachi psalmodiam deserentes, non timerunt inter se morienti fratri detrahere; cum ecce presbyteri a missorum solemnibus circa horam septimam remeantes, Joannem presbyterum, quem incredibiliter cum morte luctantem reliquerant, levius se habere mirati sunt, cumque nominatim clamare cœperunt. Mox ille oculos, subridendo, concutiens: « Parcat, inquit, vobis Dominus, fratres: quare me sollicitare voluistis? Qui ab ipso hujus diei principio usque nunc coram Christo præsidenti multis millibus angelorum cum diabolo ad iudicium steti, et, adjuvantibus me sanctis Andrea et Gregorio, cunctis ejus objectionibus bene respondi. Sciatis autem quia monasterii sextarium, modium, libram, consuetudinem eleemosynarum et luminum, omnemque mensuram curiosissime Christo quærenti usque ad scabellum pedum ejus portavi. Sed de una objectione, fateor, (c) convictus metui de qua nimium, sicut vidistis, laborando vexatus sum, et me adhuc liberare non potui. Cumque fratres de ea requirerent, ait: Non audeo dicere, quia quando vos me clamastis, et a sancto Gregorio redire jussus sum, ut vobis etiam de mensuris et consuetudinibus monasterii ponerem rationem, diabolus questus est, putans, quod me Pater ad pœnitentiam remisisset. Quapropter beatum Gregorium vadem dedi, ne commotam calumniam cuilibet revelarem. Illis magis imminentibus, et se pro eo deprecaturus Dominum promittentibus, ut causam fratribus revelaret, defunctorum quorundam domos, et viventium merita proferebat, dicens: Iste dignus, ille indignus est. Rursus interrogatus, ad monachos, qui pridem secum remanserant, conversus est, dicens: Omnia in quibus mihi detraxistis, fratres, audivi, quamquam respondere nequiverim et impedimentum mihi non modicum generastis, quia tam a vobis quam a diabolo sub uno tempore accusatus, nesciebam cui primitus calumnie responderem. Sed si quando quemlibet migrantem videritis, compati mini sorti communi, et nolite de eo judicare, qui ad tam districti iudicis cum crimatore suo iudicium vadit. » His expletis, cunctos jubet abscedere, solum presbyterum qui sibi mortem prænuñtiaverat secum tenens. Qui solus remanere pavescens, alterum secum retinuit, hortatus ut causam pro qua conflixerat saltem eibi pandere non timeret. At ille **179** vehementer ingenuit, et converso ad parietem capite, clamabat, dicens: « O Andrea, Andrea, hoc anno pereas, qui me pravo consilio ad periculum compu-

hoc est præses, præfectus monasterii. Infra c. 88 liquet hunc hegumenum, seu œconomum, ut habent Excusi, monasterio præfuisse.

(b) Utic., *Hostiensis episcopi*.

(c) Excusi, ad stipulantibus Germ., Colb. et Reg., *convictus erubui de me*.

listi. » E vestigio Zacharias medicus, qui anno præterito ad suos, videlicet Sarracenos, apostatando reversus est, adfuit, tactisque temporibus, jurare cœpit presbyterum ex eadem valetudine minime moriturum. Quem languidus ut audivit, cum ingenti animadversione repulit, dicens: « Fratres, jam omne corpus meum est mortuum, in extremis faucibus spiritum permissum retineo, continuo moriturus; tantum psallite, ut revideam angelos quos videbam, et innuens vobis ostendam. » Quibus orantibus, totus cœpit tremere, pallescere, sursum desideranter aspicere: cum subito spiritus adventare conspiciens, revolutis terribiliter oculis, monachis innuit, et abscessit; eosque tanto terrore percussos dimisit, ut multis noctibus soli jacere timuerint.

87. Eodem die sicut postea deprehensum est, eodemque momento, quando presbyter moriens Andreæ periculum fuerat imprecatus, idem Andreas, fundi Barbiliani, positi scilicet via Ostiensi, conductor, in lectulum decidit; in quo per multum temporis continuo languore correptus, ita totus emarcuit, ut omne corpus ejus particulatim videretur dissolvi. Cumque defluentibus carnibus consumi posset, mori autem non posset, uxor, quæ fœtorem vulnerum virique cruciatus jam sustinere non poterat, intellexit tanti languoris incommoda sine divinæ ultionis sententia hunc nullatenus incurrisse. Quem flendo curavit inquirere, ut quoniam a moriente præposito frustra vocari non poterat, quid cum ipso commiserat monachis revelaret, si forte Dominus ejus confessionem recipiens, eum a tantis cruciatibus liberaret. At ille, cognoscens malum quod fecerat latere non posse, monasterii monachos convocari rogavit, eisque confessus est cum eodem præposito quasdam monasterii chartulas rapuisse, ac receptis pretiis extraneis tradidisse, seque certum existere quia pro hoc flagitio mori non posset quousque hoc coram omnibus revelaret. Quod videlicet verum fuisse rei exitus evidenter ostendit. Nam mox ut tantum facinus cunctis innotuit, is qui dudum mori volens non poterat, inter verba suæ confessionis efflavit. Quem ideo Deus omnipotens diu cruciari voluit, mori autem, donec reatum suum confiteretur, non posse permisit, ut exemplo sui cruciatus ostenderet, quid consumptores rerum Gregorii de semetipsis utique sperare debuissent.

88. Ipsius quoque pontificis tempore ejusdem Patris monasterio Athanasius præfuit, vir quidem charitate conspicuus et sui monasterii cautissimus executor. Qui cum sævientis inopiæ tempus agnosceret, ne monachis necessitas fortassis incumberet, quadraginta pauperum, quos beatus Gregorius pasci semel in anno decreverat, refectonem subduxit. Quod impune se fecisse perpendens, etiam duodecim pauperum prandium totidemque denarios qui die depositionis beati Gregorii pro commemoratione duodecim ab eo quondam invitatorum, quorum tertius decimus angelum se esse professus est, consuetudinaliter pas-

cebantur, (a) penitus interdixit: cum ejusdem Quadragesimæ tempore beatus Gregorius eidem presbytero cui supra et monacho in somnis apparuit, dicens: Vade et dic hugemeno: Quia diminuit consuetudinem, quam ego constitui, Dominus quoque ejus dies diminuet. Quod hugemenus ut audivit, primo quidem contremuit, post vero tanto minus credidit, quanto vitam suam longius cognoscebat extendi. Et ecce sub ipsis albis Paschalibus in oratorio sancti Severini cum fratribus vespertinis assistens officiis, ardere parietem vidit, quem fratribus extinguere imperavit. Quibus hunc vinolentum credentibus, ipse tandem ferulam quam tenebat projiciens, manusque per parietem circumducens conabatur foris flammam extinguere, quas constabat intima ejus depascere. Denique ad hospitium rediens, tantæ febris ardore succensus est, ut pervenire ad diem septimum nullatenus potuisset. Quia ergo dum consuluisse putavit se monachis, pauperibus nocuisse non timuit, ac per hoc quo se placare posse Gregorium credidit, prorsus offendit: frustra flammam parietis extinguere voluit, quia tenacitatis suæ flammam extinguere recusavit.

89. Eodem nihilominus tempore post absidem oratorii sanctæ Mariæ semper Virginis oratorio sanctæ Barbaræ, ubi Gregorius laudes Domino celebrare solebat, conjuncti, dæmon apparuit, sibi in antro, quod illic cernitur, hospitium faciens, nocturnis horis tanto crepitabat fragore, ut omnia fundamenta monasterii putaretur convellere. Nonnunquam equos de stabulis auferens audiebatur tota nocte discurrere, quorum duos præcipitio demersisse probatus est. Cumque pavore tanti sonitus monachos a triclinio, in quo ad auram propter fervorem caumatis jacere solebant, penitus avertisset, unus eorum confisus in virtute Dei omnipotentis ante foramen decumbens, oratione facta, cœpit dormire. Cui dæmon in similitudine catti apparuit, eumque unguibus est aggressus discerpere. Quo monachus oratione repulso, identidem sopori se tradidit, cum subito dæmon in similitudine cujusdam Æthiopsis lancea minando apparuit, dicens: Ego quidem hinc vado, sed te vulneratum dimitto. Quo dicto, lanceam (b) vibravit, monachumque sicut videbatur, in somnis percussit. Qui tantis clamoribus ejulavit, tanquam si revera percussus exstiterit; accurrentibusque monachis, licet pavidus, quod viderat indicavit, et deinceps ibi ulterius dæmonum non accessit.

90. Benedicti quoque pontificis tempore, Lucido Ficulino episcopo eidem monasterio præminente, cum pestilentia faucium multitudo quotidie maxima deperiret, idem monachus, præclusis faucibus, venit ad mortem, cui desperanti beatus Gregorius in somnis apparuit, dicens: Vis sanus fieri? At ille respondit se velle. Et beatus Gregorius: « Si mihi, inquit, promiseris ea quæ tibi dixero fore dicturum, scito te esse sanandum; sin vero, citius moriturum. Cumque ille se dicturum tota certitudine promitteret, audivit:

(a) In vulgatis, *penitus intercepti*.

(b) Bigot., *libravit*.

Ito, denuntians Sabæ, Joanni, Benedicto, Martino, Palumbo et Antonio monachis, Laurentio coco, Gemoso carpentario, Accepto pistori, Andrea, Romano, et Leoni laicis, quoniam a crastino incipientes omnes (a) dielini se moriendo subsequenter. ¶ Post quorum decessum denuntia, Lucidum episcopum, qui tenet id monasterium, die septimo moriturum. » His diebus, monachum oscitare præcipiens, duos digitos in faucem conjecit, vulnusque dirumpens, ut excrearet injunxit. Ille tussiens, partem coagulati sanguinis in modum lapidis re vera projecit; et ab ipsis pene mortis januis liberatus, eadem nocte contra spem omnium matutinalibus hymnis interfuit. Mirantibus fratribus, sanitatis suæ modum innotuit, quos quando et qualiter ex monasterii familia morituros præviderit, indicavit; de sola interim episcopi morte dubitando conticuit. Et e vestigio in cunctorum morti deputatorum auribus volans fama discurrebat; et dum ex relatione monachi se morituros certo die cognoscerent, dispositis suis reclusis, ita se in mortem secuti sunt, sicut fuerant in somnio nominati.

91. Cumque presbyter monachus Lucido episcopo tam dirum nuntium revelare timeret, tacere autem penitus non auderet, monasterio se tandem proripuit, et ad domum episcopi non longe a flumine Tiberi, (b) regione videlicet juxta basilicam sanctorum Cyri et Joannis positam, somnium nuntiaturus accessit. Quem scilicet, ubi cum pontifice in palatio prandere cognovit, expectans redeuntem, sacerdotalibus vestimentis indutum, colore fulgidum, valetudine quoque sanissimum, salutare curavit. Cui episcopus ait: « Jam nunc in tota urbe pro divino (c) haberis, quia de his quos morituros prænuntiasti, solus unus remansit. At ille: Utinam sicut et ille quem vivere putæ defunctus est, sic ipse qui hunc sequi prædictus est exiliret. » Cumque episcopus de eo tota curiositate requireret, et monachus dicere palpitaret, tandem ubi die sexto se moriturum cognovit, expalluit atque contremuit; resumptisque viribus, contra monachum frenduit; quem redire volentem retinuit. Interiora cubiculi pervagus penetravit; paulatim sibi fauces dolere persensit. Deinde sibi tacto pulsu, mox febris signa cognovit; monacho credidit; domum suam disposuit; ad monasterium cui præerat, eisdem infulis redimitus quibus a patriarcho reversus fuerat, venit. Secunda feria cunctis tam subitam conversionem mirantibus, monachicum habitum suscepit; et paulatim ingravescente molestia, sextæ feriæ diluculo subdormivit. Ac denuo suscitatus, apparuisse sibi sanctum Andream apostolum, seque circa horam tertiam vocandum esse, sibi quoque præceptum perhibuit, ut quia suæ mortis expectatione suspensi monachi, sancti Fabiani munia solita celebrare non poterant, mox corpus suum sepulture traderent, acceptisque a se cereis ac thymiamatibus ad peragenda solemnia festinarent. Hora itaque tertia episcopus lætus defungitur, ut in ipsa vultus ejus lætitia, conversio ipsius

A Deo fuisse placabilis cunctis videntibus monstraretur.

92. Eodem tempore germanus ejusdem monachi mentis insaniam passus est, ita ut humana consortia fugiens, multo tempore pervagus per cryptas solitarias, et cœnosa monumenta discurreret. Cujus insanie frater nimium condolens, quotidie sanctum Gregorium profusis lacrymis precabatur, ut sibi fratrem sospitem reddere dignaretur. Itaque ¶ cum nocte quadam post hujusmodi fletus quiesceret, beatus Gregorius apparuit ei dicens: « Videns lacrymas tuas, suscepi orationem tuam; et ecce germanum tuum tibi hodie sanum reducam. Et hoc tibi signum, quia, statim ut dies illuxerit, jussu pontificis, presbyter qui hic inclusus est extrahetur. » Qui surgens matutinali tempore fratribus indicavit. Forte tunc idem presbyter Campanus de loco (d) qui Claustrum non longe a Terracina vocatur, a suis pro quodam crimine accusatus, in eodem monasterio tenebatur; et temporibus multis labentibus a suis accusatoribus, jam contemptus, a cunctis quoque suis fuerat in oblivionem deductus, cum nullum propinquum, nullum in Urbe cognitum habere potuisset, qui de eo pontifici suggessisset; et monachi quidem pro eo satagerent, sed proficiendi aditum non haberent, pontifex divinitus recordatus ejusdem, diluculo hunc ab ergastulo jussit extrahi, liberumque dimitti. Nec multo post monachi frater ita sanus reversus est, ut videretur hactenus in ejusdem Patris monasterio tanto fidelius deservisse, quanto se illius adminiculo meminit ad pristinam sanitatem remeasse.

C 93. Reverendæ quoque memoriæ Nicolai pontificis tempore, regimen ejusdem monasterii Zacharia civitatis Anagninæ præsule, sicut hodie superest, procurante, fundum Barbilianum, cujus superius feceram mentionem, pro incolarum sceleribus dæmon aggressus est; et in similitudine taurelli de pratis mugiendo ad domum recurrens, invisibiliter suis corniculis virum sentiebatur noctu percutere, bovesque a præsepis extrahens, per contiguos campos et compita cursu velocissimo fatigare. Cumque hoc diutius faceret, crebroque rusticis noxius immineret, hujusmodi percussionebus Saxulum quemdam ejusdem prædii conductorem affligendo disperdidit. Deinde bubulcos aggressus, tanta cæde perdomuit, ut intra trium mensium spatium neminem illic præter unum tantum (e) Urselium nomine, quem similiter affligebat, reliquerit. Qui Romam veniens, dum tantæ cladis periculum fratribus indicaret, interrupto sermone monasterii portis egressus est, et obstupescens monachis non nisi mane facto reversus est. A quibus curiose discussus, quoniam se pridem tam subita velocitate proriperet, confessus est, dicens: « Dum vobis insaniam dæmonis revelarem, taurellus adfuit, anterioribusque pedibus me complectens, ac suis corniculis tundens, ante se cœpit minare, et tota nocte me subire muros coegit et arbores. Cumque

(a) Mss., dielini... post quorum discessum.

(b) Utic., regiam videlicet juxta basilicam.

(c) Bigot., Germ. et Reg.: habebis.

(d) Utic., ad austro.

(e) Reg., Germ., Utic. et Bigot., caucum ursulum Colb., cocum ursulum.

novissime per pontem me conaretur demergere, de complexibus ipsius exilui, eumque toto conamine fugiens, ad portas quas Eutymius hegumens fecerat monasterii hujus perveni; quas clausas inveniens, ambabus manibus ambos ejus annulos apprehendi; et dum ab eis me lactaretur divellere, quidam calvus pontifex obliquo latere se inter portarum rimas excutens, ferula caput taurelli percussit, eumque in fugam compellens, me ab illius (a) percussione liberavit. » Ergo dum incolæ deperissent, et nullus ibidem habitator accederet, ac per hoc monachi pro desolatione loci satagerent, cuidam eorum Gregorius in somnis 183 apparens jubet, ut si dæmonem a monasterii fundo voluissent depellere, ab oratorio sanctæ Martine usque ad oratorium sanctæ Mariæ ibidem in domum Dominicam constitutum, fratres cum litanis aquam spargentes exorcizatam procederent. Quo facto ita dæmon ab omni monasterii possessione repulsus est, ut postea per confinii limites ore, naribus atque oculis flammam ejicere, porcosque cogere a subulco notatus sit, sed intra fines monasterii nunquam intrare permissus.

94. Alio quoque tempore Theutgaudus quondam Trevirensis episcopus, qui cum Guntario, Agrippinæ Colonie episcopo, a reverendæ memoriæ Nicolao fuerat sacerdotali privatus officio, liberalitate Hadriani pontificis in eodem monasterio mansionem suscepit. Cui beatus Gregorius in somnis apparens, maximum terrorem quo de suo monasterio concitus egrederetur incussit. Ille perpendens visum fuisse phantasticum, oratione facta rursus dormire cœpit. Cui Gregorius pontificali habitu redimitus apparens: « Nonne, inquit, dixi tibi, ut a monasterio meo, quod in rebus propriis per invocationem sancti Andreæ apostoli Domino dedicavi, recederes, quia diversorium fieri nullo modo licuisset? » Cumque Theutgaudus hospitandi sibi licentiam suscepisse se a pontifice respondisset, Gregorius ait: Et tu qui petisti, et ille qui dedit, utrique contra Deum fecistis, cujus vindictam citius incurretis. Evigilans Theutgaudus intremuit, et facta oratione sopori se reddere voluit, cum repente venientium sonitum audiens vehementer expavit, seque dormire simulavit. Appropinquans ergo Gregorius sanctum Andreæ apostolum per dexteram tenens, præcepit subdiacono qui se præibat cum lumine, dicens: « Corripe illum. Qui dum correptus in lectulo clausis oculis resedisset, Gregorius ait: Aspice in nos. Intuitus eos Theutgaudus magis intremuit, eumque sibi taliter comminantem audivit: Quia secundo commonitus, verbis oris mei credere noluit, et me tua inobedientia adeo provocasti ut nunc apostolum Dei huc fatigare studuerim, scito cognoscens quia nisi hodie ab hoc monasterio meo recesseris, futura hebdomada cum tuis omnibus vita privaberis. Si vero recesseris, ab hac quidem mo-

mentanea sententia liberaberis; sed neque tu, neque aliquis biotecum degentium suam patriam revidebit. » Mox Theutgaudus lectulo se proripuit, et primo suis, deinde monasterii monachis, postremo quibuscunque potuit somnium revelavit. Et quia aliud hospitium citius a pontifice impetrare non potuit, apud Sabinos consedens, eodem anno cum suis omnibus vita privatus est.

95. Eodem quoque tempore Suppo, Piceni comes, ibi applicuit, qui monachis quidem plurimam (b) dapsilitatem ostendit, et in rebus tam venerabilis monasterii usurpationem suorum prohibuit. Hujus familiaris quidam, nomine Faraldus, existens, si quando Suppo ad palatium processisset, fornicarias illuc, detestantibus monachis, non verebatur inducere; atque cum eis comessationes et saltationes illicitas celebrare. Idemque noctis principio secessum petens, a spiritibus immundis in aere per capillos appensus est; cumque 184 tota nocte pendens vocis officium non haberet, matutinalibus horis beatus Gregorius ei videndum se præbuit, dicens: « Inimice Dei, non sufficiunt tibi alia mala quæ in meo monasterio pervicaciter operaris, insuper scenicas meretriculas in claustrum monachicum tanquam in theatrum conducis. Crede mihi, hoc anno peribis. » Tunc ille magnis cœpit viribus pœnitentiam supplicare, et de cætero plenam correctionem promittere. Continuo Gregorius jussit eum dimitti; qui ad terram decidens, quia corrigi noluit, eodem anno veram fuisse Gregorii sententiam moriendo probavit.

96. Ejusdem comitis homo sub alio tempore Indulfus vocatus est. Cui dum cocus pro comparandis lignis denarios peteret, nullo modo potuit impetrare; sed nefario jure percepit licentiam, (c) ut attegias, et fenestras et vicini dormitorii tabulas aggressus diriperet, earumque ignibus sibi prandium præpararet. Cum sequenti nocte idem Indulfus ad secessum pergens, cur monasterii tabulas tam petulanter incendi præcepisset, a quodam sene discussus est. At ille more Gallico sanctum senem increpitans (d) follem, ab eo quidem virga leniter percussus est; sed vir superbus tanto pondere lapsus est, ut semivivus humi decumberet. Eodem momento sub eadem specie cuidam clerico foris dormienti idem senex apparuit, dicens: « Surge, et dic comiti ut ab hoc meo monasterio, in quo diversorium fieri omnino non licet, antequam me ad iracundiam provocet, salvus recedat. Ecce ego familiari ejus tibi obnoxio, quem videlicet percussus ante secessum dimisi, congruam medelam diffundam. » Quem quis esset clericus requirens, ipsum se esse perhibuit, qui ex pictura quæ ejus lectulo præminebat agnosci facile potuisset. Statim clericus surgens lumen arripuit, et ex picture similitudine sanctum Andreæ apostolum sibi apparuisse cognovit. Itaque ad Indulfum jacentem perrexit, et cum

(a) Idem excepto Reg., persecutionibus

(b) Dapsilitas, dapsilis, voces sunt scriptoribus mediæ maxime ætatis familiares: Dapsilitas liberalitatem, dapsilis largum significat. De his fuse Cangius in Glossar.

(c) San. Germ., Reg., Colb., Utic. et Big., ut regias fenestras. Attegias sunt ædiculæ et casulæ. Vide Cangium. Juvenalis Sat. 14: Dirus Maurorum attegias.

(d) Vox Gallica fol vel fou, cujus antiquitas ex hoc loco demonstratur.

semivivum jam reperit. Quem magis ejulatibus clamare incipiens, tam comitem quam cunctos qui sub eisdem domibus dormiebant miserabili vociferatione venire coegit, et in faciem jacentis aquam suffundens, per invocationem sancti Andreæ apostoli tandem aliquando loqui fecit; atque cuncta quæ sibi revelata fuerant cum eo pariter Comiti revelavit. Qui, die facto, monachos evocavit, quid contra sanctum Andreæ commiserit querelabundus inquirere cœpit. At illi deletum dormitorium cocorum manibus ostenderunt. Cumque Deo devotus comes eos vellet supplicio subjugare, confessi sunt se illud ædificium Indulsi jussuibus delevisse. Pro cujus reparatione dum comes monachis argentum voluisset tribuere, Sergius, magister militum, restitit, promittens illud se pro eo continuo melius refecturum. Mox comes humiliter a monasterii claustro secedens, ad domum Petri filii quondam Caroli cum omnibus suis concessit; neque ulterius in eodem monasterio hospitium sibi dari concessit. Indulsi vero in domo ejusdem Sergii, magistri militum, derelictus disperiit, sibi quæ sanctum apostolum prævaluisse suo ipsius detrimento monstravit.

185 97. Nuper Dominicus quidam presbyter, Zacharia episcopo, de quo præfatus sum, Gregoriani monasterii curam gerente, præpositus existit monasterii; qui carnis fragilitate corruptus, Eupraxiam quamdam sanctimoniam a monasterio sancti Andreæ apostoli, quod appellatur (a) Clivus Scauri, diripuit vel subduxit, et in regione septem viarum loco qui dicitur Vipera, collocavit. Cui cum corrupta sanctimonialis, quia latrinam et furnum contiguum non habebat, crebro videretur esse molesta, infelix presbyter peccatum peccato connectens, ut meretriculæ placere potuisset, beatum Gregorium non recusavit offendere. Cujus mirabilis, immo saluberrimi fontis ligna (b) tegulasque diripiens, secessum et furnum prostitute femine non erubuit fabricare. Quibus peractis, cum sequenti nocte jam securior a querelis lascivæ mulieris in eadem domo dormiret, vidit duos quosdam terribiles cubicularios se ligatis manibus ad venerabile monasterium reducentes. Quos interrogans, cujus præcepto sibi talia facerent, audivit hoc Romanum pontificem præcepisse. Forte tunc Joannes, sanctæ sedis apostolicæ pontifex, contra Sarracenorum incursus littora peragrabat; cujus absentie ligatus presbyter recordatus, increpando subjunxit: Dominus papa pridie contra Sarracenos perrexit, et vos quomodo dicitis quod ipse me ligari jusserit, qui eum postea non vidistis? At illi dixerunt: Si Joannes papa hinc abiit, sanctus Gregorius hic remansit,

(a) Abest *Clivus Scauri* a nonnullis Mss. In German., *Glibbus Scauri*.

(b) Uticensis, *tabulasque*.

(c) *Cortis, court, courtil*. Sæpe in antiquis diplomatibus præsertim occurrit. Apud Martialem legitur lib. vii, epig. 30.

Rancæ cortis aves et ova matrum.

Aliquando sumitur pro familia et domo etiam regia. In capitulis Caroli Calvi cap. 14: *quin potius habeatis unde sufficienter et honeste cum domestica corte vestra possitis vivere*.

A qui monasterii sui claustra solito more perlustrans, a te suum fontem reperit dissipatum, et nos ex ejus tegminibus tuæ meretriculæ furnum ac necessarium vidimus coopertum. Quod presbyter ut audivit, erubescens intremuit, eorumque violentia se (c) in corte monasterii teneri conspiciens, quemdam subdiaconum ab intimis egredientem atque cubiculariis dicentem audivit: Extendite eum, et cum quinquaginta (d) rubricis ventrem, totidemque dorsum fornicatoris atque sacrilegi presbyteri verberate. Quarum doloribus revera presbyter jam febricitans excitatus, ad monasterium caballo impositus, dextra lævaque ab aliis sustentatus recurrit, reatus sui sententiam fratribus indicavit, et invisibilibus verberibus sub febris specie laniatus, nihil aliud dicere poterat, nisi: (e) Domine, reficio; Domine, reficio. Cumque interrogaretur cur hoc tam frequenter repeteret, dicebat se sub continuo verberere gemere; sicque sexto die sub hac miserabili voce defunctus est. Siquidem plurimis documentis probatum est in eodem venerabili monasterio fornicationis contagione pollutos diu subsistere omnino non posse.

98. Quo scilicet hactenus libra omnisque mensura quam idem beatus Gregorius instituit cum modio reservatur, de cujus mensura si quis ad opus monasterii panes velit efficere, triginta et quinque fiunt, (f) singuli duntaxat trium librarum; si quis vero ad opus alterius, ad eundem numerum nunquam pertingit. Quod cum præfatus Zacharias episcopus pro certo vellet addiscere, pro celebranda 186 festivitate beati Andreæ apostoli decem modiorum tritici mensuram pistoribus dedit; e quibus pro undecim modiis multiplicatos, obstupescens eisdem pistoribus, panes recepit. Qui tunc sollicite prius dinumerantes, si superfluos aliquot invenissent, sibi proculdubio reservarent.

99. Sane quam frequenter beatus Gregorius tam illic quam in apostolorum basilicis, necnon in patriarchio nunc exhortans innoxios, nunc vero deterrens (g) obnoxios, in ipsa suæ cognitionis effigie appareat, quia nunc narrare non valeo, hic hujus operis adminiculante Domino, terminum facio, et reliqua ejusdem Patris miracula post me doctioribus memoranda relinquo. Cujus nimirum venerabile meritum quousque mundi hujus orbita volvitur; ut cum Paulo viro dissertissimo fatear, semper accipiet incrementum: quia ipsius sine dubio gratiæ adscribitur vel quod Anglorum Ecclesia nova semper sobole fecundatur, vel quod illius doctrinis (h) per orbem universum multi per peccatum elongati ad Christi clementiam revertuntur, vel quod boni quique ipsius suasio-

(d) Per *rubricas* fortasse hic intelligit verbera quibus cruentarentur venter et dorsum fornicarii.

(e) Bigot., *Domine deficio*. Quam lectionem confirmat ejusdem presbyteri responsio: *se sub continuo verberere gemere*.

(f) Sangerm., Reg. et Bigot., *singillatim*. Utio., *singulatim*.

(g) Hic et supra cap. 96, *obnoxius* opponitur *innoxio*, et significat eum qui propter culpam ac reatum pœnæ est obligatus.

(h) Abest a Mss., *per orbem universum*.

nibus inflammati cœlestem patriam desideranter inquirunt.

100. Ecce, studiosè pontificum, jussionis tuæ virtute coactus, dum quædam gestorum beati Gregorii prædecessoris tui, Saxonum videlicet gentis apostoli, deflorare desidero, virum descripsi rhetoricum scriptor ignarus. Sed deprecor ut ea curiositate qua me dudum hæc decerpere jusseras, ad omnium, sicut cœplisti, facias pervenire notitiam: ut in eo quod sacro sancto vestro judicio placuisse me gaudeo, nulli penitus dijudicandus addicar, quin potius judicaturus inveniar. Siquidem nuperrime quando hunc quartum librum, cooperante Domino, claudere gestiebam, nocte qua Dominicæ Resurrectionis dies venerabilis illucescebat, in somnis describens, quidam sub effigie cujusdam veteris insidiatoris palam videndum se præbuit, et candidissima tunica simulque tenuissima, cujus nimirum raritate nigredo subterioris tunicæ translucebat, sacerdotaliter insignitus mox proprius adstitit, et inflatis buccis risum continere non potuit. Cui dum curulem præparare cogitarem, hunc supra modum cachinnantem conspiciens, compellare videbar quamobrem nocturno silentio tam petulanter vir officii gravioris perstreperet. At ille, quia, inquit, tu scribis de mortuis quos viventes aliquando nunquam vidisti. Cumque ego tanto me viracius scribere, quanto incognitum facie, non autem incognitum lectione, sine ullo (a) livoris vel adulationis vitio retulissæm, respondit: Tu, sicut video, quod voluisti fecisti; at ego quæ facere potuero non cessabo. Hæc dicens, lucernæ flammæ cujus lumine forte fruebar prorsus exstinxit; et lychnum totum quidem extinguere non potuit; me tamen in tenebris constitutum ita perterruit, ut putarem me gladiis ab eo protinus jugulari. Cum post paululum desperanti mihi beatus

(a) Utic., favoris.

A Gregorius, comitante secum dextrorsum reverendæ memoriæ papa 187 Nicolao, sinistrorsum vero, sicut mihi videbatur, Petro suo diacono, multo lumine clarificatus apparuit, dicens: Modicæ fidei, quare dubitasti? Cui dum ego priori pavore perculsus respondere non possem, benevolus mihi pater Nicolaus latentem adversarium post cortinam, quæ tunc meum lectulum circumdabat, digito manifestans: quia, inquit, hic invidus lucernæ ipsius flammæ quantum in se fuit exstinxit. Mox Gregorius manum diaconi, qua magnam facem tenere videbatur, arripiens, ejusque flammis os faciemque petulantis exurens, ad instar Æthiopis denigravit. Qua exustione ab ore petulantis parvissima scintilla descendens, candentem tunicam dicto citius conflagravit; sicque nigerrimus totus apparuit. Cumque diaconus diceret satis adversarium denigratum, beatus Gregorius: Nos, ait, illum non denigravimus, sed nigrum fuisse monstravimus. 188 Deinde infortunium meum diversis consolationibus exhortatus, abcessit. Et facem quidem secum detulit, sed tanto lumine locum in quo dormiebam revera fulgentem dimisit, ut expergefactus, pueros ante me dormientes crebrius inclamarem; nec ante quidquam sub gravi sopore quoquomodo responderent, aut surgere potuissent, quam relictæ lucis copia paulatim se subtrahens, penitus effluxisset. At de his Deus viderit: ego tamen divinæ spei fiducia roboratus, quia Gaudericus, episcopus Veliernus, expostulat, ad elementem Romanæ sedis antistitem, suffragante Domino, stillem convertam: quatenus qui continuis infortuniis tenuatus, amicis meis, a quibus utcumque sustentor, meritum rependere nequeo, saltem verba quæ valeo minime denegasse cognoscar.

SANCTI GREGORII PAPÆ VITA,

EX EJUS POTISSIMUM SCRIPTIS RECENS ADORNATA.

LIBER PRIMUS.

Ejus historium ab ortu ad summum pontificatum complectens.

CAPUT PRIMUM.

ABOUMERUM. — 1. S. Gregorii genus. Gordianus ejus pater. — 2. Mater sancta Silvia. — 3. Majores, inter quos sanctus Felix papa. — 4. Amicæ, inter quas sanctæ Tharsilla et Emiliana. — 5. Fratrem habuit. — 6. Quo anno sit ortus. — 7. Ejus nomen quid significet. — 8. Sancti pueri institutio. — 9. Et studia. (An. 549.)

100 1. Gregorius cognomento Magnus Romæ in

(a) Aniciorum videlicet, ut communis fert opinio; nec abnuit noster Mabillonius in Annalib. Bened. lib. VI, pag. 163.

D lucem editus est, parentibus non minus splendore (a) generis, quam morum integritate ac sanctitate illustribus. Gordianus ejus pater senatorii ordinis vir nobilissimus ac ditissimus, regionarius fuit; hoc est, ut ex Joannis Diaconi l. iv, c. 83, narratione conjicit eminentissimus Annalium Ecclesiasticorum parens,